

**Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
Министерство образования и науки Республики Казахстан**

**Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы
Национальная академия образования имени И. Алтынсарина**

**«Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» пәнін оқыту
бойынша әдістемелік ұсынымдама**

Әдістемелік ұсынымдама

**Методические рекомендации по изучению предмета
«Начальная военная и технологическая подготовка»**

Методические рекомендации

Астана
2017

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Ғылыми кеңесімен баспаға ұсынылды (2017 жылғы 20 маусымның № 7 хаттамасы)

Рекомендовано к изданию Ученым советом Национальной академии образования им. И. Алтынсарина (протокол №7 от 20 июня 2017 года)

«Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» пәнін оқыту бойынша әдістемелік ұсынымдама. Әдістемелік ұсынымдама. - Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2017. – 122 б.

Методические рекомендации по изучению предмета «Начальная военная и технологическая подготовка». Методическа рекомендация. - Астана: НАО имени И. Алтынсарина, 2017. – 121 с.

Осы әдістемелік ұсынымдама білім мазмұнын жаңарту аясында «Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» пәні бойынша оқу бағдарламалары негізінде әзірленді. Ұсындамада 10-11-сыныптарға арналған «Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» пәні оқу бағдарламаларының ерекшеліктері, оқытуды ұйымдастырудың түрлері мен әдістері көрсетілген. Білім мазмұнын жаңарту аясында пәнді оқытуда оқу сабақтарын жоспарлау және өткізу бойынша әдістемелік ұсынымдамалар берілген.

Әдістемелік ұсынымдама мектеп басшыларына, әдіскерлер мен пән мұғалімдеріне арналған.

Данные методические рекомендации разработаны на основе учебной программы по предмету «Начальная военная и технологическая подготовка» в рамках обновления содержания образования. В рекомендации показаны особенности учебной программы предмета «Начальная военная и технологическая подготовка» для 10-11 классов, формы и методы организации обучения. Даны методические рекомендации по планированию и проведению учебных занятий при изучении предмета в рамках обновления содержания образования.

Методические рекомендации предназначены для руководителей школ, методистов и учителям-предметникам.

© Ы. Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясы, 2017.

© Национальная академия образования
им. И. Алтынсарина, 2017.

Кіріспе

Алғашқы әскери дайындық меншік нысанына, типі мен түріне қарамастан, барлық типтегі жалпы білім беретін мектептерде, орта арнаулы оқу орындарында (колледждерде), кәсіптік-техникалық мектептерде әскерге шақырылуға дейінгі және әскерге шақырылу жасындағы білім алушы жастардың меңгеруге міндетті оқытылатын пәні болып табылады [1].

«Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» пәні – білім алушыларды отаншылдық рухпен Отанды қорғауға дайын болуына тәрбиелеуге баса назар аударады. Бұл бағдарлама білім алушыларды әскери қызметтің дағдыларын меңгеруімен қоса әскери іс негіздері мен төтенше жағдайларда адамның өмір қауіпсіздік әрекетінен білім беруіне бағытталған.

«Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» пәнін оқыту бойынша әдістемелік ұсынымдама» төрт бөлімнен тұрады:

1- бөлім - Білім мазмұнын жаңарту аясында «Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» пәні оқу бағдарламасының ерекшеліктері.

2- бөлім - «Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» оқу пәнін оқытуды ұйымдастырудың нысандары, әдістері, құралдары.

3- бөлім - Оқу процесінде «Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» кабинетінің, әскери алаңның ресурстарын пайдалану.

4- бөлім - Білім мазмұнын жаңарту аясында «Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» оқу пәнін оқыту процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері.

Әдістемелік ұсынымдамада оқу орындарында, далалық оқу жиындарында алғашқы әскери және технологиялық дайындық сабақтарын ұйымдастыру мәселелері, оқу-материал базасын жабдықтауға қойылатын талаптар, оқытылатын тақырыптар тізімімен кестелер берілген, сондай-ақ оқыту әдістері, әр бөлімге тесттік тапсырмалар және т.б. қарастырылған.

Ұсынымдамада берілген сабақ өткізу түрлері мен оларды өткізу әдістері ұсынымдамалық сипатта болып табылады. Алғашқы әскери және технологиялық дайындық оқытушы-ұйымдастырушысы жергілікті жердің ерекшеліктерін, оқу-материал базасының болуы мен жағдайларын, жеке тәжірибесін, оқушылардың дайындық деңгейлерін ескере отырып, Орта білім берудің (бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім беру) мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты және оқу бағдарламаларында анықталған мақсат-міндеттерді сапалы орындауды қамтамасыз ететін басқа да әдіс-тәсілдерді қолдануына болады [2].

1 Білім мазмұнын жаңарту аясында «Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» пәні оқу бағдарламасының ерекшеліктері

Оқу бағдарламасы оқушылардың жас ерекшеліктерінің танымдық мүмкіндіктеріне сәйкес әр оқу пәнінің/сабақтың мазмұны мен білім, білік, дағдыларының көлемін анықтайтын оқу-нормативтік құжат болып табылады.

Оқу бағдарламасы оқыту үдерісін оқушылардың пән салалары бойынша білім мен біліктілікті саналы түрде игерту үшін әр пәннің әдістемелік әлеуетін қолдануға, оқу, жоба, зерттеу іс-әрекеттері тәсілдерін меңгеру арқылы дербестігін дамытуға, әлеуметтік-мәдени кеңістікте орнын таба білуі үшін біліктерді меңгеруге бағыттайды.

Білім мазмұнын жаңарту аясында орта білім деңгейінде «Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» пәні 10-11-сыныптарда оқытылады.

Оқу бағдарламасында оқу-нормативтік құжаттың дәстүрлі міндеттері заманауи мектепте білім беру үдерісін ұйымдастырудың инновациялық тәсілдемелерімен үйлесімді сабақтасады. Оқытудағы тәсілдемелер пән бойынша оқу бағдарламасының түбегейлі жаңа құрылымын құруда негізгі бағдарлары болып табылады. Құндылықтық-бағдарлық, іс-әрекеттік, тұлғалық-бағдарлық, коммуникативтік тәсілдемелер білім берудің классикалық негізі ретінде оқыту мақсаттарының жүйесі мен білім беру үдерісі нәтижелерінің басымдылығын арттыру үшін қолданылады, бұл оқу бағдарламасының жаңа құрылымында көрініс тапты.

«Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» пәні – білім алушыларды отаншылдық рухпен Отанды қорғауға дайын болуына тәрбиелеуге баса назар аударады. Бұл бағдарлама білім алушыларды әскери қызметтің дағдыларын меңгеруімен қоса әскери іс негіздері мен төтенше жағдайларда адамның өмір қауіпсіздік әрекетінен білім беруіне бағытталған.

Пән мақсаты – білім алушы Қазақстан Республикасының Конституциясының негізгі ережелерін, мемлекетті қорғау негіздерін, Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінің арналуын және түрлері мен ерекшеліктерін түсіндіру, әскери қызметтің маңызын, Қазақстан Республикасының әр азаматының қасиетті парызы және міндетін оқыту.

Пәннің міндеттері:

1) әскери анттың, Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінің жарғыларының негізгі талаптарын оқыту;

2) әскери бөлімдердің қарулануы мен әскери техникасы, жеке құрамның өмірі мен орналасуымен таныстыру;

3) қажетті әскери білім мен тәжірибелік дағдыларды қалыптастыру;

4) робототехника, IT-технология, технологиялық дайындық және төтенше жағдайда адамның өмір қауіпсіздігі негіздері алғашқы тәжірибелік дағдыларын меңгеру;

5) есептегі әскери мамандыққа және офицер кәсібін тандауға әскери-кәсіптік бағдар беру;

б) жастарға қазақстандық патриотизм мен Отанына деген адалдық сезімін қалыптастыру.

«Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» пәнің білім алушылар оқығанда:

- әр азамат өз Отаның қауіпсіздігіне және оны қорғау қажеттілігі мен манызын түсінуге;

- алынған пәндік білім, білік және дағдыларды Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінде, басқа да әскерлері мен әскери құралымдары қызмет еткенде қолдануға;

- білім алушыларда Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінде қызмет ету туралы толық логикалық бір-бірімен байланысты ұғымдар туралы үйлесімді жүйені қалыптастыру;

- жеке бас пен моральдық-өнегелілік қасиеттерін дамытудың маңыздылығын түсінуге және әділ бәсекелестік пен өздерін үздіксіз дамытудың қажеттілігін түсінуге;

- сын тұрғысынан және шығармашылық ойлау, мәселелерді шешу және коммуникативтік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Осы бағдарлама оқушыларға әскери қызметтің дағдыларын меңгеруге мүмкіндік береді, төтенше жағдайларда адам өмірінің қауіпсіздігін меңгеруді және әскери істің негізін оқып үйрене алады.

Алғашқы әскери және технологиялық дайындық сабағына жалпы білім беру оқу орындарында 98 сағат берілген, 10-сыныпта 64 сағат, оның ішінде 30 сағат дала-оқу жиынына. 11- сыныпқа 34 сағат берілген.

Алғашқы әскери және технологиялық дайындық оқу пәнінің 10- сыныпқа арналған бағдарламаның базалық мазмұны 8 бөлімнен тұрады.

«Кіріспе сабағы» келесі тақырыптан тұрады (1 сағ.):

Білім алушыға алғашқы әскери және технологиялық дайындық пәніне оқыту мақсат-міндеттері мен мазмұны (1сағ.).

Қазақстан Республикасы Заңдары "Қазақстан Республикасы Қорғанысы және Қарулы күштері туралы", "Әскери қызмет және әскери қызметшілердің мәртебесі туралы", "Ұлттық қауіпсіздік туралы", "Азаматтық қорғану", "Білім туралы", "Алғашқы әскери дайындық пәнін жүргізу және ұйымдастыру" және оның оқу-материалдық базасын қалыптастыру ережелерін бекіту туралы", Қазақстан Республикасы қорғаныс Министрінің бұйрығы.

Алғашқы әскери және технологиялық дайындық сабағында білім алушылардың құқықтары мен міндеттері.

1. "Қазақстан Республикасының Қарулы күштері – мемлекеттік қауіпсіздіктің кепілі" келесі тақырыптардан тұрады:

Мемлекет қорғанысының Конституциялық негіздері. (1 сағ.)

Мемлекет қауіпсіздігін қамтамасыз етудегі ҚР Конституциясының негізгі ережелері [3]. Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің құрамы және олардың атқаратын қызметтері.

Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің әскери рәміздері. (1 сағ.).

Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің әскери рәміздері. Әскери бөлімінің жауынгерлік туы. Әскери анттың әскери қызметкерлерге қоятын талабы. Қазақстан Республикасы азаматтарының әскери қызметі қасиетті борышының маңызы.

Экстремизм және терроризм ұлттық қауіпсіздікке төнген қатер (1 сағ.).

Экстремизмнің түрлері: саяси, діни, экономикалық және экологиялық. Экстремизм, терроризм, олардың сипаттамалық белгілері. Қазіргі әлемдегі террористік қатердің өсу себептері [4].

2. «Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің, басқа да әскерлері мен әскери құрылымдарының жалпыәскери жарғылары» келесі тақырыптардан тұрады:

Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің, басқа да әскерлері мен әскери құрылымдарының жалпыәскери жарғылары (1 сағ.).

Жалпыәскери жарғылардың әскери ұжымның тұрмыс-тіршілігіндегі маңызы. Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің, басқа да әскерлері мен әскери құрылымдарының жалпыәскери жарғыларының жалпы ережелері, олардың мәні әскери ұжымның өмірі мен қызметі. Әскери қызметшілердің жалпы міндеттері. Әскери атақтары мен айырым белгілері.

Әскери қызметкерлер және олардың өзара қарым-қатынастары (1 сағ.). Бастықтары және бағынатындар, аға және кіші, олардың құқықтары мен міндеттері. Әскери әдептілік ережесі және әскери қызметкерлердің тәртібі. Бұйрық, оны беру және орындау тәртібі. Бастықтарға және шені жоғарыларға мәлімдеме жасау.

Әскери тәртіп, оның мәні мен маңызы (1 сағ.). Әскери тәртіп, көтермелеулермен тәртіптік жазалар. Әскери тәртіпті сақтау бойынша әскери қызметшілердің міндеттері. Сарбаздарға қолданылатын марапаттаулар. Сарбазға берілетін тәртіптік жаза.

Рота бойынша тәуліктік кезекшінің міндеттері (1 сағ.)

3. «Тактикалық дайындық» келесі тақырыптардан тұрады:

Мотоатқыштар бөлімін ұйымдастыру және ұрыстық мүмкіндіктері (1 сағ.)
Бөлімшені ұйымдастыру. Штаттық қарулану және ұрыстық техника. Бөлімшенің ұрыстық мүмкіндіктері. Бөлімшені басқару.

4. «Атыс дайындығы» келесі тақырыптардан тұрады:

Калашников автоматы және қол пулеметі (1 сағ.) Қару және патрондарды қолдану кезіндегі қауіпсіздік шаралары. Калашников автоматы және қол пулеметінің атқаратын қызметі, ұрыстық қасиеті, жалпы құрылысы және жұмыс істеу механизмі.

Автоматты жартылай бөлшектеу және жинақтау (1сағ.). Калашников автоматының атқаратын қызметі, бөлшектері мен механизмдерінің, патронының құрылысы.

Калашников автоматын атуға дайындау (1 сағ.) Автоматтың керек жарақтары. Автоматтың атудан кейінгі тазалау және майлау тәртібі. Автоматты сақтау. Автоматтың оқтарын тексеру және атысқа дайындау. Ату кезінде болуы

мүмкін ақаулар және оларды түзету тәсілдері. Ату кезінде кідірістерін жою амалдары.

Жарықшақты қол гранаталары (1 сағ.). Жарықшақты қол гранаталарының (РГД-5, РГН, Ф-1, РГО) атқаратын қызметі және ұрыстық қасиеті. Гранаталар мен тұтандырғыштың құрылысы. Гранатаны лақтыруға дайындау.

5. «Саптық дайындық» келесі тақырыптардан тұрады:

Сап түрлері және олардың элементтері. Саптық тұрыс. (1 сағ.). Алдын-ала және орындауға берілетін пәрмендер. Сапқа тұрғанға дейінгі және саптағы сарбаздың міндеттері. «Сапқа тұр», «Түзел», «Тік тұр», «Бас киімдерінді (киімді) ШЕШ», «Бас киімдерінді (бас киімді) КИ» пәрмендерін орындау «Саптал», «Түзел», «Тік тұр», «Еркін тұр», «Жинақтал», «Доғар» «Баскиімді – шеш», «Баскиімді – ки» пәрмендерін орындау.

Бір орындағы бұрылыстар. Бір қатардан екі қатарға сап құру және қайтадан бір қатарға сапқа тұру.

Саптық және жорықтық адым(1 сағ.). Саптық және жорықтық адыммен қозғалу.

6. «Әскери топография» келесі тақырыптардан тұрады:

Жергілікті жерде картасыз бағдарлау (1 сағ.). Бағдарлау туралы түсінік. Көкжиек тұстарын компас бойынша, аспан денелері және жергілікті жер бедері бойынша анықтау. Өзінің орналасқан жері туралы мәлімдеме беру.

Магнитті азимутты анықтау (1 сағ.). Азимут және оны анықтау.

Қазіргі заманғы бағдарлану құралдары. Жергілікті жерді бағдарлау үшін қазіргі заманғы жеке жабдықтар. Спутниктік навигациялық жүйелер туралы жалпы мәліметтер: GPS (Global Positional System), ГЛОНАСС, Galileo.

7. «Әскери робот техникасының негіздері» келесі тақырыптардан тұрады: Әскери робот техникасының негіздері. (2 сағ.). Роботтар туралы жалпы мәліметтер. Әскери істе роботтарды қолдану.

Роботтың басқару алгоритмі. (2 сағ.). Робот қозғалыс траекториясын жоспарлау. Роботтар тобын ұжымдық басқарудағы моделдері мен алгоритмдері.

Роботтарға арналған міндеттер. (2 сағ.). Роботтардың функционалдық мүмкіндіктері. Тактикалық міндеттерді қою және шешу: жергілікті жерді бағдарлау, роботтың төтенше жағдайлардағы іс-әрекеті.

8. «Өмір қауіпсіздігі негіздері және ақпараттық технологиялар» келесі тақырыптарды қамтиды: Шаруашылық объектісінің азаматтық қорғанысы (1 сағ.). Шаруашылық объектісінің азаматтық қорғанысын (оқу орындары) ұйымдастырудың құрылымы және оның міндеттері. Азаматтық қорғанысының әскери емес құрылымдар қызметі және жабдықталуы.

Ядролық қару және оның сипаттамасы. (1 сағ.). Ядролық қару және оның сипаттамасы. Ядролық жарылыс түрлері. Ядролық жарылыстың зақымдау факторлары және олардан қорғану әдістері. Нейтронды оқ-дәрілердің зақымдау ерекшеліктері.

Химиялық қару. (1 сағ.). Химиялық қару және оны қолдану белгілері. Улы заттар, оның зақымдау қасиеттері және одан қорғану әдістерінің қысқаша

сипаттамасы. Химиялық зақымдау ошағы, зақымдаудың алғашқы және екінші аумақтары.

Биологиялық (бактериологиялық) қару (1 сағ.). Биологиялық (бактериологиялық) қару және оның зақымдау әсері мен қолдану белгілері. Бактериялық құралдар, олардың зақымдау әсері мен одан қорғану құралдарына қысқаша сипаттама беру. Бактериологиялық зақымдау ошағы және оның сипаттамасы. Бактериологиялық зақымдау ошағында жүргізілетін іс-шаралар. Карантин және обсервация.

Тыныс алу мүшелерін қорғаудың қарапайым құралдары (1 сағ.). Жалпыәскери газтұмылдырық, оның атқаратын қызметі және құрылысы. Сауыт-қорғанысты (маска) таңдау, жарамдылығын тексеру, газтұмылдырықты жинау және қалтаға салу. Газтұмылдырықты алып жүру мен қолдану ережелері, зақымдалған адамға кигізу әдістері. Жарамсыз газтұмылдырықты пайдалану. Тыныс алу мүшелерін қорғаудың қарапайым құралдары.

Жеке қорғану құралдарымен жаттығу (1 сағ.). Теріні қорғайтын қарапайым құралдар, герметизациялау және арнайы майды сіңдіру арқылы оның қосымша қорғану қасиеттерін арттыру жолдары. Арнайы киім үлгісінің атқаратын қызметімен таныстыру (Л-1 жеңіл қорғау киімі, сүзгілік қорғау қасиеті бар киім, жалпы әскери қорғану киімі) және оларды қолдану тәртібі.

Ұжымдық қорғану құралдары. (1 сағ.). Жасырынатын орын және радиацияға қарсы таса, олардың қорғау қасиеттері, жалпы құрылысы және бөлменің ішін жабдықтау. Жасырынатын орындардың қарапайым түрі.

Эвакуациялау және халықты шоғырландыру (1 сағ.). Азаматтық қорғанысты хабарлау белгілері және әрекет ету тәртібі. Жүргізу тәсілдері мен тәртібі, көшіру және шоғырландыру. Эвакуациядағы адамдардың міндеттері, олардың керек-жарақтары, қажетті жеке мүліктері, құжаттары мен азық-түліктері. Эвакуация бекетіндегі тәртіп, жүру бағыты және орналасатын орынға келу ережелері.

Лаңкестік қауіп-қатер жағдайында халықтың қауіпсіздігі (1 сағ.). Лаңкестік акт қауіп-қатер кезінде және оның орындағанда азаматтардың іс-әрекеті. Өртүрлі лаңкестік қауіп деңгейдегі іс-әрекеттер тәртібі. Ақпараттық-коммуникативтік ортаның лаңкестікке қарсы іс-қимылы.

Табиғи апат аумағында халықтың іс-әрекеттері (1 сағ.). Табиғи апаттар, авария және катастрофа, оның сипаттамасы және тигізетін салдары. Табиғи апат кезіндегі халықтың әрекет ету тәртібі. Табиғи апаттың зардабын қалпына келтіру және құтқару жұмыстарына халықтың қатысуы.

Жарақаттану, қансырау және дененің күйеу кезінде көрсетілетін алғашқы медициналық көмек (1 сағ.). Жарақат және олардың асқыну себептері туралы түсінік. Қансырау түрлері және олардың сипаттары. Күйік шалу себептері және олардың ауырлық деңгейлері. Естен танудың себебі. Жарақат алу және қансыраған кезде көрсетілетін алғашқы медициналық көмек. Асептика және антисептика туралы түсінік.

Түрлі қайғылы оқиғалар кезіндегі көрсетілетін алғашқы медициналық көмек (1 сағ.). Сүйектің сынуы және оларды анықтау туралы түсінік. Соғып

алу, шығып кету, буынның созылуы және оларды анықтау белгілері. Шина салудың негізгі ережелері. Түрлі қайғылы оқиға орын алған кезде алғашқы медициналық көмек көрсету тәсілдері.

Үсік шалу, күнге күйу және жылудың әсері, олардың алдын алу және көрсетілетін алғашқы медициналық көмек. Электр тоғы соққан кезде көрсетілетін алғашқы медициналық көмек және көмек көрсеткен кезде сақтау керек қауіпсіздік шаралары.

10-сынып бағдарламасының мазмұнына «Әскери роботты техника негіздері» бөлімі енгізілген, ол «Әскери роботты техника негіздері», «Роботтарды басқару алгоритмі» және «Роботтарға арналған міндеттер. Роботтардың қызмет ету мүмкіндіктері» атты бөлімшелерге бөлінген және келесі тақырыптарды қамтиды:

1) Әскери робот техникасының негіздері - Роботтар туралы жалпы мәліметтер. Әскери істе роботтарды қолдану.

2) Роботтың басқару алгоритмі - Робот қозғалыс траекториясын жоспарлау. Роботтар тобын ұжымдық басқарудағы моделдері мен алгоритмдері.

3) Роботтарға арналған міндеттер - Роботтардың функционалдық мүмкіндіктері. Тактикалық міндеттерді қою және шешу: жергілікті жерді бағдарлау, роботтың төтенше жағдайлардағы іс-әрекеті (1-сур.).

1-сурет. «Әскери робот техникасының негіздері»

Пәннің базалық мазмұнда IT-технологияны пайдалану қарастырылған. Сонымен қатар бөлім атаулары өзгертілген – (Қарулы Күштер Қазақстан Республикасы егемендігінің күзетінде) – «Қазақстан Республикасы Қарулы Күштері – мемлекеттің әскери қауіпсіздігінің кепілі» [4].

«Тактикалық дайындық», «Саптық дайындық», «Өмір қауіпсіздігінің және ақпараттық технология негіздері» тараулары біріктірілген. Алғашқы әскери дайындықтың барлық бөлімдері бойынша тесттік тапсырмалар берілген.

**«Алғашқы әскери және технологиялық дайындық»
оқу пәнінің 10-сыныпқа арналған базалық мазмұны**

2017	
Кіріспе	1
Қазақстан Республикасының Қарулы күштері – мемлекеттік қауіпсіздіктің кепілі	3
Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің, басқа да әскерлері мен әскери құрылымдарының жалпыәскери жарғылары	3
Тактикалық дайындық	1
Атыс дайындығы	4
Саптық дайындық	2
Әскери топография	2
Өмір қауіпсіздігінің негіздері және ақпараттық технология	12
Әскери робот техникасының негіздері және ақпараттық технология	6
Оқу жылы бойынша сағаттар саны	34

2-сурет. Оқу пәнінің базалық мазмұны. 10-сынып

Далалық – оқу жиыны. 10-сынып. Далалық-оқу (лагерлік) жиындарына (ер балалар үшін) жиындарға оқу материалдары мен тематикалық жоспарлау

«Тактикалық дайындық» бөлімі келесі тақырыптарды қамтиды:

1) Әскери бөлімнің (бөлімшелердің) қару-жарақтары мен әскери техникасы. Әскери бөлімнің қару-жарақтары мен әскери техникасының арналуы және тактикалық-техникалық мінездемелерімен танысу. Қарулар мен әскери техниканы іс-жүзінде қолданысын көрсету.

2) Сарбаздың ұрыстағы іс-әрекеті. Сарбаздың ұрыстағы жаяу тәртіптегі іс-әрекеті. Ядролық жарылыс кезіндегі іс-әрекеті. Газтұмылдырық пен жалпыәскерлік қорғаныс құрылымын қолдану тәртібі (Л-1 қорғаныс киімі).

3) Қорғаныстағы сарбаз. Ату позициясында (атыс жүргізетін орын) орналасу. Оқпана қазу және оны жасыру. Жау ядролық қару қолданғанда, химиялық және бактериологиялық зақымдау қаруын қолданғаны туралы дабыл қағылған кездегі іс-әрекеттері. Жаудың танкілері мен жаяу әскерлерінің әртүрлі бағыттарындағы шабуылына төтеп беру. Ауа нысандарына атыс жүргізу.

4) Шабуылдағы сарбаз. Шабуылға дайындалу кезіндегі әрекеттер. Шабуылдау кезінде сарбаздың лекте қозғалуы және бөлімшенің ұрыс жүргізуі кезінде өз орнын табу. Жолдағы кедергілерден өту, шабуылдау. Жауды ордан қарумен ату, граната лақтыру және қоян-қолтық ұрыста жою тәсілдері. Шабуылдау нысанын басып алу. Шабуылдау кезінде радиоактивті (улы) заттармен зақымдалған жерлерде әрекет ету.

5) Бақылаушы сарбаз. Бақылау жасауға арналған орынды таңдау, оның жабдықталуы мен жасырылуы. Нысананы айқындау және бақылау нәтижесін баяндау. Жергілікті жердің үлгісін құру және әскери нысандарды үлгіде белгілеу.

6) Шолудағы сарбаз. Шолушы болып тағайындалған сарбаздың әрекеттері. Шолушының қимыл-әрекеттері және жергілікті жерді, заттарды шолу. Бақылау нәтижелері туралы мәлімдеме жасау.

«Атыс дайындығы» келесі тақырыптарды қамтиды:

1) Автоматтан (пневматикалық винтовкадан) ату. Тәжірибеде автоматтан (пневматикалық винтовкадан) ату.

2) Қол гранаталарын лақтыру. Танкіге қарсы және жарықшақты қол гранаталарын лақтыру.

«Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің, басқа да әскерлері мен әскери құрылымдарының жалпыәскери жарғылары» бөлімінде қарастырылатын тақырыптар:

1) Әскери бөлімдегі (бөлімшелердегі) әскери қызметшілердің орналасуы, өмірі мен тұрмыстық жағдайы. Әскери бөлімнің (бөлімшелердің) тарихы. Әскери қызметшілердің орналасуы. Ақпараттық-тәрбие бөлмесі. Қару сақтайтын бөлме. Оқу қалашықтары, спорттық база, әскери асхана.

2) Бекеттегі сақшының міндеті мен іс-әрекеттері. Қаруды оқтау тәртібі. Бекеттегі сақшының қаруын ұстау қалпы. Бекетті қабылдау және тапсыру кезіндегі, бекетте өрт шыққанда және бекет маңында немесе көрші бекетте тәртіп бұзылған кездегі сақшының әрекеттері.

3) Бекетке шабуыл жасағанда сақшының іс-әрекеттері. Бекетке шабуыл жасағанда сақшының іс-әрекеттері. Қару қолдану тәртібі.

«Саптық дайындық» бөлімінде қарастырылатын тақырыптар:

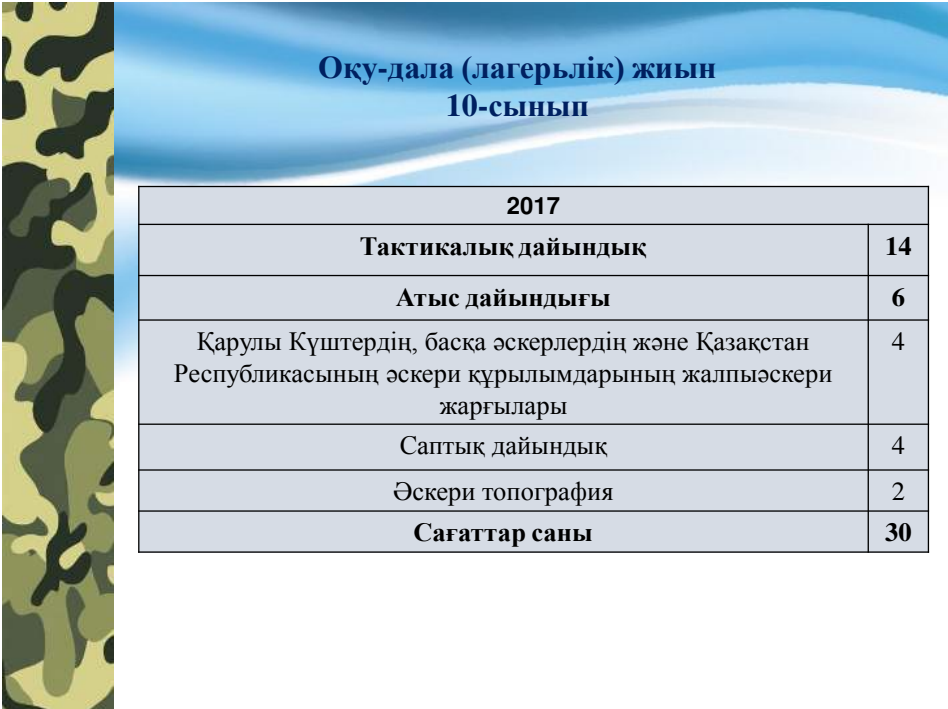
1) Саптық тәсілдер және қарумен орындалатын қимыл-әрекеттер. «Автоматты кеудеге», «Белдікке», «Қаруды қой», «Қаруға», «Қаруды» тәсілдерін орындау.

2) Бөлімшенің сабы. Бөлімшені жазылма және жорықтық сапқа тұрғызу. Бөлімшені жазылма саптан жорықтыққа сапқа тұрғызу және қайтадан жазылма сапқа тұрғызу. Бөлімшенің ажырауы және қосылуы.

3) Сапты басқару белгілері. Сапты басқару белгілері: «Назар сал», «Командирлерді жина», «Бас», «Токта», «Қашықтықты ұлғайт», «Қашықтықты қысқарт», «Лекке», «Барлығың артқа бұрыл», «Барлығың оңға (солға)» және т.б. Машина маңындағы және машинадағы әскери қызметшілердің іс-әрекеттері.

«Әскери топография» бөлімінде қарастырылатын тақырыптар:

1) Жергілікті жерде картасыз бағдарлау. Азимут бойынша қозғалу. Жергілікті жерде картасыз бағдарлау.

**Оқу-дала (лагерьлік) жиын
10-сынып**

2017	
Тактикалық дайындық	14
Атыс дайындығы	6
Қарулы Күштердің, басқа әскерлердің және Қазақстан Республикасының әскери құрылымдарының жалпыәскери жарғылары	4
Саптық дайындық	4
Әскери топография	2
Сағаттар саны	30

3-сурет. Далалық-оқу жиыны. 10-сынып.

11-сыныптағы «Технологиялық дайындық» бөлімінің мазмұны «Авто көлігін басқару және жол қауіпсіздігі негіздері» бөлімінде қарастырылған. Аталған бөлімнің тақырыптары сыныптарға бөлініп, суретте ұсынылып отыр (4-сур.).

«Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» оқу пәнінің 11-сыныпқа арналған базалық мазмұны

**«Алғашқы әскери және технологиялық дайындық»
пәнінің базалық мазмұны
11-сынып**

2013		2017	
Қарулы күштер – Қазақстан Республикасының тәуелсіздігін қорғауда	2		
Саптық дайындық	3		
Өмір қауіпсіздігінің негіздері	25	Технологиялық дайындық	34
Қорытынды тексеру сабақтары	4	Дөңгелекті машиналардың негіздері мен жүргізу ережесі	8
		Көлік құралдарын басқару негіздері және жүргізу қауіпсіздігі	8
		Күрделі жол жағдайында көлік құралын басқару	18
Оқу жылы бойынша сағаттар саны	34	Оқу жылы бойынша сағаттар саны	34

4-сурет. Оқу пәнінің базалық мазмұны. 11-сынып

11-сыныптағы «Технологиялық дайындық» бөлімі келесі бөлімшелерге бөлінеді: «Дөңгелекті машиналарды жүргізу негіздері және ережелері», «Көлік құралдарын басқару негіздері және жол қауіпсіздігі», «Күрделі жол жағдайында автотраспорт көлігін басқару».

11-сыныпта өткізілетін «Дөңгелекті машиналардың негіздері және оларды жүргізу ережелері» бөлімше келесі тақырыптарды қамтиды:

1) Дөңгелекті машиналарды жүргізу негіздері және ережелері. Жол қозғалысына қатысушыларының міндеттері. Жол қозғалыс ережелерінде қамтылған негізгі ұғымдар мен терминдер. Жүргізушілердің, жаяу жүргіншілердің және жолаушылардың міндеттері. Жүргізушінің өзімен бірге болуы тиіс құжаттары.

2) Бағдаршам және жол қозғалысын реттеушінің сигналдары. Арнайы сигналдарды пайдалану. Авариялық дабыл және авариялық аялдау белгісін қолдану. Маневр жасау. Көлік құралдарының жолдың жүріс бөлігінде орналасуы.

3) Қозғалыс жылдамдығы. Қарсы қозғалыс, басып озу. Аялдама және автотұрақ. Қиылыстардан өту бағыттары. Маршруттық көлік құралдарының аялдамасы және жаяу жүргіншілерге арналған жолдар.

4) Әртүрлі жағдайлардағы қозғалыс. Темір жол өткелдері арқылы өту. Автомагистраль арқылы қозғалыс. Тұрғын аудандардағы қозғалыс.

Маршруттық көлік құралдарының басымдықтары. Дыбыстық сигналдарды және сыртқы жарық түсіру құралдарын пайдалану.

5) Жолаушылар мен жүктерді тасымалдау. Механикалық көлік құралдарын сүйреу. Көлік жүргізуді үйрету. Жолаушыларды тасымалдау. Жүкті тасымалдау. Велосипедтер, мопедтер, көлік-арбаларының қозғалысы және жолмен мал айдауға қойылатын қосымша талаптар. Тірек-қимыл аппараты бұзылған адамдардың қозғалысын қамтамасыз ету.

6) Жол белгілері. Ескерту белгілері. Басымдық белгілері. Тыйым салатын белгілер.

7) Жол белгілері. Міндетті белгілер. Ақпараттық-нұсқағыш белгілері. Қызмет көрсету белгілері (таңбалары). Қосымша ақпарат беру (кесте белгі) белгілері.

8) Жол таңбасы және оның сипаттамалары. Таңбалардың жіктелуі. Көлденең және тік таңбалану талаптарына сәйкес орындалатын жүргізушілердің іс-әрекеттері. Жұмыс істеу үшін көлік құралдарының рұқсатнамасының негізгі ережелері.

11-сыныптағы «Технологиялық дайындық» бөлімінің мазмұны «Дөңгелекті машиналар жүргізу негіздері және ережелері» бөлімшеде берілген. Аталған бөлімшенің тақырыптары сызба-суретте ұсынылып отыр (5-сур.).

5-сурет. «Дөңгелекті машиналарды жүргізу ережесі және негіздері»

11-сыныптағы «Дөңгелекті машиналарды жүргізу ережесі және негіздері» бөлімшесі келесі тақырыптарды қамтиды:

1) Қауіпсіздік шаралары сабақ барысында. Жүргізішінің жұмыс орнын дайындау. Автомобильдің басқару тетіктерімен танысу. Жұмыс істемейтін қозғалтқыштың басқару элементтерін әзірлеу. Ситуациялық есепті шығару.

2) Қозғалтқышты қосу. Автомобильді орнынан қозғалту, тура жолда қозғалыс, тежеу және тоқтату. Ситуациялық есепті шығару.

3) Қисық траекторияда қозғалыс, маневр. Берілісті ауыстырумен жүргізу. Ситуациялық есепті шығару.

4) Гаражға кіру. Ситуациялық есепті шығару.

5) Тар кеңістікте бұрылыс. Автомобильді көлік тұрағына қою. Ситуациялық есепті шығару.

6) Эстакадаға кіру. Өрлеу үстінде тұрған автомобильді жүргізу. Ситуациялық есепті шығару.

11-сыныптағы «Технологиялық дайындық» бөлімінің «Автокөлік құралын басқару негіздері және қозғалыс қауіпсіздігі» бөлімшесі келесі тақырыптарды қамтиды. Аталған бөлімшенің тақырыптары сызба-суретте ұсынылып отыр (6-сур.).

6-сурет. «Көлік құралдарын басқару негіздері және жол қауіпсіздігі»

11-сыныпта «Күрделі жол жағдайында автокөлік құралды басқару» бөлімше келесі тақырыптарды қамтиды:

1) Қозғалысты бастау және бордюр тасының жанына (тротуар жанына) тоқтату. Ситуациялық есепті шығару.

2) Дистанцияны сақтау арқылы қатардағы қозғалыс. Ситуациялық есепті шығару.

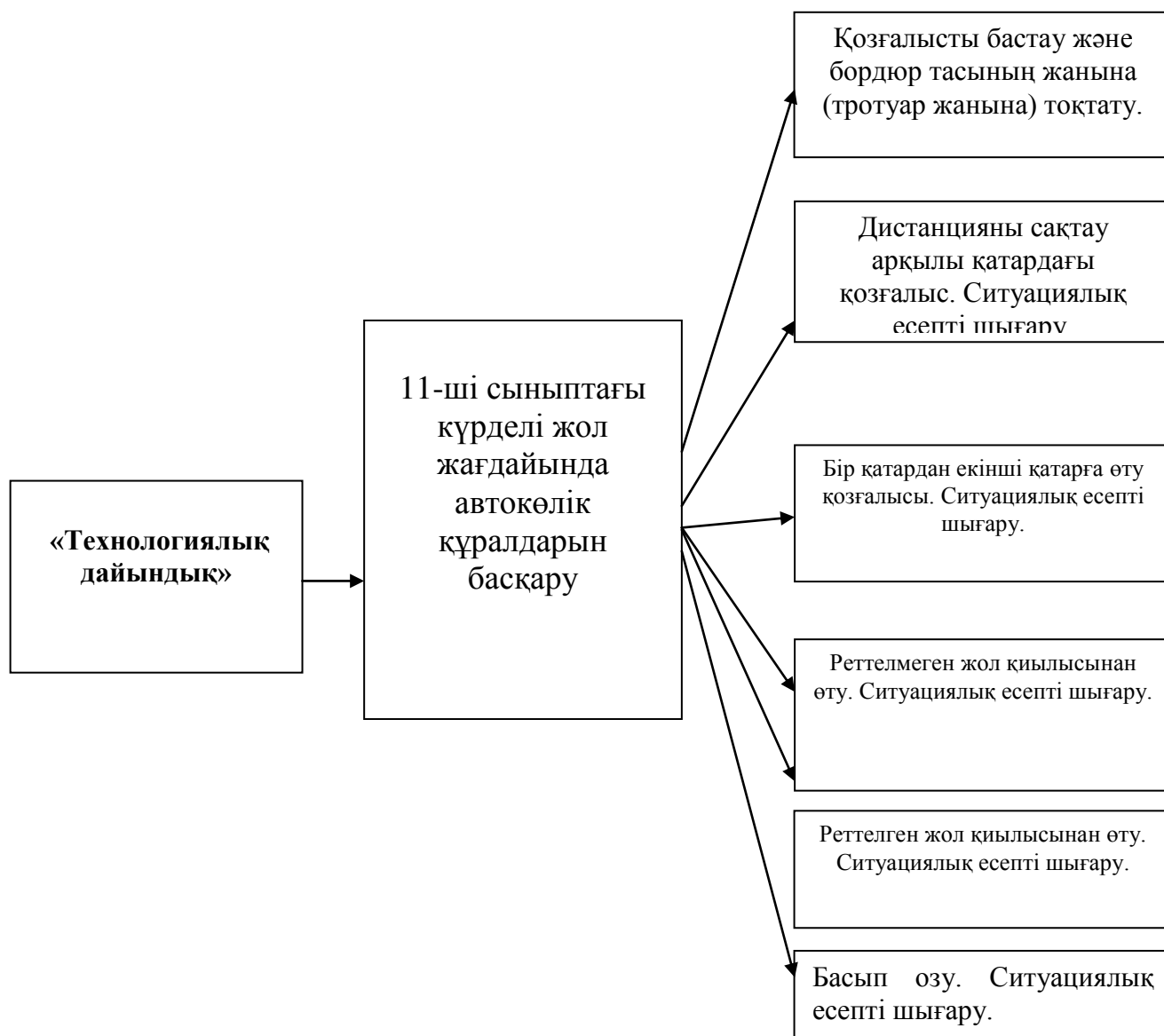
3) Бір қатардан екінші қатарға өту қозғалысы. Ситуациялық есепті шығару.

4) Реттелмеген жол қиылысынан өту. Ситуациялық есепті шығару.

5) Реттелген жол қиылысынан өту. Ситуациялық есепті шығару.

6) Басып озу. Ситуациялық есепті шығару.

11-сыныптағы «Технологиялық дайындық» бөлімінің мазмұны «Күрделі жол жағдайында автокөлік құралды басқару» бөлімшеде берілген. Аталған бөлімшенің тақырыптары сызба-суретте ұсынылып отыр (7-сур.).

7-сурет. «Күрделі жол жағдайында автокөлік құралдарын басқару»

Әр сабақты өткізу үшін оқу орынның директорымен бекіткен сабақ жоспары құралады. Сабақ жоспарында тақырып, оқу және тәрбиелік мақсаттары, қарастырылатын сұрақтар, оқу сағаттарының бөлінуі, жалпы білім беру пәндерінің оқушылармен байланысы, материалдық қамтамасыз ету және сабақ барысы көрсетіледі. Қажет болған жағдайда қарастырылатын сұрақтарға байланысты оқу материалының қысқаша мазмұны келтіріледі.

Оқу орнында АӘЖТД пәні ер балалар мен қыз балаларға бірге жүргізіледі. Әскери-спорттық сабақтар сыныптан тыс уақытта жоспарланып өткізіледі, айына бір реттен кем емес әскери-оқу және әскер-патриоттық кинофильмдер көрсетілімі ұйымдастырылады, сонымен қатар үйірмелердің сабақтары өткізіледі.

Жоғары дәрежеде ұйымдастырылған сабақты өткізуге қамтамасыз етуде және оқушылардың практикалық дағдыларын жалпы әскери жарғылардың талаптарын орындауда әр сынып взвод атанып үш (төрт) бөлімшеден бөлінеді. Оқу орны басшысының бұйрығы бойынша сынып оқушылары арасынан (ер бала және қыз) взвод және бөлімше командирлері тағайындалады. Қыздардан құрылған бөлімшеге қыз бала бөлімше командирі болып тағайындалады.

2 «Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» оқу пәнін оқытуды ұйымдастырудың нысандары, әдістері, құралдары

Оқыту – бұл бірінші кезекте білімі мен тәжірибесі және оны шыңдайтындар арасындағы ұйымдасқан қарым-қатынас. Оқыту әдісін осылайша сипаттау арқылы оқытудың жеке бір бөлігі емес, тұтас жүйесі құрылады. Оқытуды айқындау және сипаттау келесі жағдаяттардан тұрады: оқытудың мақсаты мен міндеттері, оқыту құралдары, оқытушының жетекшілік етуі, оқушылардың іс-әрекеттерін ұйымдастыру, оқыту процесінде өзгерулері, қол жеткізген нәтиже немесе мақсат. Міне, осылайша оқыту әдісінің мән-мағынасы анықталады және оқыту процесінің ішкі немесе сыртқы жақтарын (сұрау, жаңа материалдарды мазмұндау, бекіту, оқушылардың өздік жұмыстары, бақылау) қарастырмайды – оқыту процесін тұтас қамтиды [6].

«Оқыту әдісі» ұғымы дидактикалық мақсаттарға сәйкес оқыту үдерісінде мұғалімнің оқу жұмысы мен оқушылардың танымдық іс-әрекеті жолдарының байланысын шешетін оқу іс-әрекетінің міндеттерін бейнелейді. Демек, оқыту әдістері - оқыту міндеттерін, яғни дидактикалық міндеттерді шешуге бағытталған мұғалім мен оқушылардың біріккен іс-әрекетінің жолдары болып табылады. Сонымен бірге дидактикада оқыту «тәсілдері» ұғымы кеңінен қолданылады. Тәсіл - әдіс элементі, оның құрамды бөлігі, бір реттік әрекет. Оқыту үдерісінде әдістер мен тәсілдер әр түрлі құрамда қолданылуы мүмкін.

Оқытудың анықтамасы мен сипаттамасы келесіні қамтиды: мақсат, оқытудың міндеттері, оқытудың құралы, мұғалімнің басшылығы, оқушының қызметінің ұйымдастырылуы, оқу процесінің өзгерісі, жеткен жетістігі мен нәтижесі. Оқыту әдістерінің мәні ол сыртқы және ішкі оқу процессінің бір

бөлігін ғана (сұрау, жаңа материалды түсіндіру, бекіту, оқушылардың өз бетімен жұмысы, бақылау) емес оны біртұтас қамтиды [6].

Оқытуды ұйымдастыруды түсіну барлық жүйені анықтауға мүмкіншілік береді, дидактикалық аппараттың ұғымдық - категориялық құралғысы өзара байланыста олар: «оқыту» және «білім беру», «ұйымдастыру түрлері» және «оқыту әдістері», «оқыту қағидағтары» және тағы басқалар. Бұл жаңа және дәстүрлі білім беру технологияларын қолданудың болашағы мен мақсатқа лайықтылығы туралы туындаған сұрақтарды анықтау жолдарын көрсетеді, өйткені олар оқыту түрлері мен формаларын дұрыс түсінуге байланысты, оқытудың түрлері мен әдістерінің ғылыми теориясы оқыту процесінің материалдығы мен мәніне тұтастай бағынышты.

Алғашқы әскери және технологиялық дайындық теориялық және практикалық сабақтарда іске асырылады:

- теориялық сабақтарды оқытудың дидактикалық материалдарын, техникалық құралдар мен инновациялық әдістерді қолдана отырып, әңгімелеу және сұхбаттасу түрінде өткізіледі;

- практикалық сабақтар оқулық қару және әскери-техникалық мүлікті, құралдарды және өзге де жабдықтарды қолдана отырып, оқу материалын игеруге бағытталады.

Кіріспе сабағын өткізу барысында үш оқу сұрағы қарастырылады.

Бірінші оқу сұрағы – оқу орындарында алғашқы әскери дайындық сабағын заңнамалық негізде ұйымдастыру, бұл оқу сұрағын қарастыра отырып оқушыларға Қазақстан Республикасы Конституциясының 36-бабының талаптарын жеткізу қажет, алғашқы әскери дайындық сабағы оқу орындарында Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 16 ақпанындағы «Әскери қызмет және әскери қызметкерлердің мәртебесі туралы» заңының талаптары негізінде жүргізіледі [7].

"Алғашқы әскери дайындық" пәнін ұйымдастыру және жүргізу тәртібін мемлекеттік органдардың міндеттері, мекемелер мен лауазымды адамдарды Қазақстан Республикасы қорғаныс министрінің 2014 жылғы 19 желтоқсандағы "Ұйымдастыру және өткізу ережесін бекіту туралы, сондай-ақ алғашқы әскери дайындық пәнінің оқу-материалдық базасын қалыптастыру" бұйрығы анықтайды.

Басшылыққа алынатын құжаттардың талаптарын түсіндіре отырып білім алушылардың санасына АӘЖТД пәнін оқытудың үлкен мемлекеттік маңызы бар екендігін жеткізу қажет.

Осы оқу сұрағында алғашқы әскери дайындық пәнінің мақсаттары мен міндеттерін түсіндіру керек.

Екінші оқу сұрағын төмендегідей тұжырымдауға болады: алғашқы әскери және технологиялық дайындық сабағын өткізу тәртібі. Осы сұрақты қарастыра отырып: оқыту бағдарламасының мазмұны және оны орындау ретін түсіндіру; "Алғашқықы әскери және технологиялық дайындық" пәні оқулығының мазмұнын; білім алушылардың білім мен дағдыларына қойылатын талаптарды қысқаша түсіндіру. Бұл бөлімде оқушылардың міндеттері, сабақтағы және

сыныптан тыс іс-шараларға қатысудағы мінез-құлықтарының тәртібі түсіндіру ұсынылады, АӘЖТД сабағындағы оқушыларға тағайындалған киім үлгісі мен оқу сабақтарына қажетті оқу құралдары және оларды дайындау уақытын жеткізу қажет.

Үшінші оқу сұрағы – ұйымдастыру. Ол мыналарды қамтиды: взвод және бөлімше командирлерін таңдау және тағайындау, оқушыларды бөлімшелерге бөлу. Сабақ барысында оқушыларға сабақ басталуы мен аяқталуы кезіндегі командирлер мен оқушылардың іс-әрекеттерін түсіндіріп, көрсетіп және оған жаттықтыру керек. Аталған сабақтар әңгімелесу, түсіндіру, көрсету және жаттығулар әдісімен жүргізіледі.

Сабаққа дайындық және өткізу барысында Қазақстан Республикасының Конституциясы, Қазақстан Республикасының 2012 жылы 16 ақпанындағы «Әскери қызмет және әскери қызметкерлердің мәртебесі туралы» Заңы, Қазақстан Республикасы Қорғаныс Министрінің 2014 жылғы 19 желтоқсанындағы «Ұйымдастыру және өткізу ережесін бекіту туралы сондай-ақ алғашқы әскери дайындық пәнінің оқу-материалдық базасын қалыптастыру» бұйрығы, «Алғашқы әскери дайындық» оқулығының материалдары, әдістемелік басшылықтың жалпы ұйымдастырушылық нұсқауларының мәтіндері қолданылды.

Әрбір сабақты өткізу үшін мектеп директоры бекіткен сабақ жоспары құрылады. Сабақтың жоспарында төмендегілер көрсетіледі: тақырыбы, оқу және тәрбиелік мақсаттары, сабақта қарастырылатын оқу сұрақтары, оқу уақытын бөлу, жалпы білім беретін пәндермен оқу сұрақтарының байланысы, материалдық қамтамасыз ету және сабақ барысы. Қажет болған жағдайда сабақта қарастырылатын оқу сұрақтарына байланысты оқу материалдарының қысқаша мазмұнда беріледі.

Оқытушы-ұйымдастырушы білім берудің жалғыз қайнар көзі болып қалмай, оқушылардың белсенді оқу-танымдық іс-әрекеттерін ұйымдастырушы ретінде қызмет ету керек.

Білім беру бағдарламасының табысты болуы оқытушы-ұйымдастырушыдан әрбір сабаққа мұқият та, тиянақты дайындалуды және жоспарлауды талап етеді. Сонымен қатар белсенді де, командалық оқыту, сыни тұрғыдан бағалау секілді заманауи педагогикалық технологияларды қолданған дұрыс. Бағдарлама іс жүзінде орындалатын әрекеттерді және зерттеушілік дағдыларды дамытуға бағытталаған.

Мектептегі білім беру мазмұнының жаңартылуына байланысты «Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» пәні бойынша оқытуды ұйымдастырудың формасы мен әдістері өзгереді. Пәнді оқыту процесінің мынадай ерекшеліктері бар: оқушыға дайын күйіндегі білім деңгейі берілмейді, яғни оқушы мұғалім ұйымдастырған зертханалық орта мен іздену іс-әрекеттері арқылы білім деңгейіне өздігінен қол жеткізеді. Мәтіннің мағынасын түсіну және оқу сауаттылығына (аралас және дискретті (үлеспен берілген) мәтіндерді оқу, ақпаратты үлгі, кесте, алгоритмдер түрінде беру) баса назар аударылады.

Қазіргі заманғы сабақтарды былайша түсіндіруге болады:

1. Шындықты түсіндіру, шындықты іздеу және оның мағынасын ой елегінен өткізу. Бұл дегеніміз, мазмұны ғылыми білімнен құралған рухани қарым-қатынас және соның нәтижесінде әрбір субъект зерделеу қасиеті дамып, рухани байлыққа ие болады. Шындық оқушының иығына арта салатын жүк емес, жеке тұлға шындықтың шыңына шығуға ұмтылып, оның мән-мағынасын түйсінуі керек. Мысалдар: аяқталмаған тезис, мұғалімнің «мен» түсінігін трансляциялау, мотив-ынталандыру.

2. Бала өмірінің бір бөлігі және оның өмірі жалпыадамзаттық мәдениеттің жоғары деңгейінде қалыптасуы керек. Сәлемдесу, бір-біріне түсіністікпен қарау, мейірбандылық, этикет секілді оң әрекеттерді қалыптастыру керек. Тәрбиелеу – бұл дегеніміз, баланың мұғаліммен бірге және оның көмегімен қазіргі заманғы мәдениетке қадам басуы.

3. Шынайы өмірді ізгілендіру, адамзат баласын ең басты құндылық деп мойындау, жеке тұлғаның дербес дамуына мүмкіндік беруге бағытталған еркін сабақ. Оқушы әрдайым мақсат-нысана болып табылады, ол ешқашан да тәрбиелеу құралы болмауы керек.

4. Табыстылық жағдайын, адамның жекелеген жетістіктерге қол жеткізуін сезіндіруге қажет жағдай құру. Мысалдар: қолдау көрсету, әрбір әрекетті бағалау, үрейге жол бермеу, мейірбандылық, басқалармен салыстырмау.

5. Жыныстық (гендерлік) тәрбие.

6. Топтасып әрекет етуді ұйымдастыру.

7. Үйлесімін тапқан сабақ, сабақтың мазмұнының байлығы, оның сыртқы келбеті мен шамасы. Сабақтың оң райда өтуі. Мысалдар: педагогикалық жағдайды түзету, ойындар, өздігінен реттеу үлгілері; шындықты анықтау, жақсылық жасау, сұлулықты анықтау секілді құндылықтарды дәріптеу.

Сабақты жүргізудің алгоритмдік жобасын ұсынамыз:

1. «Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» пәнінің оқу бағдарламасы бойынша сабақтың пәндік нәтижелері түріндегі мақсаттар мен міндеттер анықталады.

2. Мақсат пен міндеттерге қол жеткізу үшін сәйкес келетін түрлер таңдалуы керек: оқытудың белсенді және интерактивті түрлері (олардың келбеті және мәтін бойынша сабақ тақырыбына сәйкес келуі).

3. Уақытпен, іс-әрекет түрі және ресурстармен байланысқан сабақ кезеңдері. Әр сабақтың құрылымы келесі құрам-бөліктерден тұрады:

1) оқушыға түсінікті тілде жеткізілген сабақтың мақсаттары («Нені білетін боламыз, нені үйренеміз»);

2) тапсырма/сабақта жұмыс істеуге қажет білім және біліктілікті өзектілендіру;

3) сабақтың мәтіндік және көрсетуге арналған (иллюстрациялық) материалдаран құралған жаңа мазмұндағы білім деңгейін игеруге қажет тапсырмалар жүйесі (мәтінмен және көрсету материалдарымен жұмыс жасау, сыныптағы жұмыс);

4) сабақтың мазмұны бойынша қысқаша түйіндеме («Қорытынды жасайық», сыныптағы жұмыс);

5) қорытынды бақылау жұмыстарын ұйымдастыруға арналған сұрақтар мен тапсырмалар (өзбетімен бақылау сұрақтары);

6) Үй тапсырмаларын беру (үй және шығармашылық деңгейдегі тапсырмалар).

Күзiреттiлiк деңгей негiзде оқытылатын мақсат пен мiндеттер бiлiм берудiң инновациялық технологияларын жасау және қолдануды талап етедi. Орта бiлiм берудiң (бастауыш, негiзгi орта, жалпы орта бiлiм беру) мемлекеттiк жалпыға мiндеттi стандарты оқушының өз бетiмен жұмысының көлемi мен рөлiн ұлғайтуды, оқытудың белсендi жолдарын, бақылау құралдарының көп болуын болжайды [4].

ҚР Мемлекеттiк стандартына сәйкес жаңғыртылған мазмұндағы орта бiлiм берудiң 10-11-сыныптарына арналған «Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» пәнi бойынша оқу бағдарламасын оқыған кезде келесi *тұлғалық нәтижелер* қалыптасады:

Оқушы көрсетуi керек:

- Қазақстан Республикасының Конституциясына, заңдары мен құқықтық тәртіптеріне құрмет;
- белсенді азаматтық ұстаным, жоғары деңгейдегі патриоттық сезім, өз Отанына қызмет етуге және оның мүддесін қорғауға деген даярлық;
- туған және мемлекеттік тілді игеру, қазақ халқының және Қазақстан аумағында өмір сүріп жатқан басқа да ұлт өкілдерінің тарихына, мәдениеті мен салт-дәстүріне деген құрмет;
- өзінің және өзгелердің қауіпсіздігіне сақтау дағдыларын;
- үлкендерге құрмет, кішілерге қамқорлық көрсету, басқа адамдарға деген мейірбандылық пен қайырымдылық таныту.

Жүйелі іс-әрекеттік нәтижелер

Оқушылар қолдана білулері керек:

- ғылым негіздері бойынша білім жүйесін және адамзат қоғамына дамытуға қажет ғылыми жетістіктер аясын қолдану;
- ғылыми ақпаратты талдай, өңдеу, жіктей білу және іс жүзінде қолдануды;
- таным, құрастыра білу және зерттеу әдістері, оларды шығармашылық тұрғыдан қолдануды;
- заманауи ақпараттық-коммуникативті технологияларды [8].

Қазір оқытудың белсенді емес, белсенді және интерактивті әдістері мен тәсілдері деген сөздер жиі қолданылады.

«Оқыту әдісі» және «Оқыту тәсілі» терминдеріне арнайы әдебиеттерде түрлі анықтамалар берілген. Жалпы алғанда, бұл дегеніміз оқытушы мен оқушының өзара әрекеттері және соның нәтижесінде білім,біліктілік, дағдылар игеріледі.

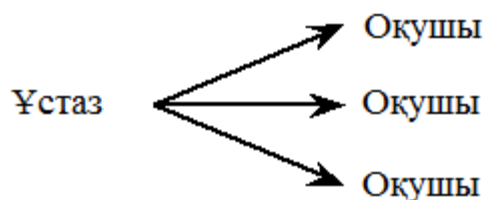
Олардың арасындағы айырмашылық мынау: тәсіл – бұл жеке бір, нақты ББД-мен (білім, біліктілік, дағды) жұмыс істеуді болжайтын қысқа мерзімді жол, ал әдіс – бірнеше кезеңнен және бірнеше тәсілден құралған ұзақ процес.

Сонымен, оқыту тәсілдері – қандай да бір әдістің құрам бөлігі ғана болып табылады.

Әдістер түрлі белгілері бойынша жіктеледі:

- оқу іс-әрекетінің сипаты бойынша: репродуктивті, мәселе туындатушы, зерттеуші, ізденуші, түсіндіруші-бейнелеуші, эвристикалық және т.с.с.;
- ұстаз бен оқушылардың белсенділік деңгейі бойынша: белсенді емес, белсенді және интерактивті;
- оқу материалының көзідер бойынша: сөздік, көрнекі, іс жүзіндегі;
- оқу-танымды іс-әрекеттерді ұйымдастыру тәсілдері бойынша: БДМ іс жүзінде қалыптастыру әдістері, жаңа білім алу әдістері, тексеру және бағалау әдістері.

1) *Белсенді емес:* оқушылар оқыту материалын игеруші және өндіруші болатын «объект», ал мұғалім білімнің қайнар көзі болып қызмет етеді. Негізгі әдістер: дәріс, мәтінді оқу, сұрау.

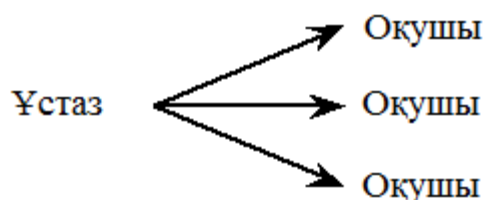
Мысал: Алғашқы әскери және технологиялық дайындық сабағында «Қазақстан Республикасы Қарулы Күштері – мемлекеттің әскери қауіпсіздігінің кепілі» тақырыбын мысал ретінде келтіреміз.

Мақсаты: Әскери анттың мазмұнын зерттеп, оның әскери өмірдегі және іс-әрекет кезіндегі маңызын түйсінуге көмектесу. Ант талаптарын орындауға деген жауапкершілікті, әскери борышқа және Жауынгерлік Туға, айбындылық пен даңқа деген адалдықты тәрбиелеу.

Оқу сұрақтары: 1

1. Әскери ант. Әскери анттың маңызы.
2. Әскери антты қабылдау тәртібі.

2) *Белсенді:* оқушылар оқыту «субъектісі» болып табылып, шығармашылық тапсырмаларды орындайды, мұғаліммен диалог орнатады. Негізгі әдістер: шығармашылық тапсырмалар, оқушының мұғалімге және мұғалімнің оқушыға сұрақ қоюлары. Оқытудың белсенді әдістері – бұл оқушының оқу материалын игеру процесіндегі белсенді ойлануы және іс жүзінде орындау ұмтылдыратын процесс. Белсенді оқыту мұғалімнің дайын оқыту-үйрету материалдарын мазмұндауы, оларды есте сақтау және айтып беру емес, оқушының белсенді ой еңбегі мен іс жүзіндегі әрекеттер арқылы білім мен біліктілік деңгейде өз бетімен игеруі.

Оқытудың белсенді әдістері «оқытушы=оқушы» өзара әрекеті үлгісі бойынша құрылады. Аталған ұстаным оқу процесіне оқытушы мен оқушы тең жағдайда қатысуын болжайды. Яғни, оқушылар сабақты құру және қатысу тұрғысынан оқушымен бір деңгейде.

Оқытудың белсенді әдістерінің белгілері мыналар:

- ойлау қабілетін жандандыру, әр оқушы мәжбүрлі түрде белсенді болу керек;
- белсенділіктің ұзақ уақытқа созылады, яғни оқушы оқу процесі барысында эпизод түрінде емес, барлық уақытта белсенді болуы керек;
- қойылған міндеттерді шешу жолдарын іздеу мен әзірлеуде дербестік таныту;
- оқуға деген ынталандыру.

Жалпы жіктеме жүйесіне сүйене отырып, оқытудың белсенді әдістерін екі үлкен топқа бөлуге болады: дербес және топтық, яғни оған мынадай топтар жатады:

- Дискуссиялық.
- Ойын түріндегі.
- Тренинг.
- Рейтингтік.

Оқыту процесінде мұғалім белсенді әдістің біреуін немесе бірнешеуін қолдануы мүмкін. Алайда сабақтың табыстылығы олардың көптігінде емес, оның жүйелілігі және тандап алған әдіс пен міндеттердің арақатынасында.

Оқытудың белсенді әдістерінің ішінде ең көп таралған белсенді оқыту әдістерін қарастырайық:

Презентациялар (таныстырылым) – сабақта жиі қолданылатын және қарапайым әдіс түрі. Бұл оқушылардың өздері дайындаған слайдтарды тақырыптар бойынша дайындайды және көрсетеді.

Мысал: Алғашқы әскери және технологиялық дайындық сабағында «Әскери топография» тақырыбын мысал ретінде келтіреміз.

Карта бойынша жұмыс:

Топографиялық карта туралы түсінік. Картамен жұмыс істеу.

Мақсаты: оқушыларды топографиялық карта туралы түсінікпен және оның атқаратын қызметімен таныстыру.

Оқу сұрақтары:

1. Топографиялық карта және оның масштабы туралы түсінік.
2. Карта масштабының атқаратын қызметі және көлемі.

Топографиялық карталардың географиялық карталардан басты айырмашылығы – олардың масштабтарында. 1:25 000 – 1:100 000 дейінгі масштабтар топографиялық карталарға жатады.

Карталар әскери істе кеңінен қолданылады. Олар жергілікті жер туралы ақпарат беретін, әскерлердің ұрыстық әрекеттерін қамтамасыз ететін басты құрал болып табылады. Ол мотоатқыштар, артиллерияшылар, ракеташылар, танкішілер, ұшқыштар мен басқа да мамандарға қажет. Топографиялық карта бойынша жергілікті жерде бағдарлап, ұрыс жүргізуге қажет шешімдер қабылданады, марштық жорықтар іске асырылады; артиллерияның зымырандарды ұшыруларына қажет мәліметтер жинақталады; жергілікті жерде инженерлік бекіністерге қажет өлшемдер мен есептер жүргізіледі; нысан координаттары және бағыт тұсы анықталады.

Әскери топография

Әскери топография бойынша сабақ оқу орнының ауласында немесе жергілікті жерде өткізіледі. Оқытушы алдымен көкжиек тұстарын, өзінің тұрған жерін бағдарлармен салыстыра отырып анықтау тәсілдерін айтып беріп, компаспен жұмыс істеу, бағытты (азимуты) анықтау және өзінің орналасқан жері туралы мәлімдеуді іс жүзінде көрсетеді. Содан кейін аталған тәсілдерді оқушылардың өздері орындап жаттығады [9].

Қорытынды сабақта оқушылар «Азимут бойынша қозғалу» сұрағын қарастырады.

Тарауды оқу барысында оқушылар көкжиек тұстарын және өзінің тұрған жерін анықтап, ол туралы салыстырмалы түрдегі бағдарлар мен жергілікті заттармен салыстыра отырып мәлімдеп, сондай-ақ берілген азимут бойынша қозғалу біліктілігін игереді.

Қозғалыс бағытын (азимутты) жергілікті жерде анықтау тәртібімен танысады.

Әскери топография бойынша сабақта оқушылардың бойында тапқырлық, ізденгіштік және өз бетімен әрекет еті білу қасиеттері тәрбиеленеді.

1-кесте

«Әскери топография» тарауын оқу кезіндегі тақырыптар атауы және сағат саны

Тақырып нөмірі	Тақырып атауы мен оқу сұрақтарының мазмұны	Сағат саны	Оқыту әдісі	Оқу материалы
1	2	3	4	5
1	Жергілікті жерде картасыз бағдарлау. <i>1-сабақ.</i> Бағдарлану туралы түсінік. Компас, аспан жарықтары және жергілікті заттар бойынша бағдарлану.	1	Әңгімелеу, көрсету, әңгімелеу, жаттығу	АӘТД оқулығы, 6-тарау, § 1.

	Өзінің орналасқан орны туралы мәлімдеу.			
2	Магнитті азимутты анықтау. 2-сабақ. Азимут және оны анықтау. Көкжиек тұстарын және бағытты (азимутты) жергілікті заттар бойынша анықтауға жаттығу.	1	Әңгімелеу, көрсету, әңгімелеу, жаттығу	АӘТД оқулығы, 6-тарау, § 2.
3	Қазіргі заманғы бағдарлану құралдары (1 сағ.) 3-сабақ. Жергілікті жерді бағдарлау үшін қазіргі заманғы жеке жабдықтар. Спутниктік навигациялық жүйелер туралы жалпы мәліметтер: GPS (Global Positional System), ГЛОНАСС, Galileo.	1	Әңгімелеу, көрсету,	АӘТД оқулығы, 6-тарау, § 3.
4	Жергілікті жерде картасыз бағдарлану (оқу жиынында). 4,5-сабақ. Жергілікті жерде картасыз бағдарлану. Азимут бойынша қозғалу.	2	Практикалық жұмыс	АӘТД оқулығы, 6-тарау, § 4.

Жергілікті жерде картасыз бағдарлану. Оқытушы сабаққа кірісе отырып, оқушыларға әскери білім жүйесіндегі әскери топографияның маңызын қысқаша түсіндіріп өтеді.

Сабақтың негізгі бөліміне көше отырып, өзіне таныс емес жерде жылдам бағдарлай білу әскери қызметші үшін өте маңызды екенін, оның қарапайым нәрсе емес екендігін және белігілі бір білім деңгейі мен дайындықты қажет ететіндігін түсіндіреді. Содан кейін оқушыларға «бағдарлану» және «бағдарлау» түсініктеріне анықтама беріп, оның мәнін түсіндіреді.

Бағдарлану туралы түсінікті әңгімелеп болған соң, оқытушы көкжиек тұстарын анықтауды үйретуге кіріседі. Көкжиек тұстары компас, аспан жарықтары және жергілікті заттардың кейбір белгілері бойынша анықталады. Оны үйрету үшін оқытушы көкжиек тұстарын компас бойынша қалай анықтайтынын көрсетеді және түсіндіреді. Олардың түсінген-түсінбегендерін анықтау үшін, оқушыларға компсаты беріп, солтүстікті немесе оңтүстікті (батысты, шығысты) анықтауларын сұрайды.

Содан кейін дәл сондай әдіспен көкжиек тұстарын күн және сағат бойынша анықтауды үйретеді. Егер сабақ өткізіп жатқан кезде күн бұлтты болса, онда оқушыларға бағытты компас және сағат арқылы анықтауды ұсынуға болады.

Темірқазық бойынша солтүстікті анықтауды плакат қолдана отырып түсіндіріп, бұл сұрақты түнгі уақытта қайталап көрулерін ұсынады.

Көкжиек тұстарын жергілікті жерлердегі кейбір заттардың белгілері бойынша анықтау тәртібін түсіндіре отырып, бұл тәсілдің бірқатар кемшіліктері бар екендігін атып өту керек. Оқу материалын мазмұндауды аяқтай отырып, оқушылардан көкжиек тұстарын анықтаудың тағы қандай тәсілдері бар екендігін сұрауға болады. Егер олар білетін болса, оны бірігіп талқылауға ұсынылады.

Оқытушы-ұйымдастырушы сабақты аяқтай отырып, оқушыларға өзінің орналасқан жері туралы мәлімдеме жасауды үйретеді. Ол үшін мәлімдеме жасау үлгісін көрсетіп, оның маңызын түсіндіреді және оқушыларды мәлімдеме жасауға жаттықтырады.

Жергілікті жерде картасыз бағдарлану (оқу жиынында). Бұл тақырып бойынша сабаққа дайындалған кезде, оқытушы азимут бойынша қозғалуға қажет 5-6 бағытты, азимут бойынша қозғалуға қажет мәліметтер кестесін немесе азимут бойынша қозғалу бағытының үлгісін дайындап қояды.

Азимут бойынша қозғалуға қажет мәліметтерді дайындаған кезде, төрт аймақтан тұратын, ұзындығы шамамен 2500 м болатын бағытты дайындаған дұрыс. Барлық бағыттардың бастапқы нүктесі біреу болады (сабақ өткізілетін орын). Әр бағыттың соңғы нүктесі өзгеше бағытпен аяқталып, олар бастапқы нүктемен сәйкес келмеуі керек. Оқушылардың әрекеттерін қадағалауға қолайлы болу үшін, бағыттардың соңғы нүктесі диаметрі 300 м аумақта тоғысқаны дұрыс. Автокөліктер көп қозғалатын жолмен және өзге де қауіпті жермен қиылысатын бағытты таңдауға тиым салынады.

Бұл тақырып бойынша сабақ жергілікті жерде өткізіледі. Сабақ басталған кезде оқытушы оқушылардың магнитті азимутты және берілген магнитті азимут бойынша жергілікті жерде бағытты анықтау дағдыларын тексереді. Қажет болған жағдайда бұл тақырыпты тағы бір қайталайды.

Содан кейін оқытушы азимут бойынша жаяу қозғалу тәртібін түсіндіреді және көрсетеді. Оқушылардың оқу материалын игергеніне көз жеткізген соң, оларды 5-6 топқа бөліп, топ командирлерін тағайындайды және тактикалық жағдайды түсіндіреді, оларға азимут бойынша қозғалуға міндеттер жүктейді, қауіпсіздік шараларын ескертеді және қозғалуға арналған мәліметтерді береді.

Оқушылар ақырғы нүктеге келген соң, оқытушы олардың әрекеттерін қорытындылап, қателерін көрсетеді және бағалайды.

Бағалау жүйесі мынадай: «үздік» - бағытты 35 минутта өтсе және көтрсетілген нүктеге дәл шықса; «жақсы» - 40 минутта өтсе; «қанағаттандырарлық» - 50 минут ішінде жүріп өтсе; «қанағаттандырылмайды» - оқушылар көрсетілген нүктеге жете алмаса немесе бағытты өтуге 50 минуттан көп уақыт жіберсе.

Магнитті азимутты анықтау. Оқытушы сабаққа кірісе отырып, жергілікті жерде бағдарлану үшін көбінесе жергілікті заттарға бағытты (магнитті азимутты) анықтау керек болып жататындығын оқушыларға түсіндіреді. Одан кейін ол магнитті меридианның солтүстік бағытынан, нысанға дейінгі

анықталатын бағытты сағат тілінің айналу жолымен өлшенетін (0-ден 360 градусқа дейін) көлденең бұрыш – бағыттың магнитті азимуты деп аталанынын айтады. Жергілікті жерде магнитті азимут магнит тілі бар бұрыш өлшегіш құрылғылармен анықталады. Армияда көбінесе Адрианов компасын қолданады.

Содан кейін оқушылар Адрианов компасының құрылысымен танысады. Ол үшін оқытушы компасты пайдалана отырып, компастың бөлімдерін, олардың атқаратын қызметін және құрылысын көрсетеді. Компастың құрылысымен танысып болғаннан кейін, оқытушы компаспен магнитті азимутты анықтауды үйретуге кіріседі.

Оқытушы магнитті азимутты анықтауды үйрету үшін, ол тәсілдің қалай орындалатынын көрсетеді және түсіндіреді. Оқушылардың түсінгеніне көзін жеткізген соң, оқытушы жаттығуға кіріседі. Ол үшін оқушыларға магнитті азимутты жергілікті заттар бойынша анықтауды ұсынады және олардың мәлімдемелерін тыңдайды. Егер оқушылар жаттығу кезінде қателіктер жіберген болса, олардың қателерін көрсетіп, тиісті нұсқаулар береді. Сабақтың бұл бөлімін аяқтаған соң, оқытушы олардың *тура* магнитті азимутты анықтағандарын және одан басқа *кері* азимуттың болатынын хабарлайды. Сондай-ақ кері азимуттың мәнін түсіндіріп, оны анықтау тәртібін көрсетеді.

Сабақты қорытындылай келе, берілген магнитті азимут бойынша жергілікті жердің бағытын анықтауды қарастырады. Бұл сұрақты қарастырған кезде, оқытушы жоғарыда айтылған әдістемені қолданады.

Жергілікті жерде бағдарлаудың қазіргі заманғы құралдары. Сабаққа дайындалған кезде слайдтарды немесе плакаттарды даярлап қою керек. Сабақты бастаған кезде оқушыларға жергілікті жерде бағдарлау бойынша бұрын мазмұндалған тәсілдердің қарапайым және сенімді екендігін айту керек. Алайда ғылым мен заманауи технологиялардың жетістіктері Қарулы Күштерде кеңінен қолдануға мүмкіндік береді. Ол жүктелген тапсырмаларды көп уақыт жұмсамай, аса дәлдікпен және тиімді шешуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бағдарлаудың қазіргі заманғы құралдары сан-алуан қызмет атқара алады. Алайда олар электрлі-магнитті толқындарды қолдану арқылы жұмыс істейді және радиобелсенді құрлығылар арқылы істен шығып қалуы да мүмкін. Ондай жағдайда компаспен жұмыс істеуге тура келеді.

«Жергілікті жерде бағдарлауға арналған заманауи дербес құралдар» тақырыбын қарастыру үшін видеослайдтарды қолданып, барлаудың атқаратын қызметі мен кешеннің жабдықталуы, басқару және байланыс орнату (КРУС) туралы айту керек. Сонымен қатар әрбір желінің атқаратын қызметі туралы әңгімелеу қажет.

Екінші сұрақты қарастырған кезде де видеослайдтар (плакаттар) қолданылады және келесі мәселелер төңірегінде әңгіме қозғалады:

- қолданыстағы спутниктік навигациялық жүйелер (ресейлік ГЛОНАСС, америкалық GPS, еуропалық Galileo және қытайлық Beidou);
- спутниктік навигациялық жүйелердің қызмет ету қағидасы;
- ол жүйелердің әскери емес салаларда қолданылуы.

«Жергілікті жерді зерттеуде ұшқышсыз ұшатын аппаратты (ҰҰА) қолдану» тақырыбын қарастырған кезде келесі мәселелер төңірегінде әңгіме қозғалады:

- олардың пайда болу тарихы;
- оларды қолданатын салалар;
- ҰҰА әскери мақсатта пайдалану жетістіктері туралы;
- Олардың жіктелуі;
- Оларды басқару тәсілдері;
- Әскери мақсатта қолданылатын ҰҰА бірінің техникалық-тактикалық сипаттамасы және атқаратын қызметі туралы.

Кейс-технологиялар – үлгіленген немесе шынайы жағдайларды талдау және оны шешуде қолданылады. Кейс (ағылшын тілінің *case* – жағдай, оқиға деген сөзі) – іс жүзінде туындаған мәселені ұжым болып немесе дербес шешу жолдарын іздеуге бағытталған оқу материалдарының жиынтығы. Кейстің ерекшелігі – шынайы өмірден алынған деректер негізінде туындаған мәселені сипаттау.

Кейс ретінде ғылыми, публицистикалық, көркем, оқулық мәтіндерін қолдануға болады: газет, журнал материалдары, ай сайын жарық көретін республикалық әскери-патриоттық және ақпараттық-аналитикалық «Айбын» журналы, Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің қызметтерін мәлімдейтін ҚР Қорғаныс министрлігі жанынан құрылған апталық «Сарбаз» республикалық әскери-патриоттық газеті, ғаламтор желілерінен алынған материалдар). Кейс практикалық болуы мүмкін (ББД бекіту үшін), оқытушы-ұйымдастырушы болуы мүмкін (оқытушы және тәрбиелеу міндеттерін шешу үшін) және ғылыми-зерттеу бағытта құрылуы мүмкін (зерттеу іс-әрекеттерін іске асыру және зерттеушілік құзіреттілікті қалыптастыру үшін).

Кейске қойылатын талаптар мынадай:

1. Оқушыларға жүктелетін өзекті мәселе талқылауға болатындай және оны шешудің бірнеше жойл болатындай болуы керек.
2. Мәтін білім беру міндеттеріне және сабақ тақырыбына (бөліміне) сәйкес келуі керек.
3. Зерттеу жұмысын талдау және оны шешу жолдарын табуға қажетті ақпараттар мөлшері жеткілікті болуы қажет.
4. Мәселені авторлық бағалаудың болмауы.

Мысал: Алғашқы әскери және технологиялық дайындық сабағында «Роботтар тобын ұжымдық басқару үлгісі және алгоритмдері» тақырыбы бойынша кейс үлгісін ұсынамыз.

Роботты техника қазіргі таңда әскери технологияның ең басым салаларының бірі болып табылады. Қазіргі уақытқа дейін түрлі міндеттерді атқара алатын автоматтандырылған аппараттар құрылған. Алайда қазіргі ұшқышсыз ұшатын ұшақтар мен тікұшақтар, сондай-ақ шынжыртабанды машиналар қабілетті деп мақтағанменен, толығымен өздігінен жұмыс істей алмайды. Олардың дербестіктері көп «ақылды» қажет етпейтін, белгілі бір әрекеттерді орындаумен ғана шектеледі: көрсетілген бағытпен қозғалу, кеңістікті бақылау, өзінше ерекшеленетін нысандарды іздестіру және т.с.

Қозғалу бағытын анықтау немесе анықталған нысанды шабуылдау туралы әңгіме қозғалғанда, ол жүйе операторы, яғни адаммен қабылданады. Әскери роботтардың жұмыстарын толығымен автоматтандыру мәселесі әлі де болса орындалуы мүмкін емес міндеттер қатарына жатады. Ал ғалымдар мен инженерлердің осы саладағы қадамдары енді басталды десе болады. Роботты техникалар технологиясының дамуы автоматтандыру жүйелерінің мүмкіндіктерін ұлғайтып қана қоймай, сонымен қатар адамзат қоғамының ілгерілеуіне үлесін қосатын мәліметтер айтылады.

Тапсырмаларды топтарға бөлу:

Мәселе туындату дәрісі. Дәстүрлі дәрістермен салыстырғанда, мәселе туындататын дәрістерде білім беру процесі белсенді емес формада өткізілмейді. Яғни ондай дәрісте дайын, шешуін тапқан анықтамалар бермейді, ол сұрақтар қойып, мәселерді меңзейді. Ережені оқушылардың өзі табады. Бұл әдіс әрине күрделі және оқушылардың бойында белгілі бір деңгейдегі логикалық пайымды талап етеді.

Мысал: Алғашқы әскери және технологиялық дайындық сабағында «Калашников Автоматы және пулеметі» тақырыбын қарастыру бойынша мәселелік дәріс үлгісін ұсынамыз.

Ұсыныс.

- Балалар! Сіздер экраннан (видеофильм) не көріп тұрсыздар? Оқушыларға сабақтың тақырыбын анықтап, мақсаттарын құру ұсынылады. Сабаққа дайындалған кезде көрнекілік және уақытты үнемдеу үшін автомат, пулемет бейнеленген және сипаттамалары берілген видеослайдтарды (видеороликтер) немесе плакаттарды даярлап қою қажет.

Оқу сұрақтарын былайша құруға болады: бірінші – «Қару және патрондармен жұмыс жасаған кезде сақтау керек қауіпсіздік шаралары»; екінші – «АК-74, РПК-74 атқаратын қызметі, ұрыстық қасиеті және құрылысы»; үшінші – «АК-74 және РПК-74 жұмыс істеу принциптері».

Оқытушы атыс дайындығын оқытуға кірісе отырып, оқушыларға атыс дайындығының әскери қызметшілерді дайындауда үлкен маңызы бар екендігін және жеке құрамды ұрыс кезінде түрлі нысандарды жою үшін штатты қаруды қолдануға үйретуге бағытталғандығын айтып береді.

Аталған тақырыпты қару және патрондарды қолданған кезде сақталу керек қауіпсіздік ережелерінен бастау керек. Оқытушы қару мен оқ-дәрілерді қолданған кезде қауіпсіздік ережелерін қатаң сақтау керек екендігін айтады. Әрбір қаруды қолдану кезіндегі қауіпсіздік ережелері ату істері бойынша нұсқаулықтарда және атуды ұйымдастыру мен өткізу ережелерінде берілген. Негізгі қауіпсіздік шараларына мыналар жатады:

- оқушы қарудың құрылысы мен оқ-дәрілерінің жұмыс істеу принципін білуі керек;

- қаруды қолына алып оғы жоқ екеніне көз жеткізген соң, оны сақтандырғышқа қою керек;

- қаруды қолданған кезде оны адамға, жануарларға, көлікке және төмен ұшатын нысандарға кезеуге қатаң тиым салынады;

- атуға дейін саусақты шүріппеге салудың қажеті жоқ;
- шүріппені ретсіз басудың қажеті жоқ, соның салдарынан қарудың механизмдері уақытынан бұрын істен шығуы мүмкін;
- себепсізден-себепсіз патронды оқтыққа салуға тиым салынады;
- қаруды оқтаған және оғын алған кезде ұңғысын жоғары қарату керек;
- қаруды қолданып болған соң, оқтықта патронның қалмағанын тексеріп, сақтандырғышқа қою керек;
- жарамсыз қару мен оқ-дәрілерді қолдануға тиым салынады;
- жарылмаған оқ-дәрілер мен гранатаға қозғауға, қолға алуға тиым салынады.

Қауіпсіздік шараларын түсіндірген кезде оқытушы оқушылардың қауіпсіздік ережелерін барлық жерлерде және әрдайым сақтауларын талап етеді. Сонымен қатар оқу-үйрену қаруларын қолданған кезде де (ұрыстық қарумен әрекет еткендей) қауіпсіздік шараларын сақтау керек екендігін түсіндіреді. Себебі Қарулы Күштер сапында орын алатын қайғылы оқиғалардың көпшілігі, қауіпсіздік ережелері сақтамаудың салдарынан болып жатады. Осы жерде оқушыларға әскер өмірінен бірер мысал келтіруге болады.

Бірінші оқу сұрағын қарастырған кезде, дайындап қойған материалдарды қолдана отырып, автомат және қол пулеметін көрсетеді, олардың толық және қысқартылған атауларын (мысалы: 5,45 миллиметрлік жиналмалы құндағы бар Калашников қол пулеметі – РПКС-74) және олардың барлығы жаудың тірі күші мен атыс жүргізетін орындарын жоюға арналғандығын айтады. Сонымен қатар оқушыларға жаудың тірі күші және атыс жүргізетін орынның не екендігін түсіндіре кеткен дұрыс. Қарудың ұрыстық қасиеттерін оқытқан кезде автомат пен пулеметтің сипаттамалары (қажет болса шетел армияларының қолданысындағы қарудың үлгісін де көрсетуге болады) берілген слайдтар (плакат) қолданылады. Автоматтың ұрыстық қасиеттерімен таныстырған кезде, оларды түсіндіру керек. Яғни ұңғының калибрі, ату екпіні дегеніміз не және оның жылдам атудан қандай айырмашылығы бар және т.с.с.

Оқытушы АК-74 және РПК-74 -нің жалпы құрылысын оқытқан кезде автоматты бұзып, автомат пен қол пулеметінің құрылысы шамамен бірдей екендігін, сондықтанда олардың құрылысын автомат арқылы үйрететінін, ал пулеметтің өзгешеліктерін қосымша атап өтетіндігін айтады. Содан кейін автоматтың негізгі бөлшектері мен механизмдерін ретімен көрсетеді, атауларын айтады. Егер оқушылар жазып отырған болса (жазып отырған дұрыс), оқытушы әрбір оқушының алдымен көріп, содан кейін жазып алуларын тексереді.

Автомат пен қол пулеметінің жұмыс істеу принципін оқытқан кезде, оқытушы алдын-ала дайындалған слайдтарды қолданады және қарастырылатын сұрақтың мазмұнын түсіндіреді.

Ол үшін оқушылардың мазмұндалған материалды игеру деңгейін анықтап алып, содан кейін әрбір оқу сұрағын қысқаша тексеріп өткен дұрыс.

Дидактикалық ойындар. Іскер ойындармен салыстырғанда, дидактикалық ойындар қатаң шектелген және туындаған мәселені шешуге арналған логикалық тізбек болмайды. Ойын әдістерін оқытудың интерактивті әдістерге

де жатқызуға болады және ол таңдап алған ойын түріне байланысты. Мәселен, саяхат-ойыны, викториналар, көңілділер мен тапқырлар клубы секілді ойындарды интерактивті әдістер қатарына жатқызуға болады. Себебі оған қатысушылар бір-бірімен өзара қарым-қатынас орнатады.

Алғашқы әскери және технологиялық дайындық сабақтарында түрлі рөлдік ойындар мен сайыстық ойын түрлері қолданылады. Рөлдік ойындарда ойын жағдай ойша құрылып, түрлі батырлар әрекет етеді.

10-11-сыныптарда рөлдік ойындар аздап өзгеріп, оларда пресс-конференция, жәрмеңке-сабақ, «дөңгелек үстел» секілді күрделі жағдайлар қолданылады.

Рөлдік ойынды оқушыларға шығармашылық жолмен жол табуды меңзейтін оқытушы-үйретуші сипаттағы сабақтар қатарына жатқызуға болады. Мәселен, сабақтың тақырыбы «Сап және оның элементтері». Бұл жерде талқылауға түсетін мәселе қандай болуы мүмкін? Игеру жобасы. Яғни ол үшін сондай жобаны құратын оқушылар тобы қажет. Ол сұрақтарды кімдер талқылауы мүмкін? Олардың қатарына әскерилер, сержанттар, лейтенанттар, генералдар жатуы мүмкін. Алғашқы біріккен талқылауда ойынның жалпы сюжеті құрылады және оқушылар тобы өз жобаларын ұсынады. Міне, осылайша ойынға қатысушылар анықталады және рөлдік әрекеттердің ережелері мақұлданады.

Саптық дайындық бойынша сабақтар арнайы жабдықталған алаңда өткізіледі:

1) практикалық сабақтарды өткізген кезде саптық тәсілдерді тұтастай және бөлшектеп көрсетуді мұғалімнің дәл әрі нақты көрсетуіне ерекше назар аударған дұрыс;

2) оқушыларды жаттықтыру.

Саптық дайындық. Жалпы әдістемелік нұсқаулар. Саптық дайындық бойынша сабақтар арнайы жабдықталған алаңда өткізіледі.

Саптық дайындық бойынша сабақтарды оқу кезінде оқушылар саптық тәсілдерді тұтастай және бөлшектеп орындауды үйренеді, содан кейін оқытушының бұйрығымен немесе өз бетімен дұрыс орындағанға дейін жаттығады.

Жекелеген саптық тәсілдерді саптық дайындық бойынша өткізілетін сабақтарда, сондай-ақ денелік, тактикалық, атыс дайындығы, жарғы дайындығы, ұйымдастырылатын және өткізілетін қорғаныстық-спорттық іс-шараларда жетілдіріледі.

Оқушылардың машинадағы және машина жанында орындайтын әрекеттерін жүк машиналарын қолданып немесе автомобиль үлгісін пайдаланып үйретуге болады.

Саптық дайындықты оқу барысында оқушылар келесі жағдайларды білулері керек:

- сарбаздың сапқа тұрғанға дейінгі және сапта тұрған кездегі міндеттерін;
- саптағы және қарусыз орындалатын жекедара тәсілдерді;

- сондай-ақ саптық тәсілдерді қарумен орындаумен танысулар керек.

Сабақты өткізу кезінде оқушылардың бойында ұйымшылдық, тәртіптілік, сымбаттылық, достық және өзара көмекке келу қасиеттерін тәрбиеленеді.

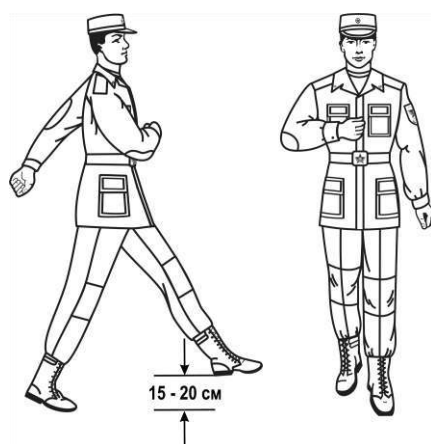
2-кесте

«Саптық дайындық» тарауын оқу кезіндегі тақырыптар ату ауы және сағаттар саны

Тақырып нөмірі	Тақырып атауы мен оқу сұрақтарының мазмұны	Сағат саны	Оқыту әдісі	Оқу материалы
1	2	3	4	5
1	Сап және оның элементтері. <i>1-сабақ.</i> Сап және оның элементтері. Алдын-ала берілетін және орындауға арналған бұйрықтар. Сарбаздың сапқа тұрғанға дейінгі және сапта тұрғанда атқаратын міндеттері. Сәлемдесуге бір орында тұрып жауап қайтару.	1	Көрсету, түсіндіру, жаттығу.	АӘД оқулығы, 5-тарау, § 1. ҚР ҚК СЖ
2	Саптық тұрыс. <i>2-сабақ.</i> Саптық дайындық. «Саптал», «Түзел», «Тік тұр», «Еркін тұр», «Бас киімді - ШЕШ», «Бас киімді - КИ» пәомендерін орындау.	1	Көрсету, түсіндіру, жаттығу.	АӘД оқулығы, 5-тарау, § 2. ҚР ҚК СЖ
3	Бір орында орындалатын бұрылулар. <i>3-сабақ.</i> Саптық тұрыс. Бір орында орындалатын бұрылулар. Бір қатардан екі қатарға және қайтадан бір қатарға сап құру.	1	Көрсету, түсіндіру, жаттығу.	АӘД оқулығы, 5-тарау, § 3. ҚР ҚК СЖ
4	Саптық және жорықтық адым. <i>4-сабақ.</i> Саптық және жорықтық адыммен қозғалу	1	Көрсету, түсіндіру, жаттығу.	АӘД оқулығы, 5-тарау, § 4. ҚР ҚК СЖ
5	Әскери сәлемдесуді бір орында және қозғалыста орындау. <i>5-сабақ.</i> Әскери сәлемдесуді бір орында және қозғалыста орындау. Қозғалыста	1	Көрсету, түсіндіру, жаттығу.	АӘД оқулығы, 5-тарау, § 5. ҚР ҚК СЖ

	сәлемдескен әскери қызметшіге жауап қайтару.			
6	Саптан шығу және қайта сапқа тұру. <i>6-сабақ.</i> Саптан шығу және қайта сапқа тұру. Бастыққа келу және кету.	1	Көрсету, түсіндіру, жаттығу.	АӘД оқулығы, 5-тарау, §6. ҚР ҚК СЖ
7	Саптық тәсілдер және қарумен орындалатын қимыл-әрекеттер (оқу жиынында). <i>7-сабақ.</i> «Автомат кеудеге», «Белдікке», «Қаруды қой», «Қаруға», «Қаруды» тәсілдерін орындау.	1	Көрсету, түсіндіру, жаттығу.	АӘД оқулығы, 5-тарау, §7. ҚР ҚК СЖ
8	Бөлімшенің сабы (оқу жиынында). <i>8-сабақ.</i> Бөлімшені жазылған және жорықтық сапқа тұрғызу. Бөлімшені жазу және қосу. Бөлімшені жазылған саптан, жорықтық сапқа тұрғызу және қайта жазылған сапқа тұрғызу.	1	Көрсету, түсіндіру, жаттығу.	АӘД оқулығы, 5-тарау, §8 ҚР ҚК СЖ
9	Сапты белгілермен басқару (оқу жиынында). <i>9-сабақ.</i> Сапты басқару белгілері: «Назар сал», «Командирлердің жиыны», «Бас», «Тоқта», «Қашықтықты ұлғайт», «Қашықтықты қысқарт», «Колоннаға», «Барлығың артқа бұрыл», «Барлығың оңға (солға)» және т.б.	1	Көрсету, түсіндіру, жаттығу.	АӘД оқулығы, 5-тарау, §9 ҚР ҚК СЖ

Сап және оның элементтері. Әскери қызметшілерді ұрыстық дайындаудағы саптық дайындықтың маңызын қысқаша түсіндірумен сабақты бастауға болады. Саптық дайындық – әскери қызметшілерді оқыту мен тәрбиелеудің негізгі құралдарының бірі болып табылады. Ол Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің Саптық Жарғылары негізінде ұйымдастырылады және жүргізіледі. Саптық дайындыққа мыналар жатады: қарумен және қарусыз орындалатын жекедара саптық тәсілдер; әскери бөлімнің жаяу тәртіппен және машинадағы әрекеттерін реттестіру; ұрыс алаңында әрекет ету тәсілдері.

8-сурет. Саптық адыммен қозғалу

Саптық дайындық кезінде әскери қызметшілерде ұқыптылық, тәртіптілік және назар салғыштық қалыптасады, дербес орындалатын саптық тәсілдерді және бөлімше құрамында әрекет ету дағдылары шындалады. Әскери мәдениет пен тәртіптілік, сапта және ұрыс кезінде білікті әрекет етуге дайын болу – әскери қызметшілердің саптық дайындықтарын анықтаудағы басты көрсеткіш болып табылады.

Тақырыпты қарастыруды сап деген не және оны не үшін қолданатынын түсіндіруден бастаған дұрыс. Сап элементтерін үйрету үшін бөлімшені сапқа тұрғызып, ретімен сап элементтерінің барлығын көрсету керек. Қажет болған жағдайда бөлімшені қайтадан сапқа тұрғызады. Оқу сұрақтарын қарастырған кезде, оқушылардың оқу материалын игеру деңгейін анықтау мақастында, оларға сап элементтері бойынша сұрақтар қоюға болады.

Оқытушы сап элементтерін көрсетіп және түсіндірген соң, сапты басқарудың мәнін түсіндіреді. Сапты басқару үшін командир дауыстап, белгілер беріп және өзі сап әрекеттерінің үлгісін көрсетеді, сондай-ақ байланыстың техникалық құралдарын қолданады.

Бұйрықтарды бөлімше командирлері арқылы және тағайындалған бақылаушылар арқылы колоннаға беруге болады.

Саптағы аға командир, өзіне басқаруға қолайлы жерге орналасады. Қалған командирлер Жарғыда анықталған немесе командир көрсеткен орындарда қалады.

Рота командирлеріне және лауазымы олардан жоғары әскери қызметшілерге бұйрықтар беріп, олардың орындалуын тексеру үшін саптан шығуларына рұқсат беріледі.

Бұл сұрақты түсіндірген кезде, бұйрықтың алдын-ала орындау үшін және атқару үшін берілетінін, сондай-ақ бұйрықтардың тек орындалу үшін берілетініне оқушылардың назарын аудару керек.

Алдын-ала берілетін бұйрық әскери қызметшілердің назарын өзіне аудару үшін және атқару бұйрығын орындауға дайындалу үшін беріледі. Бұйрық сапта тұрғандар командирдің нені талап етіп тұрғанын түсінулері үшін дауыспен және созыңқы беріледі.

Атқарушы бұйрық аздаған үзілістен кейін, жоғары дауыспен, созынқы және дәл беріледі. Атқару бұйрығы жылдам орындалуы керек. Бұл ережелерді түсіндірген кезде бұйрық беру үлгілерін және орындалу тәртібін көрсету керек. Мысалы: оңға бұрылу үшін «Оң - ҒА» бұйрығы беріледі. Бұл жердегі «Оң» алдын-ала берілетін бұйрық, ал «ҒА» - атқарушы бұйрық болып табылады.

Әрекетті орындауды тоқтату үшін «ТОҚТА», деген бұйрық беріледі. Осы бұйрық бойынша, тәсіл орындалғанға дейінгі қалып қабылданады. Бұл бұйрықтың алдын-ала берілетін, атқарушы бөлімдері жоқ және сол жерде тұрған әскери қызметшілердің барлығы орындаулары керек. Егер жеке бөлімшенің немесе жекелеген әскери қызметшінің назарын өзіне аудару керек болса, бөлімшенің атауы немесе әскери қызметшінің атағы мен аты-жөні аталады. «3-ші взвод - ТОҚТА», «Қатардағы сарбаз, Ахметов – ТОҚТА».

Сапқа тұрғызу үшін «САПҚА ТҰР» бұйрығы беріледі, ал оның алдында сапқа тұру тәртібі айтылады. «Бөлімше, бір қатарға САПҚА ТҰР».

Сарбаздың сапқа тұрғанға дейінгі және сапта тұрғандағы міндеттерін үйрету үшін, оқушыларды сол міндеттермен, олардың орындалу тәртібімен таныстырып, қажет болса көрсету керек.

Саптық тұрыс. Оқытушы саптық тұрысты үйрету үшін взводты бір қатарға тұрғызып, саптың алдына шығады да, саптық тұрысты қалай қабылдау керек екендігін көрсетеді.

Ол сабақты бастай отырып, оқушыларға саптық тұрыстың элементтерін үлгілі түрде көрсетеді. Ал оқушылар оқытушының көрсеткен саптық тұрысын алдынан, артынан және бір бүйірінен көрулері керек. Содан кейін оқытушы саптық тұрыстың қандай жағдайларда қабылданатынын көрсетеді және түсіндіреді.

Көрсетуді аяқтаған соң, оқытушы взводты ажыратып, қосымша жаттығуларды қолдана отырып, саптық тұрысты элементтері бойынша үйретуге кіріседі.

Оқытушы бірінші дайындық жаттығуын көрсетеді – «Аяқ ұштарын табан кеңдігімен, маңдайшеп сызығы бойымен орналастыру» және жаттықтыруға кіріседі.

Бұл жаттығу «Аяқ ұшын қос, жаса – БР, аяқ ұшын ажырат, жаса – ЕКІ» санағымен іске асырылады.

Оқытушы бұйрықтар бере отырып, оқушылардың аяқ ұштарының ашылу кеңдігіне назар аударып, жіберілген қателерді түзетеді және оның оқушылардың барлығының дұрыс орындауына қол жеткізуге ұмтылады.

Содан кейін екінші дайындық жаттығуын көрсетеді – ол жаттығу денені сәл алға беру, құрсақ бөлімін тарту, иық белдеуін кеңінен ашу және қолды төмен түсіру арқылы орындалады. Бұл жаттығуды орындау үшін терең дем тартып, сол қалыпта көкірек қуысын ұстап тұрып дем шығарылады және көтеріңкі кеудемен тыныстауды жалғастырады. Кеудені, дене корпусын көтеріп және сәл алға беріп, құрсақ бөлігі тартылады және иық кеңінен ашылады. Ал қол алақанмен ішке қаратылған қалыпта, санның ортасымен түсірілген, ал саусақтар санға жанасып тұрады. Дененің алға дұрыс шығарылғанын тексеру

үшін аяқ ұшына көтеріліп, содан кейін, дененің еңіс қалпын өзгертпестен толық табанға түсу керек.

Бұл жаттығуды орындау үшін «Кеудені көтер, ішті тарт, иықты кеңінен аш, денені алға шығар, жаса – БІР, алғашқы қалыпты қабылда, жаса – ЕКІ», деген бұйрық беріледі. Бұл жаттығу да, осыған дейін орындалған жаттығу секілді үйретіледі.

Дайындық жаттығуларын орындап болған соң, оқытушы саптық тұрыстың барлық элементтерін тұтасымен орындауды үйретуге кіріседі. Ол үшін «САПҚА ТҰР», «ТҮЗЕЛ» немесе басқа бұйрықтар беріледі. Мысалы: «екі адым алға (артқа, адым - БАС)», «Әлімов, бір адым алға, адым БАС» және т.с.с.

Оқушылар саптық тұрысты қабылдауды дұрыс орындай бастаған соң, оларға «ТҮЗЕЛ», «ЕРКІН ТҰР» және «ЖИНАҚТАЛ» секілді бұйрықтарды орындауды үйретеді. «ЖИНАҚТАЛ» бұйрығының алдында әрқашан «ЕРКІН ТҰР» бұйрығы берілуі керек.

Бір орындағы сапты түзету үшін «ТҮЗЕЛ» немесе «Солға - ТҮЗЕЛ», деген бұйрықтар беріледі.

«ТҮЗЕЛ» бұйрығы бойынша оң қапталдағы әскеріден басқаларының барлығы бастарын оңға бұрады (оң құлақ, сол құлақ деңгейінен жоғарырақ; иек көтеріңкі) және әрқайсысы өзін біріншімін деп санап, төртінші тұрған адамның кеудесін көретіндей болып түзеледі. «Солға – ТҮЗЕЛ» бұйрығы бойынша сол жақ қапталдағы әскеріден басқаларының барлығы бастарын солға бұрады (сол құлақ, оң құлақ деңгейінен жоғары; иек көтеріңкі). Түзелген кезде әскери қызметшілер сәл алға, артқа немесе бір бүйірге қозғалулары мүмкін.

«Еркін тұр» бұйрығы бойынша оң немесе сол аяқты тізеден бүгіп еркін тұрады. Алайда орнынан қозғалуға, сөйлеуге және назарды басқа жаққа салуға болмайды.

«ЖИНАҚТАЛ» бұйрығы бойынша өз орнынан қозғалмай тұрып, еркін қимылдармен қаруын, киімін және басқа да жарақтарын түзетуге, ақырын сөйлеуге болады.

Оқытушы осының барлығын түсіндіріп және көрсетіп болған соң, оқушыларды жаттықтыруға кіріседі. Ол үшін түрлі бұйрықтар бере отырып, оқушыларды түрлі сапқа немесе қалыпқа тұрғызуға болады. Мысалы: «Бөлімше - ТАРАҢДАР», «Бөлімше, бір қатарға – ТҰР», «ТҮЗЕЛ», «ТІК ТҰР», «ЕРКІН ТҰР», «ЖИНАҚТАЛ» және т.с.с. осындай бұйрықтарды бере отырып, оқушылардың әрекеттерін қадағалайды, керек жерінде түзетеді және барлық оқушылардың әрекеттерді дұрыс орындауларына қол жеткізуге ұмтылады.

Бірінші оқу сұрағын үйретіп болған соң, оқытушы «Бас киімді – ШЕШ», «Бас киімді – КИ тәсілдерінің орындалуы» атты екінші сұрақты қарастыруға кіріседі.

Бас киімді шешу үшін «Бас киімді – ШЕШ», ал кию үшін «Бас киімді – КИ» деген бұйрықтар беріледі.

Шешілген бас киімнің кокардасын алға қаратып, шынтақтан бүгілген сол қолмен ұстайды.

Қарусыз және қару «арқада» қалпында болған кезде бас киімді оң қолмен шешіп, оң қолмен киеді, ал қару «белдікке» және «кеудеге» қалпында болған кезде – ол әрекеттер сол қолмен орындалады.

Сапта тұрған кезде бас киімді кию немесе шешу бұйрықпен орындалады. Жекедара, бөлек тұрған әскери қызметші бас киімді киіп-шешуді бұйрықсыз орындай алады.

Бас киімді шешу күрделі әрекет болып саналмағанымен, оны алдымен бөліп, содан кейін тұтасымен орындап үйреткен дұрыс.

Тәсілді бөліп үйрету үшін оқытушы «Бас киімді, бөлшектеп, шеш: жаса – БІР, жаса – ЕКІ, жаса – ҮШ» деген бұйрық береді.

«Жаса – БІР» санағы бойынша оң қолмен бас киімді ұстайды (фуражканы қалқасынан, пилотка мен құлақшынды – жоғарғы жағынан); «жаса – ЕКІ» санағы бойынша бас киімді шешіп алып, оны белбеу деңгейіне дейін, сәл солға түсіреді де, сол сәтте сол қолымен фуражканың қалқасынан (пилотка мен құлақшынды кокарда тұсынан) сол қолдың төрт саусағы ішінде, ал басбармақ сыртында болатындай етіп ұстайды; «жаса – ҮШ» санағы бойынша бас киім ұстап тұрған сол қолды шынтақтан бүгіп және жұлдызын (кокардасын) алға қаратады, сол мезетте оң қолын төмен түсіреді.

Бас киім киюді де, алдымен бөлшектеп үйретіледі. Ол үшін «Бас киімді бөлшектеп ки: жаса – БІР, жаса – ЕКІ, жаса – ҮШ» деген бұйрық беріледі.

«Жаса - БІР» санағы бойынша сол қолмен бас киімді белдеу тұсына алға шығарып, сол сәтте оны оң қолға алады; «жаса – ЕКІ» санағы бойынша сол қолды төмен түсіріп, бас киімді оң қолымен киеді; «жаса – ҮШ» санағы бойынша шалт қимылмен оң қолын төмен түсіреді.

Бас киімді кию және шешуді бөлшектеп орындауды аяқтаған соң, оқытушы-ұйымдастырушы тәсілді тұтасымен орындауды жаттықтыруға кіріседі. Ол үшін «Бас киімді - ШЕШ», «Бас киімді – КИ» деген бұйрықтар береді. Сонымен бірге оқушылардың әрекеттерді дұрыс орындауын қадағалап, олардың қателіктерін түзейді және тәсілді дұрыс орындауларына қол жеткізуге тырысады.

Бір орында орындалатын бұрылулар. Оқытушы сабаққа кірісе отырып, оқушылардың дағдыларын жетілдіру мақсатында қорытынды дайындық өткізеді. Дайындық кезінде «САПҚА ТҰР», «ТҮЗЕЛ», «ТІК ТҰР», «ЕРКІН ТҰР», «ЖИНАҚТАЛ» бұйрықтарын орындау дағдылары жетілдіріледі және бағаланады.

Жаттығудан кейін оқытушы бір орында бұрылуды үйретуге кіріседі. Ол әрекеттерді орындау үшін «Оң – ҒА», «Жартылай, оң – ҒА», «Сол – ҒА», «Жартылай, сол – ҒА», «Артқа - БҰРЫЛУ» бұйрықтарының берілетінін айтады.

Артқа бұрылу, солға, жартылай солға бұрылу әрекеттері сол өкше және оң аяқтың ұшымен, сол иық арқылы орындалады; оңға бұрылу, жартылай оңға бұрылу – оң өкше және сол аяқтың ұшымен, сол иық арқылы орындалады.

Бұрылулар екі тәсілмен орындалады:

- бірінші тәсіл – дененің дұрыс қалпын сақтай отырып, аяқты тізеден бүкпей, дене салмағын тірек аяғына ауыстыра бұрылумен орындалады;

- екінші тәсіл – екінші аяқты қысқа жолмен қою арқылы орындалады.

Бір орында тұрып бұрылуларды үйрету үшін, оқытушы оқушыларды бір адым аралықта, бір қатарға тұрғызады. Содан кейін саптың алдына шығып, бұрылу әрекеттерін тұтасымен көрсетеді. Одан кейін тәсілдерді бөлшектеп көрсетеді де, оның орындалу тәртібін түсіндіреді және оқушыларды бөлшектеп орындауға жаттықтыруға кіріседі.

Оңға бұрылуды бөлшектеп орындауды «Бөлшектеп, оңға: жаса – БІР, жаса – ЕКІ» бұйрығы бойынша екі санға орындайды. Бірінші санақ бойынша оқушылар оң өкше және сол аяғының ұшы арқылы оң қолына қарай шалт бұрылады (дене қалпы саптық тұрыстағыдай, аяқ тізеден бүгілмейді, дене салмағы алдыңғы аяққа түседі). Артта тұрған аяқтың өкшесі және алдыңғы аяқтың ұшы бұрылу әрекеті аяқталған соң аяқ ұшы табан деңгейінде болатындай болып бұрылуы керек. Қолдың қалпы саптық тұрыс кезіндегідей. «Жаса – ЕКІ» бұйрығы бойынша сол аяқты тізеден бүкпей, қысқа жолмен оң аяқтың жанына әкеп қояды.

Солға бұрылу «Бөлшектеп, солға: жаса – БІР, жаса – ЕКІ» бұйрығымен үйретіледі. Бірінші сан бойынша оқушылар сол өкше және оң аяғының ұшы арқылы сол қолына қарай шалт бұрылады (дене қалпы саптық тұрыстағыдай, аяқ тізеден бүгілмейді, дене салмағы алдыңғы аяққа түседі). Артта тұрған аяқтың өкшесі және алдыңғы аяқтың ұшы бұрылу әрекеті аяқталған соң аяқ ұшы табан деңгейінде болатындай болып бұрылуы керек. Қолдың қалпы саптық тұрыс кезіндегідей. «Жаса – ЕКІ» бұйрығы бойынша оң аяқты тізеден бүкпей, қысқа жолмен сол аяқтың жанына әкеп қояды.

Артқа бұрылу «Бөлшектеп, артқа бұрыл: жаса – БІР, жаса – ЕКІ» бұйрығымен үйретіледі. Бірінші сан бойынша оқушылар сол өкше және оң аяғының ұшы арқылы сол қолына қарай шалт бұрылады (дене қалпы саптық тұрыстағыдай, аяқ тізеден бүгілмейді, дене салмағы кеудені сәл алға беріп сол аяқтың өкшесіне түседі). Артқа бұрылған кезде қолды дене бойымен арлы-берлі қозғауға болмайды. «Жаса – ЕКІ» бұйрығы бойынша оң аяқты тізеден бүкпей, қысқа жолмен сол аяқтың жанына әкеп қояды.

Бұрылуларды бір орында орындаған кезде жиі кездесетін қателіктер мынадай:

- алдын-ала берілетін бұйрық бойынша кеудені ерте бұру;
- аяқты тізеден бүгу;
- бұрылған кезде қолдың шамадан тыс қозғалуы;
- басты алға шамадан тыс бүгу;
- кеуденің төмен түсп кетуі немесе құрсақ бөлігінің алға шығыңқы орналасуы;
- дененің артқа шалқайып кетуі;
- өкшемен емес, толық табанмен бұрылу;
- артқа бұрылған кезде соңына дейін бұрылмау;
- аяқты қысқа жолмен қоймау және сол сәтте дененің тербелуі.

Дайындықтан кейін оқытушы қозғалыстағы тәсілдерді үйретуге кіріседі және ол қозғалыстарды адымдап немесе жүгірумен орындалатынын түсіндіреді.

Адыммен орындалатын қозғалыс минутына 95-105 адым екпінімен орындалады, ал адым ұзындығы – 60-70 см.

Жүгіріп орындалатын қимылдың екпіні – минутына 165-180 адым, адым ұзындығы – 85-90 см.

Адым саптық және жорықтық деп екіге бөлінеді.

Саптық адым әскери бөлім салтанатты маршпен, әскери сәлемдесуді қозғалыста орындағанда, бөлімше командиріне қараған кезде, бөлім командиріне жақындағанда және одан кеткен кезде, әскери қызметші саптан шыққан және қайтадан сапқа тұрған кезде, сондай-ақ саптық дайындық бойынша өткізілетін сабақтарда қолданылады.

Ал жорықтық сап басқа жерлердің барлығында қолданылады.

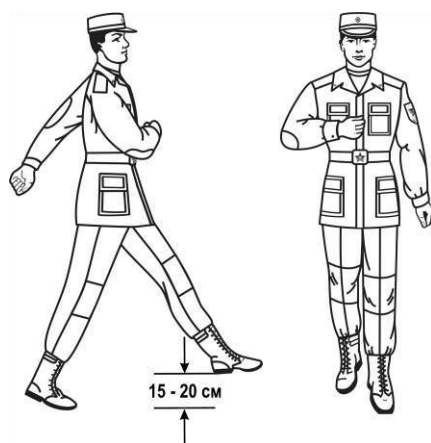
Саптық адыммен қозғалу «Саптық адыммен – БАС», деген бұйрықпен басталады.

Жорықтық адыммен бастау үшін «Адым - БАС», деген бұйрық беріледі. Осы бұйрық бойынша әскери қызметшілер үш саптық адым жасап, одан кейін жорықтық адымға көшеді.

Алдын-ала берілетін бұйрық бойынша кеудені сәл алға беріп, тепе-теңдікті сақтай отырып дененің салмағы оң аяққа көбірек түседі; атқару бұйрығы бойынша сол аяқтың толық адымымен қозғалыс басталады.

Саптық адыммен қозғалған кезде аяқ ұшы алға тартылған және жерден 15-20 см биіктікке көтеріледі де, жерге толық табанмен қойылады.

Қолдың қимылы дене бойымен, иықтан басталады: алға – алақан белбеу деңгейінен сәл жоғары көтерілетіндей етіп, шынтақтан бүгіле қозғалады, ал шынтақ алақан деңгейінде болады; артқа – иық буынынан тірелгенше шығарады (8-сур.). Саусақтар жартылай бүгілген, бас тік, назарды алға салу керек.

8-сурет. Саптық адыммен қозғалу

Жорықтық адыммен қозғалған кезде аяқтың қимылдары еркін, аяқ ұшы тартылмайды және жерге кәдімгі жүру кезіндегідей қойылады; қолдың қимылдары дене бойымен еркін орындалады.

Жорықтық адыммен қозғалып келе жатып командирге (басшыға) қарап сөйлеу керек болған жағдайда және «ТІКТЕЛ» бұйрығы бойынша саптық адымға көшу керек. Саптық адыммен қозғалып келе жатқанда «ЕРКІН» деген бұйрық берілсе, жорықтық адыммен қозғалуды бастайды.

Жүгіруді «Жүгіре - БАС», деген бұйрықпен бастайды.

Бір орыннан қозғалуды бастаған кезде алдын-ала берілетін бұйрықпен кеуде сәл алғы шығарылады, қол жартылай бүгілген, шынтқа сәл артқа шығарылған; атқару бұйрығы бойынша жүгіруді сол аяқтан бастайды, қолдың қимылдары жүгіру ырғағына сәйкес, алға-артқа орындалады.

Адымдап келе жатып жүгіруге көшу үшін, алдын ала берілетін бұйрықпен қол жартылай бүгіліп, шынтақ сәл артқа шығарылады. Атқару бұйрығы сол аяқтың жерге қойылуына сәйкес беріледі. Сол бұйрық бойынша оң аяқпен бір адым жасалып, жүгіруді сол аяқтан бастайды.

Жүгіруден жүруге көшу үшін «Адым - БАС», деген бұйрық беріледі. Атқару бұйрығы оң аяқтың жерге қойылған сәтінде беріледі. Сол бұйрық бойынша тағы екі адым жүгіре орындалып, сол аяқпен адымдауды бастайды.

Бір орында адымдау үшін «Бір орында, адым - ДА» (қозғалыста «БІР ОРЫНДА»), деген бұйрық беріледі.

Осы бұйрық бойынша бір адым жасалады және қол төмен түсіріледі; аяқ жерден 15-20 см көтеріліп, аяқ ұшынан бастап толық табанмен қойылады; қолдың қимылы адым ырғағына сәйкес келеді. Сол аяқты жерге қойған сәтте берілетін «ТУРА» бұйрығы бойынша бір орында оң аяқпен тағы бір адым жасап, сол аяқпен толық адым дасау арқылы қозғалыс басталады. Бұл кезде үш адым саптық адым болып орындалады.

Қозғалысты тоқтату үшін «Тоқта» деген бұйрық беріледі. Мысалы: «Сарбаз, Әлімов - ТОҚТА».

Оң немесе сол аяқтың қойылған сәтінде берілетін атқару бұйрығы бойынша тағы бір адым жасап, екінші аяғын оған қосып, саптық тұрыс қабылданады.

Саптық адыммен қозғалуды үйрету келесі реттілікпен үйретілгені дұрыс:

- қолдың қимылдарын жаттықтыру;
- бір орында адымдауды жаттықтыру;
- саптық адыммен қозғалуды төрт санға орындап жаттығу;
- саптық адыммен қозғалуды екі санға орындау;
- саптық адыммен қозғалуды баяу орындау (қозғалу жылдамдығы – минутына 50-60 адым);
- саптық адыммен қозғалуды саптық алаңдағы сызбалар бойынша орындап жаттығу;
- саптық алаңда саптық адыммен қозғалуды топтасып орындау;
- оқушылардың қимыл-қозғалыс әрекеттерін бағалау.

Оқытушы қозғалыстарды орындауды үйретуді саптық адымнан бастайды. Кез-келген тәсілді үйретудегідей, саптық адыммен қозғалуға үйретуді үлгілі көрсету мен түсіндіруден бастаған дұрыс.

Саптық адымды үйрету үшін, оны бөлшектеп және дайындық жаттығуларымен орындаған дұрыс.

Оқытушы саптық адыммен қозғалуды толығымен көрсеткен соң, қолдың қимылдарын бөлшектеп орындайтын бірінші дайындық жаттығуын көрсетеді. Содан кейін «Қолдың қимылдары, жаса – БІР, жаса – ЕКІ», деген бұйрық береді. «Жаса - БІР» саны бойынша оқушылар оң қолдарын бүгіп, қолдың басы белбеуден сәл жоғары болатындай деңгейдегі қимылды орындайды; сонымен бірге сол қол толығымен артқа шығарылады. Саусақтар жартылай бүгілген, оң қолдың шынтағы сәл көтеріңкі қалыпта болады. «Жаса - ЕКІ» санағы бойынша оқушылар сол қолды алға шығарады, ал оң қол иықтан басталатын қимылмен артқа шығарылады.

Әр санақ сайын оқытушы оқушыларды қимылдарын тоқтатқан күйде, олардың жіберген қателерін түзейді. Оқушылардың көпшілігі дұрыс орындамаған болса, ол «ТОҚТА» деген бұйрық береді, ал бір оқушы қателік жіберген болса «Әлімов - ТОҚТА», деген бұйрық береді.

Қолға арналған дайындық жаттығуларын орындауды үйренген соң, оқушылардың сол әрекеттерді санақ бойынша немесе барабан соққысымен орындауға көшуге болады. Бұл жаттығуды күрделендіру үшін, оған бір орында адымдауды қосуға болады. Ол үшін «Бір орында, адым - ДА», деген бұйрық беріледі. Бір орында адымдап орындалатын қолдың қимылына арналған дайындық жаттығуын шыңдай түсу үшін «Қолдың қимылдарымен бір орында адымда: жаса – БІР, жаса – ЕКІ», деген бұйрық беріледі. Жаттығу кезінде қолдың қимылы мен қалпына ерекше назар аударылады.

Бір орында адымдап тұрған кездегі қолдың дұрыс қимылын игерген соң, оқытушы саптық адымды төрт және екі санға бөліп орындауға арналған дайындық жаттығуын үйретуге кіріседі.

Төрт санына бөліп орындауға арналған дайындық жаттығуын көрсеткен соң, оқытушы бөлімшені төрт адымға ажыратады да, «Төрт санақ бойынша бөлшектеп, саптық адыммен, адым - БАС», деген бұйрық береді. «БАС» бұйрығынан кейін: «БІР, екі, үш, төрт; бір, екі, үш, төрт» деп санай бастайды. Бір саны қатты дауыспен айтылады.

«Адым» деген алдын-ала берілетін бұйрық бойынша, оқушылар кеуделерін сәл алға беріп, тепе-теңдікті сақтай отырып денесінің салмағын оң аяққа көбірек түсіреді. «БАС» деген атқару бұйрығы бойынша және «Бір» санағы бойынша, олар аяқ ұшы тартылған (табан жерге параллель болады), жерден 15-20 см көтеріп сол аяқпен адымдауды бастайды және толық табанмен жерге қояды. Сол сәтте оң аяқ жерден ажырайды да, сол аяқтың өкшесіне қарай, алға жарты адым жасайды. Адыммен бірге оң қол алға қозғалады, ал сол қол барынша артқа шығарылады (бірінші дайындық жаттығуындағыдай) және сол аяқта тұрады; оң аяқ тік, аяқ ұшы жерге тиер-тимес қалыпта. «екі, үш төрт» санағы бойынша жіберілген қателерді жоя отырып, үзіліс жасайды.

Кезекті «бір» саны бойынша оң аяқтың қимылдарын қайталайды, ал «екі, үш, төрт» саны бойынша тағы үзіліс жасайды және т.с.с.

Төрт санағымен орындалатын дайындық жаттығуын орындап болған соң, сол қимылдарды екі санына орындайды және ол үшін «Екі санақ бойынша бөлшектеп, саптық адыммен, адым - БАС» бұйрық беріледі. Содан кейін «бір, екі; бір, екі» деп санай бастайды. «Бір» саны бойынша адым жасалады, «екі» саны бойынша тоқтайды (үзіліс жасалады).

Егер оқушылар қателіктер жіберіп жатса, қайтадан төрт санымен орындап жаттығуға болады. Оқытушы содан кейін минутына 50-60 адым екпінін сақтап, саптық адыммен қозғалуды үйретуге кіріседі де, ақырындап минутына 95-105 адымға дейін ұлғайтады. Қателерді түзету үшін саптық адымды толық екпінде орындаудан, төрт және екі санына бөліп орындауға көшу керек. Тәсілді толығымен орындауға жаттығу барысында минутына 95-105 адым жасайтын екпінді ұстауға тырысу керек.

Оқытушы алаңның ортасына орналасып, қажетті бұйрықтарды беріп тұрады. Егер ол жалпы жіберілген қатені анықтаса, бөлімшені тоқтатып, оны оңға немесе солға бұрады да, тәсілдің қалай орындалу керек екендігін көрсетеді. Ал оқушылардың бірінің ғана қателік жібергенін байқап қалса, оны саптан шығарады және оның жанына тұрып бірге орындайды, қателігін түзетеді.

Бөліп және тұтасымен орындау арқылы үйретуді бұйрық бойынша және оқытушының санауы, оқушылардың өздерінің санауы, сондай-ақ барабанның соққысымен орындауға болады.

Саптық адыммен қозғалуды үйреткен кезде, оқушылардың қозғалыс кезінде екі бүйірге теңселмей қозғалуларына қол жеткізу керек. Теңселетін себептері, қозғалыс кезінде аяқты дұрыс қоймайды: табанды қозғалыс өсі бойынша табанның ішкі жағынан қоюдың орнына, екі жаққа қояды да, дененің ауырлық орталығы әр адым сайын бірде оңға, енді бірде солға кетіп жатады.

Егер оқушылар саптық адыммен қозғалуды үйрену кезінде сәл секіре қозғалатын болса, оның сол қателігін көрсетіп, дененің салмағын бір аяқтан екінші аяққа жұлқымай, біркелкі көшірулерін талап ету керек. Қозғалыс кезінде бір аяқтан екіншісіне созыла қозғалуға болмайды.

Содан кейін саптық адыммен қозғалуды бөлімшенің (бөлімнің) сабында орындауға жаттығады.

Әскери сәлемдесу. Оқытушы сабаққа кірісе отырып, әскери сәлемдесудің дәл және серпінмен орындалатынын түсіндіреді. Әскери сәлемдесуді бір орында тұрып, саптан тыс жерде, бас киімсіз орындау үшін басшыға (аға әскериге) үш-төрт адым қалған кезде, оған қарай бұрылып саптық тұрысты қабылдайды және оның бетіне тура қарап тұрады.

Егер бас киімі киілген болса, онда оң қолын шекесіне қояды (қолдың басы тік, сұқ саусақ бас киімнің шетіне тиіп тұрады), ал шынтак бір сызық бойында және иық мөлшерінде. Басын басшыға қарай бұрған кезде, қолдың қалпы өзгеріссіз қалады.

Басшы (аға әскери) әскери сәлем берушінің жанынан өтіп кеткен соң, басты тік ұстап тұрған қалыпта оң қолын төмен түсіреді.

Бір орында орындалатын әскери сәлемдесуді әңгімелеп және көрсеткен соң, оқытушы ол әрекеттерді екі сан бойынша орындауға үйретеді. Ол үшін «Бір орында әскери сәлемдесуді орындау үшін, басшы маңдайшепте (оң жақта, сол жақта, артта), бөлшектеп: жаса – БІР, жаса – ЕКІ», бұйрығы беріледі.

«Жаса - БІР» санағы бойынша оқушылар басшы жаққа бұрылып «ТІК ТҰР» қалпын қабылдайды және оның бетіне қарайды. Қажет болған жағдайда оқытушы басшының (аға әскеридің) сол жақтан оңға (немесе керісінше) өтіп бара жатқанын хабарлайды. Осы бұйрық бойынша барлық оқушылар бастарын солдан оңға (немесе керісінше) бұрады, ал «жаса – ЕКІ» санағы бойынша бастарын тік ұстап, «ЕРКІН ТҰР» қалпын қабылдайды. Осылайша түрлі бағыттан келе жатқан басшымен әскери сәлемдесуді орындайды. Тәсілдерді бөлшектеп орындауды үйренген соң, оқытушы жаттығуды жұптасып орындауға кіріседі. Оларға басшының әрекеттерін орындайтын үшінші оқушы бөлінеді.

Бір орында тұрып бас киіммен және бас киімсіз сәлемдесу де, дәл сондай ретпен үйретіледі. Оны үйреткен кезде алдымен оқушыларға қолды басқа дұрыс қоюдан бастап үйрету керек. Ол үшін оқытушы «ТІК ТҰР» қалпын қабылдағаннан кейін, оң қолдың шекеге қойылатынын, ал басшыға бұрылған кезде – арттағы аяқты алдыңғы аяққа қойған кезде қойлатынын түсіндіреді және көрсетеді. Оқытушы оң қолдың алақаны тік, саусақтар біріккен, сұқ саусақтың шекеге (қалқаға) жанасатынын, шынтақтың бір сызық бойымен және иық деңгейінде болатынына оқушылардың назарын аударады.

Қолды бас киімге қоюға үйрету үшін «Қолды бас киімге қою және оны түсіру: жаса – БІР, жаса – ЕКІ» бұйрығы беріледі. «Жаса – ЕКІ» санағы бойынша, ажыратылған бір қатарлы сапта тұрған оқушылар оң қолдарын жылдам бас киімге қояды. «Жаса – ЕКІ» санағы кезінде қолдарын жылдам төмен түсіреді. Бұл жаттығуды айнаның алдында тұрып, жұптасып, өз бетімен және барабанның соққысымен қайталауға болады. Жаттығуларды бөлшектеп орындауды үйренген соң, оқытушы әскери сәлемдесуді тұтасымен орындауға жаттықтырады.

Әскери сәлемдесуді саптан тыс жерде, бас киімсіз орындау үшін, басшыға үш-төрт адым қалғанда аяқтың жерге қойылуымен қолдың қимылдары тоқтатылады; басты басшыға қарай бұрып, қозғалысын жалғастырады және оның бетіне тура қарайды. Басшының (аға әскери) жанынан өткен соң басты тік қояды және қолдарын қимылдата қозғалуды бастайды.

Баста бас киім болған жағдайда, аяқтың қойылуымен қатар, оң қол бас киімге қойылады, сол қол сан тұсында қозғалыссыз болады; басшының (аға әскеридің) қасынан өткен соң, сол аяқтың жерге қойылуымен қатар, басты тік ұстаған қалыпта оң қол төмен түсіріледі.

Басшыдан (аға әскериден) озған кезде, алғашқы алға шыққан адыммен әскери сәлемдесуді орындайды. Екінші адыммен басты тік ұстайды да, оң қолын төмен түсіреді.

Егер әскери қызметшінің қолы бос болмаса, онда әскери сәлемдесуді басын басшыға бұру арқылы іске асырады.

Киілген бас киіммен қозғалған кезде әскери сәлемдесуді үйретуді алты санға жүргізеді. Оқытушы алдымен тәсілді тұтасымен, содан кейін бөлшектеп көрсетеді. «Жаса – БІР» саны бойынша сол аяқпен адым жасалады, аяқтың жерге қойылуымен қатар бас басшыға қарай бұрылады және оң қол бас киімге қойылады; сол қол санға түсіріледі. «Жаса - ЕКІ», «ҮШ», «ТӨРТ» санағымен оң (сол) аяқпен адым жасалады. «Жаса – БЕС» санағы бойынша сол аяқтың жерге қойылуымен бас тіктеледі, оң қол төмен түсіріледі. «Жаса - АЛТЫ» санағы бойынша оң аяқ сол аяққа қосылады да, оң қол санға түсіріледі.

Оқушылардың тәсілді қалай орындалатынын түсінгеніне көз жеткізген соң, оқытушы взводты бір колоннаға тұрғызып, санақ арқылы немесе барабанның соққысымен орындауға жаттықтыруды бастайды.

Тәсілді бөлшектеп және тұтасымен орындап болған соң, оқытушы сабақтың соңына қарай взводты бір колоннаға тұрғызып, оқушылардың барлығын алдынан өткізеді. Сонымен қатар оқушылар сабақта жекедара орындалатын саптық жаттығуларды және әскери сәлемдесуді жетілдіріп отырулары керек.

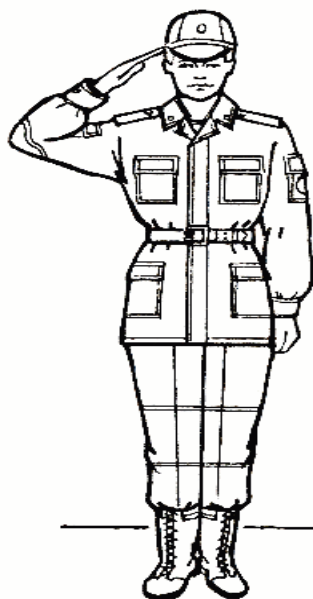
Оқытушы оқушыларға бастықпен бір орында тұрып және қозғалыс кезінде әскери сәлемдесу тәсілдерін көрсетеді.

Оқытушы алдымен бас киімсіз қозғалу кезінде әскери сәлемдесуді үйретеді. Тәсілді тұтасымен және бөлшектеп көрсеткен соң, бас киімсіз қозғалу кезінде әскери сәлемдесу үшін басшыға 3-4 адым қалған кезде аяқты жерге қоюмен бірге қолдың қозғалысы тоқтайтынын, басты басшыға қарай бұрып қозғалысын жалғастыратынын айтып береді. Бастықтың жанынан өткен соң, басты тік ұстайды және қолдың қимылдары басталады.

Бұл тәсілді үйретуді екі-төрт санға бөліп бастайды. Егер басшы қарама-қарсы келсе, тәсіл екі санмен үйретіледі; бір орында болса, тәсіл төрт санға орындалады. Мысалы: «Қозғалыста әскери сәлемдесуді орындау үшін, басшы мандайшепте (оң жақта, сол жақта, артта, бөлшектеп: жаса – БІР, жаса – ЕКІ)» және т.с.с.

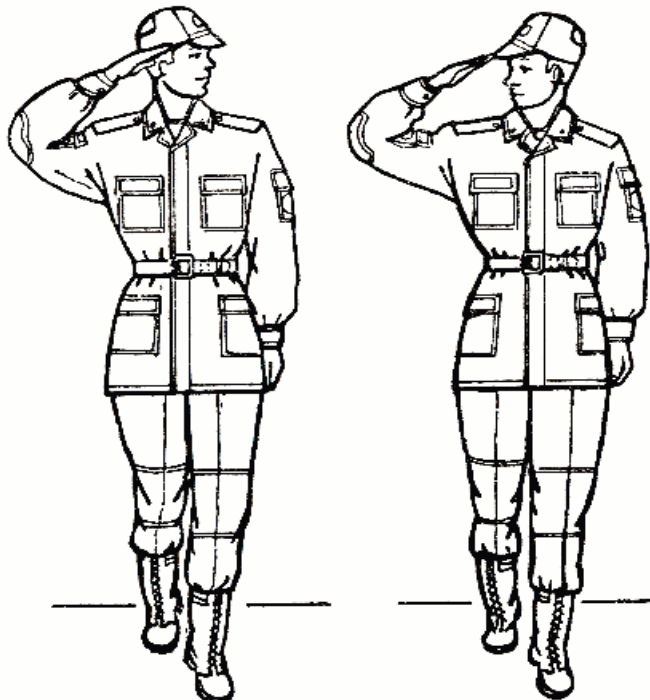
«Жаса – БІР» санағы бойынша сол аяқпен адым жасап, аяқтың жерге қойылуымен қатар қолдың қимылдары тоқтайды және басын басшыға қарай бұрады. «Екі, (үш, төрт)» санағы бойынша басын бұрып ұстаған күйде, қолды қысып қозғалысын жалғастырады

Кезекті «жаса – БІР» саны бойынша сол аяқтың жерге қойылуымен басты тік ұстайды және қолдың қимылдары басталады. Содан кейін үш еркін адым орындап, жаттығуды дәл сондай қарқынмен (минутына 60-70 адым) қайталайды.

9-сур. Әскери сәлемдесуді бір орында орындау

Тәсілді бөлшектеп орындауды үйренген соң, тәсілді бұйрық бойынша бөлшектеп орындауға кіріседі. Мысалы: «Взвод, әскери сәлемдесуді қозғалыста орындау үшін, басшы сол жақта, екі (төрт) санға, адым – БАС. Қозғалу екпіні минутына 95-105 адым.

10-сур. Әскери сәлемдесуді қозғалыс кезінде орындау

«БАС» бұйрығы бойынша және «бір» санағы бойынша взвод алға бір адым жасайды да, қолдың қимылдарын тоқтатады және бастарын солға бұрады. «Екі (үш, төрт)» санағы бойынша оқушылар саптық адыммен қозғалады, ал келесі «бір» санағы бойынша сол аяқтың жерге қойылуымен басты тік ұстайды және «екі, үш, төрт» саны бойынша жорықтық адыммен жүреді. Келесі «бір» саны бойынша әскери сәлемдесуді қайталайды және т.с.с. Жаттығуды қорытындылай отырып, оқытушы оқушыларды бір колоннаға тұрғызады да, оқушылардың барлығын жанынан өткізеді және қателерін түзетіп, тиісті нұсқаулар береді.

Оқушыларды бір-біріне қарсы 10 адым қашықтыққа орналастырып, қозғалу кезінде жаттықтыруға болады. Бұл жерде оқытушы тиісті нұсқауларды беріп тұрады. Бір-біріне қарсы қозғала отырып, келесі жағдайды ескеру керек: егер әскери қызметші әскери сәлемдесуді 3 адым қалғанда бастайтын болса, онда оны 1 адым өткен соң аяқтайды, ал әскери сәлемдесуді 4 адым қалғанда бастайтын болса, онда 2 адымнан кейін аяқтайды.

Әскери сәлемдесуді орындаған кезде жиі кездесетін қателіктер мынадай: басты бұрудың орнына тұтас кеуде бұрылады; алдымен бас бұрылады, содан кейін қолын қояды (түсіреді).

Бастықтан озған кезде әскери сәлемдесуді екі санмен үйретеді. «Жаса - БІР» саны бойынша сол аяқпен алға адым жасалып, аяқтың жерге қойылуымен бірге басты солға (оңға) бұрады және оң қолын шекесіне апарайды, сол қол қозғалыссыз қалыпта болады. «Жаса – ЕКІ» саны бойынша адым жасалады, сол аяқтың жерге қойылуымен бірге, бастықтан озған сәтте басты тік ұстайды, ал оң қолды төмен түсіреді. Осылайша тәсілді бірнеше рет қайталайды, ал жаттығудың орындалу екі минутына 95-105 адымға дейін ұлғайтылады. Тәсілді өз беттерімен орындап жаттыққан соң, барабан соққысымен орындайды.

Саптық тәсілдер және қарумен орындалатын қимыл-әрекеттер. Қарумен саптық тәсілдер орындауға үйрету, қарусыз әрекеттерді үйрететін әдіспен жүргізіледі. Үйретуді бастаған кезде оқытушы қарудың оқталмаған күйде болуын тексереді. Қарумен саптық тәсілдерді орындардың алдында қаруды сақтандырғышқа қояды.

Қарумен өткізілетін бірінші сабақта, оқытушы әскери қызметшінің өзінің штаттық қаруымен (автомат, пулемет, гранатамет, мергендер винтовкасы немесе карабин) саптық тұрысты қалай қабылдайтынын көрсетеді.

Қарумен саптық тәсілді үйрету үшін оқытушы взводты бір қатарға тұрғызады және түрлі қарулармен саптық тұрысты қалай қабылдайтынын көрсетеді. Сонымен қатар сол қалыпта әр оқушының алдына келіп, өзін алдынан, артынан және бір бүйірінен көретіндей болып тұрады.

Көрсетіп және түсіндіріп болған соң, оқытушы взводты 2 адымға ажыратып, әр оқушының саптық тұрысты қабылдауларына бұйрық береді. Содан кейін «ТІК ТҰР» деген бұйрық береді де, оқушылардың тұру қалыптарын тексереді. Ол оқушылардың кеуделерін көтеріңкі ұстауларын, белбеудің жоғарғы кесіндісі деңгейінде болуы керек оң қолдың алақанының

қалпын тексереді. Саптық тұрыстың дұрыс қабылданғандығын тексеру үшін взводты оңға, солға және артқа бұрады.

«Бауды БОСАТ (ТАРТ)» тәсілін орындау

Қарумен орындалатын тәсілді үйретуге кірісерден бұрын, оның бауының ұзындығын тексеру керек. Бұл тәсіл барлық атыс қаруларына бірдей және бөлшектеу арқылы үйретіледі.

Бауды тарту және босату үшін «Бауды БОСАТ (ТАРТ)», деген бұйрық беріледі. Оқытушы тәсілдің қалай орындалатынын тұтасымен көрсетіп, одан кейін түсіндіре отырып, бөлшектеп көрсетеді. Көрсетіп болған соң взводты 2-3 адымға ажыратып, тәсілді жеті санақ бойынша үйретуге кіріседі.

«Жаса - БІР» санағы бойынша оң қолмен баудың жоғарғы жағынан ұстап, автоматты иықтан шешіп алады және сол қолмен құндағынан ұстап, оқжатарын солға қарата, ұңғысы иек тұсында болатындай етіп тігінен ұстайды.

«Жаса – ЕКІ» санағы бойынша оң қолмен құндақтан, сол қолымен ұңғы қаптамасынан төменірек ұстайды.

«Жаса – ҮШ» санағы бойынша сол қолды санға, ал оң қолды автоматпен бірге төмен түсіреді.

«Жаса – ТӨРТ» санағы бойынша жартылай оңға бұрылып, сол мезетте табан бір-біріне параллелді орналасатындай етіп, сол аяқты сол жақта қалдырады.

«Жаса - БЕС» санағы бойынша алға еңкейіп, қаруды дүмімен сол аяқтың үстеріне, ал ұңғысын оң қолдың шынтағының бүгілген тұсына қояды. Аяқ тізеден бүгілмейді, оң қолмен баудан ұстап тұрып, сол қолмен бауды тартады (босатады).

«Жаса - АЛТЫ» санағы бойынша жартылай солға бұрылып, сол аяқты оң аяққа қосады, автоматты оң қолмен сан тұсында ұстайды.

«Жаса - ЖЕТІ» санағы бойынша автоматты «белдікке» қалпына иыққа салады, ал сол қолды жылдам төмен түсіреді де, саптық тұрысты қабылдайды.

Оқытушы тәсілді бөлшектеп орындауды көрсетіп болған соң, тұтастай көрсетеді. Тәсілді орындауға оқушыларды жаттықтыруды дербес, жұптасып немесе взвод құрамында жүргізуге болады.

Автоматты «белдікке» қалпынан «кеудеге» қалпына ауыстыру тәсілдерін орындау

«Арқаға», «Белдікке» және «Кеудеге» бұйрықтарын бергенге дейін қаруды «Сақтандырғышқа – ҚОЙ» бұйрығы бойынша қаруды сақтандырғышқа қою керек.

Автоматты «белдікке» қалпынан «кеудеге» қалпына қою тәсілін үйреткен кезде, оқушыларды ажыраған бір қатарға тұрғызу керек.

Тәсіл «Автоматты – КЕУДЕГЕ» бұйрығымен орындалады. «Белдікке» қалпында тұрған автоматты «кеудеге» қалпына үш санмен қабылдайды. Оны үйрету үшін оқытушы «Автоматты – КЕУДЕГЕ, бөлшектеп: жаса – БІР, жаса – ЕКІ, жаса - ҮШ» бұйрығын береді.

«Жаса - БІР» бұйрығы бойынша оң қолмен баудың жоғарғы жағынан ұстап, автоматты иықтан шешіп алады және сол қолмен құндақтан ұстайды да,

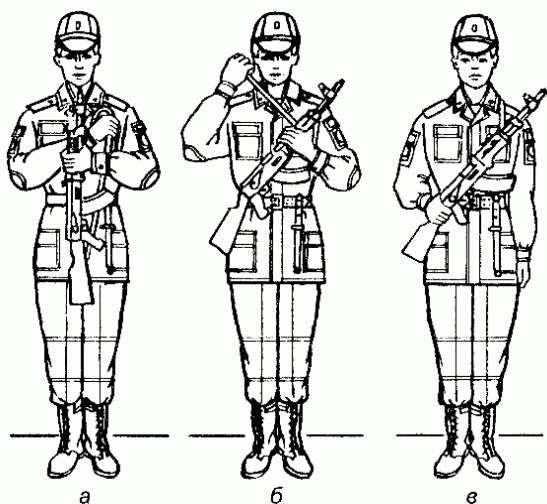
оқжатарын солға қаратып, ұңғысы иек тұсында болатындай етіп тігінен ұстайды.

Әрекетті бірінші санақ бойынша орындағанда, оқушылардың автоматты иықтан шешкен кезде кеуделерін алға бүкпеулерін, саптық тұрысты сақтауларын және автоматты денеден тым алыс алып кетпеулерін қадағалап тұрады. Ол әрекеттерді алдымен баяу орындап, содан кейін барып екпінін ұлғайту керек. Оқушылар бірінші санақ бойынша әрекеттерді дұрыс орындай бастағанда, екінші және үшінші әрекеттерді үйретуге кіріседі.

«Жаса – ЕКІ» санағы бойынша оң қолмен бауды оңға шығарып, оны жартылай бүгілген және өзіне қаратылған саусақпен қайта ұстайды да, сол мезетте оң қолдың шынтағын баудың астынан өткізеді.

«Жаса - ҮШ» санағы бойынша бауды бастан өткізеді, автоматты дүм мойынынан оң қолмен ұстап, сол қолын жылдам төмен түсіреді.

Үшінші санақ бойынша орындалатын әрекеттерге үйреткен кезде, оқушылардың бауды бастан асыра өткізген кезде бауды ұстаған оң қолды барынша жоғары көтерулерін, ал бауды өткізген кезде оны жылдам дүм мойынына ауыстыруларын, бау иыққа ілінгенше автоматты сол қолмен демеп, одан кейін жылдам төмен түсірулерін қадағалап тұру керек.

11-сур. Автоматты «белдікке» қалпынан «кеудеге» қалпына ауыстыру тәсілдерін орындау

Автоматты «кеудеге» қалпынан «белдікке» қалпына ауыстыру тәсілдерін орындау

Тәсіл «БЕЛДІККЕ» бұйрығымен орындалады. Автомат «кеудеге» қалпынан «белдікке» қалпына үш санмен қабылданады. Бұл тәсілдерді бөлшектеп орындау үшін «Автоматты БЕЛДІККЕ, бөлшектеп: жаса – БІР, жаса – ЕКІ, жаса – ҮШ» бұйрығы беріледі.

«Жаса – БІР» бұйрығы бойынша сол қолмен автоматты құндағынан ұстап, оны сәл алға жоғары шығарады, оң қолды баудың астынан өткізіп, дүмнің мойынынан ұстайды.

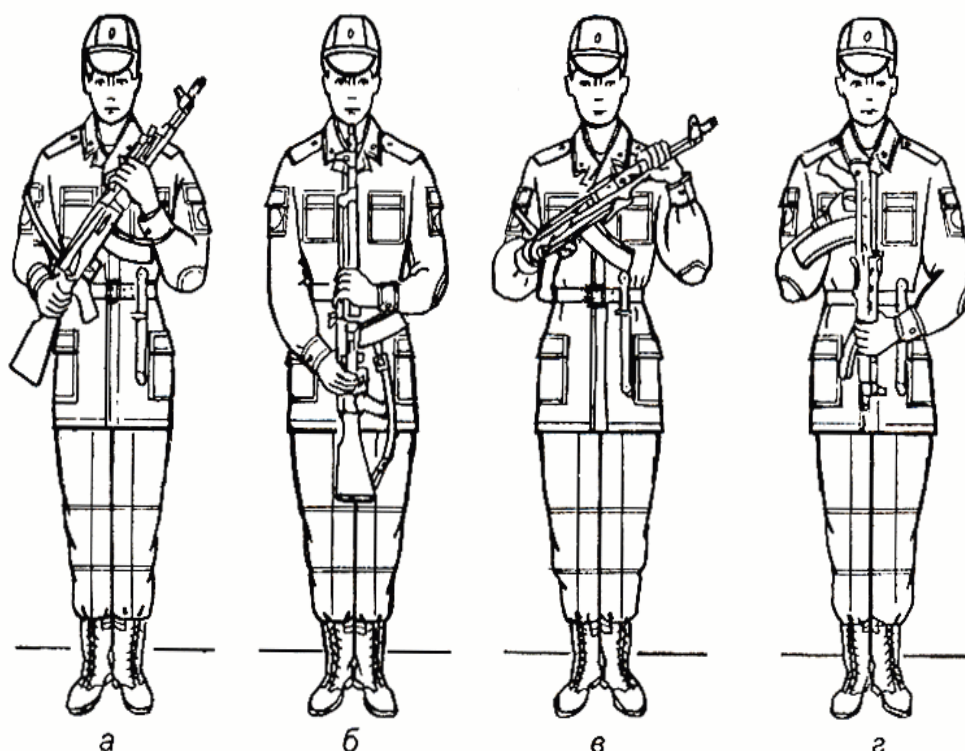
«Жаса – ЕКІ» санағы бойынша автоматты жоғары көтеріп, бауды бастан асыра өткізеді де, оқжатарын солға қаратып, ұңғысы иек деңгейінде болатындай етіп тігінен ұстайды.

Бұл тәсілді үйреткен кезде оқушылардың кеуделерін алға еңкейтпеулерін, баумен бас киімді түсіріп жібермеу үшін, автоматты барынша жоғары көтерулерін қадағалау керек.

«Жаса – ҮШ» санағы бойынша оң қолмен баудың жоғарғы жағынан ұстап, автоматты «белдікке» қалпына қабылдайды, ал сол қолды жылдам төмен түсіреді.

Үшінші тәсілді орындауды үйреткен кезде, автоматты сол қолмен иыққа дұрыс лақтыруларын қадағалау керек. Оқушы кеудесін бұрмай, сол қолының оңға орындалатын шалт қимылымен автоматты оң иыққа бағыттауы керек. Автомат ұшып бара жатқан сәтте оң қолдың алақаны баудың бойымен төмен сырғиды. Оқушы бауды тарта отырып, ұңғының өзін соғып жібермеуін реттейді, ал шынтағымен автоматтың иықтан шығып кетпеуіне мүмкіндік бермейді.

Үйретуді алдымен оқытушының санауы бойынша, одан кейін барабан соққысымен орындайды. Оқытушы жаттығу кезінде оқушылардың тәсілдерді дұрыс орындауларына қол жеткізеді. Әрбір оқушының дұрыс орындауына қол жеткізген соң, тәсілдерді взвод құрамында орындауға жаттықтырады және олардың әрекеттерін бағалайды.

12-сур. Автоматты «кеудеге» қалпынан «белдікке» қалпына ауыстыру тәсілдерін орындау

«Қаруды – ҚОЙ», «ҚАРУҒА», «ҚАРУДЫ» тәсілдерін орындау
«Қаруды - ҚОЙ» бұйрығы бойынша қаруды жерге қояды.

«Қаруды» бұйрығы бойынша автоматты оң қолға алады. Ол үшін оң қолмен баудан сәл жоғары ұстап, автоматты иықтан шешіп алады; сол қолмен оқжатардан төменірек ұстап, оң қолды құндаққа ауыстырады да, автоматты оң санға, ал сол қолды сол сан бойымен төмен түсіреді.

«ҚОЙ» бұйрығы бойынша бірінші қатар алға екі адым жасайды және аяқтарын қосады. Содан кейін екі қатар да бір мезетте сол аяқпен алға бір адым жасайды және автоматтың бекітпе тұтқасымен төмен қаратып жерге қояды; дүмнің желкесі оң аяқтың ұшында болады (оң аяқ тізеден бүгілмейді); содан кейін сол аяқты оң аяққа қосады.

Бір қатарлы сапта атқарушы бұйрық бойынша соңғы екі әрекет қана орындалады.

Жерде жатқан қаруды алу үшін «ҚАРУҒА», одан кейін «ҚАРУДЫ», деген бұйрықтар беріледі.

Бірінші бұйрық бойынша әскери қызметшілер қарудың жанына барып тұрады. Екінші бұйрық бойынша әскери қызметшілер сол аяқпен алға бір адым жасап, қаруды оң қолдарымен алады да, тіктеліп, сол аяқтарын оң аяққа қосады. Екінші қатар екі адым алға жасайды да, содан кейін екі қатардағы әскерилер қаруларын «белдікке» қалпына қабылдайды.

Бөлімше сабы. Сабақты оқушыларға сарбаздың сапта тұрғанға дейінгі және саптағы міндеттерін естеріне түсіруден бастау керек. Оқытушы алдымен оқушылардың сапқа тұрғанға дейінгі әрекеттерін (қаруының дұрыстығын, дербес қорғану құралдары, жабдық-жарақтарының болуын тексеру), содан кейін киімінің дұрыс болуын тексеру жұмыстарын іс жүзінде көрсетеді. Бұл жерде оқытушы аталған іс-шаралар аяқталған соң, киім үлгісінің дұрыстығын жанындағы әскери қызметшіге тексертетінін айтып өтуі керек. Саптағы әскери қызметшінің міндеттерін үйрету сапқа тұрған және әрекет еткен кезде үйретіледі. Оқытушы одан кейін жазылған және жорықтық саптың болатындығын ескертеді.

Жазылған сап бір қатарлы немесе екі қатарлы болуы мүмкін. Бөлімшені бір қатарлы (екі қатарлы) сапқа тұрғызу үшін «Бөлімше, бір қатарға (екі қатарға) – САПҚА ТҰР», деген бұйрық беріледі.

Бөлімше командирі саптық тұрысты қабылдап және бұйрық берген соң саптың маңдайшебіне бетін қатарып тұрады. Бөлімше штатқа сәйкес, командирден солға сап түзейді. Сапқа тұру басталған кезде бөлімше командирі саптан екі адымға шығып, саптың ортасына бетін беріп тұрады және саптың дұрыс құрылуын қадағалайды.

Саны төрт адамнан аз бөлімше әрдайым бір қатарға тұрады.

Бөлімшенің сабын түзету қажет болған жағдайда «ТҮЗЕЛ» немесе «Солға - ТҮЗЕЛ», деген бұйрықтар беріледі.

«ТҮЗЕЛ» бұйрығы бойынша оң қапталдағы әскери қызметшіден басқаларының барлығы бастарын оңға бұрады (оң құлақ сол құлақ деңгейінен жоғары, иек көтеріңкі) және әрбір әскери қызметші өзін біріншімін деп санап,

төртінші адамның кеудесін көретіндей болып түзеледі. «Солға – ТҮЗЕЛ» бұйрығы бойынша сол жақ қапталдағы әскери қызметшіден басқасының барлығы бастарын солға бұрады (сол құлақ оң құлақ деңгейінен жоғары, иек көтеріңкі). Сапты түзеген жағдайда әскери қызметшілер сәл алға, артқа немесе бір бүйірге қозғалғандары мүмкін.

Түзелу аяқталған соң «ТІК ТҰР» бұйрығы беріледі де, сол бойынша барлық әскери қызметшілер жылдам бастарын тура қаратады.

Артқа бұрылудан кейін бөлімшенің сабын түзеу үшін түзелу жағы айтылуы керек. Мысалы: «Оңға (солға) – ТҮЗЕЛ».

«Бөлімше - ТАРАҢДАР» бұйрығы бойынша әскери қызметшілер саптан шығады. Бөлімшені жию үшін «Бөлімше – МАҒАН КЕЛ», деген бұйрық беріледі. Ол бұйрық бойынша әскери қызметшілер командирдің жанына жиналып, келесі бұйрық бойынша сапқа тұрады.

Бөлімшенің бұрылулары, теңелу тәртібі сақтала отырып барлық әскери қызметшілермен бір мезгілде орындалады. Екі қатарлы саппен оңға (солға) бұрылудан кейін, бөлімше командирі оңға (солға) жарты адым, ал артқа бұрылған кезде – бір адым алға жасайды. Сапқа тұру тәртібі мен бұйрықтарды орындауды түсіндіріп және көрсеткен соң, оқытушы бөлімшені саптық алаңның үш жағына сапқа тұрғызады. Содан кейін тиісті бұйрықтар бере отырып бөлімшенің жылдам және дұрыс сапқа тұруларына қол жеткізеді. Бұл тәсілдерді игерген соң бөлімшені жорықтық сапқа тұру тәртібін түсіндіреді және көрсетеді.

Бөлімшені жорықтық сабы бір немесе екі колоннаға құрылуы мүмкін. Бөлімшені бір орында бір (екі) колоннаға тұрғызу үшін «Бөлімше, колоннаға біреуден (екеуден) САПҚА ТҰР», деген бұйрық беріледі. Бөлімше командирі саптық тұрысты қабылдап және бұйрық берген соң қозғалыс бағытына қарай бетін беріп тұрады, ал бөлімше шаттық тәртіпке сәйкес сапқа тұрады. Адам саны төртеуден аспайтын бөлімше бір колоннаға тұрады.

Осы тәсілдерді көрсетіп және түсіндірген соң, оқытушы жаттығуды ұйымдастырады.

Одан кейін «Бір қатардан екі қатарға және қайтадан бір қатарға сап құру» сұрағын қарастыруға кіріседі. Ол үшін оқытушы бір қатардан екі қатарға сапқа тұрғызу үшін «Бөлімше, бірінші-екіншіге – САНАЛ», деген бұйрық береді.

Осы бұйрық бойынша оң жақ қапталдан бастап әрбір әскери қызметші кезек бойынша бастарын бұрып, сол жағында тұрған әскери қызметшіге өз нөмірін айтады да, басын тік қаратады. Сол жақ қапталдағы әскери қызметші басын бұрмайды. Оқытушы осы ережені айтып берген соң, оның қалай орындалатынын көрсетеді.

Дәл осындай тәртіппен бөлімшедегі жалпы санақ жүргізіледі және ол үшін «Бөлімше, рет-ретімен – САНАЛ», деген бұйрық беріледі.

Екі қатарлы сапта, екінші қатардың сол жақ қапталындағы әскери қызметші жалпы санақ аяқталған соң «Толық» немесе «Толық емес», деп мәлімдеме жасайды. Оқытушы бұл тәсілдің қалай орындалатынын айтып және түсіндіріп болған соң жаттығуға кіріседі.

Оқушылардың аталған тәсілдерді дұрыс орындап жатқанына көз жеткізген соң, оқытушы бір қатардан екі қатарға сап құру және қайтадан бір қатарға сап құру тәртібін түсіндіреді. Бір орында тұрып бір қатардан екі қатарға сап құру үшін «Бөлімше, екі қатарға – САПҚА ТҰР», деген бұйрық беріледі.

Атқару бұйрығы бойынша екінші нөмірлер сол аяқтарымен артқа бір адым жасайды, бірінші нөмірдің артынан тұру үшін оң аяқтарын қоймастан, оңға адым жасайды және сол аяқтарын қосады.

Бір орында бөлімшені сығылған екі қатардан бір қатарлы сапқа тұрғызу үшін, бөлімше алдын-ала ажыратылады. Содан кейін «Бөлімше, бір қатарға – САПҚА ТҰР», деген бұйрық беріледі. Атқару бұйрығы бойынша екінші нөмірлер сол аяғымен солға адым жасап, біріншілердің сызығына шығады; оң аяқты қоймастан алға адым жасайды және сол аяғын қосады. Оқытушы аталған әрекеттердің орындалу тәртібін көрсетіп және түсіндірген соң, оқушыларды жаттықтыруды бастайды.

Бөлімшенің жазылу және қосылу тәсілдерін орындау үшін, олардың орындалу тәртібін көрсету керек.

Бөлімшені бір орында жазылу үшін «Бөлімше, оңға (солға, ортадан) осынша адымға – ЖАЗЫЛ (жүгіріп – ЖАЗЫЛ)», деген бұйрық беріледі. Атқару бұйрығы бойынша жазылу басталған оқушыдан басқаларының барлығы айтылған бағытқа бұрылады; бір аяқ екінші аяққа қосылған мезетте бастарын маңдайшеп жаққа бұрып, арттағы адамның иығынан қарап, жиілеген жарты адыммен (жүгіріп) қозғалады; артта келе жатқан адам тоқтаған соң, әрқайсысы бірнеше адым жасайды (бұйрықта көрсетілген адым санына) және маңдайшепке қарай бұрылады.

Ортадан жазылған кезде, ортаңғының кім екені айтылады. Ортаңғы болып аталған оқу, өз тегін естіген кезде «Мен», деп жауап қайтарады да, сол қолын алға шығарып, төмен түсіреді.

Бөлімшені түзеткенде, жазылу кезіндегі арақашықтық сақталады.

Бөлімшені бір орында сығу үшін «Бөлімше, оңға (солға, ортадан) – СЫҒЫЛ (жүгіріп – СЫҒЫЛ)», деген бұйрық беріледі. Атқару бұйрығы бойынша сығылу басталған оқушыдан басқаларының барлығы айтылған бағытқа бұрылады; содан кейін жиілеген жарты адыммен (жүгіріп) айтылған жерге қозғалады және көрсетілген жерге жақындаған кезде саптық адымға көшеді және өз беттерімен тоқтап, солға (оңға) бұрылады.

Аталған тәсілдердің орындалу тәртібін көрсетіп және түсіндірген соң, оқытушы оқушыларды жаттықтыруға кіріседі.

Үшінші оқу сұрағын қарастыруға кірісе отырып, оқытушы жазылған саптан колоннаға тұрғызу үшін бөлімше оңға бұрылу керек екендігін және оған «Бөлімше, оң – ҒА», деген бұйрық берілетінін түсіндіреді. Екі қатарлы сапты бұрған кезде бөлімше командирі оңға жарты адым жасайды.

Бөлімшені колоннадан жазылған сапқа тұрғызу үшін бөлімше солға бұрылу керек және оған «Бөлімше, сол – ҒА», деген бұйрық беріледі. Екі колоннамен қозғалып келе жатып бұрылған кезде, бөлімше командирі алға

жарты адым жасайды. Осы ережелерді түсіндірген соң, оқытушы өзі бөлімшемен оңға және солға бұрылып көрсетеді.

Содан кейін оқытушы бөлімшенің колоннада қозғалып келе жатып қайта сап құру тәртібін түсіндіреді және көрсетеді.

Бөлімшенің бір колоннадан екі колоннаға сап құруы үшін «Бөлімше, екі колонна болып – БАС (қозғалыс кезінде – БАС)», деген бұйрық беріледі. Аткару бұйрығы бойынша бөлімше командирі (бағыттаушы) жарты адыммен қозғалады, екінші нөмірлер оңға шығып, адым ырғағымен колоннадағы өз орындарына орналасады. Бөлімше «ТУРА» немесе «Бөлімше – ТОҚТА», деген бұйрық берілгенше жарты адыммен қозғалады.

Бөлімшенің екі колоннадан бір колоннаға сап құруы үшін «Бөлімше, бір колонна болып – БАС (қозғалыс кезінде – БАС)», деген бұйрық берілуі керек. Аткару бұйрығы бойынша бөлімше командирі толық адыммен, ал қалғандары жарты адыммен қозғалады; орынның босауына қарай екінші нөмірлер адым ырғағымен біріншілердің артына келеді және толық адыммен қозғалуын жалғастырады.

Колоннаның қозғалыс бағытын өзгерту үшін «Бөлімше, оң (сол) иық алға – БАС», деген бұйрық береді. Осы бұйрық бойынша бағыттаушы «ТУРА», деген бұйрық берілгенше солға (оңға) бұрыла қозғалады, ал қалғандары оның соңынан ереді. «Бөлімше, менің соңымнан ере – БАС», деген бұйрық бойынша, бөлімше командирдің соңынан ереді.

Аталған тәсілдерді көрсетіп және түсіндірген соң, оқытушы жаттықтыруды бастайды.

Сапты белгілермен басқару. Аталған тақырыпты үйретуге кірісе отырып, оқытушы сапты белгілер арқылы басқаруға болатынын түсіндіреді және оқушыларға белгілер арқылы берілетін бұйрықтарды көрсетеді. Белгілерді жалаушалар арқылы (ақ, сары және қызыл түсті), қол шам және қолмен беруге болады. Белгімен бұйрық берген кезде алдын-ала «НАЗАР САЛЫҢЫЗ», деген белгі беріледі, ал бұйрық бөлімшелердің біріне ғана берілетін болса, онда сол бөлімнің нөмірін көрсететін белгі беріледі. Бөлімшенің нөмірін анықтайтын белгіні бөлім командирі анықтайды. Белгіні қабылдауға дайын болу туралы белгіні де «Назар салыңыз», деген белгімен береді. Барлық әскери бөлімдерге қатысы бар белгіні, барлық бөлім командирлері мен машина командирлері (аға әскерилер) бірден қабылдап, орындаулары керек. Белгіні қабылдағанын растау үшін, сол белгіні қайталайды. Қажет болған жағдайда, бөлімшені басқару үшін командир қосымша белгі дайындайды.

Белгімен басқару бұйрықтарының берілу тәртібін түсіндірген соң, оқытушы жалаушамен берілетін сапты басқару белгілерін үйретуге кіріседі. Ол үшін оқытушы белгінің атын атап, оны орындау тәртібін көрсетеді және ол бойынша әрекет ету тәртібін түсіндіреді. Содан кейін үйретілген белгіні көрсетіп, оқушылар оны қайталайды. Олар қателік жіберген жағдайда, оқытушы тиісті түзетулер енгізіп, нұсқаулар береді.

Машиналарды басқару белгілерін үйретуді дәл сондай ретпен үйреткен дұрыс.

Қолмен және қол шамымен берілетін белгілерді үйретуді оқушылар өз беттерімен үйренеді.

Машина жанындағы және машинадағы әскери қызметшілердің әрекеттері. Машина жанындағы және машинадағы әскери қызметшілердің әрекеттерін жабдықталған машиналарды және олардың үлгілерін қолдану арқылы үйретуге болады. Олар болмаған жағдайда, саптық алаңда машинаның, жаяу әскердің ұрыстық машинасын, брондытранспортердің суретін салады. Ондай жағдайда қарастырылатын сұраққа қажетті плакаттарды да қолдануға болады.

Сабақты келесі ретпен өткізген дұрыс:

- үйретілетін тәсілді немесе әрекетті жариялау;
- сол әрекет немесе тәсілді орындауға қажет бұйрықты хабарлау;
- тәсілді немесе әрекетті тұтастай орындаудың тәртібін көрсету және түсіндіру;
- қажет болған жағдайда тәсілді бөлшектеп орындап көрсету;
- тәсілді немесе әрекетті орындауға үйрету;
- тәсіл немесе әрекетті жоғары деңгейде орындағанға дейін жаттығу.

Бұл сабақты өткізу кезінде жоғарыда аталған нұсқауларды қолдана отырып, мынаны шыңдау керек:

- жеке құрамды сапқа тұрғызу және машиналарды жазылған сапқа тұрғызу тәртібін;
- машинаға отырған кезде «МАШИНАҒА» бұйрығы бойынша орындалатын жеке құрамның әрекет ету тәртібін;
- машинаға отырған кезде «ӨЗ ОРЫНДАРЫҢА» бұйрығы бойынша орындалатын жеке құрамның әрекет ету тәртібін;
- автомобиль, брондытранспортер және жаяу әскердің ұрыстық машиналарында әрекет ету кезінде жеке құрамның орналасуын;
- машинаға отырған кездегі қарудың қалпын;
- машинадан түскен кезде «МАШИНАДАН» бұйрығы бойынша жеке құрамның әрекет ету тәртібін.

Осындай іскер ойын оқу материалын игеруге көмектесіп қана қоймай, сонымен қатар оқушының пайымын белсендендіреді және берілген ақпаратты ой елегінен өткізуге ықпал етеді.

Ол жұмысты орындау үшін төмендегідей нұсқаулық ұсынылады.

Баскет-әдіс жағдайды бейнелеуге негізделген. Мәселен, оқушы гид рөлін ойнап, тарихи мұражайда экскурсия жүргізуі керек. Оның міндеті – әрбір экспоната бойынша ақпарат жинау және сол ақпаратты келушілерге жеткізу.

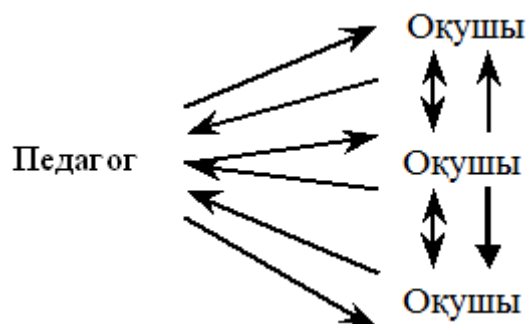
Оқу процесі барысында оқушыларды танымдық оқу жұмысына қатыстыру үшін белсенді әдіс қолданылады және оған арнайы тәсілдер мен сабақтың формалары жатады. Олар оқыту процесін жеңілдетеді және әр бала үшін қолжетімді болады.

Сондықтан, әрбір мұғалім білім беру технологиясының шеңберінде бағдарлай біліп, өзінің уақытын уақытын бұрыннан анықталып қойған нәрселерге бос жұмсамауы керек.

Сандық әдіс, диктант, ребустар, синквейндер, ұсынылған тізім ішінен «артығын табу» тапсырмасы, терминдер не әрекеттер арасындағы байланысты анықтау және қалпына келтіру, мәтіндегі географиялық қателіктерді іздеу секілді әрекеттер оқытудың белсенді әдістеріне жатады.

3. *Интерактивті әдіс.* Ағылшын тілінен аударғанда (inter – «аралық»; act – «әрекет») өзара әрекет ете отырып оқуға мүмкіндік беретін интерактивті әдіс деген мағына береді; ал интерактивті оқыту – оқушылар мен ұстаздың өзара әрекеттеріне сүйене отырып оқытатын процесс. Бұл әдістер дербес-бағдарланған жолмен оқытуға сәйкес келеді. Себебі бірігіп оқуды (ұжымдасып, ынтымақтаса отырып оқу) болжайды және оқушылар мен ұстаз оқу процесінің субъектісі болып табылады. Педагог көбінесе оқу процесін ұйымдастырушы, топ көшбасшысы, фасилиатор, оқушылардың құлшыныстарын ынталаушы рөлінде қызмет етеді.

Сонымен қатар, интерактивті оқыту оқушылардың өзінің және өз құрбыларының тәжірибелеріне сүйене отырып бір-бірімен тікелей әрекет етулерімен негізделеді. Себебі интерактивті жаттығулардың көпшілігі дерлік тек мектептің оқу процесіне ғана емес, сонымен қатар оқушының тәжірибесіне сүйенуге бағытталған. Жаңа білім мен біліктілік деңгейі осындай тәжірибенің негізінде қалыптасады.

Интерактивті әдістер «мұғалім=оқушы», «оқушы=оқушы» өзара әрекеттері жүйесімен құрылады. Яғни оқыту процесіне тек мұғалім ғана қызықтырып қоймайды, сонымен қатар оқушылар да өзара бірігіп әрекет ете отырып әрбір оқушының ынтасына ықпал етеді. Ал мұғалім тек қана көмекшінің рөлін атқарады. Оның міндеті – оқушылардың құлшыныстарына жағдай жасау.

Оқытудың интерактивті әдістерінің міндеттері

- Жағдайды дұрыс шешуге қажет жолды өз бетімен іздеу, ақпараттарды талдауға үйрету.

- Команда құрамында жұмыс істеуге үйрету: өзгенің пікірін құрметтеу, басқаның көзқарасына толеранттылықпен қарауды үйрету.

- Белгілі бір деректерге сүйенетін өздік көзқарасты, пайымды қалыптастыруға үйрету.

Интерактивті оқытудың әдістері мен тәсілдері

1) *Миға шабуыл* – тақырып бойынша сұрақтар мен жауаптар ағымы немесе ұсыныстар мен идеялар. Миға шабуыл жасалған соң жауаптың дұрыс не бұрыстығын талдау жасалады.

2) *Кластерлер, салыстырмалы диаграммалар, пазлдар* – белгілі бір

шағын тақырып бойынша негізгі сөздер мен мәселелерді іздеу. *Кластер – ақпараттарды ұйымдастырудың бейнелі формасы. Онда басты мәні бар бірліктер анықталып, олардың араларындағы барлық байланысты үлгі түрінде тіркейді. Ол оқу материалын жүйеге келтіруге және далтылауға ықпал ететін кескін-бейне ретінде қызмет етеді.* Білім берудің қазіргі заманғы жүйесі оқушылардың бойында дербес пайымды, көзқарасты қалыптастыруға бағытталған. Сыни тұрғыдан ойлай білу оқушының пайымдық дамуын ынталандыратын педагогикалық технология болып табылады. Кластер және оның әдістерінің (тәсілдерінің) бірі.

Сыни тұрғыдан ойлана білу ерекшеліктерінде төмендегідей үш деңгей анықталған:

- сайысқа шақыру,
- ұғыну
- рефлексия.

Бірінші кезеңде процеске қатысатындардың барлығы белсенеді. Оның мақсаты – тақырып бойынша бұрыннан қалыптасқан білім деңгейін іске қосып, қауымдасқан қатар қалыптастыру, сұрақтар қою және оның жауабын табу. Ұғыну фазасында келесі ақпараттармен жұмыс ұйымдастырылады: мәтінді оқу, алынған деректерді ой елегінен өткізу және талдау. Алынған білім рефлексия деңгейінде шығармашылық тұрғыдан қайта өңделіп, тұжырымдар жасалады.

Кластер тәсілі аталған деңгейлердің кез келген дәрежесінде қолданылуы мүмкін.

Сайысқа, сөзталасқа шақыру кезеңінде балалар тақырып бойынша өз ойлары мен ұсыныстарын білдіреді. Ол оқушылардың танымдық әрекеттерін ынталандырады, қарастырылатын тақырыпты алдын ала ой елегінен өткізуге мүмкіндік береді.

Ұғыну кезеңінде кластерді қолдану оқу материалын құрастыруға мүмкіндік береді.

Рефлексия кезеңінде кластер әдісі алынған білім деңгейін жүйеге келтіреді.

Кластерды сабақтың жалпы стратегиясы ретінде, сабақ бойы қолдануға болады. Мәселен, сабақ басталған кезде оқушы өзінде бар барлық ақпаратты тіркеп қояды. Ақырындап, сабақ барысында үлгіге жаңа мәліметтер қосыла береді және реті келсе оларды басқа түспен белгілеу керек. Бұл тәсіл болжай білу, толықтыру, талдау және ең бастысын аңқытау біліктілігін дамытады.

Кластер жер планетасының спутниктермен байланысы түрінде рәсімделеді. Ортасына басты түсінік, мәні орналасады, ал оның жан-жағына ортаңғы түсінікпен сызық арқылы байланысқан мәні бар ірі бірліктер орналасады. Оған тақырыпқа қатысты сөздер, сөз тіркестері, бейнелер, баламаларды орналастыруға болады. Ал планета «спутниктерінің» жан-жағына тақырыпты толығымен ашып көрсететін және логикалық байланыс аясын кеңейте түсетін мәні төмендеу бірліктер орналасады. Бұл жерде категорияларды нақтылау өте маңызды және оларды қарастырылатын материал мазмұнындағы ой-пікірлер мен деректер көмегімен негіздейді.

Сабақты ұйымдастыру тәсіліне қарай кластер тақтада, парақ бетінде немесе дербес тапсырмаларды орындап отырған әрбір оқушының дәптерінде жазылуы мүмкін. Кластер құра отырып, түрлі-түсті бор, қалам, қаламсап, фломастер қолданған дұрыс. Ол жекелеген сәттерді бөліп көрсетіп, барлық ақпараттарды жүйеге келтіруге мүмкіндік береді.

Кластерді құру бойынша бірнеше нұсқаулықтар бар. Оны құрған кезде барлық нәрсені мазмұндап, ойға келгеннің барлығын тіркеудің қажеті жоқ. Тіпті қарайып балаламалар мен ұсыныстар болғанның өзінде. Жұмыс барысында жаңсақ немесе теріс пікірлер түзетіліп немесе толықтырылуы мүмкін. Оқушылар өз ойларын ашық та батыл айтып, жұмыс істеуді барлық идеясы аяқталғанша жалғастыра береді. Мәндік бірліктердің көп болуынан қорқудың қажеті жоқ, реті келсе олардың арасындағы байланыстарды құруға тырысу керек. Талдау кезінде барлығы жүйеге келтіріліп, өз орындарына тұрады.

Кластер әдісін барлық дерлік сабақтарда қолдануға болады.

Аталған әдісті қолданған кездегі жұмыс істеу формасы әртүрлі болуы мүмкін: дербес, топтық және ұжымдық. Ол алға жүктелген мақсат-міндеттерге, мұғалім мен оқушылардың мүмкіндіктеріне байланысты анықталады. Кластердің бір түрінен екінші түріне ауысуға болады. Мәселен, сайысқа шақыру деңгейінде дербес жұмыс жүргізіліп, әрбір оқушы дәптерінде өз кластерін құрады. Келіп түскен жаңа білім мөлшеріне қарай, өздерінің сызған суреттері және сақтан игерген білім деңгейіне қарай жалпы үлгі сызылады. Кластер сабақ кезіндегі жұмысты ұйымдастыру тәсілі ретінде және үй тапсырмасы ретінде қызмет етуі мүмкін. Үй тапсырмасын орындау үшін оқушылардың бойында белгілі бір тәжірибе болуы шарт.

«Идеялар, түсініктер және аттар қалтасы» тәсілі. Мұғалім қарастырылатын тақырыптың негізгі түсініктерін бөліп көрсетіп, оқушыларға белгіленген уақыт ішінде ұсынылған түсінік төңірегіндегі сөздер, пікірлерді жазуды ұсынады.

«Қазақстанның әскери аймағы» сөзін естігенде ойға не келеді (2001 жылы Қазақстанда төрт әскери аймағы құрылды және олар 2003 жылы аймақты басқармалар деп қайта құрылды).

Қазіргі таңда Қазақстан Республикасының Қарулы Күштері төрт аймақтық басқармаларға бөлінген:

1. «Астана» (штаб Қарағанды қаласында),
2. «Шығыс» (штаб Семей қ-сы),
3. «Батыс» (Атырау),
4. «Оңтүстік» (Тараз).

Әрбір аймақ басқармасының қарауында барлық әскери бірлестіктер бар және олар сол 4 обылыстың әкімшілік шекараларында орналасқан.

Мұғалім оларды тақта бетіне жазады. Содан соң оқулықтан мәтінді оқиды. Материалдармен танысу барысында (немесе оқып шыққан материал негізінде) үлгі жаңа деректермен толқытырылады. Мұғалім оларды түрлі түсті бормен жазады. Пайда болған кескін-суретті талдап, алғашқы айтылған ой-пікір,

пайымдардың дұрыс не бұрыстығын талқылау, алынған ақпараттарды жалпылау арқылы сабақ қорытындыланады.

Кластерді қолданудың мынадай артықшылықтары бар:

- ауқымды ақпараттар көлемін қамтуға мүмкіндік береді;
- оқушылар ұжымының барлығын дерлік оқу процесіне қатыстыруға мүмкіндік береді және ол қызықты;
- балалар белсенді әрі ашық және соның нәтижесінде кателесуге, теріс пікір білдіруге деген қорқыныш болмайды.

Аталған жұмыс барысында келесі біліктіліктер қалыптасады және дамиды:

- мәселе туындата білу, сұрақ қоя білу біліктілігі;
- ең маңыздысына бөліп көрсете алу;
- байланыстыратын себеп-салдарды анықтай біліп, пайымдай білу;
- туындаған мәселені тұтастай түйсініп, жекеден жалпыға ауыса білу;
- салыстыра және талдай білу;
- баламалар таба білу.

Кластер тәсілі жүйелі ойлай білуді дамытып, балаларды оқу материалын ғана меес, өзі жүргізген бақылау негізінде өзндік көзқарас білдіруге үйретеді. Сонымен қатар бірнеше позицияны бір мезгілде көре білу дағдысын, ақпаратты шығармашылық тұрғыдан қайта өңдеу қабілетін дамытады.

Кластер әдісін қолданып өткізілетін сабақтар балаларға өздерін көрсетуге, қарастырылып отырған сұрақ бойынша өз ойларын білдіруге, шығармашылық тұрғыдан әрекет етуге мүмкіндік береді. Жалпы алғанда, білім беру процесінде қолданылатын дәстүрлі емес технологиялар оқушының ынтасын жоғарылатады, ықпалдастықты қалыптастырады және балалардың өздік жетістігін сезінуді тәрбиелейді, шығармашылық еркіндікті сезінуге мүмкіндік береді.

Мысал: алғашқы әскери және технологиялық дайындық сабағында «Қазақстан Республикасы Қарулы Күштері – мемлекеттің әскери қауіпсіздігінің кепілі» тақырыбын қарастыру бойынша кластер құру үлгісін ұсынамыз.

Кластер құру.

Аталған тарау бойынша сабақтар плакаттар, үлгілер, оқу фильмдерін, видеоматериалдар мен өзге де әдістемелік құралдарды пайдалана отырып, негізінен әңгімелеу және сұхбат түрінде өткізіледі. Сабақты өткізген кезде оқытылатын материалды оқушылардың тарих сабақтарынан алған білім деңгейлерін, елімізде және шетелдерде болып жатқан маңызды саяси оқиғалармен, халқымыздың Ұлы Отан соғысы жылдарында жасаған ерліктерімен байланыстыра отырып жүргізу қажет. Сонымен қатар сарбаздардың, сержанттар мен офицерлердің әскери қызметті өтеу кезіндегі ерліктерінен мысалдар келтіруге болады.

Еліміздің қауіпсіздігін нығайта түсу, біздің мемлекетіміздің тұтастығы мен егемендігін сақтап қалудың маңызды шарттарының бірі болып табылатындығын түсіндіріп өту қажет. Сонымен қатар қазіргі уақытта тұрғындарды елімізді қорғауға даярлаудың маңыздылығы күн санап арта түсуде. Сондықтан да жастарды шынайы әскери қызметке алдын-ала дайындауға деген талап арта түсуде. Қарулы Күштер қатарына шақырылған ұлбала қажетті әскери білім мен біліктілікті игерген жағдайда ғана, ол қысқа мерзім ішінде күрделі әскери қару мен техниканы меңгеріп кете алады, өзінің бойында әскери ант талаптарына сәйкес келетін жоғары адамгершілік-жігер мен ұрыстық қасиеттерді шыңдай алады.

Оқушылар осы тарауды оқу арқылы әскери-патриоттық тұрғыдан шыңдалады, Қазақстан Республикасы Конституциясының негіздерімен, әскери доктрина, мемлекеттің қорғаныс мәселелерін реттестіретін заң талаптарымен танысады.

Оқушылар «Қарулы Күштер – Қазақстан Республикасы егемендігінің күзетінде» тарауын оқуды қорытындылай келіп келесі жағдайларды білулері керек:

- мемлекет қорғанысы мәселелерін реттестіретін Конституция ережелері мен Қазақстан Республикасы заңдарын;
- Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің Отанымыздың қауіпсіздігін қамтамасыз етудегі рөлін;
- әскери ант және оның әскери қызметшілерге қоятын талаптарын;
- Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің нышандары және Жауынгерлік ту туралы ережені;
- Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің әскер түрлері және олардың атқаратын қызметтерін.

Оқушылар Қазақстан Республикасының әскери-оқу орындарымен, оларға оқуға түсу тәртібі және Қарулы Күштерге қажет әскери мамандарды даярлаудағы рөлімен танысулары керек.

Қазақстан Республикасының Конституциялық негіздері

Бұл тарауды оқуды Қазақстанды демократиялық, құқықтық, зайырлы және унитарлы мемлекет ретінде сипаттайтын ҚР Конституциясының ережелерімен таныстырудан бастаған дұрыс. Содан кейін оқушыларға сол ережелерді қысқаша мәлімдеп өтуді ұсынып, тақырыпты қорытындылауға болады.

Сабақтың екінші бөліміне өте отырып, оқушыларға Қарулы Күштер – ол қоғамның бір бөлігі және мемлекет қауіпсіздігін қамтамасыз етуге арналған мемлекеттік институт болып табылатындығын түсіндіру қажет. Қарулы Күштер саясатты іске асыратын құрал бола отырып, азаматтық қоғамның бақылауында болуы керек. Ол мемлекеттік органдардың қорғаныс және әскери құрылыс аумағындағы өкілеттігі ҚР Конституциясында нақты анықталған. Сол ережелерді түсіндіре отырып Қазақстан Республикасы Президентінің, Қазақстан Республикасы Парламентінің және Қазақстан Республикасы Үкіетінің өкілеттіліктерін баяндап өту керек. Қарулы Күштер жабық ұйым емес. Қарулы Күштердің мемлекеттік және әскери құпияларға қатысы жоқ жақтары, әскери қызметшілердің тұрмыс-тіршіліктері баспасөз беттерінде кеңінен жарық көріп жатады.

«Қазақстан Республикасы Қарулы Күштері – патриотизм және интернационализм мектебі» сұрақтарын қарастыра отырып, оқушыларға қазақстан патриотизмі мен интернационализмінің не екендігін, шынайы әскери қызметтің аталған қасиеттерді дамытуға тигізетін әсерін түсіндіруі керек.

Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің әскери нышандары

«Әскери анттың әскери қызметшілерге қоятын талаптары» деген екінші сұрақты оқытқан кезде оқушыларға әскери анттың Қазақстан Республикасы Президентінің Үкіетімен 1992 жылдың 25 тамызында бекітілгендігін айтып, әскери анттың мәтінін оқып және оның әскери қызметшілерге қоятын талаптарына талдау жасаған дұрыс. Сонымен қатар оқытушы-ұйымдастырушының қолданысында әскери ант жазылған плакат болғаны дұрыс және Ұлы Отан соғысы жылдары әскери қызметшілердің әскери антқа адал қызмет еткендері туралы мысалдар келтіруге болады.

Үшінші сұрақты «Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің нышандары және бөлімнің Жауынгерлік туы» деп атауға болады. Бұл сұрақты қарастыру үшін Қарулы Күштер мен бөлімнің Жауынгерлік туы бейнеленген түрлі-түсті слайдтарды дайындау керек. Нышандарды оқытуды мынадай реттілікпен құрған дұрыс:

- слайдтарды көрсету;
- нышандардың геометриялық пішіндері мен көлемдері туралы әңгімелеу;
- оқушыларды сол нышандардың түспен әрлену ерекшелігіне назар аудару;
- нышандағы әрбір өрнектің мәндік маңызын түсіндіру.

Оқушыларды Қарулы Күштердің нышандарымен таныстырып шыққан соң, нышанға көрсетілетін құрмет және оларды қорлаған тұлғаның жауапқа тартылатындығын айтып өту керек.

Кейс – оқушылардың талдауы, шешуі және бағалауы үшін мұғалім арнайы ұсынатын өндірістік не экономикалық жағдаят түрі. Кейс-стади–өзбетінше ойлау қабілетін және шешім қабылдау дағдыларын көрсетуге мүмкіндік беретін мәселелі сипаттағы сұрақтарды топпен талдау [8].

Кейстер белгілі бір ерекшеліктерге ие:

1. Кейс негізінде әдетте шынайы не мұғалім арнайы ұсынатын нақты жағдаят жатады, оның материалы арнайы зерттеулердің нәтижелері, статистикалық есеп формалары және басқа да қосымша ақпаратпен бекітіледі.

2. Анық білдірілген сұрақтардың болуы кейске тән не сай емес; кейсті талдау барысында ненің басты болып, бірінші кезекте талдауды талап ететіндігі әрқашан айқын емес; басты проблеманы анықтау кейсті талдау және шешім табуға ең маңызды және қиын кезеңдердің бірі болып табылады.

3. Кейстің анық бір шешімі болмауы мүмкін. Кейс негізінде жататын нақты жағдаят оңтайлы шешімге қандай да бір деңгейде жақын көптеген шешімдерді білдіруі мүмкін.

4. Жалпы қабылданған мағынада шешім шығару мүмкін болмаған кезде проблеманы анықтау және ашу, оны талдау және қалыптасқан жағдайда әрекет жасау тәртібін анықтауды шешім ретінде санауға болады.

Кейс ұғымы ағылшынның «case» сөзінен алынған яғни жағдай дегенді білдіреді. Немесе оны нақты жағдаятты талдау әдісі деп те атайды. Оның мәні де қарапайым оқытуды ұйымдастыруда нақты жағдаят қолданылады. Бұл әдіс оқытушы тарапынан шығармашылықты талап етеді және оның ой-өрісінің бейнесі көрініс табады.

Яғни екі тараптан ой, шығармашылық еркіндік көрініс табады. Кейс – әдісі білім алушылардың оқуға қызығушылықтарын арттырады ол өз кезегінде болашақ маман ретінде тұлғаның дамуын қалыптасуына ықпал етеді.

Кейс әдісі – нарықтық экономикада және әлеуметтік жағдайларды суреттеу арқылы, оқу барысында қолданылатын оқыту техникасы деп түсінуге негіз бар. Жағдай (кейс) деп – ұжымдағы, қоғамдағы қандай да бір нақты шынайы жағдайдың жазбаша берілуді айтуға болады. Мысалы, Әскери құрылым, оның міндеттері. Білім алушылар ұсынылған жағдайды талдап, мәселенің маңызын түсіндіріп, шешу жолдарын көрсетуді және олардың ішінен ең тиімдісін таңдап алулары тиіс. Осы талдау барысында білім алушылар, өздерінің алған білімдерін ұтымды пайдалана алады. Ал оқытушының міндеті, осы кейс әдісін қолдану барысында, оқушылардың белсенділігін бақылап, барлығының қатысуын қадағалауы керек. Сонымен қатар, білім алушылардың талдауына берілетін кейстің түсінікті және пән тақырыптарына сай болуы өте маңызды. Кейс әдісі, оқытудың басқа технологияларына қарағанда күрделі жүйе. Кейс әдісін қолдану барысында оқытушының іс - әрекеті екі кезеңнен тұрады.

1. Кейс (жағдай) таңдап алу және сұрақтар құрауға арналған шығармашылық жұмыс: - жағдайларды тақырыпқа сәйкес таңдап алу; - мақсат пен міндетті анықтау; - жағдайды құрастыру және суреттеу.

2. Оқытушының іс - әрекеті. Сыныпта кейс әдісін қолдану кезеңі: - кейске кіріспе; - жағдайдың талдануы (шағын топтарда); - пікірталас; - қортынды шығару. Экономикалық пәндерді оқыту барысында сабақтың мазмұнына, психологиялық ерекшеліктеріне қараудың маңызы өте зор.

CASE STUDY әдісі бойынша қалыптасатын дағдылар:

1. *Аналитикалық дағдылар.* Оларға: деректердің мәліметтерден айыру шеберлігі, маңызды және маңызды емес ақпараттарды айыра білу, талдау,

елестету және оларға қол жеткізу, жіберіп алған ақпараттарды тауып, оларды қалпына келтіру шеберлігі және т.б жатқызуға болады. Нақты және логикалық ойлау қабілеті. Бұл әсіресе, ақпарат сапасы төмен болған жағдайда өте маңызды.

2. *Тәжірибелік дағдылар.* Кейсте көрсетілген нақты жағдайларымен салыстырғанда мәселенің күрделілігі төмен деңгейі экономикалық теорияларда, әдістер мен принциптерде қолданылатын тәжірибе дағдыларын жүйелеуге мүмкіндік береді.

3. *Шығармашылық дағдылар.* Ережеге сай жалғыз CASE-пен мәселе шешілмейді. Мұнда, логикалық жолмен шешілмейтін, альтернативті шешу генерациясының шығармашылық дағдылары өте маңызды.

4. *Коммуникативті дағдылар.* Оған: дискуссияны жүргізу шеберлігі, қатысушылардың көзін жеткізу. Көрнекі материалды және басқа қажетті ақпараттар мен құралдарды қолдану – топтарға бірлесу, өз көзқарасын қорғау, оппоненттердің көзін жеткізу, қысқа нақты есеп даярлау.

5. *Әлеуметтік дағдылар.* Мұнда мәселені талқылау барысында CASE-те нақты: адамдардың өзін - өзі бағалау тәртібі, тыңдай білу, дискуссияны қолдау немесе қарама-қарсы көзқарасты дәлелдеу, яғни, өзін-өзі ұстау және т.б. сынды әлеуметтік дағдылар қалыптасады.

6. *Өзіндік саралау.* Яғни, пікірталас кезінде келіспеушілік басқалардың және өзінің пікірін жете түсінуге және талдауға септігін тигізеді. Мұнда, туындаған моральдық және этикалық мәселелер оларды шешудің әлеуметтік дағдыларын қалыптастыру талап етіледі.

Кейс әдісін қолдану тек оқытумен ғана шектелмейді, бұл әдіс зерттеу әдісі ретінде де белсенді қолданылады. Сонымен қатар, оқудағы оқу, білім және ізденіс мазмұнын біріктіру арқылы оқытушының кәсіптік құзыреттілігін жоғарылатудың нақты тәсілдерінің бірі.

Бұл әдістің тиімділігі, ол басқа оқу әдістерімен оңай байланысады.

Кейс-әдісте қолданылатын негізгі ұғымдар «жағдай» және «анализ», сонымен қоса олардан туатын – «жағдайды талдау» ұғымдары болып табылады.

Оқытуды ұйымдастыру әдістері жүйесіндегі кейс әдісі:

Кейс әдісінің маңызды ерекшелігі, оның басқа әр түрлі оқыту әдістерімен тиімді үйлесуі болып табылады. Кестеде кейспен жұмысты ұйымдастыруда әр түрлі әдістермен үйлесу мүмкіндіктері берілген.

Кейс-әдісімен үйлескен әдіс	Оның кейс - әдістегі ролінің сипаты
Үлгілеу	Жағдайдың үлгісін құру
Жүйелі талдау	Жүйелік ұсыныс және жағдайды талдау
Ойша тәжірибе	Жағдай туралы білімді ойша түрлендіру арқылы алу тәсілі.

Сипаттау әдістері	Жағдайдың сипатын құру
Проблемалық әдіс	Жағдайдың негізінде жатқан түйінді мәселені ұсыну.
Жіктеу әдісі	Жағдайды құрастыратын қасиеттер, тараптардың реттелген тізімін құру.
Ойын әдістері	Жағдай кейіпкерлерінің жүріс-тұрысының нұсқаларын ұсыну.
«Миға шабуыл»	Жағдайға қатысты ойларды генерациялау.
Пікірталас	Түйінді мәселе және оны шешу жолдары жайлы көзқарастармен алмасу.

Проблемалық лекция оқушылардың дербес шығармашылық жұмысы бақылау сұрақтары, қарастырылатын материалды талқылау және басқа да тәсілдер шынымен қамтылған жағдайда пайдалы болады. Оқушыларды әртүрлі деңгейде қатыстыра отырып, оқу проблемаларын қалыптастыру және шешу проблемалық лекцияның айқындаушы нышаны болып табылады.

Талқылауға арналған сұрақтар мен тақырыптар тізімінің (және олардың мерзімдік тәртібі) болуын; лекция барысында қарастырылатын материалды көрнекі бейнелейтін фактографикалық деректердің болуын, т.б. Бұндай жолды шешу үшін әртүрлі білім көздерін қосымша материалдар, оқулық мазмұнын, карта, сурет пайдаланылады. Проблемалық ситуация оқушының ақыл-ой әрекетін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады, онда салыстыру, іздестіру тәсілдерін пайдалануды қажет етеді. География сабағын өтуде салыстыру тәсілдерін қолдану бірінші жолға қойылады.

Ойын технологиялары:

- іскерлік ойындар, бір сабақтың немесе бірнеше сабақтың уақытын алуы мүмкін;

- дидактикалық ойындар;

- логикалық ойындар;

- рөлдік ойындар;

- ойын тапсырмаларын қолдана отырып оқу процесін ойын түрінде ұйымдастыру (жарыс-сабақ, конкурс-сабақ, саяхат-сабақ, КВН-сабақ);

- ойынды сабақтың белгілі бір кезеңінде қолдану;

- әртүрлі сыныптан тыс іс-шаралар.

Алайда ойын технологиясын сабаққа енгізбестен бұрын мыналарды анықтап алу қажет:

✓ қандай оқу материалын ойын технологиясын қолдана отырып меңгерген мақсатқа сай болады;

✓ ойынды пайдалану үшін оқушылар құрамы қандай болуы тиіс;

✓ ойынды оқытудың басқа тәсілдерімен қалай байланыстыруға болады;

- ✓ ойынды пайдалану үшін оқу жоспарынан уақытты қалай табу керек;
- ✓ нақты бір оқу тақырыбы үшін қандай ойын технологиясын қолданған тиімді болады.

Іскерлік ойын - бұл туындаған проблемаларды зерттеу және шешу мақсатында шартты жағдаяттардағы әскери жүйелер.

Дидактикалық ойындар - шығармашылық кәсіби ойды дамыту құралы, оның барысында адам ерекше жағдаяттарды талдау және өзіне таңсық кәсіби міндеттерді атқару қабілетіне ие болады [9].

Іскерлік ойын нақты бір әскери шарттарын, сарбаз, офицер (мамандар) іс-әрекеті мен қатынастарын бейнелейді. Оған қатысушылар бірінші орынға ойын мақсатын емес, танымдық мақсатты қоюы тиіс. Қатысушылардың ойын ережелерін орындауы және кәсіби нормаларды ұстануы – әркімге берілген роль аясындағы дербес және ортақ қабылданған шешімдер үшін қажетті алғышарт. Қатысушылар бір-бірімен қарым-қатынас жасап, проблемалық жағдаяттарды тудырады, ойнайды және шешеді. Іскерлік ойынның міндетті белгілері:

- әлеуметтік-экономикалық не әлеуметтік-психологиялық жүйені басқаруда проблеманың болуы;

- бүкіл ойын ұжымында ортақ мақсаттардың болуы;

- әртүрлі рольдердің болуы және осыған сәйкес осы рольдерді орындайтын қатысушылардың мүдделерінің айырмашылығы (қарама-қайшылығы);

- жүйені толық нысандандырудың мүмкін еместігі, жағдайдың тұрлаусыздығы, көптеген факторлардың ықтималдық сипатын ескеру және осының нәтижесінде қарастырылатын үдерістің ойындық еліктеу моделінің болуы;

- шынайы не шартты уақыт факторының болуы;

- жағдайдың өзгеру қарқындылығы және өткен уақыт сәттеріндегі оқушылардың шешімдеріне тәуелді болып, кейінгі уақыттағы жағдайды өзгертуге әсер ететін кері байланыстың болуы, яғни «шешімдер тізбегінің» болуы;

- ойын іс-әрекетінің нәтижелерін бағалау жүйесінің болуы;

- ойын ұжымының іс-әрекеттегі ортақ мақсаты, ортақ нәтижесіне қол жеткізуде әрбір қатысушының жеке үлесіне әділ баға беретін қатысушыларды ынталандыру жүйесінің болуы;

- шешімдердің көп баламалылығы;

- іскерлік ойынды ең аз көлемде міндетті қажетті және жеткілікті құжаттамамен қамтамасыз ету;

- басқарылатын эмоциялық зейіннің болуы.

Олардың тиімді қолданылу саласы айтарлықтай кең: оқу іс-әрекетінен бастап шынайы іс-әрекетте басқарушы шешімдерді эксперименталдық апробациялауға дейін. Іскерлік ойындарды өткізудің негізгі мақсаты – шынайы өмірге жақын шарттарда шешім қабылдау тәжірибесін беру.

Рольдерді ойнау – келесі негізгі нышандар арқылы сипатталатын ойындық оқыту әдісі:

- кәсіби іс-әрекет саласында проблема не міндеттің болуы және оны шешуге қатысушылар арасында рольдерді бөлу (мысалы: рольдерді ойнау әдісі арқылы өндірістік жиынды ойнауға болады);

- ойын сабағына қатысушылардың әдетте талқылау жүргізу арқылы өзара әрекеттесуі. Әрбір қатысушы талқылау барысында басқа қатысушылардың пікірімен келісуі не келіспеуі мүмкін;

- сабақ барысында мұғалімнің түзетуші шарттарды енгізуі. Мысалы: мұғалім талқылауды тоқтатып, қойылған міндетті шешуде ескерілуі қажет кейбір жаңа мәліметтерді жеткізуіне, талқылауды басқа арнаға бағыттауына, т.б. болады;

- мұғалімнің талқылау нәтижелерін бағалауы және қорытынды жасауы.

Нақты жағдаяттарды талдау танымдық іс-әрекетті ұйымдастырудың ең тиімді және кең таралған әдістерінің бірі болып табылады және нақты жағдай мен практикалық шешім қабылдау барысында туындаған жағдаяттың тыңдаушылар тарапынан талдануын талап етеді.

Көбіне география сабағында ойын жаттығулары аукцион - конкурсы; жобалар конкурсы; сөзжұмбақтар конкурсы; марафон конкурсы; әртүрлі географиялық викториналар, зерделілер сайысы өткізіледі.

Еліктеу жаттығуы жағдаяттық әдіске тән белгілерге ұқсас нышандармен сипатталады. Еліктеу жаттығуының ерекше белгісі – проблеманың мұғалімге (алайда оқушыларға емес) алдын-ала белгілі дұрыс не ең жақсы (оңтайлы) шешімінің болуы. Сондықтан еліктеу жаттығуы case study әдісіне қарағанда қарапайымдау болады, ал нәтижесі белгілі бір мағынада бағдарламаланған.

Көбінесе мұнда сабақтарға дайындалу және өткізу барысында ұзақ мерзімді және терең зерттеулер не жобалау-құрастыру жұмыстарының қажеті жоқ, сабақтардың өздері салыстырмалы түрде қысқа және қалыпты кестеге оңай сыйғызылады. Еліктеу жаттығуының мысалы – қандай да бір заң ережелері, ережелер, әдістер, нұсқаулықтар туралы білімді тексеру, мысалы: төтенше жағдай орын алған жағдайдағы әрекеттер, мемлекеттік және муниципалдық басқару органдарындағы азаматтардың өтініштерімен жұмыс, бухгалтерлік, статистикалық есеп формаларын толтыру, т.б. Проблемалық лекцияның әдістемелік жасақтамасына жатқызуға болады.

Жағдаят – бұл іс жүзінде орын алған қандай да бір құбылысты айқындайтын фактілер мен деректердің жиынтығы. Бұл жағдайда басқару саласына тән кез-келген жағдаят талдау мен оқыту нысаны бола алады. Жағдаяттың талдау материалынан бөлек шешуді талап ететін проблемалардан да тұратын жағдайы болады. Бұл әдіске келесі негізгі белгілер тән:

- берілген уақыт сәтіне арналған нақты жағдаяттың болуы;

- сайысушы топтармен не жеке тұлғалармен жағдаяттарды шешу жолдарын әзірлеу;

- алдын-алаықтимал рецензиялау арқылы жағдаяттарды шешудің әзірленген нұсқаларын талқылау, оларды бұқаралық қорғау, т.б.;

- сабақ жүргізетін мұғалімнің қорытынды жасауы және нәтижелерді бағалауы. Жағдаятты талдау және шешу қарастыру әдісі арқылы жүзеге асырылады.

Нақты жағдаяттар әдісінің аталған нышандары оны тиімді қолдану саласын айқындайды. Әдетте статикалық жағдайдағы жеке ұйымдастырушылық, экономикалық не басқарушылық міндет қарастырылған жағдайларда аса орынды болатыны анық. Ықтимал шешу жолдары сандық не сарапшылық тұрғыдан бағалануы мүмкін, бұл аяғында олардың арасындағы ең орындыларын қабылдауға мүмкіндік береді. Әдетте ең жақсы жолы алдын-ала бекітілген дұрыс және айқын шешім болмайды, сабаққа қатысушылар ұсынған материалдарды ескере отырып, жетекші тарапынан қалыптасады.

Оқу үдерісіндегі міндеттеріне қарай жағдаяттардың төрт түрін ажыратамыз: *проблемалық жағдаят, бағалау жағдаяты, иллюстрациялы жағдаят, жаттығу жағдаяты.*

Проблемалық жағдаят шынайы өмірдегі факторлардың белгілі бір үйлесімін білдіреді. Қатысушылар шешім табуға тырысатын не шешімнің мүмкін еместігі туралы тұжырымға келетін басты тұлғалар болып табылады.

Бағалау жағдаяты шығу жолы айтарлықтай дәрежеде табылған жағдайды сипаттайды. Сонымен қатар бұрын қабылданған шешімдерге сыни талдау жүргізіледі. Болған оқиғаға қатысты себепті қорытынды жасалады. Тыңдаушылардың ұстанымы – іс жүзінде бейтарап бақылаушының көзқарасы.

Иллюстрациялы жағдаят негізгі тақырыпқа қатысы бар және мұғалім ұсынған қандай да бір күрделі рәсім не жағдаятты білдіреді. Ол пайымдаудағы дербестікті аз деңгейде ынталандырады. Бұлар – ұсынылатын мәнді түсіндіретін мысалдар, алайда оларға қатысты сұрақ не келісім білдіруге болады, онда иллюстрациялы жағдаят бағалау жағдаятына ауысады.

Жаттығу жағдаяты бұрын қабылданған қағидаларды қарастырады және қойылған мәселелердің айқын және даусыз шешімдерін талап етеді. Жаттығу жағдаяттары зерттелетін мәселеге қатысты деректерді өңдеу не табудағы оқушылардың белгілі дағдыларын (іскерліктерін) дамытуы мүмкін. Жаттығу жағдаяттары негізінен машықтану сипатында болады, тәжірибе жинақтауға көмектеседі [10].

Нақты жағдаяттарды талдау бойынша бірнеше жұмыс әдістері белгілі:

- сабақ жетекшісі ұсынған және қатысушыларға алдын-ала зерттелген нақты жағдаятты рольмен ойнау. Мұндай сабақ проблемалық жағдаятты рольдік ойынға айналдыруы мүмкін;

- мұғалім ұсынған нақты жағдаятты ауызша не жазбаша ұжымдық талқылау. Бұл нақты жағдаяттың мәтіні шағын болып, оқушы оны жеңіл қабылдай алатын болса, мүмкін болады.

Аталған тақырыпты қару және патрондарды қолданған кезде сақталу керек қауіпсіздік ережелерінен бастау керек. Оқытушы қару мен оқ-дәрілерді қолданған кезде қауіпсіздік ережелерін қатаң сақтау керек екендігін айтады. Әрбір қаруды қолдану кезіндегі қауіпсіздік ережелері ату істері бойынша

нұсқаулықтарда және атуды ұйымдастыру мен өткізу ережелерінде берілген. Негізгі қауіпсіздік шараларына мыналар жатады:

- оқушы қарудың құрылысы мен оқ-дәрілерінің жұмыс істеу принципін білуі керек;

- қаруды қолына алып оғы жоқ екеніне көз жеткізген соң, оны сақтандырғышқа қою керек;

- қаруды қолданған кезде оны адамға, жануарларға, көлікке және төмен ұшатын нысандарға кезеуге қатаң тиым салынады;

- атуға дейін саусақты шүріппеге салудың қажеті жоқ;

- шүріппені ретсіз басудың қажеті жоқ, соның салдарынан қарудың механизмдері уақытынан бұрын істен шығуы мүмкін;

- себепсізден-себепсіз патронды оқтыққа салуға тиым салынады;

- қаруды оқтаған және оғын алған кезде ұңғысын жоғары қарату керек;

- қаруды қолданып болған соң, оқтықта патронның қалмағанын тексеріп, сақтандырғышқа қою керек;

- жарамсыз қару мен оқ-дәрілерді қолдануға тиым салынады;

- жарылмаған оқ-дәрілер мен гранатаға қозғауға, қолға алуға тиым салынады.

Қауіпсіздік шараларын түсіндірген кезде оқытушы оқушылардың қауіпсіздік ережелерін барлық жерлерде және әрдайым сақтауларын талап етеді. Сонымен қатар оқу-үйрену қаруларын қолданған кезде де (ұрыстық қарумен әрекет еткендей) қауіпсіздік шараларын сақтау керек екендігін түсіндіреді. Себебі Қарулы Күштер сапында орын алатын қайғылы оқиғалардың көпшілігі, қауіпсіздік ережелері сақтамаудың салдарынан болып жатады. Осы жерде оқушыларға әскер өмірінен бірер мысал келтіруге болады.

Екінші оқу сұрағын қарастырған кезде, дайындап қойған материалдарды қолдана отырып, автомат және қол пулеметін көрсетеді, олардың толық және қысқартылған атауларын (мысалы: 5,45 миллиметрлік жиналмалы құндағы бар Калашников қол пулеметі – РПКС-74) және олардың барлығы жаудың тірі күші мен атыс жүргізетін орындарын жоюға арналғандығын айтады. Сонымен қатар оқушыларға жаудың тірі күші және атыс жүргізетін орынның не екендігін түсіндіре кеткен дұрыс. Қарудың ұрыстық қасиеттерін оқытқан кезде автомат пен пулеметтің сипаттамалары (қажет болса шетел армияларының қолданысындағы қарудың үлгісін де көрсетуге болады) берілген слайдтар (плакат) қолданылады. Автоматтың ұрыстық қасиеттерімен таныстырған кезде, оларды түсіндіру керек. Яғни ұңғының калибрі, ату екіні дегеніміз не және оның жылдам атудан қандай айырмашылығы бар және т.с.с.

Оқытушы АК-74 және РПК-74 -нің жалпы құрылысын оқытқан кезде автоматты бұзып, автомат пен қол пулеметінің құрылысы шамамен бірдей екендігін, сондықтанда олардың құрылысын автомат арқылы үйрететінін, ал пулеметтің өзгешеліктерін қосымша атап өтетіндігін айтады. Содан кейін автоматтың негізгі бөлшектері мен механизмдерін ретімен көрсетеді, атауларын айтады. Егер оқушылар жазып отырған болса (жазып отырған дұрыс), оқытушы әрбір оқушының алдымен көріп, содан кейін жазып алуларын тексереді.

Автомат пен қол пулеметінің жұмыс істеу принципін оқытқан кезде, оқытушы алдын-ала дайындалған слайдтарды қолданады және қарастырылатын сұрақтың мазмұнын түсіндіреді.

Ол үшін оқушылардың мазмұндалған материалды игеру деңгейін анықтап алып, содан кейін әрбір оқу сұрағын қысқаша тексеріп өткен дұрыс.

Шығармашылық тапсырма беру кезінде мұғалім сабақ соңында интеллект-карта үлгілерін көрсете алады. Мұндай тапсырма қазақстандық мұғалімдер үшін жеткілікті деңгейде таныс және кәсіби лексикада көбінесе «кластер» ретінде қолданылады. Оқушылардың назарын оқулықтың тиісті параграфында интеллект-карталарды құрастыру жөніндегі нұсқаулар мен графикалық материалдың осы түрінің шартты мысалы берілгеніне аудару қажет.

Интерактивті әдістің негізін интерактивті жаттығулар мен тапсырмалар құрайды. Интерактивті жаттығулар мен тапсырмалардың әдеттегілерден басты айырмашылығы олар меңгерілген материалды тек бекітуге ғана емес, жаңаны оқып-үйренуге бағытталған.

Тренинг (ағылш. «to train» - оқыту, жаттықтыру). Егер оқыту интерактивті жүргізілсе, яғни ақпарат ала отырып түсініксіз сәттерді талқылауға, сұрақ қоюға мүмкіндік алса берілген ақпаратты тез меңгереді және алған білімдерін бекіте отырып, мінез-құлық дағдылары қалыптасады.

Тренинг жүргізуге қойылатын талаптар:

- оқушылар бір-біріне бетпе-бет отыратындай етіп айналдыра орындықтар қоюға мүмкіндігі бар кең бөлме (бұл жағдайда еркін пікір алмасуға, жаттығулар мен серігу кезеңдерін жүргізуге ыңғайлы болады. Бір-біріне сенімділік артып, қызығушылық танытады, ынталы болады);

- тренингке қатысушылар саны 20-25 адамнан аспауы керек. «бұл сенім атмосферасын туғызатын және барлық қатысушылардың назарын тұрақты аударуға мүмкіндік беретін қатысушылар саны) [9]

- бүкіл тренинг бойында достық көзқарастағы сенімді атмосфераны жасау және қолдау;

- тренингке қатысушыларды марапаттап отыру және барлығының оған қатысуын қадағалау;

- оқытушы-жаттықтырушы өз пікірін ұсынбай-ақ қатысушыларды сабақтың мақсатын орындауға жетелеуі тиіс;

- оқытушы-жаттықтырушы әрбір жаттығудың уақыт шеңберін сақтауы керек;

- тренингтің бірінші сабағында «танысу» жаттығуы өткізіледі және «келісім» (топтық жұмыс ережесі) қабылданады;

- теориялық жадығат пен интерактивті жаттығулардың, серігудің арасында сабақтастық болуы керек;

- кез-келген тренинг сабақ басталарда сол сабақтың мақсаты мен міндеттері айтылады, ал соңында қортындыланады;

- кез-келген тренинг қандай мақсат қойылса да, әрдайым танысу мен жұмыс ережесін жасаудан басталады.

«Даналық ағашы» әдісі:

Ойынның шарты: әр оқушы тақырып бойынша бір сұрақтан жазып сандықшаға салады, әр оқушы бір бірден алып жауап беру тиіс

«INSERT» әдісі тақырыпты оқып, белгілер қою: «v» - бұрын білгені, «+» бүгінгі білгені, «?» - қызық болғаны (ұнағаны), «!» - мәтіндегі түсінбегені бойынша белгілер қояды [11].

Белгі қойып оқу (INSERT-Interactive Noting System for Effective Reading and Thinkeng– тиімді ойлау мен оқуға арналған белілеудің интербелсенді жүйесі) – жаңа мәліметті игерудің интербелсенді тәсілі. Оқушы сабақты тыңдағанда жекелей кестені толтырып отыруы тиіс:

бірінші («қанатша») бағанға оқушы сабақта кездестірген өздерінің бұрыннан білетін таныс мәліметтерді келтіреді.

Екінші («плюс») бағанға оқушы осы сабақта өздері үшін жаңа болып табылатын ақпаратты жазады.

Үшінші («минус») бағанға осы сабақта келтірілген қандай ақпараттың олардың бұрыннан білетініне қайшы келгенін жазады.

Төртінші («мен») бағанға тақырыптың оқушыға қалай септік тигізіп, қандай пайда келтіретіндігін жазады.

Сабақтың әр бөлігінен кейін оқушылар өз кестелерін салыстырып, өзара талқылау жүргізіп отырғандығы орынды. Ал оқытушы бұл тәсілді шығармашылық тұрғыдан қарастырып, оған өзгертулер енгізуге болады [11].

Мысалы, тақырыбы бойынша оқушылар келесі түрдегі кестені толтырады:

v	+	-	мен
«Бұрыннан білемін»	«Жаңа ақпарат»	«Менің ойлағанымға қайшы, кереғар»	«Қайда қолдана аламын»

Инфографика. Мәтін мен графиканың кез-келген тіркесімін, ақпарат, деректер мен білімді жеткізудің графикалық тәсілін инфографика деп атауға болады. Күрделі ақпаратты жылдам және анық ұсыну қажет болған кезде қолданылады. Алайда инфографиканы пайдаланып қана қоймай, құру да керек – бұл кез-келген істе табыс үшін пайдалы.

Инфографика ерекшеліктері: ұсынылатын ақпаратпен ассоциативті жағынан байланысқан не ұсынылатын деректердегі өзгеріс бағыттарының графикалық бейнесі болып табылатын графикалық нысандар, көрнекі көрсетілім, тақырыпты анық және ойластырып ұсыну.

Инфографика табысының құрамдас бөліктері: тартымды, түсінікті тақырып, байсалды, әдемі, тиімді дизайн, сандар толық мағлұмат бере алады, ішкі тұтастық, эмоционалды түстер, сапалы диаграммалар, масштаб таңдау, қызықты фактілерді таңдау, визуализация, қарапайымдылық, дерек көздерінің беделділігі және дәйектілігі.

Инфографиканың кейбір категориялары:

- Суреттегі сандар: сандық деректерді анағұрлым түсінікті етуге мүмкіндік беретін ең кең тараған категория,

- Кеңейтілген тізім: статистикалық деректер, уақыт желісі, қарапайым фактілер жиынтығы бейнеленуі мүмкін,

- Үдеріс және перспектива: күрделі үдерісті бейнелеу не кейбір перспективаны ұсыну үшін қолданылады. Сандық деректерден құрылмауы да мүмкін [9].

Бейнелеу тәсіліне қарай инфографика келесі түрлерге бөлінеді:

- Статикалық инфографика – анимация элементтері жоқ жеке суреттер;
- Динамикалық инфографика – анимацияланған элементтері бар инфографика. Бейнеинфографика, анимацияланған суреттер, презентациялар динамикалық инфографиканың негізгі ішкі түрлері болып табылады.

Мысалы. Саптық дайындық бойынша сабақтар саптық алаңда өткізіледі:

1) тәжірибелік сабақтарды өткізу барысында саптық тәсілдерді үйрену кезінде оқытушының саптық тәсілді тұтас және бөлшектеп көрсетуіне баса назар аударылады;

2) оқушылардың жаттығуы.

10-сыныпта әскери топография сабақтарын оқушыларға оқытқанда таныс емес аймақтарда картасыз және картамен бағдарлау, сол ауданда өзінің орналасқан орнын анықтау және азимут бойынша жүру бағытын компастың көмегімен және компассыз табуды, сонымен қоса ұшқышсыз ұшатын аспаптардан алынған ақпараттарды қолдануын үйретуді қарастырады.

Оқу процесін ұйымдастырудағы педагогикалық жолдар

Құндылықтарға бағытталған ұстаным

Оқытудағы құндылықтарға бағытталған ұстаным – ол оқу әрекетін белгілі бір құндылықтар тұрғысынан ұйымдастыру және жүзеге асыру, нәтижелерге қол жеткізу және пайдаланудың тәсілі. Құндылыққа бағытталған ұстаным оқушы тұлғасының бойында мақсатты түрде құндылықтар жүйесін қалыптастырады. Құндылықтарға бағытталу–ол тұлғаның өз әрекетінде жетекшілікке жекелеген құндылықтарды таңдап алу (құндылықтарда бағдарлану қабілеттілігі) қабілеттілігі (қасиеті), және оларды өзінің әлеуметтік маңызды құндылықтары ретінде сезіну және қабылдау қабілеттілігі. Құндылықтарды жүзеге асыру дегеніміз құндылықтардан шығатын талаптарға сай болу және күнделікті өмірді сол талаптарға бағындыру. Құндылықтардың мәні қоғамда сәтті әрекет ету үшін қажетті ережелерді, дағдыларды, өмір салтын, жүріс-тұрысты қалыптастыруда көрініс табады.

Құндылықтар – қоғам қолдайтын және адамдардың көпшілігі мойындайтын белгілі нысандардың және құбылыстардың, адамдық қасиеттер мен өзін өзі ұстау ережелерінің тұлғалық және әлеуметтік-мәдени маңыздылығы. Құндылықтар тұлғаны ынталандырудың өте маңызды факторы ретінде жүріс-тұрыс пен іс-әрекеттерді бағдарлайды. «Мәңгілік ел» ұлттық идеясының құндылықтары орта білім беру құндылықтарының негізі болып табылады. Қазақстандық патриотизм және азаматтық жауапкершілік, құрмет,

ынтымақтастық, еңбек пен шығармашылық, ашықтық және өмір бойы оқып-үйрену - орта білім берудің құндылықтары ретінде белгіленді.

Тұлғаға бағытталған ұстаным

Тұлғаға бағытталған ұстанымның мақсаты оқу үдерісін дараландыру, оқу үдерісінде тұлғаны, оның жеке психикалық және физиологиялық ерекшеліктерін, қажеттіліктері мен жүріс-тұрыс уәждерін, әлеуетті қабілеттіліктерін ескере отырып үйлесімді қалыптастыру және жан-жақты дамыту, оның шығармашылық қабілеттерін толық ашу.

Іс-әрекеттік ұстаным

Іс-әрекеттік ұстанымның негізгі мазмұны – оқушы білімді дайын күйінде алмай, оны өзі өндіреді, өзінің оқу әрекетінің мазмұны мен түрлерін ұғынады, оның ережелер жүйесін түсінеді және қабылдайды, жетілдіруге белсенді қатысады. Ол өз кезегінде білімдердің, біліктердің, оқып-үйрену және кең ауқымды дағдылардың белсенді әрі сәтті қалыптасуын қамтамасыз етеді. Оқушылардың оқу әрекеттері келесі басты санаттар бойынша топтастырылған: «біледі», «түсінеді», «талдайды», «бағалайды», «синтездейді».

Саралап оқыту ұстанымы

Саралап оқыту ұстанымы - оқу үдерісін оқушылардың әртүрлі топтарына мамандандыруын, оқушылардың жеке қабілеттіліктерін ескеру мақсатында әртүрлі топтарға түрлі жағдайларды жасауды көздейді. Саралап оқыту ұстанымы әртүрлі оқушылар тобының оқу әрекетін ұйымдастыру үшін арнайы оқыту әдістерін және іс-әрекеттерді саралау тәсілдерін кіріктіреді. Күрделілігімен, оқу-танымдық қызығушылықтарымен, мұғалім тарапынан көмек сипатымен ерекшеленетін сараланған тапсырмаларды қолдану - сараланған оқу іс-әрекеттерін ұйымдастырудың шарты болып табылады.

Коммуникативтік ұстаным

Білім берудегі коммуникативтік ұстаным дегеніміз ақпаратты тарату мен жариялауда, білім, білік және дағдылармен алмасуда екіден асатын адамдардың сөйлеу арқылы атқарылатын әрекеттесу үдерісі. Коммуникативтік ұстанымның нәтижесі болып тіл арқылы қатынасу қабілеттілігі, яғни тілдік және сөйлеу нормаларын дұрыс пайдалана және қатынас жағдайына сай тиімді қатынас жүріс-тұрысын тандай отырып, түрлі жағдайларда қатынас әрекетінің басқа қатысушыларымен ой бөлісу және алмасу қабілеттілігі болып табылады. Коммуникативтік ұстанымға сәйкес ұйымдастырылған оқу үдерісі қатынасу икемділікті қалыптастыратын тапсырмаларды және шынайы қатынас жағдайларына сай жұмыс режимдерін (жұптық және топтық жұмыстарды) кіріктіру керек.

Ойын іс-әрекеттері арқылы оқыту

Оқу үдерісінде білімді меңгертуде оқу әдісі ретінде ойын іс-әрекетін қолдану оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Педагогикалық ойын технологияларың басты элементтері – ойын алдында оқушыларға нақты оқу мақсаты қойылады; ойын арқылы белгілі педагогикалық нәтижеге қол жеткізу жоспарланады, оқу әрекеті ойын ережелеріне бағынады, оқу материалы ойынның құралы болып табылады.

Оқушылардың сабақтағы ұжымдық іс-әрекетін ұйымдастыруға бағытталған ойын әдісі арқылы, олардың шағын топтың өзге мүшелерінің пікірін сыйлауына, әртүрлі өнімді іс-әрекет негізінде соңғы нәтижені алдын-ала көре білуіне, өзбетіндік іс-әрекетін жоспарлауына, мақсатқа жету амалдарын таңдауына мүмкіндік беріледі.

Жобалық ұстаным

Оқу жобасы – оқушының немесе оқушылар тобының ғылыми-зерттеушілік, шығармашылық немесе практикалық сипаттағы проблемаларды шешу жөніндегі нәтижелерге қол жеткізу үшін бағытталған оқу-танымдық әрекеті. Ортақ мақсатымен, келісілген әдістер мен іс-әрекеттердің реттілігімен, кеңейтілген шешімдер мен белгілі тәсіл бойынша рәсімделген нәтижелермен сипатталады. Бұл әдіс білім алушының өз алдына жеке проблема қойып, оны шешуде өзбетіндік іс-әрекетін танытуымен сипатталады. Бастауыш деңгей білім алушыларының жас ерекшеліктеріне сәйкес жобалау әдісі толығымен жүзеге асырылмайды. Бірақ, жобалау іс-әрекетінің алгоритмі (жоба – мұғалімнің көмегімен білім алушының маңызды проблеманы шешудегі өзбетіндік іс-әрекет кешені) толығымен сақталады. Бөлім мазмұнымен танысу аясында білім алушылардың ұжымдық/топтық жобалар бойынша жұмыстарын ұйымдастыру ұсынылады. Жобалық жұмыстарды ұйымдастыру сабақпен шектелмейді, сондықтан да сабақ-сабақтан тыс интеграцияда қарастырылады.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану құзыреттілігі оқушылардың жұмыс барысында, бос уақыттарында және коммуникацияда сенімді және шығармашылықпен қолдана білуін қамтамасыз етеді. Бұл құзыреттілік АКТ-ның негізгі дағдылары арқылы қалыптасады.

Оқушылар өздерінің АКТ-ны қолдану дағдыларын барлық пәндерге арналған білім беру бағдарламаларын меңгеру барысында дамытады. Яғни, АКТ-ны пайдалана отырып ақпаратты табу, құру, мәліметтер мен ой түйіндерімен бөлісе және алмаса отырып құрал-жабдықтар мен қосымшалардың кең ауқымын пайдалану арқылы өз жұмысын бағалайды және жетілдіреді.

Бұл «Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» пәні бағдарламасында төмендегідей жұмыс түрлері арқылы жүзеге асырылады:

- БАҚ және мультимедиялық құралдарды пайдалану;
- дерекқордан және интернеттен ақпаратты іздеу;
- сандық, интернет жүйелері арқылы алынған ақпараттарды таңдап, өңдеу және оның нақтылығын, сенімділігін, құндылығын бағалай алу;
- сандық, мәтіндік және визуалдық ақпаратпен және дерекқормен, оның ішінде гиперсілтемелерді, электрондық кестелерді, графикалық және басқа қосымшаларды пайдаланып жұмыс істеу арқылы мәліметті жүйелеу; қолдану; заңдылықтар мен тенденцияларды зерттеу; модельдер мен модельдеуді пайдалану мүмкіндіктерін зерделеу, сонымен қатар жылжымайтын және қозғалыстағы бейнелерді, дыбыстарды және мәтіндерді мультимедиялық таныстырылымдар құру үшін біріктіру;

- басқа нұсқаларды зерделеуде, нақтылауда және нәтижелерді жақсартуда сандық ақпараттың икемділігін толығымен пайдалану;

- электрондық байланысқа, онлайн форумдарға, виртуалды оқыту орталарына қатысу арқылы, басқа оқушылармен және мұғалімдермен әртүрлі байланыс арнасы бойынша ынтымақтастықта болып қарым-қатынас жасау және ақпарат алмасу;

- интерактивті тақтаны белсенді оқытуға техникалық қолдау көрсету мақсатында қолдану;

- аяқталған жұмысты мектеп шеңберінде және өзге орталарда мультимедиялық таныстыру.

Оқу жетістіктерін бағалау тәсілдері

«Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» пәнінің оқу нәтижелерін бағалау үшін ауызша сұрақ қою, жазба жұмыстың және тәжірибелік жаттығуларды бақылауды қолдану арқылы жүзеге асады.

Алғашқы әскери және технологиялық дайындық пәні бойынша оқушылардың үлгерімінің бағалануы:

«5» - егер оқушы қойылған сұраққа саналы, дұрыс және жеткілікті түрде толық жауап берсе, бұл ретте жарғыға сәйкес дәл анықтама берілсе, баяндалғанды растауға мысалдар келтірді және қауіпсіздік шаралары мен тиісті нұсқаулық талаптарын сақтай отырып техникалық және басқа оқу құралдарын, немесе қаруды дұрыс көрсетті;

«4» - егер жауап дұрыс, толық болса, тұжырымдар жарғымен сәйкесті, тәжірибелік іс-әрекеттері батыл, қару мен техниканы қолданғанда тиісті нұсқаулық талаптарына сай болды және қауіпсіздік шаралары сақталынды, бірақ жауап беруші келтіруге қажетті мысалдар келтіре алмады, пәрмендерді орындағаны нақты болмады және жауабында аздаған қателіктер жіберді.

«3» - егер оқушы негізгі сұраққа толық жауап бермесе, жанама және қосымша сұрақтардың жауабы тәжірибемен сабақтаспаса, қарумен және техникамен жұмыс жасауында (әрекетінде) олқылықтар (қателіктер) орын алса, жауап бергенде тек оқулықтағы мәтінді келтіреді, ал қосымша сұрақтарда жекелеп айтылған ережелерді толық түсінбегені байқалады.

«2» - егер оқушы ерте өткен материалдың елеулі немесе көп бөлігін білмесе; негізгі сұраққа өздігінен және дәйекті жауап бере алмаса, қосымшаға байланыссыз және толық емес жауаптар берсе; қарумен, техникамен және аспаптармен тәжірибе жүзіндегі іс-қимылдарын орындай алмаса, сонымен қоса тактикалық және саптық тәсілдерді жасау білмесе.

Оқушының білім деңгейін өз бетімен «табуға» арналған белсенді іс-әрекеттерін ұйымдастыру – қазіргі таңдағы оқыту процесіне қойылатын басты талаптардың бірі болып табылады. Мұндай жол пәндік білімді, әлеуметтік және коммуникативтік дағдыларды игеруге ықпал етіп қана қоймай, сонымен қатар жеке тұлғаның өз қызығушылықтарын сезінуіне, батыл шешімдер қабылдауына мүмкіндік береді. Оқушының белсенді танымдық іс-әрекеттері біріккен

шығармашылық ортада және серіктес болып таылатын мұғалімнің қолдауымен нық сипатқа ие болады.

Дербес бағдарланған білім берудің мұндай бағытта күшейтілуі үшін оқытудың интерактивті әдісін қолдану керек. Ол білім алу процесіне қатысушылардың барлығының ынтымақтастықпен қызмет етуге алғышарт құрып, қарым-қатынас орнатудағы авторитарлы жүйеге жол бермейді. Диалог құру және рефлексивті технологияларды қолдану, оқушылардың жобалық және зерттеушілік іс-әрекеттерімен үйлесімін табады. Білім беру процесін ұйымдастыруға бағытталған барлық инновациялық жолдар оқытуды оқушылардың шынай өмірдегі шығармашылық белсенділігіне айналдырады. Белгілі бір пәннің оқу бағдарламасы оқушының белсенділігін танымдық және әлеуметтік жолмен дамытуға мүмкіндік береді. Тәрбиелік мәні бар жобалық іс-әрекет

Аталған пәнді оқыту мақсатына қол жеткізу аясында іске асырылатын тәрбиелік сипаттағы жобалық іс-әрекет ата-аналармен, жергілікті қауымдастықта біріге отырып ұйымдастырылуы мүмкін.

3 Оқу процесінде «Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» кабинетінің, әскери алаңның ресурстарын пайдалану

«Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» пәні бойынша сабақты өткізуге қажет құралдар мен жабдықтар.

Барлық жалпы білім беру мектептерінде меншік түрі мен меншіктік нысандарына бағыныстылығына қарамастан алғашқы әскери және технологиялық дайындық пәні бойынша құралдар және жиһаздармен жабдықтау нормасына сәйкес көрнекіліктер, қабырғалықтар және техникалық оқыту құралдары қамтамасыз етілуі үнемі жетілдіріліп отырады.

Алғашқы әскери және технологиялық дайындық сабағына оқушылар білім мекемесінің басшысының бұйрығымен бекітіліп белгіленген киім үлгісінде қатысуы тиіс.

Оқу пәнінің мазмұны мен құрылымы кіріспе сабақ, әскери істің негіздері бойынша тараулар, азаматтық қорғаныс және медициналық білім негіздерінен тұрады.

Әрбір оқу орнында алғашқы әскери дайындықты оқытудың оқу жылына есептелген күнтізбе-тақырыптық жоспары құрылады. Сонымен қатар әрбір оқу орнында меншіктік түрі мен формасына қарамастан АӘД бойынша келесі оқу-материал базасы құрылады және жетілдіріліп отырады:

- қамтамасыз ету табеліне сәйкес көрнекі құралдармен және АӘД оқытудың техникалық құралдарымен жабдықталған оқу бөлмесі;
- алғашқы әскери дайындық, өмір қауіпсіздігінің негіздері және азаматтық қорғаныс бойынша арнайы жабдықтарды сақтауға арналған бөлме;
- саптық дайындық бойынша сабақ өткізу алаңы;
- рота бойынша күндізгі кезекшінің міндеттерін іс жүзінде үйрететін

орын;

- сақшының міндеттерін үйретуге арналған орын;
- тактикалық алаң;
- кедергілерден өту жолының кешені;
- ату тирі;
- әскери және еңбек даңқының бұрышы.

Оқу орындарын қару және өзге де әскери-техникалық құралдармен, оқу құралдарымен қамтамасыз ету оқу орнының есебінен іске асырылады.

13-сур. Алғашқы әскери дайындық кабинеті

14-сурет. Әскери және еңбек даңқының бұрышы

Алғашқы әскери дайындық (АӘД) кабинеті алғашқы әскери дайындық, өмір қауіпсіздігінің негіздері, азаматтық қорғаныс бойынша бірқатар практикалық және теориялық сабақтарды, әскери-патриоттық тәрбие жұмыстарын, сондай-ақ, сабақтан тыс уақытта үйірме жұмыстарын жүргізуге арналған оқу-тәрбие үдерісінің материалдық базасы болып табылады [10].

Жалпы білім беретін мектептердің алғашқы әскери дайындық пәнінің оқу материалдық-техникалық базасы: алғашқы әскери дайындық кабинеті; оқу қарулары мен әскери-техникалық мүлікті сақтайтын бөлме; алғашқы әскери дайындықты оқу-үйрену қалашығы; ату тирінен құрылады.

Күндізгі қарауылдың міндеттерін практикалық оқуға арналған орын кабинеттен шыға берісте немесе кабинетке жақын басқа оқитын жерде жабдықталады және құжаттамалары бар стенд, кітаптар мен журналдар макетінен, телефон аппаратының макетінен тұрады. Өрт сөндіру құралы (өрт сөндіргіш) күндізгі қарауылдың жанында орналасады.

Ату тирі – арнайы жабдықталған бөлме немесе сол оқу орны орналасқан жердің үлескісі. Ол артта оқ линиясымен, алда – оқ қағарлар және қабырғалармен, қырынан – тирдің аумағынан оқтың ұшып кетуіне кедергі жасайтын қабырға немесе стенд.

Тирлер ашық, жартылай жабық, сондай-ақ 25,50 метр және одан да көп темірбетон трубалар қолданып, ықшамдалғаны болады. Бұл жерде айналадағылар үшін толық қауіпсіздікті қамтамасыз етіп, ату аумағына адамдар мен жануарлардың кіру мүмкіндіктерінің алдын алу керек. Стенділер атуға даярлық бойынша жабдықталады.

Оқу-үйрену қарулары мен әскери-техникалық мүліктерді сақтауға арналған бөлме сабақ өткізуге арналған оқу-материал базасын сақтауға, күтіп-баптауға және дайындауға арналған. Ол оқу-үйрену қарулары мен әскери-техникалық мүліктерді сенімді қорғауды қамтамасыз етуі керек.

- мүліктерді қоюға арналған сөрелер (стеллаждар);

- қаруды сақтауға арналған пирамида;
- өртке қарсы құралдар;
- АӘТД арналған әскери-техникалық мүлік жинақтары.

Сақтау қоймасын алғашқы әскери дайындық бөлмесімен қабырғалас бөлмеге жабдықтаған дұрыс.

Терезелер темір тормен қапталған болуы керек.

15-сурет. Алғашқы әскери дайындық оқу-үйрену қалашығы

Алғашқы әскери дайындық оқу-үйрену қалашығы мектеп аумағында орналасады және ол асфальтталған алаңда оқу-құралдарымен жабдықталған болуы керек. Оған мыналар жатады:

- саптық дайындықтан сабақ өткізетін орын;
- сақшының міндеттерін іс жүзінде үйренуге арналған орын;
- жабдықталған тактикалық алаң мен ату қалашығы;
- спорттық шағын қала.

Алғашқы әскери дайындық қалашығын салған кезде, оқу құрал-жабдықтарының элементтерін қайта құру арқылы тактикалық және атыс сабақтарына қажет түрлі комбинацияларды құру мүмкіндіктерін қарастырған дұрыс.

Білім беру ұйымдарындағы ату тирі – бұл кіші калибрлі винтовкадан нысанды атуға арнайы жабдықталған құрылым. Сабақ кезінде тирде қауіпсіздік шаралары сақталып, оқушылармен тиісті нұсқаулар жүргізілуі керек. Білім беру мекемелерінде ату тирінің болуы міндетті емес.

Алғашқы әскери дайындық кабинеті.

1) «Қазақстан Республикасы Қарулы күштерінің нысандары», «Тактикалық дайындық», «Саптық дайындық», «Әскери топография», «Азаматтық қорғаныс» және т.б. стенділер;

2) оқу құралдары: графикалық көрнекі құралдар, жарғылар, жер бедерінің макеттері, атқыш құралдар;

3) Алғашқы әскери дайындық кабинетінде келесі құжаттар болуы қажет:

- жалпыәскерлік жарғының жинақтары;
- Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің ішкі қызметінің жарғылары;
- Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің гарнизондық және қарауылдық қызметінің, тәртіп және әскери саптық жарғылары;
- атқыш ісі бойынша нұсқау;

- жастардың алғашқы әскери дайындығының бағдарламалары, оқу-материалдық базаны және жабдықтарды жетілдіру бойынша ұсыныстар;
- бастапқы әскери дайындық бойынша оқулықтар;
- әскери топография, азаматтық қорғаныс және медициналық-санитарлық дайындық бойынша оқулықтар [11].

Әскери бөлім әскери қызметшілерінің орналасуы және тұрмыс-тіршілігі бұл тақырып көрнекі сабақ ретінде, «Тактикалық дайындық» бөлімінің 4-тақырыбымен біріктіріле отырып, оқу орнына жақын жердегі әскери бөлімде (әскери бөлімнің командирімен келісе отырып), әскери-оқу орнында, азаматтық оқу орнының әскери кафедрасында өткізіледі.

16-сурет. Әскери бөлімдегі сабақ

Әскери бөлімге (әскери-оқу орнына, азаматтық қоқу орнының әскери кафедрасына) келген кезде оқытушы оқушыларға олардың қандай әскери бөлімге келгендерін, қандай әскер түріне жататындығын, атқаратын қызметі және құрылу тарихы туралы қысқаша мағұлымат береді.

Әскери бөлімнің аумағымен қозғала отырып, ол оқушылардың назарын әскери қалашықтың құрылысымен, олардың атқаратын қызметімен таныстырады.

Оқушылар әскери бөлімге келген соң, оның оқу-материал базасының келесі нысандарымен танысуы керек:

1. Жеке құрамның ұйқтайтын бөлмелерімен;
2. Ақпараттық-тәрбие жұмыстарына арналған және психологиялық жүктемені түсіру бөлмелер;

3. Қару сақтауға арналған бөлме және қару тазалауға арналған бөлме (орын);
4. Спортпен шұғылдануға арналған бөлме (орын);
5. Тұрмыстық қызметтерге арналған бөлме;
6. Ротаның мүліктерін және әскери қызметшілердің жеке заттарын сақтауға арналған қойма;
7. Жуынуға арналған бөлме;
8. Дәретхана;
9. Сарбаздарға арналған асхана;
10. Клуб;
11. Спорт қалашығы;
12. Оқу қалашықтары.

Егер атыс жүргізуге арналған орын (ЖҰМ директрисасы, танк директрисасы), автодром (танкодром) әскери қалашықтың аумағына орналасқан болса, онда олардың жабдықтарымен оқушыларды таныстырып шыққан дұрыс. Ал олар әскери бөлімнен тыс жерде орналасқан болса, онда ондай әскери нысандардың қандай қызмет атқаратындығын айтып өтеді.

Әскери бөлімнің жатақтарымен, тұрмыс-тіршілігімен танысырып шыққан соң, оның Жарғы талаптарына сәйкес орналасқандығын (мысалы: рота мүліктері мен әскери қызметшілердің жеке заттарын сақтайтын қоймамен), оның атқаратын қызметі, жабдықталуы және пайдалану тәртібімен таныстырады.

Әскери бөлімге бару мүмкіндігі болмаған жағдайда, бұл сабақты алғашқы әскери дайындық сабақтары өтетін сыныпта өткізеді. Ондай жағдайда оқытушы тақырыпқа сәйкес кино және видеофильмдерді іріктеп, сабақ кезінде қолданады. Бейнефильмдерді көрсете отырып, оларға түсініктемелер беріледі.

АЛҒАШҚЫ ӘСКЕРИ ДАЙЫНДЫҚ (10-11 СЫНЫПТАР)

3- кесте

Мектепке дейінгі, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарын жабдықтармен және жиһазбен жарақтандыру нормалары

№	Құрал-жабдықтар атауы	Өлшем бірлігі	1 кабинетке арналған саны (30 оқушы орны)
1.	Мамандандырылған жиһаз:		
	Бір элементті, жасыл түсті, карталар мен кестелерге арналған магниттік бекіткіштері бар аудиториялық тақта	дана	1
	Компьютерге арналған жанама құрылғысы бар	дана	1

	оқытушы үстелі		
	Оқытушы орындығы	дана	1
	Оқытушы үстеліне арналған тұғыр	ж-тама	1
	Биіктігі тұрақты немесе реттелетін екі орынды оқушы үстелдері (бойлық топ №№4-6)	дана	15
	Биіктігі тұрақты немесе реттелетін оқушы орындықтары (бойлық топ №№4-6)	дана	30
	Көпфункционалық шкаф	дана	3
2.	Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздері:		
	Қазақстан Республикасының Елтаңбасы	дана	1
	Жауынгерлік ту туралы ереже	дана	1
	Қазақстан Республикасы Қорғаныс Министрінің портреті	дана	1
	Қазақстан Республикасы Президентінің портреті	дана	1
	Қазақстан Республикасының Әнұранының қазақ және орыс тілдеріндегі мәтіні	дана	1
	Әскери ант мәтіні	дана	1
	Қазақстан Республикасының Туы	дана	1
3.	Қаруды және әскери-техникалық мүлікті сақтау бөлмесі:		
	Өрт сөндіргіш	дана	1
	Газ тұтқыштарды сақтау сөрелері	дана	1
	Әскери-техникалық мүлікті сақтау сөрелері:	дана	1
	Қару сақтайтын металл шкаф (пирамида)	дана	1
	Шағын сапер күректеріне арналған ұяшықтар	дана	1
4.	Саптық дайындық сабақтарына арналған алаң:		
	Саптық тәсілдерді көруге арналған айна	дана	2
	Саптық негізгі тәсілдер бейнеленген қалқандар	дана	7
5.	Тәуліктік кезекшінің міндеттерін тәжірибелік үйренуге арналған орын:		
	Ағаш тұғырық (тәуліктік кезекшінің орны)	дана	1
	Құжаттама бар тақта	дана	1
	Сүңгі пышақ және қынап макеттері	дана	1
	Өрт сөндіргіш	дана	1
	Телефон аппараты (макет)	дана	1
	Шағын тумба	дана	1
6.	Сақшының міндеттерін тәжірибелік үйренуге арналған орын:		
	Оқ сезгіш экран	дана	1
	Нысана №9 (бойлық мүсін)	дана	1
	Нысана №6 (кеуделік мүсін)	дана	1
	Қаруды оқтау мен оғын алып тастауға арналған орын	орын	1
	Өрт сөндіру құрал-саймандары бар қалқан	ж-тама	1

	Суы бар бөшке	дана	1
	Құмы бар бөшке	дана	1
	Сақшыға арналған қондырғы	дана	1
	Окоптар		
7.	Дене шынықтыру сабағына арналған орын:		
	Гимнастикалық қалашық:	ж-тама	1
	қатар орналасқан қоссырық	дана	5
	турниктер	дана	5
	гимнастикалық отырғыш	дана	1
	кедергілер жолағы	ж-тама	1
8.	Тактикалық алаң:		
	Танкке қарсы мина макеттері	дана	4
	Жаяу әскерге қарсы мина макеттері	дана	4
	Нысана №8 (бойлық фигура)	дана	1
	Нысана №12 («Танк» макеті)	дана	1
	Ұшақ пен тікұшақ макеті	дана	2
	Нысана №10 («Қол пулеметі» макеті)	дана	1
	Гигиеналық қабы бар төсеніш-мат	дана	10
	Көздеу станогы	дана	1
	Автомат пен оқ салғыш әскери жабдықтарды бөлшектеу және құрастыруға арналған үстел	дана	5
9.	Ату тирі:		
	Гигиеналық қабы бар төсеніш-мат	дана	10
	Нысана №4 (шеңберлері бар кеуделік фигура)	дана	10
	Нысана №6 (кеуделік фигура)	дана	10
	Нысана №8 (бойлық фигура)	дана	10
	Көздеу станогы	дана	1
	Атқыш қаруды тазалау мен майлауға арналған үстел	дана	5
	Оқ сезгіш экран	дана	1
10.	Оқытудың интерактивті құралдары:		
	Сенсорлық (немесе электромагниттік) принциппен жұмыс істейтін, интегралданған бейнепроекторы мен дыбыс колонкалары бар интерактивті тақта	ж-тама	1
	Дербес компьютер (жүйелі блок, орыс және қазақ алфавитіндегі пернетақталар, монитор, «жүгірткі» манипуляторы, принтер, UPS үздіксіз қорек блогы)	ж-тама	1
11.	Көрнекі үгіт-насихат стендтері:		
	«Жоғары әскери оқу орындары және оған қабылдану шарттары»	дана	1
	«Ауған соғысының батырлары»	дана	1
	«Олар Отан үшін шайқасты»	дана	1
	«Офицер-ерлік мамандығы»	дана	1
	Жауынгерлік даңқ бұрышы	дана	1

12.	Әскери-техникалық мүлік:		
	АИ-2 алғашқы көмек көрсетуге арналған дәрі қорабы	дана	30
	Химиялық барлаудың әскери құралы	дана	1
	Қорғаныш костюмі Л-1	дана	2
	Командир жәшігі	дана	1
	Калашников автоматы ММГ-АК74М	дана	20
	Жаяу әскер күректері	дана	30
	Медициналық зембілдер	дана	4
	Медициналық халат	дана	10
	Жалпы әскери қорғаныс комплекті	дана	6
	Радиациялық және химиялық барлау аспабы ДП-5, ДП-22	ж-тама	2
	Газ тұтқыштар	дана	30
	Респираторлар	дана	30
	Жаттығу гранаттары	дана	6
	Жаттығу миналары	дана	4
	Жаттығу патрондары 5,45 мм, 7,45 мм	дана	50
13.	Баспа және экранды-дыбыстық құралдар:		
	АӘД плакаты	ж-тама	1
	Азаматтық қорғаныс бойынша плакаттар	ж-тама	1
	Қазақ және орыс тілдеріндегі ҚР жарғысы	дана	2
	Мультимедиялық құралдар комплекті	ж-тама	1

Технологиялық дайындық (11-сынып)

2-қосымша Механикалық көлік құралдарын жүргізушілерді даярлау қағидаларына

4-кесте

1. "А", "А1", "В1" санаттарындағы МКҚ жүргізушілерін даярлау үшін оқу кабинеті (сыныбы) жабдығының минималды тізбесі

р/с	Оқу жабдығының атауы	Өлшем бірлігі	саны
1.	"А", "А1", "В1" санаттарындағы МКҚ жүргізушілерін даярлау кабинеті (сыныбы)		
1.1	Компьютер (компьютерлік сынып)	дана	3
1.2	Жол жүрісі қауіпсіздігі ережелері бойынша компьютерлік бағдарламалар	дана	2

1.3	Мотоцикл, квадрацикл (жиынтықта)	жиынтық	1
1.4	Мотоциклдердің, квадрациклдердің тежеуіш жүйесі, қоректендіру жүйесі, электр жабдығы бөлшектері бар көрсету қалқандары	жиынтық	1
1.5	Оқытудың көрнекі техникалық құралдары мен мотоциклдердің, квадрациклдердің құрылымы жөніндегі плакаттар	жиынтық	1
1.6	"Жол белгілері" стенді	дана	1
1.7	"Жол таңбалары" стенді.	дана	1
1.8	Электрлендірілген "Бағдаршам сигналдары" стенді	дана	1
1.9	"Реттелетін қиылыс" тренажеры	дана	1
1.10	"Реттелмейтін қиылыс" тренажеры	дана	1
1.11	Сынып тақтасы	дана	1
1.12	"Жол қозғалысы ережелері" мен "Көлік құралын басқару негіздері және қозғалыс қауіпсіздігі" пәндерінің тақырыптары бойынша планшеттер (плакаттар) мен оқытудың көрнекі техникалық құралдары	жиынтық	2

5-кесте

2. "В", "ВЕ" санаттарындағы МКҚ жүргізушілерін даярлау үшін оқу кабинеті (сыныбы) жабдығының минималды тізбесі

№ р/с	Оқу жабдығының атауы	Өлшем бірлігі	Саны
1	"В", "ВЕ" санаттарындағы МКҚ жүргізушілерін даярлау кабинеті (сыныбы)		
1.1	Компьютер	дана	3
1.2	Жол жүрісі қауіпсіздігі ережелері бойынша компьютерлік бағдарламалар	дана	2
1.3	"Жол белгілері" стенді	дана	1
1.4	"Жол таңбалары" стенді.	дана	1
1.5	Электрлендірілген "Бағдаршам сигналдары" стенді	дана	1
1.6	"Реттелетін қиылыс" тренажеры	дана	1

1.7	"Реттелмейтін қиылыс" тренажеры	дана	1
1.8	Сынып тақтасы	дана	1
1.9	"Жол қозғалысы ережелері" мен "Көлік құралын басқару негіздері және қозғалыс қауіпсіздігі" пәндерінің тақырыптары бойынша планшеттер (плакаттар) мен оқытудың көрнекі техникалық құралдары	жиынтық	2
1.10	Жол-көлік оқиғасы кезінде зардап шеккендерге алғашқы көмек көрсету бойынша сабақтар өткізуге арналған құралдар жинағы	жиынтық	1
1.11	Медициналық аптечка.	жиынтық	2
2	"В" санатындағы автомобильдердің құрылымы және пайдалану" пәні бойынша сабақтар өткізуге арналған кабинет (сынып)		
2.1	"В" санатындағы МКҚ-ның негізгі агрегаттары		
2.1.1	Жиынтығында ілініс пен берілісті ауыстыру қорабы бар қозғалтқыш (тілінген)	жиынтық	1
2.1.2	Артқы көпір (тілінген)	дана	1
2.1.3	Алдыңғы аспа	дана	1
2.1.4	Рөл механизмі	дана	1
2.2	"В" санатындағы МКҚ тежеуіш жүйесінің, қоректендіру жүйесінің, электр жабдығының бөлшектері бар көрсету қалқандары	жиынтық	1
2.3	"В" санатындағы МКҚ құрылымы мен оны пайдалану жөніндегі планшеттер (плакаттар) мен оқытудың көрнекі техникалық құралдары	жиынтық	1

СМАРТ-СЫНЫП (10-11 СЫНЫПТАР)

Орта мектепке арналған смарт-сынып – оқу-тәрбие процесінде ақпараттық технологияның мүмкіндіктерін барынша пайдалануға жағдай жасайтын әмбебап интерактивті кабинет. Смарт-сынып оқу материалын дайындау, сабақ өткізу, интерактивті тестілеу, сұрау және пікірталас, оқушылар білімінің мониторингі, мектепаралық on-line сабақтарын ұйымдастыру сияқты

процестерді қамтиды. Әмбебап саналатын интерактивті кабинетте түрлі пәндер бойынша сабақтар өткізуге болады.

4 Білім мазмұнын жаңарту аясында «Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» оқу пәнін оқыту процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері

Оқу бағдарламаларының тек пәндік білім мен білікке ғана емес, сонымен қатар кең ауқымды дағдылардың қалыптасуына бағытталғаны оның ерекше өзгешелігі болып табылады. Оқыту мақсаттарының құрастырылған жүйесі: білімді функционалдық және шығармашылық қолдану, сын тұрғысынан ойлау, зерттеу жұмыстарын жүргізу, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану, қарым-қатынас жасаудың түрлі тәсілдерін қолдану, топпен және жеке дара жұмыс істей алу, мәселелерді шешу және шешімдер қабылдау сияқты кең ауқымды дағдыларын дамытуға негіз болады. Кең ауқымды дағдылар оқушының мектептегі білім алу тәжірибесінде де, келешекте мектепті бітіргеннен кейін де жетістігінің кепілі болып табылады [11].

Бастапқы әскери даярлықты ұйымдастыру және жүргізу, сондай-ақ оның оқу-материалдық базасын қалыптастыру қағидасы

1. Бастапқы әскери даярлықты қорғаныс, денсаулық сақтау, ішкі істер саласындағы уәкілетті органмен, жергілікті атқарушы органдармен бірлесіп, білім беру саласындағы уәкілетті орган ұйымдастырады және тиесілігіне және меншік нысанына қарамастан, білім беру ұйымдарында жүзеге асырылады.

2. Әскерге шақыру жасына дейінгі және әскерге шақыру жасындағы адамдарды бастапқы әскери даярлауды бағыныстылығына және меншік нысанына қарамастан, жалпы орта білімнің жалпы білім беру оқу бағдарламаларын және техникалық және кәсіптік (арнаулыдан басқа), орта білімнен кейінгі кәсіптік оқу бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарының (бұдан әрі – білім беру ұйымдары) 10 және 11-сыныптарында, бірінші-екінші оқу курстарында бастапқы әскери даярлықтың штаттық ұйымдастырушы оқытушылары жүргізеді. Бастапқы әскери даярлық курсы аяқталғаннан кейін оқитындармен оқу-жаттығу-далалық (лагерьлік) жиындар өткізіледі.

Бастапқы әскери даярлық:

1) Қазақстан Республикасы Конституциясының ережелерін, мемлекеттің қорғаныс негіздерін зерделеу;

2) Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің, басқа да әскерлер мен әскери құралымдарының арналуын, олардың сипаты мен ерекшеліктерін, Қазақстан Республикасы азаматтарының қасиетті міндеті ретінде әскери қызметтің мәнін, әскери анттың, Қазақстан Республикасы Қарулы Күштері жарғыларының негізгі талаптарын түсіндіру;

3) әскери бөлімдердің қару-жарағымен және әскери техникасымен, жеке құрамның орналасуымен және тұрмысымен таныстыру;

4) қажетті әскери білімдер мен практикалық дағдыларды алу; төтенше жағдайларда адамның тіршілік әрекеті қауіпсіздігінің негіздерін меңгеру мақсатында жүргізіледі.

Бастапқы әскери даярлықты жүргізуді ұйымдастыру

Бастапқы әскери даярлықты жүргізуді ұйымдастыру кезінде қорғаныс саласындағы уәкілетті орган:

1) білім беру саласындағы уәкілетті органмен келісім бойынша жергілікті әскери басқару және білім беру органдарының жастарды бастапқы әскери даярлауды ұйымдастыру және патриоттық тәрбиелеуді қамтамасыз ету жөніндегі қызметін тексеруді жоспарлайды;

2) білім беру ұйымдарында бастапқы әскери даярлықты ұйымдастыруға жәрдем көрсетеді.

Білім беру саласындағы уәкілетті орган:

1) оқитындарды бастапқы әскери даярлауды және патриоттық тәрбиелеуді үйлестіруді жүзеге асырады оны жүргізуді қамтамасыз етеді;

2) бастапқы әскери даярлық бойынша оқу бағдарламаларын әзірлеуге, оқулықтарды және оқу-әдістемелік кешендерді, аудио-бейне фильмдерді шығаруға жәрдемдеседі;

3) оқитындарды бастапқы әскери даярлауды жүргізудің және патриоттық тәрбиелеудің оң тәжірибесін зерделейді, жинақтайды және таратады.

Ішкі істер саласындағы уәкілетті орган:

1) адамның тіршілік әрекетінің қауіпсіздігі негіздерін оқыту бойынша басшылық жасауды жүзеге асырады;

2) білім беру және денсаулық сақтау саласындағы уәкілетті органдармен бірлесіп, «Тіршілік әрекеті қауіпсіздігінің негіздері» курсы бойынша бағдарлама бөлімін, сондай-ақ білім беру ұйымдарын азаматтық қорғаныс мүлкімен жабдықтау табелін әзірлейді.

Жергілікті әскери басқару органдары облыстардың, қалалар мен аудандардың аумақтарында:

1) бастапқы әскери даярлық бойынша есептілікті жүргізеді;

2) білім беру және денсаулық сақтау саласындағы аумақтық органдармен бірлесіп, бір жыл үшін бастапқы әскери даярлықты жүргізу қорытындылары бойынша жергілікті атқарушы органдар шешімдерінің жобаларын және жаңа оқу жылына арналған негізгі іс-шаралар жоспарларын әзірлейді;

3) бастапқы әскери даярлықты ұйымдастырушы оқытушылармен үш күндік оқу-әдістемелік жиындарын және бір күндік әдістемелік сабақтарды, білім беру органдарымен келісім бойынша білім беру ұйымдарында бастапқы әскери даярлықтың жай-күйін зерделеуді ұйымдастырады және жүргізеді;

4) білім беру және денсаулық сақтау саласындағы аумақтық органдармен бірлесіп, оқу-жаттығу-далалық (лагерьлік) жиындарды жоспарлайды және ұйымдастырады;

5) патриоттық тақырыптағы ғылыми-танымдық, хроникалық деректі кино, бейнефильмдерді көрсетуді ұйымдастырады;

6) қорғаныс саласындағы уәкілетті органды және жергілікті атқарушы органдарды білім беру ұйымдарындағы бастапқы әскери даярлықтың және патриоттық тәрбиелеудің жай-күйі туралы хабардар етеді;

7) бастапқы әскери даярлықты ұйымдастырушы оқытушылар лауазымдарына кандидаттарды тағайындауды және оларды босатуды келіседі;

8) бастапқы әскери даярлықтың толық курсын аяқтаған әскерге шақырылушылардың тіркеу куәліктеріне тиісті жазбаларды енгізеді.

Гарнизондардың бастықтары жергілікті әскери басқару органдарымен бірлесіп, әскери бөлімдерге, әскери оқу орындарына және жоғары оқу орындары жанындағы әскери кафедраларға бастапқы әскери даярлықты, жастармен патриоттық және тәрбие жұмысын ұйымдастыруда және жүргізуде көмек көрсету үшін білім беру ұйымдарын бекітіп береді.

Әскери бөлімдердің (мекемелердің) командирлері, әскери оқу орындарының, жоғары оқу орындары әскери кафедраларының бастықтары:

1) білім беру ұйымдарына бастапқы әскери даярлық және жастарды патриоттық тәрбиелеу бойынша ұдайы қамқорлық көмек көрсетеді;

2) жауынгерлік даярлық үздіктерінің жастармен кездесуін ұйымдастырады, оларды жеке құрамның тұрмысымен, бөлімшелердің қару-жарағымен және әскери техникасымен таныстырады;

3) қамқорлық көмек ретінде сабақтарды өткізу үшін офицерлерді, сержанттарды (старшиналарды) бөледі;

4) бастапқы әскери даярлықты ұйымдастырушы оқытушылармен практикалық, нұсқау беру-әдістемелік және көрсету сабақтарын өткізуде және жастарды патриоттық тәрбиелеуде жергілікті әскери басқару органдарына, білім беру саласындағы аумақтық органдарға көмек көрсетеді.

Білім беру ұйымдарының басшылары:

1) жастардың бастапқы әскери даярлығын және оларды патриоттық тәрбиелеуді ұйымдастыруға және оның жай-күйіне жауап береді;

2) жергілікті әскери басқару органдарының келісімі бойынша бастапқы әскери даярлықты ұйымдастырушы оқытушылар лауазымдарына кандидаттарды іріктеуді және оларды босатуды жүзеге асырады.

Бұл ретте, бастапқы әскери даярлықты ұйымдастырушы оқытушылардың лауазымдарын оларды запастағы офицерлермен жасақтау мүмкін болмаған кезде мамандық бойынша жоғары білімі бар, сарбаздар мен сержанттар лауазымдарында әскери қызмет өткерген жақсы даярланған және тәжірибелі запастағы сержанттар (старшиналар) мен сарбаздар (матростар) бастапқы әскери даярлықты ұйымдастырушы оқытушылар қатарынан ауыстыра алады. Білім беру ұйымдары осы санаттағы бастапқы әскери даярлықты ұйымдастырушы оқытушыларды біліктілікті арттыру курстарына жібереді;

3) оқу үдерісін уақтылы жоспарлауды және ұйымдастыруды, бастапқы әскери даярлық бағдарламасын толық және сапалы орындауды қамтамасыз етеді;

4) бастапқы әскери даярлықтың практикалық сабақтарын пысықтау үшін үй-жайлар, алаңдар мен орындар бөледі, Қазақстан Республикасы Білім және

ғылым министрінің 2012 жылғы 7 наурыздағы № 97 бұйрығымен (нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу реестрінде № 7574 тіркелген) бекітілген мектепке дейінгі, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарын жабдықпен және жиһазбен жабдықтау нормаларына сәйкес оқу-материалдық базаны ұдайы жетілдіруге шаралар қабылдайды;

5) ұйымдастырушы оқытушыға оқу-әдістемелік көмек көрсетеді, үйірме жұмыстарын (факультативті) ұйымдастыруды және өткізуді қамтамасыз етеді;

6) ұйымдастырушы оқытушының бастапқы әскери даярлық бойынша сабақтарды өткізуін, оқушылардың өткен материалды меңгеру сапасын бақылайды, оқу жылы ішінде бір реттен жиі емес бастапқы әскери даярлықтың және жастармен патриоттық жұмыстың жай-күйін талқылайды;

7) бастапқы әскери даярлық бойынша оқитудың басталғаны және аяқталғаны, взводтар мен бөлімшелер командирлерін тағайындау туралы бұйрықтар шығарады;

8) бағыныстылығы бойынша жергілікті әскери басқару және білім беру органдарына бастапқы әскери даярлық және жастармен патриоттық жұмыстың жай-күйі туралы есеп берулерді ұсынады.

Бастапқы әскери даярлықты ұйымдастырушы оқытушы:

1) білім беру ұйымының басшысына бағынады және оқитындардың бастапқы әскери даярлығына, сабақтарды өткізу кезінде белгіленген қағидалар мен қауіпсіздік шараларының қатаң сақталуына жауап береді;

2) оқыту уақытында бастапқы әскери даярлық бойынша сабақтарды ұйымдастырады және өткізеді және факультативті түрде (сабақтан тыс уақытта) әскери іс негіздерін зерделеу жөніндегі үйірмелерге басшылық жасайды;

3) өзінің кәсіби және педагогикалық білімін жүйелі түрде арттырады, әдістемелік дағдыларын жетілдіреді;

4) білім беру ұйымының педагогикалық ұжымымен бірлесіп, оқитындарды патриоттық тәрбиелеу жөніндегі жұмысты жүргізеді;

5) әскерге шақыру жасына дейінгілерді әскери есепке қою бойынша алдын ала жұмысты ұйымдастырады;

6) жергілікті әскери басқару органдарына әскери оқу орындарына түсу үшін жасөспірімдерді іріктеу бойынша көмек көрсетеді.

Білім беру ұйымының бастапқы әскери даярлықты ұйымдастырушы оқытушысы балалармен сыныптан тыс және мектептен тыс тәрбие жұмысын ұйымдастырушымен (директордың оқу-тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасарымен), дене шынықтыру мұғалімімен (дене тәрбиесінің жетекшісімен) және сынып жетекшілерімен (өндірістік оқыту шеберлерімен), педагогикалық ұжыммен байланыста жұмыс істейді.

Бастапқы әскери даярлықты ұйымдастырушы оқытушының жұмысы сабақ кестесімен, сабақтан тыс уақытта өткізілетін іс-шаралар жоспарымен және білім беру ұйымының басшысы бекіткен оның жеке жоспарымен регламенттеледі.

Функционалдық міндеттерімен көзделмеген және жоспармен бекітілген бастапқы әскери даярлықты ұйымдастырушы оқытушының жұмысы әрбір

жекелеген жағдайда білім беру ұйымының басшысымен келісу бойынша орындалады.

Бастапқы әскери даярлықты ұйымдастырушы оқытушы:

1) бастапқы әскери даярлықтың және «Тіршілік әрекеті қауіпсіздігінің негіздері» курсының ерекшелігін ескере отырып, оқыту және тәрбиелеу мәселелері жөніндегі нормативтік-құқықтық актілерді;

2) педагогика, психология негіздерін;

3) оқытындардың өмірі мен денсаулығын сақтау қағидаларын;

4) еңбек заңнамасының негіздерін;

5) еңбекті қорғау қағидаларын;

6) сақтандыру жүйесінің ұйымдық құрылымдарын және төтенше жағдайлардағы іс-қимылдарды;

7) табиғи және экологиялық зілзала, ірі өндірістік авариялар, апаттар кезінде халықты қорғаудың, сондай-ақ қазіргі заманғы зақымдау құралдарынан қорғаудың негізгі қағидаттары мен әдістерін;

8) алғашқы медициналық көмек көрсету тәсілдерін білуі тиіс.

Бастапқы әскери даярлық бойынша сабақтарды ұйымдастыру және өткізу

Қыздармен білім беру ұйымдарында бастапқы әскери даярлық бағдарламасы бойынша сабақтар ұлдармен бірге, «Медициналық білім негіздері» бөлімі бойынша бөлек өткізіледі. «Әскери іс негіздері» бөлімі бойынша практикалық сабақтарға қыздар тартылмайды.

Білім беру ұйымында барлық оқу жылына арналған апталық бастапқы әскери даярлықтан өту жоспары әзірленеді.

Бастапқы әскери даярлық бойынша сабақтар жалпы сабақ кестесіне енгізіледі және сыныптар мен оқу топтары бойынша өткізіледі. Сыныптар мен оқу топтары взводтар деп аталады және үш бөлімшеге бөлінеді. Білім беру ұйымы басшысының бұйрығымен оқытындар қатарынан взводтар мен бөлімшелер командирлері тағайындалады.

Білім беру ұйымдарында маңызды саяси оқиғаларды және Қазақстан халқының, соғыстар батырлары мен ардагерлерінің жетістіктерін көрсететін патриоттық тақырыптағы және Қазақстан Республикасы Қарулы Күштеріне, басқа да әскерлер мен әскери құралымдарына қатысты өзекті мәселені қамтитын материалдар ресімделеді.

Білім беру ұйымдарында бастапқы әскери даярлықтың толық курсы бітірген жасөспірімдердің тізімдері қорытынды бағаларымен жасөспірімдердің тіркелген жері бойынша жергілікті әскери басқару органына жолданады.

Бастапқы әскери даярлық бойынша оқытындардың білімі басқа пәндер сияқты бес балдық жүйе бойынша бағаланады.

Бастапқы әскери даярлық бойынша оқытындар алған жылдық (курстық) бағалар негізінде қорытынды баға (денсаулық жағдайы бойынша бастапқы әскери даярлықтан босатылған адамдарды қоспағанда) орта білімі туралы аттестатқа, колледжді немесе кәсіптік лицейді бітіргені туралы дипломға, дипломға семестрлік және емтихан ведомостарынан үзінді-көшірге қойылады.

Білім беру саласындағы аумақтық орган жергілікті әскери басқару органымен бірлесіп, бастапқы әскери даярлық және оқытындардың материалды меңгеру сапасы мәселелері бойынша білім беру ұйымының жұмысын тексереді және бағалайды.

Білім беру ұйымдарындағы бастапқы әскери даярлықтың, сондай-ақ оқу-жаттығу-далалық (лагерьлік) жиындарды ұйымдастыру және өткізу жай-күйін тексеру нәтижелері бойынша жалпы орта білімнің жалпы білім беру оқу бағдарламаларын және техникалық және кәсіптік орта білімнен кейінгі білімнің кәсіптік оқу бағдарламаларын іске асыратын білім беру мекемесінің басшысы акт жасайды және тексеруші комиссия мүшелерінің қатысуымен оқу-жаттығу-далалық (лагерьлік) жиындарды ұйымдастыру мен өткізу бойынша талдау жүргізеді [12].

Тексеру нәтижелері туралы білім беру саласындағы аумақтық органдар орындардағы жергілікті атқарушы органдарды хабардар етеді.

АӘТД бойынша сабақ взвод командирінің оқушыларды екі қатарлық сапқа орналастырып, оқытушы-ұйымдастырушыға сабаққа дайындық туралы баяндауымен басталады.

Сабақ негізінде сыныпта әрдайым тәртіп пен ұйымшылдық сақталуы керек. Оқытушы-ұйымдастырушы оқушыға назар бөліп сөйлегенде, ол оқушы орынан жылдам тұрып «Тік тұру» саптық қалпын ұстап, өз аты-жөнін айтуы қажет.

Егер оқытушы-ұйымдастырушы оқушыға тегін айтып қараса, оқушы «Мен» деп жауап береді. Отыруға рұқсат алған соң, оқушы саптық тұрысты қабылдап «Құп болады» деп жылдам отырады. Оқушы оқытушы-ұйымдастырушыға бір нәрсе айту керек болғанда қолын көтереді. Рұқсат алған соң «Тік тұру» қалпын ұстап, тегін айтып өз сұрағын қояды.

Сабақ кезінде тәртіп сақталып, ұйымдасқан түрде өткізілуі керек.

Сабақ негізінде сыныпта әрдайым тәртіп пен ұйымшылдық сақталуы керек. Оқытушы-ұйымдастырушы оқушыға назар бөліп сөйлегенде, ол оқушы орынан жылдам тұрып «Тік тұру» саптық қалпын ұстап, өз аты-жөнін айтуы қажет.

Сабақ аяқталған соң, взвод командирі оқытушы-ұйымдастырушының рұқсатымен «Тік тұр!» немесе «Тұрындар, Тік тұр!» пәрменін береді. Оқытушы-ұйымдастырушы «Оқушы мырзалар, сау болыңыздар!» - деп қоштасады. Оқушылардың барлығы үйлесе «Сау болыңыз, майор мырза!» - деп жауап қайтарады және «Еркін!» пәрмені бойынша сыныптан шығады. Егер сабақ сыныптан тыс жерде өткізілген болса, онда «Еркін, Тараңдар!» - деген бұйрық беріледі.

Оқушылар сабаққа дайындалып және оқу орны бекіткен киім үлгісімен келулері керек. Оларға Қарулы Күштердің киім үлгісін немесе соған ұқсас әскери киім үлгілері мен айыру белгілерін тағуға рұқсат берілмейді.

Жергілікті жерлерде, тирде және аулада өткізілетін тактикалық және атыс дайындығы сабақтарына оқушылар жыл мезгіліне сәйкес, бас киім киіп келулері керек. Оқушылар жергілікті жерде практикалық әдіс-тәсілдер мен

әрекеттерді жетілдіруге қолайлы киім киюлері керек. Алғашқы әскери дайындықтан сабақ өткізетін АӘД оқытушы-ұйыдастырушы офицердің және отставкадағы офицердің әскери киім киюі міндетті болып саналады.

Практикалық сабақ басталатын кезде, сабақта өзін ұстау тәртібі мен үйретілетін әрекеттерді орындау кезінде қауіпсіздік ережелерін сақтау керектігі туралы қысқаша мазмұндалып өтеді.

Оқытушы-ұйыдастырушы сабаққа дайындалған кезде, тақырып пен оқу сұрақтарын, оқыту және тәрбиелеу мақсаттарын, оқу сұрақтарын қарастыру тәртібін, сабақты материалдық тұрғыдан қамтамасыз ету мәселелерін және бұрын өткізілген материалдардың игерілу деңгейін тексеру шараларын алдын ала анықтап алуы керек. Сонымен қатар, тиісті жарғылар мен өсиеттерді, оқулықтар мен өзге де әдебиет көздерін оқып, іс жүзінде орындалатын әрекеттерді орындап жаттығуы керек, сонымен бірге, оқушылардың өз беттерімен шұғылдануына қажет тапсырмаларды анықтайды.

Сабақ өткізілетін орын және оның материалдық қамтамасыз етілуі алдын ала дайындалады. Практикалық және тактикалық-саптық сабақтарға дайындалған кезде, оқытушы-ұйыдастырушы өзінің көмекшілерімен қосымша нұсқаулықтар өткізеді, оқушыларға үйретілетін әдіс-әрекеттердің қанадай ретпен орындалатынын көрсетеді және сол әдіс-тәсілдерді дұрыс орындауды үйретеді. Сабақтың жоспарын құрумен, сабаққа дайындалу аяқталады. Сабақ бір-бірімен үйлесе байланысып жатқан кіріспе, негізгі және қорытынды бөлімдерден тұрады.

Сабақтың кіріспе бөлімінде взвод сапқа тұрғызылады, оқытушы-ұйыдастырушыға мәлімдеме жасалады, оқушылардың киім үлгілері тексеріледі және соған дейін өткізілген оқу материалының игерілу деңгейі анықталады. Оқытушы-ұйыдастырушы взводты сапқа тұрғызған кезде, олардың сапқа дұрыс тұру үлгілеріне, саптағы тәртіптің сақталуына және орын алған кемшіліктерді жоюға назар аударады. Бұрын оқытылған материалдың игерілу деңгейін анықтау үшін, оқушыларға сұрақтар қойылады және әрекеттерді орындауларын тексереді.

Сабақтың негізгі бөлімінде сабақтың тақырыбы мен мақсат-міндеттері хабарланған соң, жаңа оқу материалы мазмұндалады және ол бекітіледі немесе іс жүзіндегі әрекеттер орындалады. Жаңа оқу материалын бекіту үшін, барлық оқу материалын немесе оның негізгі қарастырылған сұрақтарын сұрау, тапсырмаларды және іс-әрекеттерді орындау арқылы іске асырылуы мүмкін.

Үйретілетін іс-әрекеттер әдетте алдын ала анықталған тәртіп бойынша, ретімен үйретіледі. Оқытушы-ұйыдастырушы әрекетті тұтастай, үлгілі орындап, одан кейін бөлшектеп көрсетеді және көрсетулерді түсіндірулермен үйлестіре орындайды. Оқушылар оқытушы-ұйыдастырушының және алдын ала дайындалған көмекшілердің жетекшілігімен көрсетілген тәсілдерді алдымен бөлшектеп, содан кейін, оны дұрыс орындағанға дейін жаттығады да, ең соңында әрекеттерді тұтастай орындайды.

Сабақтың қорытынды бөлімінде өткізілген сабақ тұжырымдалып, оқушылардың орындаған әрекеттері бағаланады, берген жауаптары мен

орындаған әрекеттерінің қателері, дұрыс жауабы мен дұрыс орындалуы керек әрекеттер көрсетіледі, үй тапсырмалары беріледі.

10-сыныпта оқитын оқушылардың алғашқы әскери дайындық бойынша білім деңгейлері оқу жылының үлгерімінің қорытындысы бойынша бағаланады. Оқушылардың сабақ үлгерімдері, басқа пәндерге қойлатын жалпы талап негізінде, олардың алғашқы әскери дайындық бойынша білім, біліктілік және дағдыларына қарап жүргізіледі.

Алғашқы әскери дайындықтың бағдарламасының барлық бөлімдері оқытылып болған соң, оқушылардың білім деңгейлері мен практикалық дағдыларын анықтау мақсатында қорытынды сабақтар өткізіледі және қорытынды бағалар қойылады.

Ол сабақтарда оқушылар оқытушы-ұйымдастырушының тапсырмасы бойынша бір практикалық әрекет (тәсіл, норматив) орындайды және тактикалық немесе атыс дайындығы, жарғылар, әскери топография, өмір қауіпсіздігінің негіздері және медициналық білім негіздері бойынша бір сұраққа жауап береді. Сонымен қатар, оқушылардың барлығы жеке-жеке саптық тәсілдерді орындайды. Қорытынды сабақта алған баға мен жылдық бағаның негізінде, оқушыға алғашқы әскери дайындық бойынша қорытынды баға қойылады.

Алғашқы әскери дайындық және өмір қауіпсіздігінің негіздерін бойынша оқыту және тәрбиелеуге басшылық етуді оқу орнының басшысы іске асырады. Ол нақты болуы керек және оқушының алғашқы әскери дайындық бойынша берілетін міндеттерін сапалы орындауларын қамтамасыз етуі керек. Алғашқы әскери дайындық сабағына жетекшілік етудегі басты қағидалар мыналар:

- жастарды алғашқы әскери даярлауды жан-жақты ойластыру;
- алғашқы әскери дайындық оқытушы-ұйымдастырушысының әдістемелік шеберлігі жүйелі түрде жетілдіріліп, оған жан-жақты қолдау көрсету;
- сабақтың өту барысының жүйелі қадағалануы;
- оқыту мен тәрбиелеуде алғы тәжірибелерге сүйену және енгізу;
- оқу-материал базасын үздіксіз жетілдіру және оқытудың түрлі техникалық құралдарын тиімді пайдалану.

Әр оқу орнының меншік түріне қарамастан, АӘД бойынша оқу-материал базасы жүйелі түрде жетілдіріліп отыруы керек.

«Өмір қауіпсіздігінің және ақпараттық технология негіздері» бөлімінде - азаматтық қорғау және медициналық білім негіздері сабағында оқушылар Қазақстан Республикасының халқын соғыс және бейбіт кезінде табиғи апаттарда, ірі апаттарда, қасірет пен террористік актіде атқарылатын іс-шараларымен таныстырады.

Технологиялық дайындық бөлімінде дөнгелікті машинаны жүргізу тәртібі негіздерінде жол қозғалысы тәртібімен машинаны қауіпсіз жүргізуді оқуды қарастырады.

10-сыныпта «Әскери робот техникасының негіздері» бөлімі бөлімшелерге бөлінеді:

1) Әскери робот техникасының негіздері – Роботтар туралы жалпы мәліметтер. Әскери істе роботтарды қолдану.

2) Роботтың басқару алгоритмі – Робот қозғалыс траекториясын жоспарлау. Роботтар тобын ұжымдық басқарудағы моделдері мен алгоритмдері.

3) Роботтарға арналған міндеттер – Роботтардың функционалдық мүмкіндіктері. Тактикалық міндеттерді қою және шешу: жергілікті жерді бағдарлау, роботтың төтенше жағдайлардағы іс-әрекеті.

11-сыныпта «Технологиялық дайындық» бөлімі бөлімшелерге бөлінеді олар: «Дөңгелекті машиналарды жүргізу ережесі және негіздері»; «Автотранспорт құралын басқару және қозғалыс қауіпсіздігі негіздері»; «Күрделі жол жағдайларында көлік құралын басқару» [13].

11-сыныпта «Дөңгелекті машиналарды жүргізу ережесі және негіздері» төмендегідей тақырыптарды қамтиды:

1) Дөңгелекті машиналарды жүргізудің негіздері мен ережесі. Жол қозғалысына қатысушыларының міндеттері. Жол қозғалыс ережелерінде қамтылған негізгі ұғымдар мен терминдер. Жүргізушілердің, жаяу жүргіншілердің және жолаушылардың міндеттері. Жүргізушінің өзімен бірге болуы тиіс құжаттары.

2) Бағдаршамның және реттеушінің сигналдары. Арнаулы сигналдарды қолдану. Авариялық сигнал және авариялық аялдау белгісін қолдану. Маневр жасау. Көлік құралдарын жолдың жүру бөлігінде орналасуы;

3) Қозғалыс жылдамдығы. Басып озу, алда кездескен жол айрығы. Аялдама және тұрақ. Қиылыстардан өту. Жаяу жүргіншілер өтпесі және маршруттық көлік құралдарының аялдамалары;

4) Әр түрлі жағдайларда қозғалыс. Теміржол жолдары арқылы қозғалыс. Автомагистральдарда жүру. Тұрғын аймақтардағы қозғалыс. Маршруттық көлік құралдарының басымдылығы. Сыртқы жарықтандыру приборларын және дыбыстық белгілермен жабдықталуға;

5) Жолаушылар мен жүктерді тасымалдау; Механикалық көлік құралдарын сүйрету. Оқу-жаттығу қозғалысы. Жолаушыларды тасымалдау. Жүктерді тасымалдау. Велосипедтердің қозғалысы, мопедтердің, көлік арба, сондай-ақ мал айдауға қосымша талаптар. Тірек-қимыл аппараты бұзылғанда адамдардың жол жүрісін қамтамасыз ету;

6) Жол белгілері. Ескерту белгілері. Басымдық белгілері. Тыйым салатын белгілер;

7) Жол белгілері – ескертпе белгілері. Ақпараттық-нұсқағыш белгілері. Сервис белгілері. Қосымша ақпарат белгілері (табличкалар);

8) Жол таңбалары және олардың сипаттамалары; Жіктеу белгілері. Жүргізушілердің іс-әрекеті талаптарына сәйкес көлденең және тік таңбалау. Негізгі ережелер бойынша көлік құралдарын пайдалануға жіберу.

«Автотранспорт құралын басқару негіздері және қозғалыс қауіпсіздігі» бөлімінде 11-сыныпта қамтитын тақырыптар:

1) Қауіпсіздік шаралары сабақ барысында. Жүргізішінің жұмыс орнын дайындау. Автомобильдің басқару органдарымен танысу. Жұмыс істемейтін қозғалтқыштың басқару элементтерін әзірлеу. Ситуациялық есепті шығару.

2) Қозғалтқышты қосу. Автомобильді орнынан қозғалту, тура жолда қозғалыс, тежеу және тоқтату. Ситуациялық есепті шығару.

3) Қисық траекторияда қозғалыс, маневр. Берілісті ауыстырумен жүргізу. Ситуациялық есепті шығару.

4) Гаражға кіру. Ситуациялық есепті шығару.

5) Тар кеңістікте бұрылыс. Автомобильді көлік тұрағына қою. Ситуациялық есепті шығару.

6) Эстакадаға кіру. Өрлеу үстінде тұрған автомобильді жүргізу. Ситуациялық есепті шығару.

11 сыныпта «Күрделі жол жағдайында автокөлік құралды басқару» бөлімінде төмендегідей тақырыптарды қамтиды:

1) Қозғалысты бастау және бордюр тасының жанына (тротуар жанына) тоқтату. Ситуациялық есепті шығару.

2) Дистанцияны сақтау арқылы қатардағы қозғалыс. Ситуациялық есепті шығару.

3) Бір қатардан екінші қатарға өту қозғалысы. Ситуациялық есепті шығару.

4) Реттелмеген жол қиылысынан өту. Ситуациялық есепті шығару.

5) Реттелген жол қиылысынан өту. Ситуациялық есепті шығару.

6) Басып озу. Ситуациялық есепті шығару.

«Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» пәнінің барлық бөлімдеріне арналған тесттік тапсырмалар материалдары ұсынылады:

• Қазақстан Республикасы Қарулы күштері – мемлекеттің әскери қауіпсіздігінің кепілі;

• Қазақстан Республикасы Қарулы күштерінің, басқа да әскерлері мен әскери құралымдарының жалпыәскери жарғылары;

- Тактикалық дайындық;
- Атыс дайындығы;
- Саптық дайындық;
- Әскери топография;
- Технологиялық дайындық.

Оқыту-үйрету процесінде тест сұрақтарын қолдану, сабақ уақытын үнемдеуді және бір мезгілде көп оқушыларды қамтуды қамтамасыз етеді.

Тестілеу нәтижелері бойынша қойлатын бағалар:

- «үздік» – оқушы берілген сұрақтың 90% және одан да көбіне дұрыс жауап берді;

- «жақсы» – оқушы берілген сұрақтың 70%-89% дұрыс жауап берді;

- «қанағаттандырылады» – оқушы берілген сұрақтың 50%-69% дұрыс жауап берді;

- «қанағаттандырылмайды» – оқушы берілген сұрақтың 50% кеміне дұрыс жауап берді.

Оқытушы-ұйымдастырушы қажет болған жағдайда ұсынылып отырған сұрақтарды түрлендіріп, қорытынды тапсырмаларды басқа нұсқада құруына болады. Сонымен қатар оқу бағдарламасы талаптарына қарама-қайшы келмейтін қосымша сұрақтар кешенін құруға да болады.

1. «Қазақстан Республикасы Қарулы Күштері - мемлекеттің әскери қауіпсіздігінің кепілі» бөлімі бойынша бақылау тестілер

1. Қай жылы Қазақстан Республикасының Жоғарғы Кеңесі «Қазақстан Республикасының Мемлекеттік тәуелсіздігі туралы» заңын қабылдады?

- A) 16 желтоқсан 1991 жыл;
- B) 3 қаңтар 1992 жыл;
- C) 30 тамыз 1991 жыл ;
- D) 25 қазан 1992 жыл;
- E) 1 маусым 1995 жыл.

2. Кім ҚР Қарулы күштерінің Жоғарғы Бас қолбасшысы болып табылады?

- A) ҚР Қорғаныс министрі;
- B) ҚР Президенті;
- C) ҚР Парламенті;
- D) Әскери атағы бойынша үлкен генерал;
- E) ҚР Премьер-министрі.

3. ҚР ҚК қай жылы құрылды?

- A) 6 қаңтар 1995 жыл ;
- B) 8 қыркүйек 1993 жыл;
- C) 7 мамыр 1992 жыл ;
- D) 3 мамыр қазан 1998 жыл;
- E) 26 шілде 1998 жыл.

4. ҚР армиясы қарулы күштердің қанша түрлеріне бөлінеді?

- A) 2;
- B) 5;
- C) 3;
- D) 4;
- E) 6.

5. Қазақстан Республикасының әуе шебі қорғанысын қамтамасыз ету, мемлекеттік, әскери және әкімшілік нысандарды әуе шабуылынан қорғау, Қазақстан Республикасы Қарулы күштерінің басқа құрылымдарына авиациялық көмек көрсету бойынша тапсырмаларды орындайтын қарулы күштердің түрі?

- A) Құрлық әскерлері;

- B) Әуе қорғаныс күштері;
- C) Әскери-теңіз күштері;
- D) Ұлттық ұлан;
- E) Шекара әскерлері.

6. Әуеұтқыр Әскерлері Қарулы күштердің қай түріне жатады?

- A) Әскери-теңіз күштері;
- B) Әуе қорғаныс күштері;
- C) Құрлық әскерлері;
- D) Ұлттық ұлан;
- E) Шекара әскерлері.

7. ҚР Ұлттық қорғаныс университеті қайда орналасқан?

- A) Астана қаласы;
- B) Ақтау қаласы;
- C) Шымкент қаласы;
- D) Ақмола облысы, Щучинск қаласы;
- E) Көкшетау қаласы.

8. ҚР Құрлық әскерлерінің әскери институты қайда орналасқан?

- A) Астана қаласы;
- B) Алматы қаласы;
- C) Көкшетау қаласы;
- D) Атырау қаласы;
- E) Ақтау қаласы.

9. ҚР Қаурылы Күштерінің символын көрсетіңіз?

- A) B) C)

10. Қарулы күштердің әскери институттарына неше жасқа дейін Қазақстан Республикасының азаматтық жастары қабылданады?

- A) 27 жас
- B) 23 жас;
- C) 21 жас;
- D) 25 жас;
- E) 24 жас.

«Қазақстан Республикасы Қарулы Күштері - мемлекеттің әскери қауіпсіздігінің кепілі» тарауы бойынша бақылау сұрақтарының дұрыс жауаптары

Сұрақтың №	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Дұрыс жауап	a	b	c	c	b	c	a	b	b	c

2. "Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің, басқа да әскерлері мен әскери құралымдарының жалпыәскери жарғылары" тарауы бойынша бақылау сұрақтары

1. Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің, басқа да әскерлері мен әскери құралымдарының жалпыәскери жарғылары бекітілді?

- A) Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығымен;
- B) Қазақстан Республикасы Қорғаныс Министрінің бұйрығымен;
- C) Қазақстан Республикасы үкіметінің қаулысымен;
- D) Әскери бөім командирінің бұйрығымен;
- E) Қазақстан Республикасы ғылым және білім Министрінің бұйрығымен.

2. Әскери қызметшілер болып табылады?

- A) Әскери тіркеуде тұрғандар;
- B) Әскери қызметте тұратындар;
- C) Қазақстан Республикасы үкіметінің қаулысымен;
- D) Әскери киім үлгісін киетіндер;
- E) Дұрыс жауап жоқ.

3. Әскери қызметшілер әскери атағы мен лауазымына қарамастан?

- A) тек қана тәртіптік жауапкершілікке тартылады;
- B) Қазақстан Республикасы азаматтары үшін бекітілген, жауапкершілікке тартылады;
- C) қылымытық және әкімшілік жазадан босатылады;
- D) оларға айыппұл салынбайды;
- E) тек қана қылмыстық жауапкершілікке тартылады.

4. Сарбаздар әскери атағы?

- A) ефрейтор;
- B) қатардағы жауынгер;
- C) қатардағы жауынгер, ефрейтор;
- D) шақырылушы, қатардағы жауынгер, ефрейтор;
- E) қатардағы жауынгер, кіші сержант.

5. Кіші офицерлер құрамының әскери атағы?

- A) Үшінші дәрежелі капитан;
- B) Капитан;
- C) Майор;
- D) Штаб-сержант;
- E) Генерал-майор.

6. Ұлан әскери бөлімдерінің әскери қызметшілеріне тіл қатқан кезде.

- A) ұлан капитан мырза;
- B) ұланның капитаны мырза;
- C) капитан мырза;
- D) жолдас капитан;
- E) ұлан әскери бөлімінің капитаны мырза.

7. Қызметі бойынша әскери қызметшілер уақытша болса да бағынатын бастықтар?

- A) тікелей бастықтар;
- B) уақытша бастықтар;
- C) тура бастықтар;
- D) аға бастықтар;

Е) абыройлы бастықтар.

8. Әйел әскери қызметшілерге тіл қатқан кезде.

- А) "капитан мырза";
- В) "капитан ханым" немесе "капитан";
- С) "жолдас капитан" немесе "капитан";
- Д) "ханым";
- Е) "құрметті".

9. Кімдер көтермелеулер қолдана алады және тәртіптік жазаларды береді?

- А) тек қана тура бастықтар ;
- В) тура бастықтар, ерекше жағдайларда гарнизон бастықтары және гарнизондардың әскери команданттары;
- С) барлық бастықтар және әскери атағы бойынша үлкендер;
- Д) тек қана;
- Е) тек өз әскери бөлімінің тура бастықтары.

10. Көтермелеу тәртібінде қысқа мерзімді демалыс жарияланғаннан күннен бастап қанша мерзімінен кешіктірілмей берілуі тиіс.

- А) дереу;
- В) жарияланған күннен бастап бір аптадан соң;
- С) бір ай мерзімінен кешіктірілмей ;
- Д) жарияланған күннен бастап үш күннен кешіктірілмей;
- Е) жарияланған күннен бастап он күннен кешіктірілмей

11. Ротаның тәуліктік нарядына тағайындалады

- А) рота бойынша кезекші, рота бойынша тәуліктік кезекшілер;
- В) рота бойынша кезекші, рота бойынша тәуліктік кезекшілер, ротаның шабармандары;
- С) рота бойынша кезекші, рота қарауылшылары;
- Д) рота бойынша кезекші, рота күзеті;
- Е) рота бойынша кезекші, рота бойынша тәуліктік кезекшілер, асхана бойынша жұмысшылар.

12. Ротаның тәуліктік нарядының құрамы қаруланады

- А) автоматтармен;
- В) қол оқшашарымен;
- С) қынаптағы сүңгі – пышақпен;
- Д) пышақпен;
- Е) шоқпармен.

13. Ротаның бойынша тәуліктік кезекші бағынады?

- А) рота бойын кезекшіге және бөлім бойынша кезекшіге;
- В) рота бойынша кезекшіге;
- С) рота бойынша кезекшіге және рота командиріне;
- Д) рота бойынша кезекшіге және өзінің тура бастықтарына;
- Е) Рота бойынша кезекшіге және рота офицерлеріне.

14. Рота бойынша кезекті тәуліктік кезекші қызметін өткереді?

А) казармалық үй-жайдың ішінде, қару-жарақты сақтауға арналған бөлменің жанында;

В) казармалық үй-жайдың ішінде кіреберіс есіктің жанында, қару-жарақты сақтауға арналған бөлменің жанында;

С) казармалық үй-жайдың ішінде;

Д) рота бойынша кезекші бұйырған орында;

Е) оған қолайлы орында.

15. Қарауылдық қызмет атқару үшін тағайындалады?

А) қарауылдар;

В) кезекші бөлімше;

С) бөлімнің тәуліктік наряды;

Д) ротаның тәуліктік наряды;

Е) күзеттік бөлімше.

16. Сақшы ол?

А) өзіне тапсырылған постыны күзету және қорғау жөніндегі жауынгерлік тапсырманы орындайтын қаруланған әскери қызметші;

В) өзіне тапсырылған постыны күзету және қорғау жөніндегі жауынгерлік тапсырманы орындайтын қаруланған қарауылшы

С) постыдағы қарулы қарауылшы;

Д) оған жүктелгеніндеттерді орындайтын тәуліктік кезекші;

Е) қызмет бойынша міндеттерін орындаушы тәуліктік наряд.

17. Пост дегеніміз?

А) сақшыға күзету мен қорғау үшін тапсырылған барлық объектілер;

В) өз міндеттерін орындап жүрген орын немесе жергілікті жердің бір учаскесі;

С) сақшыға күзету мен қорғау үшін тапсырылған барлық объектілер, сондай-ақ ол өз міндеттерін орындап жүрген орын немесе жергілікті жердің бір учаскесі;

Д) тәуліктік нарядтың өз міндеттерін орындап жүрген орыны немесе жергілікті жердің бір учаскесі;

Е) тәуліктік кезекшінің өз міндеттерін орындап жүрген орыны.

18. Сақшы қызмет өткеру барысында қаруланған?

А) бекітілген сүңгісі бар, патрондармен жабдықталған екі оқжатарлары бар автоматпен;

В) бекітілген сүңгісі бар автоматпен ;

С) патрондармен жабдықталған екі оқжатарлары бар автоматпен;

Д) сүңгі пышақпен;

Е) қарусыз.

19. Ротаны орналастыру үшін Жарғымен біршама қызметтік үй жайлар қарастырылған. Бұл тізімде асхана қарастырылған ба?

А) жоқ;

В) иә;

С) бұл сұрақ бойынша шешімді әскери бөлім командирі қабылдайды;

Д) бұл сұрақ бойынша шешімді әскери рота командирі қабылдайды;

Е) бұл сұрақ бойынша шешімді рота әскери қызметшілері қабылдайды;

20. Әскери қызметшілердің жатын үй-жайларына орналастыру ауа көлемі бір адамға қандай есеппен жүргізіледі?

- А) бір адамға 6 текше метрден кем емес;
- В) бір адамға 12 текше метрден кем емес;
- С) бір адамға 9 текше метрден кем емес;
- Д) бір адамға 8 текше метрден кем емес;
- Е) бір адамға 15 текше метрден кем емес;

"Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің, басқа да әскерлері мен әскери құралымдарының жалпыәскери жарғылары" тарауы бойынша бақылау сұрақтарының дұрыс жауаптары

Сұрақтың №	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Дұрыс жауап	a	b	b	c	b	a	c	b	b	c

Сұрақтың №	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Дұрыс жауап	a	c	b	b	a	b	c	a	a	b

3. «Тактикалық дайындық» тарауы бойынша бақылау сұрақтары

1. Жаяу әскердің ұрыс машинасымен (ЖҰМ-2) қаруланған жаяу әскер бөлімшесінің құрамында қанша адам бар?

- А) 10 адам;
- В) 9 адам;
- С) 8 адам;
- Д) 12 адам;
- Е) 7 адам.

2. Жалпыәскери ұрыстардың түрлері?

- А) қорғаныс және шабуылдау;
- В) соққы және маневр;
- С) қорғаныс және марш;
- Д) набуыл және маневр;
- Е) қорғаныс, шабуылдау және барлау.

3. Қорғаныс дегеніміз не?

А) қарсылыасты маңызды бағыттарда (шектер мен объектілерде) ұстап қалуға бағытталған, әскерлердің іс-қимылы;

В) Қарсыластың үстем күшіне тойтарыс беруге, оны барынша шығынға ұшыратуға, жергілікті жердің маңызды ауданын (объектілерін) ұстап тұруға және сол арқылы шабуылға көшу үшін қолайлы жағдайлар жасауға бағытталған ұрыстың бір түрі ;

С) Қарсыластың жауынгерлік ретінің тереңдігіне сенімді түрде енумен бірге шоғырланған оттық соққылар жасаумен бірге күш пен құралдарда үстемдік жасау арқылы қарсыластың қарсылығын тікелей еңсеру ;

Д) марштан бөлімшелердің ұрысқа түсу мақсатында жылдам орналасуы мен әскерлердің жылдам және жасырын қозғалысынан тұратын, ұрыс алды маневрі болып табылады;

Е) Біршама маңызды және жоғары қысымды ұрыстар мен соққылардың жиынтығынан тұратын, әскерлердің топтарымен бір шұғыл тапсырманы орындау мақсатындағы операциялардың құрамдас бөлігі.

4. Шабуыл дегеніміз не?

А) қарсыласты маңызды бағыттарда (шектер мен объектілерде) ұстап қалуға бағытталған, әскерлердің іс-қимылы;

В) Қарсыласты талқандау (жою) және жергілікті жердің маңызды аудандарына (шептеріне және объектілеріне) ие болу мақсатында жүргізілетін ұрыстың түрі;

С) Қарсыластың жауынгерлік ретінің тереңдігіне сенімді түрде енумен бірге шоғырланған оттық соққылар жасаумен бірге күш пен құралдарда үстемдік жасау арқылы қарсыластың қарсылығын тікелей еңсеру ;

Д) марштан бөлімшелердің ұрысқа түсу мақсатында жылдам орналасуы мен әскерлердің жылдам және жасырын қозғалысынан тұратын, ұрыс алды маневрі болып табылады;

Е) Біршама маңызды және жоғары қысымды ұрыстар мен соққылардың жиынтығынан тұратын, әскерлердің топтарымен бір шұғыл тапсырманы орындау мақсатындағы операциялардың құрамдас бөлігі.

5. Атака дегеніміз не?

А) қарсыласты жою мақсатында қолда бар барлық құралдармен зақымдауды қарсыластың жауынгерлік ретінің тереңдігіне сенімді түрдегі жылжуы;

В) Қарсыласты талқандау (жою) және жергілікті жердің маңызды аудандарына (шептеріне және объектілеріне) ие болу мақсатында жүргізілетін ұрыстың түрі;

С) бір түпкі оймен жүргізілетін мақсаттары, міндеттері, соққылардың, ұрыстардың және маневрлардың орны мен уақыттары бойынша өзара байланысқан және келісілген жиынтық;

Д) Әртүрлі әскерлер тегінен тұратын құрамалар мен бөлімдердерден тұратын Қарулы Күштердің қандайда бір түрі ;

Е) әскерлердің тактикалық іс-қимылдарының негізгі түрі, ол қарсыласты жою (талқандау), оның соққыларына тойтарыс беру және қысқа уақыт ішінде шектелген ауданда басқа да тактикалық міндеттерді орындау мақсатында құрамалардың, бөлімшелердің нысанасы, орны мен уақыты бойынша келісілген соққы беруі, оқ атуы, маневр жасауы.

6. Қамту дегеніміз не?

А) қарсыластың тыл жағынан соққы беру үшін шығу мақсатында жүзеге асырылатын маневр;

В) қарсыластың соққысынан шығу мақсатында жүзеге асырылатын маневр;

С) қарсылас қапталынан соққы беру үшін шығу мақсатында жүзеге асырылатын маневр;

Д) қарсыластың қоршауынан шығу мақсатында жасалатын маневр;

Е) Ары қарай шабуылдау үшін қарсыластың тыл жағына шығу мақсатында жасалатын маневр.

7. Бақылау үшін тағайындалған секторлар әдетте қашықтық бойынша бөлінеді?

А) үш белдемге;

В) екі белдемге;

С) бес белдемге;

Д) төрт белдемге;

Е) бір белдемге.

8. Бір адамдық жатып ату үшін арналған окоп тізерлеп ату үшін қандай тереңдікте қазылады?

А) 30 см;

В) 60 см;

С) 35 см;

Д) 50 см;

Е) 100 см.

9. Тізбектегі сарбаздар арасындағы аралық?

А) 5-7 метр (7-11 адым);

В) 6-8 метр (8-12 адым);

С) 9-10 метр (14-15 адым);

Д) 3-4 метр (4-6 адым);

Е) 5-6 метр (5-8 адым).

10. Қорғаныста мотоатқыштар бөлімшесіне маңдайшеп бойынша бекініс тағайындалады?

А) 100 метр;

В) 300 метр

С) 150 метр;

Д) 50 метр;

Е) 200 метр.

11. Мотоатқыштар бөлімшесі маңдайшеп бойынша шабуылдайды?

А) 70 метр;

В) 75 метр

С) 50 метр;

Д) 125 метр;

Е) 200 метр.

12. Бөлімшенің жорықтық реті болуы мүмкін ?

А) үш лек бойынша;

В) бір лек бойынша;

С) бір лек бойынша және екі лек бойынша;

Д) екі лек бойынша;

Е) екі қатарда.

13. ЖҰМ-2 жаяу әскердің ұрыс машинасында жабдықталған радиостанция қандай аралықта тұрақты байланысты қамтамсыз етеді?

- A) 20 км;
- B) 10 км;
- C) 40 км;
- D) 50 км;
- E) 100 км.

14. Шолғыншылар алдыға немесе жанға қарай қандай аралыққа жіберілуі мүмкін?

- A) 100 м;
- B) 300 м;
- C) 400 м;
- D) 500 м;
- E) көзге көрініп тұратын жерге дейін.

15. Аялдаулар арасындағы жүгірулердің ұзындығы жергілікті жерге және қарсыластың оқ атуына тәуелді. Орташа осы ұзындық қанша болады?

- A) 20-30 адым;
- B) 10-20 адым
- C) 40-60 адым
- D) 5-10 адым
- E) 50-60 адым.

16. Жағдайға, жергілікті жердің бедеріне және қарсыластың оқатуына тәуелді түрде еңбектеу жүргізіледі?

- A) тіземен және оң жағымен;
- B) екі аяқпен екі қолды жартылай бүгіп немесе оң жақ қапталмен;
- C) ішпен немесе екі аяқпен екі қолды жартылай бүгіп және шынтақпен;
- D) ішпен еңбектеп;
- E) екі аяқпен екі қолды жартылай бүгіп .

17. Ядролық жарылыстың жарығын байқағанда?

A) басыңды жарылыс жаққа қарай бұрып, бетті жерге қаратып қолдарды дененің астына тығып жылдам жату керек және көздерді жұму қажет;

B) аяғыңды жарылыс жаққа қарай бұрып, қолдарды дененің астына тығып жылдам жату керек және көздерді жұму қажет;

C) аяғыңды жарылыс жаққа қарай бұрып, бетті жерге қаратып қолдарды дененің астына тығып жылдам жату керек және көздерді жұму қажет;

D) аяғыңды жарылыс жаққа қарай бұрып, бетті жерге қаратып жылдам жату керек ;

E) аяғыңды жарылыс жаққа қарай бұрып, бетті жерге қаратып қолдарды дененің астына тығып жылдам жату керек .

18. Жаяу әскердің ұрыс машинасына (ЖҰМ) сарбаздарды отырғызу жүргізіледі?

- A) қапталдағы есік арқылы;
- B) қапталдағы люктар арқылы;
- C) артқы есіктер арқылы;

- D) артқы және қапталдағы люктар арқылы;
- E) қапталдағы есіктер және жоғарғы люктар арқылы.

19. Миналық-жарылғыш бөгеттерден өтуде жасалған жолдан оқшашаршы өтеді?

- A) бірінші болып;
- B) соңғы;
- C) төртінші болып;
- D) бөлімше командирінен кейін;
- E) бөлімше командирінің алдында.

20. Қарсыластың жаяу әскері окопқа 30-40 метр қашықтыққа жақындағанда сарбаз?

- A) оған граната лақтырады;
- B) граната лақтырады және оқ атып кзін жояды;
- C) граната лақтырады және жекпе-жек ұрысқа дайындалады;
- D) жекпе-жек ұрысқа дайындалады;
- E) шегінуді ойластырады.

«Тактикалық дайындық» тарауы бойынша бақылау сұрақтарының дұрыс жауаптары

Сұрақтың №	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Дұрыс жауап	b	a	b	b	a	c	a	b	b	a

Сұрақтың №	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Дұрыс жауап	c	c	a	b	a	b	c	c	a	b

4. «Атыс даярлығы» тарауы бойынша бақылау сұрақтары

1. АК-74 автоматының калибрі?

- A) 7,62 мм;
- B) 9,00 мм;
- C) 5,45 мм;
- D) 4,5 мм;
- E) 5,6 мм.

2. АК-74 жиынтығына кіреді?

- A) жабдықтар, белбеу және оқжатарларға арналған сөмке;
- B) оқжатар, түнгі көру құралдары;
- C) патрондар;
- D) сүмбі, пенал;
- E) оқжатар, пенал.

3. АК-74 автоматы атысының көздеу қашықтығы?

- A) 400 метрге дейін;
- B) 1000 метрге дейін ;

- C) 900 метрге дейін;
- D) 2000 метрге дейін;
- E) 500 метрге дейін.

4. Ұңғы қорабында ораналасқан бөлшектер мен механизмдерді ластанудан сақтауға аранлаған автоматтың бөлігі?

- A) жапқыш рама;
- B) ұңғылық қораптың қақпағы;
- C) ұңғылық қорап;
- D) ұңғылық қаптамасы бар, газды бағыттау құбыры;
- E) Бекіту қорабы.

5. РПК 74 қол оқшашарының калибрі?

- A) 5,45 мм;
- B) 9,00 мм;
- C) 7,62 мм;
- D) 12,82 мм;
- E) 8,00 мм.

6. Қарсыластың тірі күшін жою және оқ атуды түзету мен бағыт беру үшін қандай патрондар қолданылады?

- A) болат білікті кәдімгі оқ;
- B) броньды тесетін жанғыш оқ;
- C) трассир оғы;
- D) жарылғыш оқ;
- E) кәдімгі оқ.

7. Ұрыста әртүрлі нысаналарды ату үшін жеке құрамға штатты қаруды қолдануға және қарудың материалдық бөлігін, атыстың әдістері мен ережелерін оқыту?

- A) барлау даярлығы;
- B) арнайы даярлық;
- C) атыс даярлығы;
- D) тактикалық даярлық;
- E) қорғаныс даярлығы.

8. Қолды күйоден сақтайтын және автоматты ұстаудағы қолайлы іс-қимылдар жасауға мүмкіндік беретін автоматтың негізгі бөлігі?

- A) сағақ;
- B) көздеу құралдары;
- C) оқпан тежегіші-компенсатор;
- D) ұңғылық қаптамасы бар, газды бағыттау құбыры;
- E) ұңғылық қаптамасы бар құбыр.

9. Ф-1 қол гранатының жарықшақтарының әсер ету радиусы?

- A) 50 м дейін;
- B) 100 м дейін;
- C) 200 м дейін;
- D) 25 м дейін;
- E) 55 м дейін.

- 10. РГД-5 қол гранатының жарықшақтарының әсер ету радиусы?**
А) 25 м дейін;
В) 200 м дейін;
С) 100 м дейін;
D) 100 м дейін;
E) 55 м дейін.
- 11. Ф-1 қол гранатын лақтырғанда тұтандырғыш капсулі лақтыру мезетінде тұтанады, ал жарылыс қанша уақытан соң болады?**
А) 2,2-2,3 с;
В) 3,2-4,2 с;
С) 2,0-5,2 с;
D) 5,2-6,2 с;
E) 3,3-4,0 с.
- 11. Мотоатқыштар бөлімшесі маңдайшеп бойынша шабуылдайды?**
А) 70 метр;
В) 75 метр
С) 50 метр;
D) 125 метр;
E) 200 метр.
- 12. Қорғаныстық ұрыста қарсыластың тірі күшін жою үшін арналған қашықтықтан әсер ететін жарықшақты қол гранаты?**
А) РПГ-43;
В) Ф-1;
С) РГД-5;
D) РГО;
E) ПГ-7.
- 13. Шабуылда ұрыста қарсыластың тірі күшін жою үшін арналған қашықтықтан әсер ететін жарықшақты қол гранаты?**
А) Ф-1;
В) РГД-5;
С) РПГ-43;
D) РГО;
E) ПГ-7.
- 14. Қаруды тазалаудан кейін майлау жүргізіледі?**
А) тазалаудан соң 10 минуттан кейін;
В) тазалау мен бірге;
С) тазалай салысымен;
D) 60 минуттан кейін;
E) бір тәуліктен кейін.
- 15. Қолданылмаған қаруды тазалау және майлау жүргізіледі?**
А) күнде;
В) кемінде айына бір рет;
С) кемінде аптасына бір рет;
D) кемінде күніне бір рет;

Е) әр сағат сайын.

16. Атыстан кейін қаруды тазалау және майлау жүргізіледі?

А) атыс аяқталғаннан кейін дереу жүргізіледі, атыстан қайтқаннан кейін автоматты 3-4 күн ішінде дұрыстап тазалайды;

В) атыс аяқталғаннан кейін дереу жүргізіледі, атыстан қайтқаннан кейін автоматты дұрыстап тазалайды;

С) атыс аяқталғаннан соң бір рет;

Д) дереу;

Е) аптасына бір рет.

17. Сабактар арасында үзілістерде жәнне демалыс аядаударда автомат қайда болады?

А) белбеуде немесе қолда;

В) командирдің командасы бойынша жерге қойылады және күзетіледі;

С) бір-біріне тіреп қойылады және күзетіледі;

Д) жолдасына беріледі;

Е) барлық жауптар дұрыс.

18. Атысты уақытша тоқтату үшін қандай команда беріледі?

А) "Қарудан оқты ал";

В) "Тоқта" (Жүріп келе жатқанда "Атысты тоқтат");

С) "Қаруды тексеруге";

Д) "Тоқта";

Е) "Тоқта" "Қарудан оқты ал".

19. Атысты толық тоқтату үшін қандай команда беріледі?

А) "Тоқта" "Қаруды тексеруге";

В) "Қаруды тексеруге";

С) Қарудан оқты ал".

Д) "Тоқта" (Жүріп келе жатқанда "Атысты тоқтат");

Е) "Тоқта"

20. Қол гранаттарын лақтыру ауданы қоршалады?

А) 150 м;

В) 200 м;

С) 300 м;

Д) 350 м;

Е) 400 м.

«Атыс даярлығы» тарауы бойынша бақылау сұрақтары

Сұрақтың №	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Дұрыс жауап	с	а	б	б	а	с	с	а	с	а

Сұрақтың №	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Дұрыс жауап	б	б	б	с	с	а	а	б	с	с

5. «Саптық дайындық» бөлімі бойынша бақылау тестісі

1. Сап дегеніміз:

А) әскери қызметшілердің, бөлімдердің жаяу тәртіпте және машиналарда олардың бірлесіп іс-қимыл жасауы үшін белгіленген орналасуы.

В) әскери қызметшілердің, бөлімшелермен бөлімдердің жаяу тәртіпте және машиналарда олардың бірлесіп іс-қимыл жасауы үшін Жарғымен белгіленген орналасуы.

С) әскери қызметшілердің, бөлімшелермен бөлімдердің жаяу тәртіпте бірлесіп іс-қимыл жасауы үшін Жарғымен немесе командирлермен белгіленген орналасуы.

Д) әскери қызметшілердің, бөлімшелермен бөлімдердің бірлесіп іс-қимыл жасауы үшін Жарғымен немесе командирлермен белгіленген орналасуы.

Е) әскери қызметшілердің, бөлімшелермен бөлімдердің жаяу тәртіпте және машиналарда олардың бірлесіп іс-қимыл жасауы үшін командирлермен белгіленген орналасуы.

2. Қатар дегеніміз:

А) әскери қызметшілердің бір сызық бойына бірі екіншісінің қасына белгіленген аралықтарда орналасатын сабы. Машиналар сызығы – машиналардың бір сызық бойына бірі екіншісінің қасына белгіленген аралықтарда орналасатын сабы.

В) әскери қызметшілердің бір сызық бойына белгіленген аралықтарда орналасатын сабы.

С) бұл сапқа тұруы, әскери қызметшілердің бірі-бірінің ту сыртына, ал бөлімшелердің бірі - бірінің бір аралықта Жарғымен немесе командирлермен белгіленген орналасуы.

Д) Қатар, әскери қызметшілердің бір сызық бойына бірі екіншісінің қасына белгіленген аралықтарда Жарғымен немесе командирлермен орналасатын сабы.

Е) Қатар, әскери қызметшілердің бірі бірінің ту сыртына, ал бөлімшелердің бірі - бірінің бір аралықта Жарғымен немесе командирлермен белгіленген орналасуы.

3. Қаптал дегеніміз:

А) Саптың маңдайшепке қарама қарсы жағы .

В) саптың әскери қызметшілер тіке қарап тұрған жағы.

С) Сатың оң (сол) жақ шеті. Бұрылған кезде сап қапталдарының атаулары өзгермейді.

Д) Саптың тылға қарама қарсы жағы.

Е) саптың әскери қызметшілер тіке, ал машиналардың алдыңғы бөлігі қарап тұрған жағы.

4. Маңдайшеп дегеніміз:

А) саптың әскери қызметшілер тіке қарап тұрған жағы (машиналардың – алдыңғы бөлігі) .

В) Сатың оң (сол) жақ шеті.

С) Саптың тылға қарама қарсы жағы.

Д) Саптың маңдайшепке қарама қарсы жағы .

Е) саптың әскери қызметшілер бір жаққа қарап тұрған жағы.

5. Саптың тыл жағы дегеніміз:

А) саптың әскери қызметшілер тіке қарап тұрған жағы (машиналардың – алдыңғы бөлігі) .

В) Сатың оң (сол) жақ шеті.

С) Саптың маңдайшепке қарама қарсы жағы .

Д) Сап қапталдарының қарама қарсы жағы.

Е) саптың әскери қызметшілер бір жаққа қарап тұрған жағы.

6. Аралық дегеніміз:

А) тереңдік бойынша әскери қызметшілер (машиналар), бөлімшелер мен бөлімдер арасындағы қашықтық.

В) маңдайшеп бойынша әскери қызметшілер (машиналар), бөлімшелер мен бөлімдер арасындағы қашықтық.

С) Сап қапталдарының арасындағы қашықтық.

Д) қатар арасындағы тереңдікке қарай қашықтық.

Е) лектер арасындағы қашықтық.

7. Арақашықтық дегеніміз:

А) Сап қапталдарының арасындағы қашықтық.

В) бірінші қатардан соңғы қатарға дейінгі қашықтық.

С) әскери қызметшілер (машиналар), бөлімшелер мен бөлімдер арасындағы түпкі жаққа қарай қашықтық.

Д) қатар арасындағы тереңдікке қарай қашықтық.

Е) лектер арасындағы тереңдікке қарай қашықтық.

8. Қатар бұл:

А) екі қатарлы сапта біреуі екіншісінің ту сыртында тұрған екі әскери қызметші.

В) қатар, әскери қызметшілердің бірі екіншісінің жанына орналасуы.

С) қатар, әскери қызметшілердің бірі екіншісінің ту сыртына қарап тұрған жағы.

Д) қатар, әскери қызметшілердің бірі екіншісінің ту сыртына қарап тұрған арақашықтығы.

Е) қатар, әскери қызметшілердің бірі екіншісінің ту сыртына қарап тұрған белгіленген арақашықтығы.

9. Лек дегеніміз:

А) әскери қызметшілердің бір-бірінің бір сызықтың бойында орналасатын белгіленген арақашықтық.

В) әскери қызметшілердің бір-бірінің ту сыртында , ал бөлімшелер (машиналар) – бір-бірінің артында Жарғымен немесе командирмен белгіленген арақашықтықта орналасатын сабы.

С) әскери қызметшілердің бір-бірінің бір сызықтың бойында орналасуы.

Д) екі қатарлы сапта біреуі екіншісінің ту сыртында тұрған екі әскери қызметші

Е) қатар, әскери қызметшілердің бірі екіншісінің ту сыртына қарап тұрған белгіленген арақашықтығы.

10. Бағыттаушы дегеніміз:

А) көрсетілген бағытта бағыттаушы болып жүріп келе жатқан әскери қызметші (бөлімше, машина)

В) көрсетілген бағытта соңғы жүріп келе жатқан әскери қызметші (бөлімше, машина)

С) көрсетілген бағытта бірінші жүріп келе жатқан әскери қызметші (бөлімше, машина)

Д) көрсетілген бағытта лектің басында жүріп келе жатқан әскери қызметші (бөлімше, машина)

Е) көрсетілген бағытта лектің ортасында жүріп келе жатқан әскери қызметші (бөлімше, машина)

11. Саптық қалып қандай команда бойынша орындалады:

А) «Еркін тұр»

В) «Реттел»

С) «сапқа тұр»

Д) «ки»

Е) «тура»

12. Орнында артқа бұрылу орындалады:

А) сол қол жаққа қарай сол өкшемен және сол аяқтың ұшымен

В) сол қол жаққа қарай сол өкшемен және оң аяқтың ұшымен

С) сағат тіліне қарсы оң өкшемен және сол аяқтың ұшымен

Д) оң қол жаққа қарай сол өкшемен және оң аяқтың ұшымен

Е) сағат тілімен оң өкшемен және сол аяқтың ұшымен

13. Солға бұрылу орындалады:

А) сол қол жаққа қарай сол өкшемен және оң аяқтың ұшымен

В) сол қол жаққа қарай сол өкшемен және сол аяқтың ұшымен

С) сағат тілімен оң өкшемен және сол аяқтың ұшымен

Д) оң қол жаққа қарай оң өкшемен және сол аяқтың ұшымен

Е) сол қол жаққа қарай оң өкшемен және сол аяқтың ұшымен

14. Адыммен қозғалыс жасау қарқыны құрайды:

А) минутына 95-105 адым

В) минутына 100-110 адым

С) минутына 120-130 адым

Д) минутына 90-100 адым

Е) минутына 110-130 адым

15. Саптық адымның ұзындығы құрайды:

А) 70-80 см

В) 80-90 см

С) 60-70 см

Д) 60-90 см

Е) 70-90 см

16. Бөлімшенің өрістетілген сабы, болуы мүмкін:

А) тура немесе жанама

В) бірқатарлы немесе екі қатарлы

- С) оң және сол
- Д) артқы және алдыңғы
- Е) тура және қиғаш

17. Бөлімшені бір қатардан екіге қайта сапқа тұрғызу командамен жүргізіледі:

- А) бөлімше, бірінші-екіншіге - санал
- В) бөлімше екі қатарға сапқа тұр
- С) бөлімше рет бойынша - санал
- Д) бөлімше бір қатарға сапқа тұр
- Е) артқа бұрыла – бас

18. Әскери сәлемдесуді қозғалыста орындау жүзеге асырылады:

- А) 5-6 адым
- В) 4-5 адым
- С) 3-4 адым
- Д) 1-2 адым
- Е) 2-3 адым

19. Автомат «қарубауға » күйінен «кеудеге» күйіне команда бойынша алынады:

- А) «Автоматты кеуде-ге»
- В) «қару – қарубау-ға»
- С) «қарубауды –босат (тарт)»
- Д) «қаруды – кеуде-ге»
- Е) «арқаға»

20. Тәсілді орындауды тоқтату үшін, команда беріледі:

- А) «тік тұр»
- В) «тоқтат»
- С) «тоқта»
- Д) «еркін тұр»
- Е) «артқа - бұрыл»

«Саптық дайындық» тарауы бойынша бақылау сұрақтары

Сұрақтың №	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Дұрыс жауап	b	a	c	a	c	b	c	a	b	a

Сұрақтың №	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Дұрыс жауап	c	b	a	a	c	b	b	c	a	b

6. «Әскери топография» бөлімі бойынша бақылау тестісі

1. Әскери топография зерттейді.

А) жергілікті жерді, оның бағдарын және басқа сұрақтарды, әскерлердің жауынгерлік іс-қимылы қызығушылығы бойынша жергілікті жерді бағалаумен байланысты, әртүрлі жауынгерлік тапсырмаларды орындауда аэрофототүсірімдерді және топографиялық картаны оқуды үйренуді

В) әскерлердің жауынгерлік іс-қимылы қызығушылығына орналасқан жерүсті объектілерімен құрылымдарды зерттейді

С) пайдалы зерттелімдер туралы мәліметтерді алу мақсатында жердің жерүсті құрылы

Д) әскерлердің жауынгерлік іс-қимыл қызығушылығындағы географияны

2. Магниттік азимут дегеніміз:

А) сағат тілімен және солтүстік бағыттар арасындағы горизонталь бұрыш

Б) солтүстік және батыс арасындағы горизонталь бұрыш

С) сағат тілі бойынша (0 ден 360 градусқа дейін) магниттік меридианның солтүстік бағытынан анықталған бағыт (объект бойынша бағыт)

Д) батыс және оңтүстік арасындағы горизонталь бұрыш

3. Компос болмаған жағдайда горизонт жақты анықтауға болады:

А) Стрельца жұлдызы бойынша

В) аспан жарықшасы және жергілікті жердің белгілері бойынша

С) зодиак белгісі бойынша

Д) із бойынша

4. Жергілікті жердің бағдары, яғни

А) жарықтың орналасқан жер жағын және арнайы жергілікті жерді табу

В) горизонт бойынша бағдарды табу; жергілікті қоршаған орта бойынша өз орнынды анықтау, рельеф түрі

С) жергілікті жерді табу және оны карта бойынша белгілеу

Д) жол бойынша маршрутты табу.

5. Магниттік азимут нениң көмегімен жергілікті жер бойынша анықталады:

А) магниттік тілі бар (компас, буссол) бұрышөлшегіш құрылғымен

В) санды компас және шкалды компаспен

С) бөлінген компас және көздегіші бар компас

Д) бөлінетіні жоқ компас

6. Бағдар – бұл

А) жергілікті объектінің дұрыс орналасуы

В) жергілікті жердің қатпары

С) қатпарлар элементтері және жергілікті жердің жақсы белгісі

Д) жергілікті жерде орналасқан қатпарлы объект

7. Горизонтальды бұрыш магнитті меридианның солтүстік бағытына қарай арнайы бағытта сағат тілімен өлшенген

А) магниттік ауытқу

В) магниттік азимут

С) магниттік қозғалыс

Д) магниттік қысым

8. Шектеулі көріністе және нашар бағдарда жергілікті жерде қозғалыстың негізгі тәсілі

А) азимут бойынша қозғалыс

В) із бойынша қозғалыс

С) тапқарлық қозғалыс

Д) тапқарлық із бойынша қозғалыс

9. Сарбаздаң орташа бойына есептелген қос адым ұзындығы қандай

А) 1,7 м

В) 1,8 м

С) 1,5 м

Д) 2 м

10. Қай горизонтқа бағытталған православты церквдің куполы крестің көтеріңкі соңы

А) солтүстікке

В) шығысқа

С) оңтүстікке

Д) батысқа

11. Андрианова компасының шкаласы бір бөлігінің бағасы құрайды:

А) 1 градус

В) 3 градус

С) 2 градус

Д) 5 градус

12. Сіз солтүстікке тура тұрсыз сол жағдайда сіздің оң жағыңызда бағдар болады:

А) оңтүстік

В) батыс

С) шығыс

Д) солтүстік

13. Ауылды, тасты шынды, ескі ауыл құрылысын мох және лишайка жауып тұр

А) солтүстік жақтан

В) шығыс жақтан

С) батыс жақтан

Д) оңтүстік жақтан

14. Құмырсқалар үнемі табылады

А) үйінділерден, солтүстік жақын ауылдан

В) үйінділерден, оңтүстік жақын ауылдан

С) үйінділерден, шығыс жақын ауылдан

Д) үйінділерден, батыс жақын ауылдан

15. Көктемде қар тез ериді

А) оңтүстік төбе биігінде

В) солтүстік төбе биігінде

С) шығыс төбе биігінде

Д) батыс төбе биігінде

«Әскери топография» тарауы бойынша бақылау сұрақтары

Сұрақтың №	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Дұрыс жауап	a	c	b	b	a	c	b	a	c	a

Сұрақтың №	11	12	13	14	15					
Дұрыс жауап	b	c	a	b	a					

7. «Технологиялық дайындық» бөлімі бойынша бақылау тестісі

1. Белгі 1,1 «Темір жол переезіндегі шлагбаум» Жүргізушіні не туралы ақпараттандырады.

- A) шлагбауммен темір жол переездіне жақындықты
- B) шектелген қоршаумен темір жол переездіне жақындықты
- C) жабдықталмаған шлагбауммен темір жол переездіне жақындықты

2. Белгі 1,7 Қозғалысты айнала түйісу елде мекенде қашықтықта -----қауіпті участіктің басталуына дейін орнатылады.

- A) 15-20 метр
- B) 50-100 метр
- C) 150-300 метр

3. Мопедті басқару құқығы тұлғаларға рұқсат етіледі

- A) 15 жас
- B) 18 жас
- C) 16 жас

4. Габаритті транспорт құралына енген жүк «ірігабаритті жүк» арнайы белгімен белгіленеді,

- A) алдынан артынан біржарым метр немесе жанынан отыз сантиметр оттық габариттің ішкі жағынан
- B) алдынан артынан бір метр немесе жанынан қырық сантиметр оттық габариттің ішкі жағынан
- C) алдынан артынан жарты метр немесе жанынан он сантиметр оттық габариттің ішкі жағынан

5. Белгі 3,3 «қозғалыс механикалық транспорт тыйым салынған» топқа жатады:

- A) тыйым салынған белгі
- B) приоритет белгісі
- C) ескерту белгісі

6. Белгі 3,9 «Велосипедпен қозғалысқа тыйым салынған» қозғалысқа тыйым салады:

- A) велосипедтерге
- B) жүк тасымалдау және велосипедке
- C) велосипедтермен мопедтерге

7. Бастапқы транспортты құралдарды жүргізуді үйрену жүргізіледі:

- A) жабық автодромдармен алаңдарда
- B) автомобиль тұрақтарында, егер транспорт құралдары болмаса
- C) елді мекеннен алшақ жолда, белсенді қозғалыс болмаса

8. Тұрғын аймақта транспорт құралдарының қозғалысы өтуге

- A) рұқсат етілген
- B) рұқсат етілген, егер жол аймақтарында қауіпсіздік бұзылмаса
- C) тиым салынған

9. Подъезде белгі 2,4 «жол беріңіз», жүргізуші жол беруі қажет

- A) Қарсы бағытта қозғалушы, транспорт құралдарына
- B) қиылысқан жолда қозғалушы транспорт құралына
- C) жол жөнекей бағытта қозғалушы транспорт құралына

10. Белгі 2,1 «Басты жол» жолды белгілейді

- A) реттелмейтін қиылыс
- B) реттелетін қиылыс
- C) барлық қиылыстар

11. 40 км/с жүретін техникалық мінездемесі бар транспорт құралдары автомагистралдарда

- A) оң жақ жолақпен жүруге рұқсат
- B) тыйым салынған
- C) шектеусіз рұқсат

12. Темір жол переездері жоқ темір жолдарды өтуге

- A) тыйым салынады.
- B) жақын маңда поезд болмаса рұқсат етіледі

С) темір жол бастығының рұқсатымен өтуге рұқсат етіледі

13. Белгі 4,1,5 «Қозғалыс тура немесе солға» қозғалуға рұқсат

- A) тура немесе солға
- B) тура, солға немесе бұрылуға
- C) барлық бағытта

14. Белгі 4,7 «шектеулі төменгі жылдамдық» қозғалысқа рұқсат

- A) Тек төмен немесе белгіленген жылдамдықта (км/с)
- B) тек белгіленген жылдамдықта
- C) тек белгіленген немесе үлкен жылдамдықта

15. Реттелмеген жаяу жүргінші жолында жолды босатады

- A) транспортты құрал жүргізушісі
- A) жаяу жүргінші
- C) келісім бойынша

16. Реттеуші немесе бағдаршам белгілері белгіленген қозғалыс кезегінің қиылысы, саналады

- A) теңбелгілі
- B) реттелуші
- C) реттелмейтін

17. Белгі 5,3 «Автомобильдерге арналған жол» жолды білдіреді, қозғалыс үшін тағайындалған

- A) тек автомобильдермен мотоциклдерге
- B) барлық транспорттық құралдарға жылдамдығы 30 км/с асатын
- C) барлық транспорт құралдарына

18. Белгі 5,11,1 «Айналатын орын» тыйым салынады

- A) айналуға
- B) оңға бұқрылуға

С) солға бұрылуға

19. Реттеуші белгісі «қолы жоғары көтерілген»

А) барлық транспорт құралдарының қозғалысы, жаяу жүргіншіге барлық бағытта тыйым салынған.

В) барлық транспорт құралдарына рұқсат, жаяу жүргіншіге барлық бағытта тыйым салынған.

С) барлық транспорт құралдарының қозғалысына тыйым салынған, жаяу жүргіншіге рұқсат.

20. Тұрғын аймақта және алаңды аймақта транспорт құралдарына жылдамдықпен қозғалуға рұқсат

А) 130км/с артық емес

В) 20 км/с артық емес

С) 30 км/с артық емес

«Технологиялық дайындық» бөлімі бойынша бақылау тестісінің дұрыс жауаптары

Сұрақтың №	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Дұрыс жауап	a	b	c	b	a	c	a	c	b	a

Сұрақтың №	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Дұрыс жауап	b	a	b	c	a	b	a	c	a	b

ҚОРЫТЫНДЫ

Білім беру мазмұнның жаңаруы ол халықаралық және отандық тәжірибені есептей отырып мемлекеттік басымдықтардың тапсырмаларын жүзеге асыру керек. Білім беру мазмұнның жаңаруына байланысты мектеп шығармашылық ойлау қабілеті жоғары, өзіне сенімді, парасатты, адамгершілігі мен физикалық дайындығы жоғары жеке тұлғаны қалыптастыра алама.

Жаңартылған білім беру мазмұны оқу нәтижелеріне бағытталған, оқу материалдарын есептеумен жобаланады.

Әдістемелік құралдың бірінші тарауында «Бастапқы әскери және технологиялық дайындық» (10-11-сыныптар) сабағының білім мазмұнының жаңаруы барысында оқу бағдарламасының ерекшелігі ашылған. «Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» оқу сабағының мазмұнын ашатын тараулар мен бөлімдері, сызбалар және кестелермен түсіндірілген.

Екінші тарауда «Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» сабағын ұйымдастырудағы оқытудың әдістері мен формалары қарастырылған. Әдістемелік ұсыныста сабақтың жоспары, тақырыптар тізімі және оқу сағаттары, алғашқы әскери және технологиялық дайындық сабағын жүргізу тәртібі көрсетілген.

Әдістемелік құралдың үшінші тарауында «Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» сабағының оқу барысында оқу сыныптарын пайдалану мүмкіндіктеріне әдістемелік ұсыныс жасалған.

«Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» сабағының әдістемелік құралының төртінші тарауында оқыту процесін ұйымдастырудағы білім беру мазмұнының жаңаруы көрсетілген.

«Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» сабағының бағдарламасы бойынша оқушылардың сабақты аяқтау кезеңінде әскери қызметтің негізін қамтитын тест, теориялық білімін бақылау – сынақтары жүргізіледі. Ұсынылатын тест тапсырмаларын оқу барысында ағымдағы тексеріс кезінде де қолдануға болады.

Оқытушы – алғашқы әскери және технологиялық дайындық сабағын ұйымдастырушы, бастапқы шарттардың ерекшеліктері, оқу орнының материалдық базасының бар-болуы және жай-күйі, жеке дайындық деңгейі, оқытудағы дербес тәжірибесі, тағы басқа әдістер қолдануға болатыны, сабақ өту формасы, анықталған бағдарламаның мақсаттарымен тапсырмаларын сапалы орындайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының 2012 жылдың 16 ақпанындағы «Әскери қызмет және әскери қызметшілердің мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасының Заңы
2. Қазақстан Республикасының Білім Заңы 2007 жылдың 27 шілдесіндегі №319ІІІ
3. Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан - 2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы. Астана, Ақорда 14.12.2012ж.
4. Қазақстан Республикасы Қорғаныс министрінің 2014 жылғы 19 желтоқсандағы № 606 бұйрығы «Бастапқы әскери даярлықты ұйымдастыру және жүргізу, сондай-ақ оның оқу-материалдық базасын қалыптастыру қағидасы».
5. Типовые программы подготовки водителей транспортных средств. Программа подготовки водителей транспортных средств категории «А» подкатегории «А1», «В1. Приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 2 декабря 2014 года № 862.
6. План мероприятий по реализации приоритетных направлений развития образования и науки РК на 2014-2016 гг., утвержденный приказом Министра образования и науки РК № 9 от 13.01.2014 г.
<http://skocontrol.gov.kz/files/NPA/3-h%20letnii%20plan.doc>.
7. Қазақстан Республикасының Конституциясы.
8. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 23 тамыздағы №1080 қаулысымен бекітілген Орта білім берудің (бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім беру) мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты
9. Начальная военная подготовка и основы безопасности жизнедеятельности: Пробный учебник для 12-го класса 12-летней школы/Ерекешев А. М., Рихтер А. И., Бодеев М. Т., Ерекешев С. А. – Алматы, «Эксклюзив», 2014. – 180 стр.
10. Техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарын жабдықтармен және жиһазбен жарақтандыру нормаларын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 7 наурыздағы № 97 Бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2012 жылы 16 сәуірде № 7574 тіркелді
11. Мектепке дейінгі, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарын жабдықтармен және жиһазбен жарақтандыру нормалары Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 7 наурыздағы № 97 бұйрығы
12. Мектептегі оқу кабинеттерінде білім беру үдерісін ұйымдастыру бойынша нұсқаулық. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. – 49 б.

Мазмұны

Кіріспе	3
1 Білім мазмұнын жаңарту аясында «Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» пәні оқу бағдарламасының ерекшеліктері	4
2 «Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» оқу пәнін оқытуды ұйымдастырудың нысандары, әдістері, құралдары	18
3 Оқу процесінде «Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» кабинетінің, әскери алаңның ресурстарын пайдалану	75
4 Білім мазмұнын жаңарту аясында «Алғашқы әскери және технологиялық дайындық» оқу пәнін оқыту процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері	87
Қорытынды	120
Пайдаланылған әдебиеттер тізімі	121

Введение

Начальная военная подготовка является обязательным предметом изучения учащейся молодежью допризывного и призывного возраста в общеобразовательных школах всех типов, средних специальных учебных заведениях (колледжах) и профессионально-технических школах независимо от форм собственности и ведомственной подчиненности [1].

Предмет «Начальная военная и технологическая подготовка» – дисциплина, главный акцент которой, направлен на воспитания обучающихся в духе патриотизма и готовности к защите Родины. Данная программа позволит обучающимся усвоить навыки военной службы, одновременно приобретая знания по основам военного дела и безопасности жизнедеятельности человека в чрезвычайных ситуациях.

Методические рекомендации по изучению предмета «Начальная военная и технологическая подготовка» состоят из четырех разделов:

Раздел 1 - Особенности учебной программы предмета «Начальная военная и технологическая подготовка» в рамках обновления содержания образования.

Раздел 2 - Формы, методы, средства обучения по предмету «Начальная военная и технологическая подготовка».

Раздел 3 - Использование ресурсов кабинета «Начальная военная и технологическая подготовка», военной площадки в учебном процессе.

Раздел 4 - Особенности организации образовательного процесса по учебному предмету «Начальная военная и технологическая подготовка» в рамках обновления содержания образования.

В методических рекомендациях рассматриваются вопросы по организации занятий по начальной военной и технологической подготовке в учебном заведении и на учебно-полевых сборах; требования к учебно-материальной базе; приведены таблицы с перечнем изучаемых тем, методы обучения, контрольные тесты по каждому разделу обучения и т.д.

Изложенные в руководстве формы организации занятий и методы их проведения носят рекомендательный характер. Преподаватель-организатор начальной военной и технологической подготовки, исходя из особенностей местных условий, наличия и состояния учебной материальной базы учебного заведения, личного опыта, уровня подготовки обучающихся, может применять и другие формы, методы, приемы проведения занятий, которые обеспечат качественное выполнение целей и задач, определенных Государственной общеобязательной стандарт общего среднего образования (далее ГОСО) и учебной программой [2].

1 Особенности учебной программы предмета «Начальная военная и технологическая подготовка» в рамках обновления содержания образования

Учебная программа является учебно-нормативным документом, определяющим по каждому учебному предмету/дисциплине содержание и объем знаний, умений, навыков соответственно возрастным познавательным возможностям учащихся.

Учебная программа ориентирует процесс обучения на использование методического потенциала каждого предмета для осознанного усвоения учащимися знаний и умений по предметным областям, развитие самостоятельности путем овладения способами учебной, проектной, исследовательской деятельности, приобретение умений ориентироваться в социокультурном пространстве.

В рамках обновленного содержания образования на уровне общего среднего образования в 10-11 классах будет изучаться предмет «Начальная военная и технологическая подготовка». Базовое содержание данного предмета предусматривает изучение материалов начальной военной и технологической подготовки, по основам военной робототехники.

В учебной программе по предмету «Начальная военная и технологическая подготовка» для 10-11 классов гармонично сочетаются традиционные функции учебно-нормативного документа с описаниями инновационных педагогических подходов к организации образовательного процесса в современной школе. Подходы к обучению являются основными ориентирами в построении принципиально новой структуры учебной программы по предмету. Ценностно-ориентированный, деятельностный, личностно-ориентированный, коммуникативный подходы, как классические основы образования, использованы для усиления приоритетности системы целей обучения и результатов образовательного процесса, что нашло отражение в новой структуре учебной программы.

Цель предмета – изучение обучающихся основных положений Конституции Республики Казахстан, основ обороны государства; уяснение назначения Вооруженных Сил Республики Казахстан, их характера и особенностей, значения воинской службы как священного долга и обязанностью каждого гражданина Республики Казахстан.

Задачи предмета:

- 1) изучение основных требований военной присяги, уставов Вооруженных Сил Республики Казахстан;
- 2) ознакомление с вооружением и военной техникой воинских частей, с размещением и бытом личного состава;
- 3) приобретение необходимых военных знаний и практических навыков;
- 4) приобретение первичных практических знаний и умений по робототехнике, использованию IT-технологий и основам вождения колесных

машин; освоения основ безопасности жизнедеятельности человека в чрезвычайных ситуациях;

5) проведение военно-профессиональной ориентации на овладение военно-учетными специальностями и выбор профессии офицера;

6) формирование у обучающихся высокого казахстанского патриотизма и чувства верности своему Отечеству.

Изучение предмета «Начальная военная и технологическая подготовка» позволит обучающимся:

- понимать важность и необходимость защиты своей Родины и ответственность каждого гражданина за ее безопасность;

- применять приобретённые предметные знания, умения и навыки в службе в Вооруженных Силах, других войск и воинских формирований Республики Казахстан;

- сформировать у обучающихся стройную систему логически взаимосвязанных понятий целостного представления о службе в Вооруженных Силах Республики Казахстан;

- оценивать необходимость в улучшении двигательных компетенций в своём физическом развитии;

- развивать личные нравственные качества и осознавать необходимость непрерывного саморазвития;

- развивать навыки критического и творческого мышления, разрешения проблем и коммуникативные навыки.

Данная программа позволит обучающим усвоить навыки военной службы, одновременно приобретая знания по основам военного дела и безопасности жизнедеятельности человека в чрезвычайных ситуациях.

На начальную военную и технологическую подготовку в общеобразовательных учебных заведениях отводится 98 часов, в 10 классе 64 часа, из них 30 учебных часов отводятся на учебно-полевые сборы, которые обеспечиваются за счет вариативных часов. В 11 классе 34 часа.

Базовое содержание учебного предмета «Начальная военная и технологическая подготовка» в 10-классе состоит из 8 разделов.

«Вводное занятие» включает следующие темы: Цели, задачи и содержание начальной военной и технологической подготовки обучающихся. (1 ч.). Законы Республики Казахстан «Об обороне и Вооруженных Силах Республики Казахстан», «О воинской службе и статусе военнослужащих», «О национальной безопасности», «О Гражданской защите» «Об образовании» и приказ Министра обороны Республики Казахстан об утверждении «Правил организации и проведения, а также формирования учебно-материальной базы начальной военной подготовки». Права и обязанности, учащихся на уроках по начальной военной и технологической подготовке.

1. «Вооруженные Силы Республики Казахстан – гарант военной безопасности государства» включает следующие темы: Конституционные основы обороны государства. (1 ч.). Основные положения Конституции РК в

обеспечении безопасности государства [3]. Вооруженные Силы Республики Казахстан, их состав и назначение.

Воинские символы Вооруженных Сил Республики Казахстан. (1 ч.)
Воинские символы Вооруженных Сил Республики Казахстан. Боевое знамя части. Требования военной присяги к военнослужащим. Значения воинской службы, как священного долга и обязанности граждан Республики Казахстан.

Экстремизм и терроризм, как угроза национальной безопасности. (1 ч.)

Виды экстремизма: политический, религиозный, экономический и экологический. Экстремизм, терроризм, их характерные черты. Причины возрастания террористических угроз в современном мире [4].

2. «Общевоинские уставы Вооруженных Сил, других войск и воинских формирований Республики Казахстан» включает следующие темы:

Общевоинские уставы Вооруженных Сил, других войск и воинских формирований Республики Казахстан. (1 ч.) Общие положения общевоинских уставов Вооруженных Сил, других войск и воинских формирований Республики Казахстан, их значение в жизни и деятельности воинского коллектива. Общие обязанности военнослужащих. Воинские звания и знаки различия.

Военнослужащие и взаимоотношения между ними. (1 ч.) Начальники и подчиненные, старшие и младшие, их права и обязанности. Правила воинской вежливости и поведения военнослужащих. Приказ, порядок его отдачи и выполнения. Обращение к начальникам и старшим.

Воинская дисциплина, ее сущность и значение. (1 ч.) Воинская дисциплина, поощрения и дисциплинарные взыскания. Обязанности военнослужащих по соблюдению воинской дисциплины. Поощрения, применяемые к солдатам. Дисциплинарные взыскания, налагаемые на солдат.

3. «Тактическая подготовка» включает следующие темы: Организация и боевые возможности мотострелкового отделения. Организация отделения. Штатное вооружение и боевая техника. Боевые возможности отделения (1 ч.).

4. «Огневая подготовка» включает следующие темы: Автомат и ручной пулемет Калашникова. (1 ч.) Меры безопасности при обращении с оружием и патронами. Назначение, боевые свойства, общее устройство и принцип работы автомата и ручного пулемета Калашникова.

Неполная разборка и сборка автомата Калашникова. (1 ч.) Неполная разборка и сборка автомата. Назначение, устройство частей и механизмов автомата Калашникова и патронов.

Подготовка автомата Калашникова к стрельбе. (1 ч.) Принадлежности к автомату. Порядок чистки и смазки автомата после стрельбы. Хранение автомата. Осмотр и подготовка автомата и патронов к стрельбе. Возможные задержки при стрельбе и способы их устранения.

Ручные осколочные гранаты. (1 ч.) Назначение, боевые свойства ручных осколочных гранат (РГД-5, РГН, Ф-1, РГО). Устройство гранат и запалов. Работа частей и механизмов гранаты при броске. Подготовка гранаты к метанию.

5. «Строевая подготовка» включает следующие темы: Строи и их элементы. Строевая стойка. (1 ч.) Строи и их элементы. Предварительная и исполнительная команды. Обязанности солдата перед построением и в строю. Строевая стойка. Выполнение команд «Становись», «Равняйся», «Смирно», «Вольно», «Заправиться», «Отставить» «Головные уборы (головной убор) - СНЯТЬ», «Головные уборы (головной убор) - НАДЕТЬ».

Повороты на месте. Повороты на месте. Перестроение из одношереножного строя в двухшереножный и обратно.

Строевой и походный шаг. (1 ч.) Движение строевым и походным шагом.

6. «Военная топография» включает следующие темы: Ориентирование на местности без карты. (1 ч.) Понятие об ориентировании. Определение сторон горизонта по компасу, небесным светилам и местным предметам. Доклад о своем местонахождении.

Определение магнитного азимута (1 ч.). Азимут и его определение. Современное индивидуальное оборудование для ориентирования на местности. Общие сведения о спутниковых навигационных системах: GPS (Global Positional System), ГЛОНАСС, Galileo.

7. «Основы военной робототехники» включает следующие темы: Основы военной робототехники (2 ч.). Общие сведения о роботах. Применение роботов в военном деле.

Алгоритм управления роботом (2 ч.). Планирование траектории движения робота. Модели и алгоритмы коллективного управления группой роботов.

Задачи для роботов (2 ч.). Функциональные возможности роботов. Постановка и решения частных тактических задач: ориентирование на местности, поведение робота в критических ситуациях.

8. «Основы безопасности жизнедеятельности и информационной технологии» включает следующие темы: Гражданская защита объекта хозяйствования (1 ч.). Организационная структура гражданской защиты объекта хозяйствования (учебного заведения) и ее задачи. Невоенизированные формирования гражданской защиты, их назначение и оснащение.

Ядерное оружие и его характеристика (1 ч.). Виды ядерных взрывов. Поражающие факторы ядерного взрыва и способы защиты от них. Очаг ядерного поражения, его характеристика. Особенности поражающего действия нейтронных боеприпасов.

Химическое оружие (1 ч.). Химическое оружие, признаки его применения. Краткая характеристика отравляющих веществ, их поражающие свойства и способы защиты от них. Очаг химического поражения, первичная и вторичная зоны заражения.

Биологическое (бактериологическое) оружие (1 ч.). Биологическое (бактериологическое) оружие, его поражающее действие, признаки применения. Краткая характеристика бактериальных средств, их поражающие действия и средства защиты от них. Очаг бактериологического поражения, его характеристика. Мероприятия, проводимые в очаге бактериологического поражения. Карантин и обсервация.

Средства защиты органов дыхания (1 ч.). Общевоинской противогаз, его назначение и устройство. Особенности устройства гражданских противогазов. Подбор шлема-маски (маски), проверка исправности, сборка и укладка противогаза. Правила ношения противогаза и пользования им, приемы надевания противогаза на пораженного. Пользование неисправным противогазом. Простейшие средства защиты органов дыхания.

Индивидуальные средства защиты кожи. (1 ч.) Подручные средства защиты кожи, повышение их защитных свойств путем дополнительной герметизации и пропитки. Общее знакомство с назначением специальной защитной одежды (легкий защитный костюм Л-1, защитная фильтрующая одежда, общевоинской защитный комплект) и правила пользования ею.

Средства коллективной защиты (1 ч.). Убежища и противорадиационные укрытия, их защитные свойства, общее устройство и внутреннее оборудование помещений. Укрытия простейшего типа.

Эвакуация и рассредоточение населения (1 ч.). Сигналы оповещения гражданской защиты и порядок действия по ним. Способы и порядок проведения эвакуации и рассредоточения. Обязанности эвакуируемых, их экипировка, необходимые личные вещи, документы и продукты питания. Правила поведения на сборном эвакуационном пункте, в пути следования и по прибытии на место размещения.

Безопасность населения в условиях террористической угрозы (1 ч.).

Действия граждан при угрозе акта терроризма и его совершении. Правила поведения при различных уровнях террористических опасностей.

Действия населения в районах стихийных бедствий (1 ч.). Стихийные бедствия, аварии и катастрофы, их характеристика и возможные последствия. Правила поведения населения при стихийных бедствиях, авариях и катастрофах. Участие населения в ликвидации последствий стихийных бедствий, аварий и катастроф, а также проведении спасательных работ.

Первая медицинская помощь при ранениях, кровотечениях и ожогах (1 ч.). Понятие о ранах и их осложнениях. Виды кровотечений и их характеристика. Причины ожогов и их степень тяжести. Причины возникновения шока. Первая медицинская помощь при ранениях и кровотечениях. Понятие об асептике и антисептике.

Первая медицинская помощь при различных несчастных случаях (1 ч.). Понятие о переломах костей и их признаки. Ушибы, вывихи, растяжение связок, их признаки. Основные положения наложения шины. Способы оказания первой медицинской помощи при различных несчастных случаях.

Понятие об обморожениях, солнечном и тепловом ударах, их профилактика и оказание первой медицинской помощи. Первая медицинская помощь при электротравме, и меры безопасности при ее оказании.

Раздел «Основы военной робототехники» в 10 классе делится на подразделы:

- 1) Основы военной робототехники - Общие сведения о роботах. Применение роботов в военном деле;
- 2) Алгоритм управления роботом - Планирование траектории движения робота; Модели и алгоритмы коллективного управления группой роботов;
- 3) Задачи для роботов. Функциональные возможности роботов - Постановка и решения частных тактических задач: ориентирование на местности, поведение робота в критических ситуациях (рис.1).

Рис. 1. Раздел «Основы военной робототехники»

В базовом содержании предусмотрено использование IT-технологий. А также изменено наименование раздела (Вооруженные силы на страже суверенитета Республики Казахстан) – «Вооруженные Силы Республики Казахстан – гарант военной безопасности государства» [4].

Темы разделов «Тактическая подготовка», «Строевая подготовка», «Огневая подготовка», «Основы безопасности жизнедеятельности и информационной технологии» объединены. Тестовые задания включают материал по всем разделам начальной военной подготовки.

Базовое содержание учебного предмета «Начальная военная и технологическая подготовка» 10 класс	
2017	
Введение	1
Вооруженные Силы Республики Казахстан – гарант военной безопасности государства	3
Общевоинские уставы Вооруженных Сил, других войск и воинских формирований Республики Казахстан	3
Тактическая подготовка	1
Огневая подготовка	4
Стрелковая подготовка	2
Военная топография	2
Основы безопасности жизнедеятельности и IT-технологии	12
Основы военной робототехники	6
Общее количество часов за учебный год	34

Рис.2 Базовое содержание учебного предмета. 10 класс.

Учебно-полевой сбор. 10 класс. Примерное тематическое планирование учебного материала на учебно-полевых (лагерных) сборах (для юношей).

Раздел «Тактическая подготовка» включает:

1) Вооружение и боевая техника воинской части (подразделения); Ознакомление с вооружением и боевой техникой воинской части (подразделения), их назначение, тактико-техническая характеристика; Показ вооружения и боевой техники в действии;

2) Действия солдата в бою; Способы передвижения солдата в бою при действиях в пешем порядке; Действия по вспышке ядерного взрыва; Порядок использования противогаса и общевойскового защитного комплекта (защитного костюма Л-1);

3) Солдат в обороне; Занятие огневой позиции (места для стрельбы); Самоокапывание и маскировка; Действия при применении противником ядерного оружия, с началом огневой подготовки, по сигналам оповещения о воздушном противнике, о радиоактивном, химическом и бактериологическом заражении; Отражение атак танков и пехоты противника с различных направлений; Ведение огня по воздушным целям;

4) Солдат в наступлении; Действия при подготовке к атаке; Выдвижение солдата в колонне при наступлении с ходу и занятие им места в боевом порядке отделения; Преодоление заграждений по проходам и атака; Приемы уничтожения противника в траншее огнем, гранатами, в рукопашном бою; Овладение объектом атаки; Действия на местности, зараженной радиоактивными (отравляющими) веществами в ходе наступления;

5) Солдат наблюдатель; Выбор места для наблюдения, его оборудование и маскировка. Обнаружение целей и доклад о результатах наблюдения. Составление схемы местности и нанесение целей на схему;

6) Солдат в дозоре; Действия солдата, назначенного дозорным. Движение дозорных, осмотр местности и местных предметов. Доклад о результатах наблюдения.

Раздел «Огневая подготовка» включает:

1) Стрельба из автомата (пневматической винтовки); Практическая стрельба из автомата (пневматической винтовки);

2) Метание ручных гранат; Метание ручных осколочных и противотанковых гранат.

Раздел «Общевоинские уставы Вооруженных Сил, других войск и воинских формирований Республики Казахстан» включает:

1) Размещение, жизнь и быт военнослужащих воинской части (подразделения); История воинской части (подразделения); Размещение военнослужащих; Комната информационно-воспитательной работы; Комната для хранения оружия; Учебные городки, спортивная база, солдатская столовая;

2) Обязанности и действия часового на посту; Порядок заряжания оружия; Положение оружия у часового на посту; Действия часового при приеме и сдаче поста, при возникновении на посту пожара и при нарушении порядка вблизи своего поста или на соседнем посту;

3) Действия часового при нападении на пост; Порядок применения оружия.

Раздел «Общевоинские уставы Вооруженных Сил, других войск и воинских формирований Республики Казахстан» включает:

1) Общевоинские уставы Вооруженных Сил, других войск и воинских формирований Республики Казахстан»; Общие положения общевоинских уставов Вооруженных Сил, других войск и воинских формирований Республики Казахстан, их значение в жизни и деятельности воинского коллектива. Общие обязанности военнослужащих. Воинские звания и знаки различия;

2) Военнослужащие и взаимоотношения между ними; Начальники и подчиненные, старшие и младшие, их права и обязанности. Правила воинской вежливости и поведения военнослужащих. Приказ, порядок его отдачи и выполнения. Обращение к начальникам и старшим;

3) Воинская дисциплина, ее сущность и значение; Воинская дисциплина, поощрения и дисциплинарные взыскания. Обязанности военнослужащих по соблюдению воинской дисциплины. Поощрения, применяемые к солдатам. Дисциплинарные взыскания, налагаемые на солдат;

4) Обязанности дневального по роте; Назначение, состав, и вооружение суточного наряда роты. Обязанности дневального по роте. Оборудование и оснащение поста, на котором очередной дневальный выполняет свои обязанности. Действия очередного дневального при прибытии прямых начальников, в случае поступления сигнала «Сбор», тревоги, и пожара.

Обязанности дневального свободной смены. Порядок доклада дневального по телефону. Действия дневального при прибытии в роту военнослужащих не своей роты, при выносе имущества из расположения роты;

5) Обязанности часового; Назначение и задачи караульной службы, обязанности часового. Пост, его оборудование и оснащение.

Раздел «Строевая подготовка» включает:

1) Строевые приемы и движение с оружием; Выполнение приемов «Автомат на грудь», «На ремень», «Положить оружие», «К оружию», «В ружье»;

2) Строи отделения; Построение отделения в развернутый и походный строи; Перестроение отделения из развернутого строя в походный и обратно; Размыкание и смыкание отделения;

3) Сигналы управления строем; Сигналы управления строем: «Внимание», «Сбор командиров», «Марш», «Стой», «Увеличить дистанцию», «Уменьшить дистанцию», «В колонну», «Все кругом», «Все направо (налево)»; Действия военнослужащих у машин и на машинах.

Раздел «Военная топография» включает:

1) Движение по азимутам. Ориентирование на местности без карты.

2017	
Тактическая подготовка	14
Огневая подготовка	6
Общевоинские уставы Вооруженных Сил, других войск и воинских формирований Республики Казахстан	4
Строевая подготовка	4
Военная топография	2
Общее количество часов за учебный год	30

Рис. 3 Учебно-полевой сбор. 10 класс.

Раздел «Технологическая подготовка» в 11 классе делится на подразделы: «Основы и правила вождения колесных машин»; «Основы управления автотранспортным средством и безопасность движения»; «Управления автотранспортным средством в сложных дорожных условиях».

Темы подразделов представлены на рис.4.

Базовое содержание учебного предмета «Начальная военная и технологическая подготовка» 11 класс			
2013		2017	
Вооруженные силы на страже суверенитета Республики Казахстан	2		
Строевая подготовка	3		
Основы безопасности жизнедеятельности	25	Технологическая подготовка:	34
Контрольно-проверочные занятия	4	Основы и правила вождения колесных машин	8
		Основы управления автотранспортным средством и безопасность движения	8 (4+4)
		Управление автотранспортным средством в сложных дорожных условиях	18 (10+8)
Общее количество часов за учебный год	34	Общее количество часов за учебный год	34

Рис.4 Базовое содержание учебного предмета. 11 класс.

Подраздел «Основы и правила вождения колесных машин» в 11 классе включает такие темы:

1) Основы и правила вождения колесных машин. Обязанности участников дорожного движения; Основные понятия и термины, содержащиеся в Правилах дорожного движения. Обязанности водителей, пешеходов и пассажиров. Документы, которые водитель обязан иметь при себе;

2) Сигналы светофора и регулировщика. Применение специальных сигналов. Применение аварийной сигнализации и знака аварийной остановки. Маневрирование [5]. Расположение транспортных средств на проезжей части дороги;

3) Скорость движения. Обгон, встречный разъезд. Остановка и стоянка. Проезд перекрестков. Пешеходные переходы и остановки маршрутных транспортных средств;

4) Движение в различных условиях. Движение через железнодорожные пути. Движение по автомагистралям. Движение в жилых зонах. Приоритет маршрутных транспортных средств. Пользование внешними световыми приборами и звуковыми сигналами;

5) Перевозка пассажиров и грузов; Буксировка механических транспортных средств. Учебная езда. Перевозка пассажиров. Перевозка грузов. Дополнительные требования к движению велосипедов, мопедов, гужевых повозок, а также прогону животных. Обеспечение движения людей с нарушениями опорно-двигательного аппарата;

6) Дорожные знаки. Предупреждающие знаки. Знаки приоритета. Запрещающие знаки;

7) Дорожные знаки – предписывающие знаки. Информационно-указательные знаки. Знаки сервиса. Знаки дополнительной информации (таблички);

8) Дорожная разметка и ее характеристики; Классификация разметки. Действия водителей в соответствии с требованиями горизонтальной и вертикальной разметки. Основные положения по допуску транспортных средств к эксплуатации.

Содержание раздела «Технологическая подготовка» в 11-классе представлено подразделом «Основы и правила вождения колесных машин». Темы этого подраздела представлены на рис.5.

Рис. 5 «Основы и правила вождения колесных машин»

Подраздел «Основы управления автотранспортным средством и безопасность движения» в 11 классе включает такие темы:

1) Меры безопасности на занятиях; Подготовка рабочего места водителя; Знакомство с органами управления автомобиля; Отработка элементов управления с неработающим двигателем; Решение ситуационных задач;

2) Запуск двигателя; Трогание автомобиля с места, движение по прямой, торможение и остановка; Решение ситуационных задач;

3) Движение по кривой траектории, маневрирование; Вождение с переключением передач; Решение ситуационных задач;

4) Заезд в гараж; Решение ситуационных задач;

5) Разворот в замкнутом пространстве; Парковка автомобиля; Решение ситуационных задач;

6) Заезд на эстакаду; Трогание автомобиля, стоящего на подъеме, с места; Решение ситуационных задач.

Содержание раздела «Технологическая подготовка» в 11-классе представлено подразделам «Основы управления автотранспортным средством и безопасность движения». Темы этого подраздела представлены на рис.6.

Рис.6 Основы управления автотранспортным средством и безопасность движения

Подраздел «Управления автотранспортным средством в сложных дорожных условиях» в 11 классе включает такие темы:

- 1) Начало движения и остановка у бордюрного камня (у тротуара); Решение ситуационных задач;
- 2) Движение в ряду с соблюдением дистанции; Решение ситуационных задач;
- 3) Движение с перестроением из ряда в ряд; Решение ситуационных задач;
- 4) Проезд нерегулируемых перекрестков; Решение ситуационных задач;
- 5) Проезд регулируемых перекрестков; Решение ситуационных задач;
- 6) Обгон; Решение ситуационных задач.

Содержание раздела «Технологическая подготовка» в 11-классе представлено подразделом «Управления автотранспортным средством в сложных дорожных условиях». Темы этого подраздела представлены на рис.7.

Рис. 7 Управления автотранспортным средством в сложных дорожных условиях

Для проведения каждого занятия составляется план урока, который утверждается директором учебного заведения. В плане урока отражаются: тема, учебные и воспитательные цели, учебные вопросы, распределение учебного времени, связь изучаемых вопросов с общеобразовательными предметами, материальное обеспечение и ход занятия. При необходимости в нем излагается краткое содержание учебного материала изучаемых вопросов.

Занятия по НВП в учебном заведении проводятся с юношами и девушками совместно.

Во внеклассное время планируются и проводятся военно-спортивные занятия, не реже одного раза в месяц организуется показ военно-учебных и военно-патриотических кинофильмов, а также проводятся занятия кружков.

В целях обеспечения более организованного проведения занятий и привития учащимся практических навыков в выполнении требований общевоинских уставов каждый класс именуется взводом и делится на три (четыре) отделения. Из числа учащихся (юношей и девушек) приказом руководителя учебного заведения назначаются командиры взводов и отделений (девушки назначаются командирами отделений в отделениях, состоящих из девушек).

2 Формы, методы, средства обучения предмету «Начальная военная и технологическая подготовка»

Обучение - это прежде всего, организованное общение между теми, кто имеет знания и опыт, и теми, кто их приобретает. Такое описание метода обучения представляет собой *весь процесс обучения в целом*. Определение и описание обучения включает следующее: цель, задачи обучения, средства обучения, руководство учителя, организация деятельности учащихся, изменения в процессе обучения, результаты или достигнутая цель. В этом и состоит сущность *метода обучения*, что он относится не к какой-то внутренней или внешней стороне, охватывает не часть (опрос, изложение нового материала, закрепление, самостоятельная работа учащихся, контроль) процесса обучения, а весь процесс обучения, в целом [6].

Понимание организации обучения дает возможность определить всю систему, весь понятийно-категориальный аппарат дидактики во взаимосвязи: «обучение» и «образование», «организационные формы» и «методы обучения», «принципы обучения» и т.д. А это ведет к решению вопросов о новых и традиционных образовательных технологиях, целесообразности их применения и перспективности, т.к. оно зависит от правильного понимания форм и методов обучения, научная теория форм и методов обучения целиком зависит от понимания материальности процесса обучения и его сущности.

Начальная военная и технологическая подготовка осуществляется как на теоретических, так и на практических занятиях:

- теоретические занятия проводятся преимущественно в форме рассказа и беседы с использованием дидактического материала, технических средств и инновационных методов обучения;
- практические занятия направлены на закрепление изучаемого материала с использованием вооружения и военно-технического имущества, приборов и другого оборудования.

При проведении вводного занятия рекомендуется рассмотреть три учебных вопроса.

Первый учебный вопрос – законодательная основа организации начальной военной подготовки в учебных заведениях [7]. Рассматривая этот учебный вопрос до учащихся необходимо довести требования статьи 36 Конституции Республики Казахстан, разъяснить, что начальная военная подготовка в учебных заведениях проводится на основании требований закона Республики Казахстан от 16 февраля 2012 года «О воинской службе и статусе военнослужащих».

Порядок организации и проведения начальной военной подготовки, обязанности государственных органов, учреждений и должностных лиц определяет приказ Министра обороны Республики Казахстан от 19 декабря 2014 года «Об утверждении Правил организации и проведения, а также формирования учебно-материальной базы начальной военной подготовки».

Разъясняя требования руководящих документов необходимо довести до сознания обучаемых, что НВП обучения и имеет большое государственное значение.

В этом же учебном вопросе следует объяснить цели и задачи начальной военной подготовки.

Второй учебный вопрос можно сформулировать так: порядок проведения занятий по начальной военной и технологической подготовке. Рассматривая этот вопрос необходимо кратко довести: содержание программы обучения и разъяснить порядок ее выполнения; содержание учебника «Начальная военная и технологическая подготовка»; требования к уровню знаний и умений обучаемых. В этой части занятия рекомендуется разъяснить обязанности учащихся, порядок их поведения на занятиях и при проведении внеклассных мероприятий, довести установленную в учебном заведении форму одежды на занятиях по НВП, какие иметь учебные принадлежности и сроки их подготовки.

Третий учебный вопрос – организационный. Он в себя включает: подбор и назначение командира взвода и командиров отделения, распределение учащихся по отделениям.

В конце занятия целесообразно объяснить, показать и провести тренировку по порядку действий командиров и учащихся при начале занятия и по его окончанию.

Данное занятие проводится методом рассказа, объяснения, показа и тренировки.

При подготовке и проведении занятия используются тексты Конституции Республики Казахстан, закона Республики Казахстан от 16 февраля 2012 года «О воинской службе и статусе военнослужащих», приказа Министра обороны Республики Казахстан от 19 декабря 2014 года «Об утверждении Правил организации и проведения, а также формирования учебно-материальной базы начальной военной подготовки», материал учебника «Начальная военная и технологическая подготовка», общие организационные указания данного методического руководства.

Для проведения каждого занятия составляется план урока, который утверждается директором учебного заведения. В плане урока отражаются: тема, учебные и воспитательные цели, учебные вопросы, распределение учебного времени, связь изучаемых вопросов с общеобразовательными предметами, материальное обеспечение и ход занятия. При необходимости в нем излагается краткое содержание учебного материала изучаемых вопросов.

Преподаватель-организатор должен выступать не как единственный источник знаний, а как организатор активной учебно-познавательной деятельности самих учащихся.

Успешная реализация образовательной программы требует от учителя тщательной подготовки и планирования каждого урока, а также применения современных педагогических подходов, таких как активное обучение, командное преподавание, предметно-языковое интегрированное обучение, критериальное оценивание и др. Акцент в Программе сделан на практическую направленность и развитие исследовательских навыков.

В условиях обновления содержания образования меняются формы и методы организации обучения учебного предмета «Начальная военная и технологическая подготовка». Процесс обучения предмета имеет следующие особенности: ученику не даются знания в готовом виде, а знания добываются учащимся самостоятельно, через организованную учителем коллаборативную среду, поисковую деятельность. Большое внимание уделяется пониманию текста и грамотности чтения (чтению и пониманию смешанных и дискретных текстов, представлять информацию в виде схем, таблиц, алгоритмов).

Современный урок представляет собой следующее:

1. Открытие истины, поиск истины и ее осмысление. Это организованное духовное общение, содержанием которого является научное знание, а результатом - интеллект каждого субъекта, духовное обогащение. Истина не вкладывается в ученика как в мешок, истина постигается, наполняется личностным смыслом. Приемы: недописанный тезис, трансляция «я» учителя, мотивация.

2. Часть жизни ребенка и его проживание должно формироваться на уровне высокой общечеловеческой культуры. Формирование поведенческих привычек, таких как приветствие, взаимное внимание, доброжелательность, этикет. Воспитание - это вхождение ребенка в современную культуру совместно с учителем и с его помощью.

3. Свободный урок, порожденный стремлением гуманизировать действительность, признать человека как наивысшую ценность, предоставить свободу для индивидуального развития. Ученик всегда выступает в роли цели и никогда в роли средства.

4. Создание ситуации успеха, субъективное переживание человеком личных достижений. Приемы: авансирование, оценка детали, снятие страха, доброжелательность, не сравнивать с другим.

5. Полоролевое (гендерное) воспитание.

6. Организация групповой деятельности.

7. Гармоничный урок, соответствие содержательной стороны урока и его внешней формы, чувство меры. Благоприятная психологическая атмосфера урока. Приемы: корректировка педагогических ситуаций, игры, приемы саморегуляции, привнесение ценностей - утвердить истину, проявить добро, обозначить красоту.

Предлагаем следующий алгоритм проведения уроков:

1. По учебной программе предмета «Начальная военная и технологическая подготовка» определяется цель и задачи урока в виде предметных результатов.

2. Для достижения цели и задач подбирается соответствующий вид / виды активных и интерактивных методов обучения (их обзор и соответствие целям урока представлен далее по тексту).

3. Планируются этапы урока, связанные по времени, видам деятельности и ресурсам. Структура каждого урока включает следующие компоненты:

1) целевые установки урока, сформулированные в доступной для учащегося форме («Что узнаем, чему научимся»);

2) задание / задания для актуализации знаний и умений, необходимых для работы на уроке;

3) систему заданий для освоения нового содержания и его применения, включающую текстовой и иллюстративный материал (работа с текстом и иллюстрациями, работа в классе);

4) краткий вывод по содержанию урока («Сделаем вывод», работа в классе);

5) вопросы и задания для организации контрольно-оценочной деятельности (вопросы для самоконтроля).

6) Выдача домашнего задания (домашние и творческие задания).

Цели и задачи обучения на основе компетентного подхода обуславливают необходимость разработки и применения инновационных образовательных технологий. ГОСО среднего образования предполагает, в частности, увеличение объема и роли самостоятельной работы учащихся, широкое применение активных методов обучения, широкий спектр оценочных средств [4].

При изучении учебной программы по предмету «Начальная военная и технологическая подготовка» для 10-11 классов общего среднего образования по обновленному содержанию в соответствии с требованиями ГОСО РК формируются следующие *личностные результаты*:

Учащиеся должны проявлять:

- уважение к Конституции Республики Казахстан, к закону и правопорядку;
- активную гражданскую позицию, высокие патриотические чувства, готовность к служению своей Родине и защите ее интересов;
- владение государственным и родным языками, уважение к истории, культуре и традициям и другим ценностям казахского народа и других этносов, проживающих на территории Казахстана;
- навыки сохранения своей безопасности и безопасности окружающих людей;

- уважение к старшему поколению и заботу о младших, доброту и чуткость к другим.

Системно - деятельностные результаты

Учащиеся должны применять:

- систему знаний по основам наук и сферам применения научных достижений для прогресса человеческого общества;
- уметь анализировать, обрабатывать, синтезировать и использовать научную информацию;
- методы познания, конструирования и исследования, творческого применения;
- современные информационно - коммуникационные технологии [8].

Сегодня часто используют выражения как пассивные, активные и интерактивные методы и приемы обучения.

В специальной литературе есть разные трактовки терминов «метод обучения» и «прием обучения». Это способ взаимодействия учителя и учащихся, с помощью которого происходит передача знаний, умений и навыков.

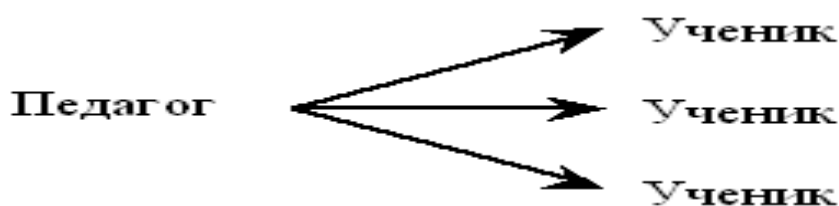
Разница в том, что прием - это кратковременный способ, который предполагает работу с одним, конкретным ЗУН-ом. А метод – это процесс длительный, состоящий из нескольких этапов и включающий в себя множество приемов.

Таким образом, прием обучения - лишь составная часть того или иного метода.

Методы классифицируют по разным признакам:

- по характеру учебной деятельности: репродуктивные, проблемные, исследовательские, поисковые, объяснительно-иллюстративные, эвристические и пр.;
- по степени активности педагога и учащихся: пассивные, активные и интерактивные;
- по источнику учебного материала: словесные, наглядные, практические;
- по способу организации учебно-познавательной деятельности: методы формирования ЗУН на практике, методы получения новых знаний, методы проверки и оценивания.

3) *Пассивные:* где учащиеся выступают в роли «объекта» обучения, который должен усвоить и воспроизвести материал, который передается им учителем - источником знаний. Основные методы – это лекция, чтение, опрос.

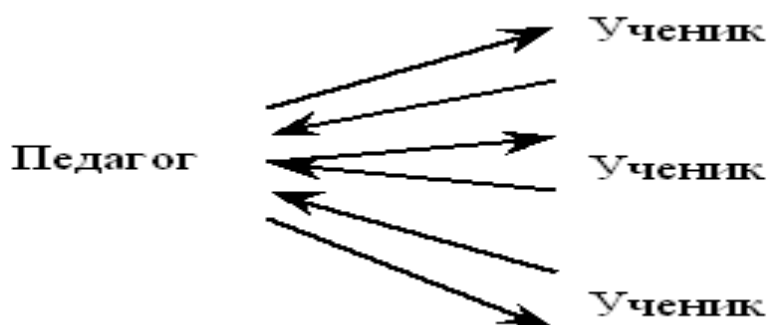

В качестве примера приведем урок на тему «Вооруженные Силы Республики Казахстан – гарант военной безопасности государства». Цель: Изучить содержание военной присяги, помочь осознать её значение в жизни и деятельности ВС. Воспитывать чувство ответственности за выполнение требований присяги, верность воинскому долгу, Боевому Знамени, как символу воинской чести, доблести и славы.

Учебные вопросы:

1. Военная присяга. Значение военной присяги.
2. Порядок принятия военной присяги.

4) *Активные*: где обучающиеся являются «субъектом» обучения, выполняют творческие задания, вступают в диалог с учителем. Основные методы - это творческие задания, вопросы от учащегося к учителю, и от учителя к ученику. Активные методы обучения - это методы, которые побуждают учащихся к активной мыслительной и практической деятельности в процессе овладения учебным материалом. Активное обучение предполагает использование такой системы методов, которая направлена, главным образом, не на изложение преподавателем готовых знаний, их запоминание и воспроизведение, а на самостоятельное овладение учащимися знаниями и умениями в процессе активной мыслительной и практической деятельности.

Активные методы обучения строятся по схеме взаимодействия «учитель = ученик». Из названия понятно, что это такие методы, которые предполагают равнозначное участие учителя и учащихся в учебном процессе. То есть, дети выступают как равные участники и создатели урока.

Признаки активных методов обучения:

- активизация мышления, причем учащийся вынужден быть активным;
- длительное время активности, т.е. учащийся работает не эпизодически, а в течение всего учебного процесса;
- самостоятельность в выработке и поиске решений поставленных задач;
- мотивированность к обучению.

Общая классификация делит активные методы на две большие группы: индивидуальные и групповые, т.е. включает такие группы:

- Дискуссионные.
- Игровые.
- Тренинговые.

- Рейтинговые.

В процессе обучения педагог может выбирать как один активный метод, так и использовать комбинацию нескольких. Но успех зависит от системности и соотношения выбранных методов и поставленных задач.

Рассмотрим самые распространенные методы активного обучения:

– *Презентации* - наиболее простой и доступный метод для использования на уроках. Это демонстрирование слайдов, подготовленных самими учащимися по теме.

В качестве примера приведем презентацию на тему: «Военная топография».

Работа по карте:

Понятие о топографической карте. Работа с картой.

Цель:

Ознакомить учащихся о понятии и назначении топографической карте.

Учебные вопросы:

1. Понятие и масштаб топографической карты.
2. Назначение и величина масштаба карты.

Основное отличие топографических карт от географических заключается в их масштабе. К топографическим относятся карты до масштаба 1:25 000 – 1:100 000 включительно.

Особенно широко карты используются в военном деле. Они являются основным источником информации о местности, одним из средств обеспечения боевых действий войск. В них нуждаются мотострелки, артиллеристы, ракетчики, танкисты, летчики и другие специалисты. По ним ориентируются на незнакомой местности, принимают решение на ведение боевых действий, совершают марши; подготавливают данные для стрельбы артиллерии и пуска ракет; производят измерения и расчеты по инженерному оборудованию местности; определяют координаты целей, осуществляют целеуказания.

Военная топография

Общие методические указания. Занятия по военной топографии проводятся во дворе учебного заведения или на местности и классе. Вначале преподаватель-организатор рассказывает о способах и приемах определения сторон горизонта, своего местонахождения относительно ориентиров и практически показывает их, объясняет порядок работы с компасом, определения направлений (азимутов) на местные предметы и излагает порядок доклада о своем местонахождении. Затем проводится тренировка в самостоятельном выполнении этих способов и приемов каждым обучаемым [9].

На заключительном занятии учащиеся отрабатывают вопрос «Движение по азимутам».

По итогам изучения главы учащиеся должны уметь определять стороны горизонта и свое местонахождение и докладывать о нем относительно ориентиров и местных предметов, двигаться по заданным азимутам. Ознакомиться с порядком определения направлений (азимутов) на местные предметы.

В ходе проведения занятий по военной топографии воспитывать у учащихся инициативу, находчивость, готовность к самостоятельным действиям.

Таблица 1

Перечень тем и расчет часов при изучении главы «Военная топография»

Номер темы	Наименование темы и содержание учебных вопросов	К во часов	Методы обучения	Учебный материал
1	2	3	4	5
1	Ориентирование на местности без карты <i>Урок 1.</i> Понятие об ориентировании. Определение сторон горизонта по компасу, небесным светилам и местным предметам. Доклад о своем местонахождении.	1	Рассказ Показ беседа тренировка	Учебник НВТП, гл. 6, § 1.
2	Определение магнитного азимута <i>Урок 2.</i> Азимут и его определение. Тренировка в определении сторон горизонта и направлений (азимутов) на местные предметы.	1	Рассказ показ беседа тренировка	Учебник НВТП, гл. 6, § 2.
3	Современные средства ориентирования на местности <i>Урок 3.</i> Современные индивидуальное оборудование для ориентирования на местности. Характеристика спутниковых навигационных систем: GPS Global Positioning System ГЛОНАСС (Галилео). Применение БПЛА для изучения местности	1	Рассказ беседа	Учебник НВТП, гл. 6, § 3.
4	Движение по азимутам (на учебном сборе) <i>Урок 4, 5.</i> Ориентирование на местности без карты. Движение по азимутам	2	Практич. работа	Учебник НВТП, гл. 6, § 4.

Ориентирование на местности без карты. Приступая к занятию, преподаватель коротко объясняет учащимся значение военной топографии в системе военных знаний.

Переходя к основной части необходимо объяснить что, для военнослужащих очень важно уметь быстро ориентироваться на незнакомой местности, что это не простое дело и требует определенных знаний и постоянной тренировки. После этого преподаватель доводит до обучаемых, что включает в себя понятие «ориентирование» и его сущность.

Разъяснив понятие об ориентировании, преподаватель переходит к обучению определения сторон горизонта. Стороны горизонта определяются по компасу, небесным светилам и некоторым признакам местных предметов. Для изучения этого положения, преподаватель-организатор объясняет и показывает, как определить стороны горизонта с помощью компаса. Чтобы уяснить, что учащиеся правильно поняли его, преподаватель-организатор предлагает определить с помощью компаса одному обучаемому направление на север, другому на восток, и т.д. Затем преподаватель используя, аналогичную методику, учит определять стороны горизонта по солнцу и часам. Если солнце в момент проведения занятия закрыто тучами, можно предложить учащимся определить направление на солнце с использованием компаса и часов. Определение направления на север по Полярной звезде следует объяснить по плакату и предложить самостоятельно в ночное время этот вопрос уточнить.

Объясняя порядок определения сторон горизонта по некоторым признакам местных предметов необходимо обратить внимание учащихся на то, что этот способ дает большую погрешность. Завершая изложение материала, можно поинтересоваться, знают ли учащиеся другие способы определения сторон горизонта. Если знают, обсудить их.

Завершая занятие, преподаватель-организатор учит учащихся докладывать о своем местонахождении. Для этого преподаватель-организатор делает образцовый доклад, разъясняет его содержание и тренирует учащихся. Ориентирование на местности без карты (на учебном сборе).

При подготовке к данному занятию необходимо подобрать пять – шесть маршрутов для движения по азимуту, подготовить таблицы данных или схемы маршрута движения по азимуту.

При подготовке данных для движения по азимуту рекомендуется выбирать маршруты протяженностью около 2500 метров, с четырьмя участками. Исходной точкой всех маршрутов должна быть одна (место проведения занятия), конечная точка каждого маршрута своя и они не должны совпадать с исходной. С целью удобства контроля за действиями обучаемых, конечные точки маршрутов должны вмещаться в круг диаметром до 300 метров. Маршруты желательно подобрать таким образом, чтобы они обеспечивали безопасность учащихся, и преподаватель имел возможность просматривать действия обучаемых. Запрещается выбирать маршруты, которые пересекают дороги с интенсивным движением транспорта и другие опасные участки местности.

Данное занятие проводится на местности. В начале занятия преподаватель проверяет навыки обучаемых в умении определять магнитные азимуты и направления на местности по заданному магнитному азимуту. В случае необходимости повторно объясняет данный материал.

После этого преподаватель объясняет и показывает технику движения по азимуту в пешем порядке. Убедившись, что учащиеся материал усвоили, делит их на группы по количеству маршрутов, назначает командиров групп, доводит меры безопасности, тактическую обстановку, ставит задачу на движение по азимуту, и выдает данные для движения.

По прибытию учащихся в конечный пункт, преподаватель проводит разбор действий обучаемых, указывает на ошибки, способы их устранения и оценивает действия.

Оценка - обучаемые точно вышли в указанный пункт, и маршрут пройден за время: «отлично» - до 35 минут; «хорошо» - до 40 минут; «удовлетворительно» - до 50 минут; «неудовлетворительно» - обучаемые не вышли в указанный пункт или затратили на прохождения маршрута более 50 минут.

Определение магнитного азимута. Приступая к занятию, преподаватель объясняет, что с целью ориентирования на местности, на практике очень часто необходимо определять магнитные азимуты (направление на местные предметы). После этого он сообщает, что магнитным азимутом называется горизонтальный угол, измеряемый по ходу часовой стрелки (от 0 до 360 градусов) от северного направления магнитного меридиана до определяемого направления на объект. Магнитные азимуты определяются на местности с помощью угломерных приборов, у которых имеется магнитная стрелка (компасов и буссолей). В армейских условиях для этих целей чаще всего используется компас Адрианова.

После этого, изучается с учащимися устройство компаса Адрианова. Для этого, используя компас, преподаватель показывает части компаса, объясняет их назначение, при необходимости, устройство и работу. Изучив устройство компаса, он переходит к основной части занятия – к определению магнитных азимутов.

Для обучения определения магнитного азимута, преподаватель рассказывает и показывает порядок действий для выполнения этого приема. Убедившись, что обучаемые его поняли, он переходит к тренировке. Для тренировки он предлагает учащимся определить магнитные азимуты на окружающие местные предметы, заслушивает их доклады. Если учащиеся в ходе тренировки действуют не правильно или допускают ошибки в результатах, преподаватель указывает на ошибки и дает рекомендации по их устранению. Отработав эту часть занятия, преподаватель сообщает, что учащиеся определяли прямой магнитный азимут, а бывает еще и обратный азимут, объясняет сущность обратного азимута и порядок его определения.

На завершающем этапе занятия рассматривается вопрос определения направления на местности по заданному магнитному азимуту. Изучая этот вопрос, преподаватель действует по выше изложенной методике.

Современные средства ориентирования на местности.

При подготовке к занятию необходимо подготовить видео слайды или плакаты. Приступая к занятию необходимо разъяснить учащимся, что ранее изученные способы ориентирования на местности просты и надежны. Но достижения науки и современные технологии позволяют широко внедрять в Вооруженные силы современные средства ориентирования. Это позволяет решать те же задачи с минимальной затратой времени, с большей точностью и эффективностью. Как правило, современные средства ориентирования еще и многофункциональны. Но, как правило, современные средства работают с использованием электро – магнитной волны. И они могут быть легко «подавлены» средствами радиоэлектронной борьбы. И придется, опять вернуться к компасу.

Изучая вопрос «Современное индивидуальное оборудования для ориентирования на местности» надо используя видео слайд (плакат) рассказать о назначении и комплектности комплекса разведки, управления и связи (КРУС). Разъяснить функциональные возможности каждого узла.

При изучении второго вопроса, также используя видео слайд (плакат) рассказать:

- о существующих спутниковых навигационных системах (российская навигационная спутниковая система ГЛОНАСС, американская GPS, европейская Galileo и китайской Beidou);
- принцип работы спутниковых навигационных систем;
- привести примеры использования этих систем в не военной сфере деятельности.

При изучении вопроса «Применение БПЛА для изучения местности» необходимо рассказать о:

- истории их создания;
- сфере их применения;
- о достоинствах использования БПЛА в военных целях;
- их классификации;
- о способах управления ими;
- назначении и тактико-технической характеристике одного из БПЛА, используемого в военных целях.

Кейс-технологии - используются на анализе смоделированных или реальных ситуаций и поиске решения. Кейс (от англ. *case* – случай) – совокупность учебных материалов, в которых сформулированы практические проблемы, предполагающие коллективный или индивидуальный поиск их решения. Его отличительная способность – описание проблемной ситуации на основе фактов из реальной жизни.

В качестве кейсов можно использовать научные, публицистические, художественные, учебные тексты (материалы газет, журналов, в т.ч. «Журнал Айбын» - ежемесячный республиканский военно-патриотический и информационно-аналитический журнал, «Сарбаз» - еженедельная республиканская военно-патриотическая газета при МО РК, освещающая деятельность Вооруженных Сил Республики Казахстан», материалы из Интернет и др.). Кейсы могут быть практическими (для закрепления ЗУН), обучающими (для решения учебных и воспитательных задач), научно-исследовательскими (для осуществления исследовательской деятельности и формирования исследовательской компетентности).

Требования к кейсу:

1. Постановка актуальной проблемы, которую можно обсуждать и которая не имеет однозначного решения.
2. Соответствие текста поставленным образовательным задачам и теме урока (разделу), в рамках которого он предлагается.
3. Присутствие достаточного количества информации для проведения анализа и нахождения путей решения исследовательской проблемы.
4. Отсутствие авторской оценки проблемы.

В качестве примера приведем кейс-стади урока на тему «Модели и алгоритмы коллективного управления группой роботов».

Одной из самых перспективных отраслей военных технологий в настоящее время является робототехника. К настоящему времени уже созданы автоматизированные аппараты, способные выполнять различные задачи. Правда, нынешние беспилотные самолеты и вертолеты, а также наземные гусеничные машины, при всех их способностях, все еще не могут работать полностью автономно. В большинстве случаев автономность ограничивается некоторыми действиями, которые не требуют, что называется, большого ума: перемещение в заданный пункт, слежение за пространством, поиск объектов, выделяющихся на общем фоне и т.д. Что касается решений о пунктах маршрута или об атаке обнаруженной цели, то они пока принимаются оператором системы, т.е. человеком. Полностью автоматическая работа военных роботов пока что остается «достоянием» научной фантастики, а ученые и инженеры сейчас только-только делают первые уверенные шаги в этой области. Развитие робототехнических технологий может отразиться не только на возможностях автоматизированных систем, но и на прочих сторонах человеческого общества.

Распределение заданий по группам:

Проблемная лекция. В отличие от традиционной, передача знаний во время проблемной лекции происходит не в пассивной форме. То есть преподаватель-организатор не преподносит готовые утверждения, а лишь ставит вопросы и обозначает проблему. Правила выводят сами учащиеся. Этот метод достаточно сложен и требует наличия у учеников определенного опыта логических рассуждений.

В качестве примера приведем урок на тему «Автомат и пулемёт Калашникова».

Вызов.

- Ребята! Посмотрите и скажите, что вы видите на экране (видеофильм).

Учащимся предлагается определить тему урока и сформулировать цель урока.

При подготовке к занятию, для наглядности и экономии времени, целесообразно подготовить видео слайды (видео ролики) или плакаты с изображением автомата, пулемета, их характеристики.

Учебные вопросы можно сформулировать таким образом: первый – «Меры безопасности при обращении с оружием и патронами»; второй «Назначение, боевые свойства и общее устройство АК-74, РПК-74»; третий – «Принцип работы АК-74 и РПК-74».

Приступая к изучению огневой подготовки, преподаватель доводит до обучающихся, что она имеет большое значение в боевой подготовке военнослужащих и направлена на обучение личного состава применению штатного оружия для поражения различных целей в бою.

Начать данное занятие необходимо с изучения мер безопасности при обращении с оружием и патронами. Преподаватель объясняет что, при обращении с оружием и боеприпасами необходимо строго соблюдать меры безопасности. Меры безопасности по каждому виду оружия изложены в соответствующих наставлениях по стрелковому делу и руководствах по данному виду оружия и, правилах организации и проведения стрельб. Основными мерами безопасности являются:

- обучающийся должен знать устройство и принцип работы оружия и применяемые к нему боеприпасы;

- получив оружие, убедится, что оно не заряжено и поставлено на предохранитель;

- работая с оружием, категорически запрещается наводить его на людей, животных, автотранспорт и низко летящие объекты, независимо заряжено оно или нет;

- до производства выстрела не следует держать палец на спусковом крючке;

- не следует без надобности производить спуск курка с боевого взвода, это не безопасно и приводит к досрочному износу частей и механизмов оружия;

- запрещается без надобности досылать патрон в патронник;

- при зарядании и разрядании оружия ствол направлять в безопасном направлении;

- по окончании работы с оружием оно должно быть разряжено, осмотрено и поставлено на предохранитель;

- запрещается использовать для стрельбы неисправное оружие и боеприпасы;

- запрещается трогать, подбирать не взорвавшиеся боеприпасы и гранаты.

При разъяснении мер безопасности преподаватель должен убедить обучающихся что, меры безопасности необходимо соблюдать везде и всегда, что, работая с макетами оружия, с учебным вооружением и боеприпасами надо

действовать так, как с боевым оружием, это будет вырабатывать устойчивые навыки в соблюдении мер безопасности. Практика показывает, что, практически все несчастные случаи с гибелью людей, произошедшие в Вооруженных Силах, обусловлены не соблюдением мер безопасности. Целесообразно привести примеры из опыта службы.

При изучении второго вопроса преподаватель, используя подготовленный материал, показывает автоматы и ручные пулеметы, называет их полное наименование и употребляемые сокращения (например: 5,45-миллиметровый ручной пулемет Калашникова со складывающимся прикладом РПКС-74) и сообщает что, все они предназначены для поражения живой силы противника и его огневых точек. При этом следует разъяснить, что такое живая сила и огневые точки противника. При изучении боевых свойств изучаемого оружия используется слайд (плакат) с характеристиками автомата и пулемета (для сравнения можно привести характеристики аналогичного стрелкового оружия иностранных государств). При изучении боевых свойств необходимо их разъяснять. То есть объяснить, что такое калибр ствола, что такое темп стрельбы и чем он отличается от боевой скорострельности и так далее.

При изучении общего устройства АК-74 и РПК-74, преподаватель, готовясь к показу, разбирает автомат и объясняет что, автомат и ручной пулемет устроены практически одинаково, устройство изучаемого оружия будет произведено на примере автомата, а особенности устройства ручного пулемета будут оговариваться. После этого преподаватель-организатор последовательно показывает каждую основную часть или механизм автомата, называет их и при необходимости оговаривает особенности общего устройства ручного пулемета. Если учащиеся ведут записи (это рекомендуется), преподаватель-организатор следит за тем, чтобы каждый обучаемый вначале увидел и услышал, а за тем записал.

При изучении принципа работы автомата и ручного пулемета, преподаватель может использовать заранее подготовленный видеоролик или автомат и объяснить содержание рассматриваемого вопроса.

Для того чтобы уяснить степень усвоения обучающихся излагаемого материала, рекомендуется после рассмотрения каждого учебного вопроса или после изучения материала всей темы провести краткий опрос.

Дидактические игры. В отличие от деловых игр, дидактические игры регламентируются жестко и не предполагают выработку логической цепочки для решения проблемы. Игровые методы можно отнести и к интерактивным методам обучения. Все зависит от выбора игры. Так, популярные игры-путешествия, спектакли, викторины, КВН – это приемы из арсенала интерактивных методов, так как предполагают взаимодействие учащихся друг с другом.

На уроках начальной военной и технологической подготовки используются различные ролевые игры и игры - состязания. Ролевые игры предполагают наличие воображаемой игровой ситуации, в которой действуют воображаемые герои.

В 10-11 классах ролевые игры постепенно изменяются, в них используются более сложные ситуации (пресс-конференции, уроки-ярмарки, круглые столы).

Занятием обучающего характера с творческим подходом учащихся на уроке является ролевая игра. Итак, тема игры: «Строй и их элементы». Что может стать предметом обсуждения? Проект освоения. Значит, необходима группа учащихся, составляющих такой проект. Кто может обсуждать эти вопросы? Какие компетентные лица? Ими могут стать военные, сержанты, лейтенанты, генералы. При первом совместном обсуждении выстраивается общий сюжет игры: группы учащихся представляют проекты. Вот так, определяются участники игры и обговариваются правила их ролевого поведения.

Занятия по строевой подготовке проводятся на строевой площадке:

1) при проведении практических занятий особое внимание обращается на показ строевого приема преподавателем в целом и по элементам разучиваемых строевых приемов;

2) тренировка учащихся.

Занятия по военной топографии предусматривают в 10 классе обучение учащихся ориентированию на незнакомой местности без карты, определению на ней своего местоположения и выбору маршрута движения к цели по заданному азимуту с помощью компаса и без него, а также с использованием информации полученной с беспилотного дистанционно-пилотируемого летательного аппарата.

Строевая подготовка. Общие методические указания. Занятия по строевой подготовке проводятся на специально оборудованной площадке.

На занятиях по строевой подготовке учащиеся вначале знакомятся с техникой выполнения строевых приемов в целом и по разделениям, а затем тренируются по командам преподавателя или самостоятельно до правильного выполнения строевых приемов.

Совершенствование одиночных строевых приемов проводится как на занятиях по строевой подготовке, так и на занятиях по физической, тактической и огневой подготовке, по уставам, а также при всех построениях, передвижениях и проведении оборонно-спортивных мероприятий.

Действия обучающихся у машин и на машинах отрабатываются с использованием оборудованного грузового автомобиля или макета кузова автомобиля.

По итогам изучения строевой подготовки учащиеся должны:

- знать обязанности солдата перед построением и в строю.
- уметь правильно выполнять команды в строю и одиночные строевые приемы без оружия.
- ознакомиться с выполнением строевых приемов с оружием.

В ходе проведения занятий необходимо воспитывать у учащихся организованность дисциплинированность, подтянутость, опрятность, чувство коллективизма, товарищества и взаимопомощи.

Таблица 2

Перечень тем и расчет часов при изучении главы «Строевая подготовка»

Номер темы	Наименование темы и содержание учебных вопросов	К во часов	Методы обучения	Учебный материал
1	2	3	4	5
1	Строи и их элементы <i>Урок 1</i> Строи и их элементы. Предварительная и полнительная команды. Обязанности солдата ед построением и в строю.	1	Показ объяснен ие трениров ка	Учебник НВП, гл. 5, § 1. СУ ВС РК
2	Строевая стойка <i>Урок 2.</i> Строевая стойка. Выполнение анд «Становись», «Равняйся», ирно», «Вольно», «Заправиться», «Отставить» «Головные уборы (головной убор) - СНЯТЬ», «Головные уборы (головной р) – НАДЕТЬ».	1	Показ объяснен ие трениров ка	Учебник НВП, гл. 5, § 2. СУ ВС РК
3	Повороты на месте <i>Урок 3.</i> Повороты на месте. еостроение из одношереножного строя в двухшереножный и обратно.	1	Показ объяснен ие трениров ка	Учебник НВП, гл. 5, § 3. СУ ВС РК
4	Строевой и походный шаг <i>Урок 4.</i> Движение строевым и одным шагом.	1	Показ объяснен ие трениров ка	Учебник НВП, гл. 5, § 4. СУ ВС РК
5	Воинские приветствия <i>Урок 5.</i>	1	Показ объяснен	Учебник НВП,

	Выполнение приемов воинского приветствия на месте и в движении.		ие трениров ка	гл. 5, § 5. СУ ВС РК
6	Выход из строя и возвращение в строй <i>Урок 6.</i> Выход из строя и возвращение в строй. Подход к начальнику и отход от него.	1	Показ объяснен ие трениров ка	Учебник НВП, гл. 5, § 6. СУ ВС РК
7	Строевые приемы и движение с оружием (на учебном сборе) <i>Урок 7.</i> Выполнение приемов «Автомат грудь», «На ремень», ложить оружие», «К оружию», «В бе».	1	Показ объяснен ие трениров ка	Учебник НВП, гл. 5, § 7. СУ ВС РК
8	Строи отделения (на учебном сборе) <i>Урок 8.</i> Построение отделения в вернутый и походный строи. е построение отделения из развернутого оя в походный и обратно. ыкание и смыкание отделения.	1	Показ объяснен ие трениров ка	Учебник НВП, гл. 5, § 8. СУ ВС РК
9	Сигналы управления строем (на учебном сборе) <i>Урок 9.</i> Сигналы управления строем: «Внимание», «Сбор андиров», «Марш», «Стой», «Увеличить дистанцию», «Уменьшить дистанцию», «В колонну», «Все кругом», «Все направо	1	Показ объяснен ие трениров ка	Учебник НВП, гл. 5, § 9. СУ ВС РК

	ево)» и др. Действия военнослужащих у машин и на машинах.			
--	---	--	--	--

Строй и их элементы

Начать занятие рекомендуется с краткого объяснения значения строевой подготовки в боевой подготовке военнослужащих. Строевая подготовка является одним из основных предметов обучения и воспитания военнослужащих. Она организуется и проводится на основе Строевого устава Вооруженных Сил, других войск и воинских формирований Республики Казахстан. Строевая подготовка включает: одиночные строевые приемы без оружия и с оружием; слаживание подразделений при действиях в пешем порядке и на машинах; способы действий на поле боя.

На занятиях по строевой подготовке военнослужащим прививается аккуратность, дисциплинированность и внимательность, вырабатывается умение выполнять одиночные строевые приемы и действия в составе подразделения. Критерием строевой подготовки военнослужащих является воинская культура и дисциплинированность, готовность умело действовать в строю и в бою.

Изучение темы предлагается начать с объяснения, что такое строй и для чего он применяется. Для изучения элементов строя целесообразно построить отделение и на примере строя отделения, последовательно показать и объяснить все элементы строя. При необходимости, для удобства объяснения, отделение перестраивается. В ходе отработки учебного вопроса можно задавать вопросы обучаемым, с целью определения степени усвоения изучаемого материала.

После показа и объяснения элементов строя, преподаватель отрабатывает вопрос «Предварительная и исполнительная команды», то есть, объясняет сущность управления строем. Управление строем осуществляется командами, которые могут подаваться командиром голосом, сигналами и личным примером, а также передаваться по техническим средствам связи.

Команды могут передаваться по колонне через командиров подразделений (старших машин) и назначенных наблюдателей.

При объяснении данного вопроса необходимо обратить внимание учащихся на то что, команда разделяется на предварительную и исполнительную; команды могут быть и только исполнительные.

Предварительная команда подается для усиления внимания военнослужащих и подготовки к выполнению исполнительной команды отчетливо, громко и протяжно, чтобы находящиеся в строю поняли, каких действий от них требует командир.

Исполнительная команда подается после небольшой паузы громко, отрывисто и четко. По исполнительной команде производится немедленное и точное ее выполнение. В ходе объяснения этого положения необходимо приводить примеры подачи команд и порядок их исполнения. Например: для

поворота направо подается команда «Напра - ВО». В данном случае «Напра» будет предварительной командой, а «ВО» - исполнительной командой.

Чтобы отменить или прекратить выполнение приема, подается команда «ОТСТАВИТЬ». По этой команде принимается положение, которое было до выполнения приема. Эта команда не содержит предварительной части и исполняется всеми присутствующими военнослужащими. В том случае, если нужно привлечь внимание подразделения или отдельного военнослужащего в предварительной команде при необходимости называются наименование подразделения или звание и фамилия военнослужащего. «3-й взвод – ОТСТАВИТЬ», «Рядовой Алимов, - ОТСТАВИТЬ».

Для построения подается команда «СТАНОВИСЬ», перед которой указывается порядок построения. «Отделение, в одну шеренгу – СТАНОВИСЬ».

Для изучения обязанностей солдата перед построением и в строю, преподаватель доводит до обучающихся эти обязанности, объясняет порядок их выполнения, а при необходимости и показывает.

Строевая стойка

Для обучения строевой стойке преподаватель строит взвод в одну шеренгу, и, выйдя перед серединой строя, показывает, как нужно принимать строевую стойку.

Начиная занятие, преподаватель знакомит учащихся с элементами строевой стойки путем образцового ее показа. При этом обучаемые должны видеть преподавателя при показе спереди и сбоку. Затем преподаватель рассказывает и показывает, в каких случаях применяется строевая стойка.

Закончив показ, преподаватель размыкает взвод и приступает к разучиванию строевой стойки по элементам при помощи подготовительных упражнений.

Преподаватель показывает первое подготовительное упражнение – «Развертывание носков по линии фронта на ширину ступни» и приступает к тренировке.

Выполнение этого упражнения осуществляется по команде «Носки свести, делай – РАЗ, носки развести, делай - ДВА».

Подая команды, преподаватель следит за шириной разведения носков, указывает на ошибки и добивается правильного выполнения приема всеми обучаемыми.

Преподаватель-организатор показывает второе подготовительное упражнение – приподнимание груди с подачей корпуса несколько вперед, подбиранием живота, развертыванием плеч и опусканием рук посередине бедер. Для выполнения этого упражнения, необходимо сделать глубокий вдох и в таком положении задержать грудную клетку, сделать выдох и продолжать дыхание с приподнятой грудью. Приподняв грудь, корпус тела следует немного подать вперед и подобрать живот, а плечи развернуть. Руки при этом опускаются так, чтобы кисти, обращенные ладонями внутрь, были сбоку и посередине бедер, а пальцы полусогнуты и касались бедер. Чтобы проверить

правильность подачи корпуса вперед, необходимо приподняться на носки, а затем, не изменяя наклона корпуса, опустится на всю ступню.

Выполнение этого упражнения осуществляется по команде «Грудь приподнять, живот подогнуть, плечи развернуть, корпус тела подать вперед, делай - РАЗ, принять первоначальное положение, делай - ДВА». Это упражнение отрабатывается в той же последовательности, как и предыдущее.

Отработав подготовительные упражнения, преподаватель приступает к тренировке всех элементов строевой стойки в целом, для чего подает команды «СТАНОВИСЬ», «СМИРНО» или другие команды, например: «два шага вперед (назад), шагом - МАРШ», «учащийся Ибраев, Шаг вперед, шагом - МАРШ» и т. д.

После того как обучаемые научатся принимать строевую стойку, преподаватель учит их выполнять команды «РАВНЯЙСЬ», «ВОЛЬНО» и «ЗАПРАВИТЬСЯ» Перед командой «ЗАПРАВИТЬСЯ» надо всегда подавать команду «ВОЛЬНО».

При необходимости выровняться на месте подается команда «РАВНЯЙСЬ» или «Налево - РАВНЯЙСЬ».

По команде «РАВНЯЙСЬ» все, кроме правого флангового, поворачивают голову направо и выравниваются так, чтобы каждый видел грудь четвертого человека, считая себя первым. По команде «Налево - РАВНЯЙСЬ» все, кроме левого флангового, голову поворачивают налево. При выравнивании военнослужащие могут несколько передвигаться вперед, назад или в стороны.

По команде «Вольно» следует стать свободно, ослабить правую или левую ногу, но не сходить с места, не ослаблять внимания и не разговаривать.

По команде «ЗАПРАВИТЬСЯ» разрешается, не оставляя своего места в строю и стоя свободно, поправить оружие, обмундирование, и снаряжение, не громко разговаривать.

Закончив показ и объяснение, преподаватель приступает к обучению. С этой целью производит различные построения, подавая команды, например: «Отделение – РАЗОЙДИСЬ», «Отделение в одну шеренгу – СТАНОВИСЬ», «РАВНЯЙСЬ», «СМИРНО», «ВОЛЬНО», «ЗАПРАВИТЬСЯ» и т. д. При этом преподаватель-организатор наблюдает за действиями обучающихся, указывает на ошибки и добивается правильного выполнения приемов всеми обучаемыми.

Отработав первый учебный вопрос, преподаватель переходит к отработке второго учебного вопроса «Выполнение приема «Головные уборы - СНЯТЬ», «Головные уборы - НАДЕТЬ»

Для снятия головных уборов подается команда «Головные уборы (головной убор) – СНЯТЬ», а для надевания – «Головные уборы (головной убор) – НАДЕТЬ».

Снятый головной убор держится в левой согнутой в локте руке кокардой вперед.

Без оружия или с оружием в положении «За спину» головной убор снимается и надевается правой рукой, а с оружием в положениях «на ремень», «на грудь» – левой.

Головные уборы надеваются и снимаются в строю по команде. Одиночные военнослужащие головной убор снимают и надевают без команды.

Хотя прием снятия головного убора по своему выполнению несложный, целесообразно вначале изучить его по разделениям, а потом в целом.

Для обучения выполнению приема по разделениям преподаватель подает команду «Головные уборы снять, по разделениям: делай – РАЗ, делай – ДВА, делай – ТРИ».

По счету «делай – РАЗ» правой рукой взять головной убор (фуражку за козырек, пилотку и шапку - ушанку за верхнюю часть). По счету «делай – ДВА» снять головной убор, и опустить его на уровень поясного ремня и немного влево, одновременно левой рукой взять фуражку за козырёк, пилотку и шапку за переднюю часть у кокарды, чтобы четыре пальца левой руки были наружу, а большой палец внутри головного убора. По счёту « делай – ТРИ » левую руку с головным убором согнуть в локте и удерживать под прямым углом кокардой вперёд, а правую руку одновременно с этим опустить.

Надевание головного убора надо также выполнять сначала по разделениям, для чего преподаватель подаёт команду «Головные уборы надеть, по разделениям: делай - РАЗ, делай - ДВА, делай - ТРИ».

По счёту « делай - РАЗ» левую руку с головным убором подать вперёд к поясу и одновременно передать его в правую руку. По счёту «делай - ДВА» опустить левую руку, надеть головной убор на голову. По счёту «делай- ТРИ» резко опустить правую руку вниз.

Закончив обучение учащихся снятию и надеванию головного убора по разделениям, преподаватель приступает к тренировке в выполнении приемов в целом, для чего подает команды: «Головные уборы – СНЯТЬ», «Головные уборы – НАДЕТЬ». При этом преподаватель-организатор наблюдает за действиями обучающихся, указывает на ошибки и добивается правильного выполнения приемов всеми обучаемыми.

Повороты на месте

Приступая к занятию, преподаватель с целью совершенствования полученных навыков, проводит контрольную тренировку. На тренировке совершенствуются навыки и оцениваются выполнение команд «СТАНОВИСЬ», «РАВНЯЙСЯ», «СМИРНО», «ВОЛЬНО», «ЗАПРАВИТСЯ».

После тренировки преподаватель переходит к разучиванию приемов поворотов на месте, при этом преподаватель-организатор объясняет что, повороты на месте выполняются по командам: «Напра - ВО», «Пол-оборота напра - ВО», «Нале - ВО», «Пол-оборота нале - ВО», «Кру - ГОМ».

Повороты кругом, налево, пол-оборота налево производятся в сторону левой руки на левом каблуке и на правом носке; повороты направо, пол-оборота направо – в сторону правой руки на правом каблуке и на левом носке.

Повороты выполняются в два приема:

- первый прием – повернуться, сохраняя правильное положение корпуса, и, не сгибая ног в коленях, перенести тяжесть тела на опорную ногу;
- второй прием – кратчайшим путем приставить другую ногу.

Для обучения поворотам на месте преподаватель выстраивает обучающихся в одну шеренгу с интервалом в один шаг и, выйдя на середину строя, показывает поворот в целом в установленном темпе. После этого преподаватель показывает прием по разделениям, поясняет порядок его выполнения и переходит к тренировке приема по разделениям, а затем и в целом.

Поворот направо по разделениям разучивается на два счета по команде «Направо, по разделениям, делай – РАЗ, делай – ДВА». По первому счету обучаемые должны резко повернуться в сторону правой руки на правом каблуке и на левом носке, сохранить положение корпуса, как при строевой стойке, и, не сгибая ноги в коленях, перенести тяжесть тела на впереди стоящую ногу. Каблук сзади стоящей ноги и носок впереди стоящей ноги должны быть развернуты так, чтобы после окончания поворота носки оказались развернутыми на ширину ступни. Положение рук должно быть, как при строевой стойке. По счету «делай – ДВА» кратчайшим путем приставить левую ногу, не сгибая ее в колене

Поворот налево по разделениям разучивается на два счета по команде «Налево, по разделениям, делай – РАЗ, делай – ДВА». По первому счету обучаемые должны резко повернуться в сторону левой руки на левом каблуке и на правом носке, сохранить положение корпуса, как при строевой стойке, и, не сгибая ноги в коленях, перенести тяжесть тела на левую ногу. Каблук сзади стоящей ноги и носок впереди стоящей ноги должны быть развернуты так, чтобы после окончания поворота носки оказались развернутыми на ширину ступни. Положение рук должно быть, как при строевой стойке. По счету «делай – ДВА» кратчайшим путем приставить правую ногу, не сгибая ее в колене

Поворот кругом по разделениям разучивается на два счета по команде «Кругом, по разделениям, делай – РАЗ, делай – ДВА». По первому счету обучаемые должны резко повернуться в сторону левой руки на левом каблуке и на правом носке, сохранить положение корпуса, как при строевой стойке, и, не сгибая ноги в коленях, перенести тяжесть тела на каблук левой ноги, подавая корпус немного вперед. При повороте кругом не допускается размахивание руками вокруг корпуса. По счету «делай – ДВА» кратчайшим путем приставить правую ногу, не сгибая ее в колене.

При выполнении поворотов на месте характерны следующие ошибки:

- преждевременный поворот корпуса по предварительной команде;
- сгибание ног в коленях;
- размахивание руками при поворотах;
- наклонение головы вниз;
- опускание груди или выпячивание живота;
- отклонение корпуса назад;
- поворот не на каблуке, а на всей ступне;
- при повороте кругом неполный разворот;
- приставление ноги не кратчайшим путем и при этом качание корпуса.

Отработав приемы поворотов на месте, преподаватель переходит к отработке вопроса «Перестроения из одной шеренги в две и обратно». Для этого преподаватель-организатор объясняет, что для перестроения отделения из одной шеренги в две предварительно производится расчет на первый и второй по команде «Отделение, на первый и второй - РАССЧИТАИСЬ».

По этой команде каждый военнослужащий, начиная с правого фланга, по очереди быстро поворачивает голову к стоящему слева от него военнослужащему, называет свой номер и быстро ставит голову прямо: левофланговую голову не поворачивает. Объяснив это положение, преподаватель-организатор показывает, как оно выполняется.

Так же производится расчет по общей нумерации, для чего подается команда «Отделение, по порядку - РАССЧИТАИСЬ».

В двухшереножном строю левофланговую вторую шеренгу по окончании расчета строя по общей нумерации докладывает: «Полный» или «Неполный». Разъяснив и показав порядок выполнения этого приема, переходит к тренировке.

Убедившись, что обучаемые правильно выполняют эти действия, объясняет и показывает порядок перестроения из одной шеренги в две и обратно. Перестроение отделения на месте из одной шеренги в две производится по команде «Отделение, в две шеренги - СТРОИСЯ».

По исполнительной команде вторые номера делают с левой ноги шаг назад, не приставляя правой ноги, шаг вправо, чтобы стать в затылок первым номерам, и приставляют левую ногу.

Для перестроения отделения на месте из сомкнутого двухшереножного строя в одношереножный строй отделение предварительно размыкается на один шаг, после чего подается команда «Отделение, в одну шеренгу - СТРОИСЯ». По исполнительной команде вторые номера выходят на линию первых, делая с левой ноги шаг влево, не приставляя правой ноги, шаг вперед и приставляют левую ногу. Объяснив и показав порядок выполнения этих приемов, построив отделения в одну шеренгу, преподаватель приступает к тренировке.

Для выполнения приемов размыкания и смыкания отделения, необходимо объяснить порядок выполнения приемов и показать действия при их выполнении.

Для размыкания отделения на месте подается команда «Отделение, вправо (влево, от середины) на столько-то шагов, разом - КНИСЬ (бегом, разом - КНИСЬ)». По исполнительной команде все учащиеся, за исключением того, от которого производится размыкание, поворачиваются в указанную сторону; одновременно с приставлением ноги поворачивают голову в сторону фронта строя и идут учащенным полушагом (бегом), смотря через плечо на идущего сзади и не отрываясь от него; после остановки идущего сзади каждый делает еще столько шагов, сколько было указано в команде и поворачивается в сторону фронта.

При размыкании от середины указывается, кто средний. Учащийся, названный средним, услышав свою фамилию, отвечает: «Я», вытягивает вперед левую руку и опускает ее.

При выравнивании отделения установленный при размыкании интервал сохраняется.

Для смыкания отделения на месте подаются команда «Отделение, вправо (влево, к средние), сом - КНИСЬ (бегом, сом - КНИСЬ)». По исполнительной команде все учащиеся, за исключением того, к которому назначено смыкание, поворачиваются в сторону смыкания, после чего учащимся полшагом (бегом) подходят на установленный для сомкнутого строя интервал и по мере подхода переходят на строевой шаг, самостоятельно останавливаются и поворачиваются налево (направо).

Объяснив и показав порядок выполнения этих приемов, преподаватель приступает к тренировке.

Строевой шаг

Приступая к занятию, преподаватель с целью совершенствования полученных навыков, проводит контрольную тренировку. На тренировке совершенствуются навыки и оцениваются повороты на месте.

После тренировки преподаватель переходит к изучению приемов движения, при этом преподаватель-организатор объясняет что, движение совершается шагом или бегом. Движение шагом осуществляется с темпом 95-105 шагов в минуту. Длина шага – 60-70 см.

Движение бегом в строю осуществляется с темпом 165-180 шагов в минуту. Длина шага – 85-90 см.

Шаг бывает строевой и походный.

Строевой шаг применяется при прохождении подразделений торжественным маршем, выполнении ими воинского приветствия в движении, подходе военнослужащего к командиру (начальнику) и отходе от него, выходе военнослужащего из строя и возвращении в строй, а также на занятиях по строевой подготовке.

Походный шаг применяется во всех остальных случаях.

Движение строевым шагом начинается по команде «Строевым шагом – МАРШ».

Движение походным шагом начинается по команде «Шагом – МАРШ», по этой команде военнослужащие делают три строевых шага, после чего переходят на походный шаг.

По предварительной команде подать корпус несколько вперед, перенести тяжесть тела больше на правую ногу, сохраняя устойчивость; по исполнительной команде начать движение с левой ноги полным шагом.

При движении строевым шагом ногу вперед выносить на высоту 10-15 см. от земли и ставить твердо на всю ступню, носок выносить более свободно, не вытягивая.

Руками, начиная от плеча, производить движение около тела вперед – сгибая их в локтях, свободно, чтобы кисти поднимались выше пряжки пояса на

ширину ладони и на расстоянии ладони от тела, а локоть находился на уровне кисти руки. Назад – произвольно без напряжений в плечевом суставе, на угол 25-30° (15-20 см от середины бедра). Пальцы рук полусогнуты, голову держать прямо, смотреть перед собой.

При движении походным шагом ногу выносить свободно, и ставить ее на землю, как при обычной ходьбе; руками производить свободные движения около тела.

Во время движения походным шагом при обращении командира (начальника) к подразделению, а также по команде «СМИРНО» перейти на строевой шаг. При движении строевым шагом по команде «ВОЛЬНО» идти походным шагом.

Движение бегом начинается по команде «Бегом – МАРШ».

При движении с места по предварительной команде корпус слегка подать вперед, руки полусогнуть, отведя локти несколько назад; по исполнительной команде начать бег с левой ноги, руками производить свободные движения вперед и назад в такт бега.

Для перехода в движении с шага на бег, по предварительной команде руки полусогнуть, отведя локти несколько назад. Исполнительная команда подается одновременно с постановкой левой ноги на землю. По этой команде правой ногой сделать шаг и с левой ноги начать движение бегом.

Для перехода с бега на шаг подается команда «Шагом – МАРШ». Исполнительная команда подается одновременно с постановкой правой ноги на землю. По этой команде сделать еще два шага бегом и с левой ноги начать движение шагом.

Обозначение шага на месте производится по команде «На месте, шагом – МАРШ» (в движении «НА МЕСТЕ»).

По этой команде шаг обозначать подниманием и опусканием ног, при этом ногу поднимать на 10-15 см от земли и ставить ее на всю ступню, начиная с носка; руками производить движения в такт шага. По команде «ПРЯМО», подаваемой одновременно с постановкой левой ноги на землю, сделать правой ногой еще один шаг на месте и с левой ноги начать движение полным шагом. При этом первые три шага должны быть строевыми.

Для прекращения движения подается команда «СТОЙ», например: «Рядовой Алимов – СТОЙ».

По исполнительной команде, подаваемой одновременно с постановкой на землю правой или левой ноги, сделать еще один шаг и, приставив ногу, принять строевую стойку.

Последовательность обучения движению строевым шагом рекомендуется следующая:

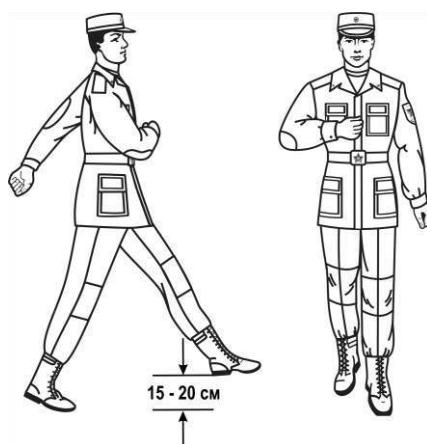
- тренировка в движении руками;
- тренировка в обозначении шага на месте;
- тренировка в движении строевым шагом на четыре счета;
- тренировка в движении строевым шагом на два счета;

- тренировка в движении строевым шагом в замедленном темпе (со скоростью 50-60 шагов в минуту);
- тренировка в движении строевым шагом в уставном темпе по разметке строевой площадки;
- общая тренировка в движении строевым шагом по плацу без разметки;
- оценка действий обучающихся.

Рассказав о применении движения, преподаватель приступает к разучиванию строевого шага. Обучение движению строевым шагом, как и каждый новый прием, следует начинать с образцового показа и пояснения.

Разучивать, строевой шаг рекомендуется, по элементам применяя, для этого подготовительные упражнения.

Показав движение строевым шагом в целом, преподаватель показывает по разделениям первое подготовительное упражнение - движение руками, а затем подает команду «Движение руками, делай РАЗ, делай - ДВА». По счету «делай - РАЗ» обучаемые должны согнуть правую руку в локте, производя движение ею от плеча около тела так, чтобы кисть руки поднялась на ширину ладони выше пряжки пояса и находилась на расстоянии ладони от тела; одновременно левую руку отвести назад, на угол $25-30^{\circ}$ (15-20 см от середины бедра). Пальцы рук должны быть полусогнуты, а локоть правой руки слегка приподнят (рис.8). По счету «делай ДВА» обучаемые должны произвести движение левой рукой вперед, а правой начиная от плеча, назад на угол $25-30^{\circ}$ (15-20 см от середины бедра).

Рис. 8. Движение строевым шагом

После каждого счета преподаватель-организатор задерживает положение рук обучающихся и исправляет допущенные ими ошибки. При неправильном выполнении приема большинством обучающихся преподаватель-организатор подает команду «ОТСТАВИТЬ», а если ошибки допускает, лишь один учащийся, подает команду, например «Учащийся Саматов - ОТСТАВИТЬ».

После разучивания подготовительного упражнения для рук по разделениям по команде преподавателя можно перейти к обучению под счет самих обучаемых или под барабан. Для усложнения этого упражнения к нему в последующем добавляется обозначение шага на месте. Обозначение шага на месте производится по команде «На месте, шагом - МАРШ». Для отработки подготовительного упражнения для рук с шагом на месте преподаватель подает команду «Движение руками с шагом на месте, делай - РАЗ, делай - ДВА». В период тренировки особое внимание обращается на правильное движение и положение рук.

После усвоения правильного положения рук при шаге на месте преподаватель приступает к изучению следующего подготовительного упражнения - движения строевым шагом по разделениям на четыре и на два счета.

Показав подготовительное упражнение по разделениям на четыре счета, преподаватель размыкает отделение на четыре шага и, повернув его направо, командует: «Строевым шагом, по разделениям на четыре счета, шагом - Марш». После команды «МАРШ» считает: «РАЗ, два, три, четыре; раз, два, три, четыре» и т.д. Счет, раз - произносится громко.

По предварительной команде «Шагом» обучаемые подают корпус несколько вперед, перенося тяжесть тела больше на правую ногу и сохраняя устойчивость. По исполнительной команде «Марш» и по счету «Раз» они начинают движение с левой ноги, полным шагом, вынося ногу вперед на высоту 10-15 см. от земли и ставят ее твердо на всю ступню, носок выносят свободно, не вытягивая, отрывая в то же время от земли правую ногу с подтягиванием его на полшага вперед к пятке левой ноги. Одновременно с шагом обучаемые делают движение правой рукой вперед, а левой назад, как было указано в первом подготовительном упражнении и стоят на левой ноге с опущенными руками, правая нога прямая, носком почти у самой земли. По счету «два, три, четыре» делают выдержку, устраняя в это время допущенные ошибки.

По следующему счету «раз» повторяется движение с правой ноги, а по счету «два, три, четыре» снова выдержка и т.д.

После отработки подготовительного упражнения на четыре счета преподаватель повторяет это же движение на два счета, для чего подает команду «Строевым шагом, по разделениям на два счета, шагом - МАРШ» и считает: «раз, два; раз, два» и т.д. Под счет «раз» выполняется шаг под счет «два - выдержка».

Если обучаемые допускают ошибки, следует повторить еще раз упражнение на четыре счета. Затем преподаватель приступает к обучению движения строевым шагом с темпом 50-60 шагов в минуту с последующим наращиванием темпа движения до 95-105 шагов в минуту. Для исправления ошибок рекомендуется с полного темпа движения строевым шагом снова перейти к движению по разделениям на четыре или два счета. В ходе

тренировки в выполнении приема в целом необходимо строго выдерживать темп движения 95-105 шагов в минуту.

Преподаватель, находясь в середине строевой площадки, падает необходимые команды. Если преподаватель-организатор замечает общую ошибку, то останавливает отделение, поворачивает его налево и, показав, как надо делать, продолжает тренировку. Если допускает грубую ошибку, лишь один из обучающихся, преподаватель отводит его на шаг в сторону, становится с ним рядом и на ходу исправляет ошибку.

Обучение по разделениям и в целом может проводиться по командам и под счет преподавателя самостоятельно, под счет обучающихся, а также под барабан.

При обучении движению строевым шагом необходимо добиться, чтобы обучаемые, при движении не раскачивались из стороны в сторону. Причина раскачивания - неправильная постановка ног при движении: вместо того, чтобы ставить ноги внутренней частью стоп по оси движения, ставят их в стороны, при этом центр тяжести тела с каждым шагом смещается то вправо, то влево.

Если обучаемый при движении строевым шагом, как бы подпрыгивает, ему надо указать на его ошибку и потребовать, чтобы преподаватель-организатор переносил тяжесть тела с ноги на ногу, равномерно, а не рывками. Нельзя допускать при движении заноса одной ноги за другую.

Впоследствии перейти к тренировке движения строевым шагом в строю.

Выполнение приемов воинского приветствия на месте и в движении.

Приступая к занятию, преподаватель проводит контрольную тренировку. На тренировке оцениваются навыки в движении строевым шагом.

Приступая к основной части занятия, преподаватель должен объяснить что, воинское приветствие выполняется четко и молодежато. Для выполнения воинского приветствия на месте вне строя, без головного убора, за три-четыре шага до начальника или старшего необходимо повернуться в его сторону, принять строевую стойку и смотреть ему в лицо, поворачивая вслед за ним голову.

Если головной убор надет, то, кроме того, приложить кратчайшим путем правую руку к головному убору так, чтобы пальцы были вместе, ладонь прямая, средний палец касался нижнего края головного убора (у козырька), а локоть был на линии и высоте плеча. При повороте головы в сторону начальника положение руки у головного убора остается без изменения.

Когда начальник минует выполняющего воинское приветствие, голову поставить прямо и одновременно с этим опустить правую руку.

Рассказав и показав правила выполнения воинского приветствия на месте, преподаватель переходит к разучиванию их по разделениям на два счета по команде «Для выполнения воинского приветствия на месте, начальник с фронта (справа, слева, сзади), по разделениям: делай - РАЗ, делай - ДВА».

По счету «делай - РАЗ» обучаемые должны поворачиваться в сторону начальника, принимать положение «Смирно» и смотреть ему в лицо. Если необходимо, преподаватель указывает, что начальник проходит слева на право

(и наоборот). По этой команде все учащиеся поворачивают голову слева на право (и наоборот), а по счету «делай - ДВА» голову ставят прямо и принимают положение «Вольно». И так повторяются команды для выполнения воинского приветствия начальнику, идущему с разных направлений. Отработав прием по разделениям, преподаватель организует тренировку попарно, с выделением учащегося для прохождения вместо начальника перед фронтом, сбоку и сзади.

Обучение приемам выполнения воинского приветствия на месте при надетом головном уборе проводится по разделениям в том же порядке, что и без головного убора. При этом следует вначале обучить учащихся правильно прикладывать руку к головному убору. Для этого преподаватель показывает и рассказывает, что правая рука прикладывается к головному убору после принятия положения «Смирно» кратчайшим путем, а при повороте в сторону начальника - одновременно с приставлением сзади стоящей ноги. Преподаватель-организатор обращает внимание, обучающихся на то, что правая рука должна иметь прямую ладонь, пальцы вместе, средний палец касается не головы, а виска, у нижнего края головного убора (у козырька), локоть при этом должен быть на линии и на высоте плеча.

Обучение приему прикладывания руки к головному убору начинается по команде преподавателя «Прикладывание руки к головному убору и опускание ее: делай - РАЗ, делай - ДВА». По счету «делай - РАЗ» обучаемые, находясь в разомкнутом одношереножном строю, энергично прикладывают правую руку к головному убору, при счете «делай ДВА» энергично опускают правую руку вниз. Это упражнение может повторяться перед зеркалом, попарно, самостоятельно и под барабан. Изучив упражнение по разделениям, преподаватель тренирует учащихся в выполнении воинского приветствия в целом.

Для выполнения воинского приветствия в движении вне строя без головного убора за три-четыре шага до начальника или старшего одновременно с постановкой ноги прекратить движение руками, повернуть голову в его сторону и, продолжая движение, смотреть ему в лицо. Пройдя начальника, голову поставить прямо и продолжать движение руками.

При надетом головном уборе одновременно с постановкой ноги на землю повернуть голову и приложить правую руку к головному убору, левую держать неподвижно у бедра; пройдя начальника, одновременно с постановкой левой ноги на землю голову поставить прямо, а правую руку опустить.

При обгоне начальника или старшего воинское приветствие выполнять с первым шагом обгона. Со вторым шагом голову поставить прямо и правую руку опустить.

Если у военнослужащего руки заняты ношей, воинское приветствие выполнять поворотом головы в сторону начальника.

Обучение выполнения воинского приветствия в движении при надетом головном уборе проводится на шесть счетов. Сначала преподаватель показывает прием в целом, затем по разделениям. По счету «делай РАЗ» делается шаг левой ногой и с постановкой ноги на землю голова

поворачивается сторону начальника, одновременно прикладывается рука к головному убору, левая рука опускается вниз к бедру. По счету «делай – ДВА», «ТРИ», «ЧЕТЫРЕ», делаются шаги правой (левой) ногой; по счету «делай - ПЯТЬ» одновременно с постановкой левой ноги на землю голова становится прямо, правая рука опускается от головного убора вниз. По счету «делай - ШЕСТЬ» правая нога приставляется к левой, а правая рука опускается к бедру.

Убедившись, что обучаемые правильно поняли прием, преподаватель выстраивает взвод в колонну по одному и приступает к тренировке под счет обучающихся или под барабан.

Отработав прием по разделениям и в целом, преподаватель в конце занятия выстраивает взвод в колонну по одному и пропускает мимо себя каждого обучаемого. Наряду с этим учащиеся на занятиях по одиночной строевой подготовке должны непрерывно совершенствовать свои навыки в выполнении воинского приветствия в движении.

Для обучения выполнения воинского приветствия в движении без головного убора обучаемые размыкаются на 4 шага. Головные уборы предварительно снимаются и аккуратно укладываются несколько в стороне от места занятий.

Преподаватель показывает прием выполнения воинского приветствия при нахождении начальника на месте и при движении учащегося навстречу идущему начальнику.

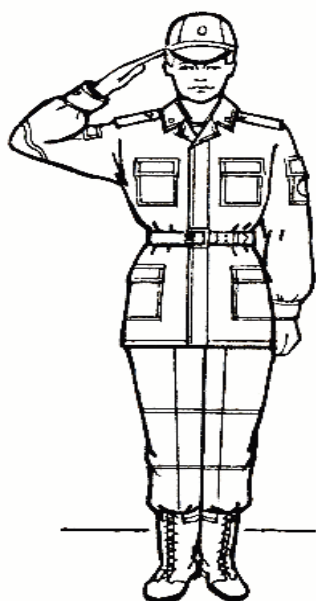
В начале, преподаватель отрабатывает прием выполнения воинского приветствия в движении без головного убора. Показав прием в целом и по разделениям, преподаватель поясняет, что для выполнения воинского приветствия в движении вне строя без головного убора за 3-4 шага до начальника одновременно с постановкой ноги на землю необходимо прекратить движение руками, повернуть голову в его сторону и продолжая движение, смотреть ему в лицо. Пройдя начальника, голову ставить прямо и продолжать движение руками.

Изучение этого приема преподаватель начинает по разделениям на два-четыре счета. Если начальник идет навстречу, прием разучивается на два счета, если находится на месте, прием выполняется на четыре счета. Прием разучивается по команде «Выполнение воинского приветствия в движении, начальник справа (слева), по разделениям: делай - РАЗ, делай - ДВА» и т. д.

По счету «делай - РАЗ» сделать шаг левой ногой одновременно с постановкой ноги на землю прекратить движение руками и повернуть голову в сторону начальника. По счету «два, (три, четыре)» движение продолжать с прижатыми руками и повернутой головой.

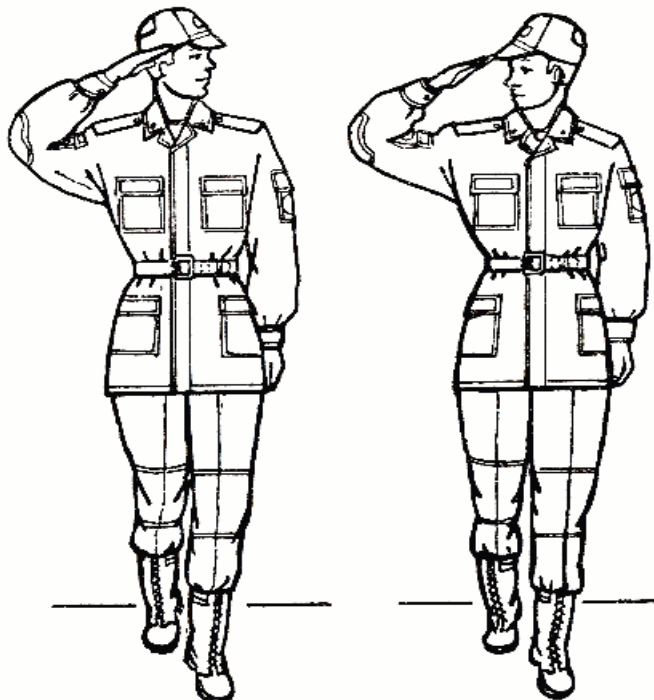
По следующему счету «делай РАЗ» под левую ногу одновременно с постановкой левой ноги на землю голову поставить прямо и продолжать движение руками. Затем сделав три свободных шага, упражнение повторить в таком же порядке с темпом движения 60 - 70 шагов в минуту.

Рис.9. Выполнение воинского приветствия на месте

Изучив прием по разделениям, преподаватель приступает к тренировке по команде, например, «Для выполнения воинского приветствия в движении, начальник слева на два (четыре) счета, взвод, шагом - МАРШ». Темп движения 95-105 шагов в минуту.

Рис.10. Выполнение воинского приветствия в движении

По команде «Марш» и по счету «раз» взвод, сделав шаг вперед, прекращает движение руками и поворачивает голову налево. По счету «два, (три, четыре)» обучаемые идут строевым шагом, а по следующему счету «раз»

с постановкой левой ноги на землю голову ставят прямо и идут по счету «два, три, четыре» походным шагом. По следующему счету «раз» повторяется выполнения воинского приветствия и т. д. Завершается изучение приема тренировкой, которая проводится по команде преподавателя, под счет обучающихся или под барабан. В заключение тренировки преподаватель выстраивает обучающихся в колонну по одному и пропускает мимо себя каждого обучаемого, проверяя его действия и устраняя имеющиеся неточности в выполнении приемов.

Тренировку можно проводить при движении учащихся навстречу один другому с дистанцией 10 шагов между ними. Здесь преподаватель может дать учащимся следующую рекомендацию. Двигаясь навстречу один другому, необходимо учитывать следующее: если военнослужащие начали выполнять прием воинского приветствия за 3 шага, то прекратят его, пройдя всего 1 шаг, а если они начали выполнять прием воинского приветствия за 4 шагов, то 2 шага.

Характерными ошибками обучающихся при выполнении воинского приветствия могут быть такие; вместе с поворотом головы поворачивается корпус; вначале поворачивается голова, а затем прикладывается (опускается) рука.

Выполнение воинского приветствия при обгоне начальника отрабатывается на два счета. По счету «делай - РАЗ» необходимо сделать шаг левой ногой вперед и одновременно с постановкой ноги на землю повернуть голову налево (направо) и правую руку приложить к головному убору, левую руку держать неподвижно у бедра. По счету «делай - ДВА» сделать шаг и одновременно с очередной постановкой левой ноги на землю и с обгоном начальника голову поставить прямо, а правую руку опустить вниз, и так прием повторяется, а темп постепенно увеличивается до 95-105 шагов в минуту. После самостоятельной тренировки прием повторяется под барабан.

Выход из строя. Приступая к занятию, преподаватель проводит контрольную тренировку. На тренировке оцениваются навыки в выполнении приемов воинского приветствия.

Переходя к новой теме, преподаватель должен объяснить что, для выхода военнослужащего из строя подается команда. *Например:* «Рядовой Алимов. ВЫЙТИ ИЗ СТРОЯ (ВЫЙТИ ИЗ СТРОЯ НА СТОЛЬКО - ТО ШАГОВ)» или «Рядовой Алимов. КО МНЕ (БЕГОМ КО МНЕ)».

Военнослужащий, услышав свою фамилию, отвечает: «Я», а по команде о вызове из строя отвечает: «Есть». По первой команде военнослужащий строевым шагом выходит из строя на три шага или указанное количество шагов, считая от первой шеренги, останавливается и поворачивается лицом к строю. По второй команде военнослужащий, сделав один - два шага от первой шеренги прямо, на ходу поворачивается в сторону начальника, кратчайшим путем строевым шагом подходит (подбегает) к нему и, остановившись за два-три шага, докладывает о прибытии.

Например: «Господин лейтенант. Рядовой Алимов по вашему приказу прибыл». При выходе военнослужащего из второй шеренги он слегка

накладывает левую руку на плечо впереди стоящего военнослужащего, который делает шаг вперед и, не приставляя правой ноги, шаг вправо, пропускает выходящего из строя военнослужащего, затем становится на свое место. При выходе военнослужащего из первой шеренги его место занимает стоящий за ним военнослужащий второй шеренги.

При выходе военнослужащего из колонны по два, по три он выходит из строя в сторону ближайшего фланга, делая предварительно поворот направо или. Если рядом стоит военнослужащий, он делает шаг правой (левой) ногой в сторону и, не приставляя левой (правой) ноги, шаг назад, пропускает выходящего из строя военнослужащего и затем становится на свое место.

При выходе военнослужащего из строя с оружием положение оружия не изменяется.

Для возвращения военнослужащего в строй подается команда. *Например:* «Рядовой Алимов. СТАТЬ В СТРОИ» или только «СТАТЬ В СТРОИ».

По команде «Рядовой Алимов» военнослужащий, стоящий лицом к строю, услышав свою фамилию, поворачивается лицом к начальнику и отвечает: «Я», а по команде «СТАТЬ В СТРОИ», если он без оружия или с оружием в положении «за спину», прикладывает руку к головному убору, отвечает: «Есть», поворачивается в сторону движения, с первым шагом опускает руку, двигаясь строевым шагом, кратчайшим путем становится на свое место в строю.

Если подается только команда «СТАТЬ В СТРОИ», военнослужащий возвращается в строй без предварительного поворота к начальнику.

При действии с оружием после возвращения в строй оружие берется в то положение, в котором оно находится у стоящих в строю военнослужащих.

Обучение выходу из строя по команде и возвращение в строй преподаватель начинает из развернутого одношереножного, а потом из двухшереножного строя и из колонны по два, по три. Преподаватель последовательно показывает порядок выхода из строя при нахождении учащегося в первой шеренге, во второй шеренге и в колонне.

Для обучения действиям выхода из строя преподаватель выстраивает обучающихся в две шеренги, размыкает его на 1-2 шага и подает команды для выхода из строя и возвращения в строй. Вначале выход производится из первой шеренги, а затем из второй. Можно тренировать в выходе из разомкнутого строя одновременно нескольких обучаемых.

Чтобы каждый обучаемый усвоил порядок выхода из любой шеренги строя, в ходе тренировки рекомендуется шеренги менять местами.

Отработав выход из двухшереножного строя, преподаватель приступает к разучиванию порядка выхода из колонны по два и по три.

В начале обучения подходу к начальнику вне строя и отходу от него преподаватель показывает подход к начальнику в целом, двигаясь вдоль фронта взвода. Для большей наглядности рекомендуется вызвать одного обучаемого из строя для обозначения начальника и поставить его так, чтобы остальные видели действия преподавателя при подходе к начальнику и отходе от него. Обучение

по разделениям проводится отдельно при подходе к начальнику и отходе от него.

Подход к начальнику рекомендуется разучивать по разделениям на три счета. По счету «делай - РАЗ» левой ногой сделать строевой шаг вперед, произведя движение руками в такт шага, и зафиксировать положение на левой ноге, руки опущены к бедрам. По счету «делай - ДВА» приставить правую ногу и одновременно приложить правую руку к головному убору. По счету «делай - ТРИ» руку опустить к бедру. После этого упражнение повторяется сначала. Для обучения этим действиям обучаемые выстраиваются в одну шеренгу или в колонну по одному с интервалом и дистанцией между обучаемыми 2 - 3 шага.

Разучивание подхода к начальнику можно производить на четыре счета с движением вперед на три шага. По команде «Подход к начальнику, по разделениям на четыре счета, с движением три шага вперед - начи- НАЙ». По счету «раз, два, три» сделать три строевых шага вперед, по счету «четыре» приставить правую ногу к левой и одновременно правую руку приложить к головному убору. По следующему счету «раз, два, три» руку держать у головного убора, а по счету «четыре» опустить. В таком порядке упражнение повторяется несколько раз.

Разучивание порядка отхода от начальника по разделениям рекомендуется проводить на четыре счета по команде «Отход от начальника, по разделениям на четыре счета делать начи-НАЙ». По счету «делай - РАЗ» все обучаемые прикладывают правую руку к головному убору и отвечают: «Есть». По счету «делай - ДВА» поворачиваются кругом (направо, налево) и приставляют правую ногу. По счету «делай - ТРИ» с первым шагом (с постановкой левой ноги на землю) опускают руку. По счету «делай - ЧЕТЫРЕ» приставляют правую ногу к левой. В такой последовательности упражнение повторяется под счет преподавателя, а потом под счет самих обучаемых или под барабан. При этом совершенствуются навыки в отработке поворотов кругом, направо и налево.

Когда подход к начальнику и отход от него будут по разделениям разучены, эти действия отрабатываются в комплексе. Тренировка проводится попарно.

Преподаватель во время тренировки поочередно вызывает к себе обучаемых и добивается от них правильных и четких действий.

Для привития обучаемым твердых навыков в действиях при подходе к начальнику и отходе от него рекомендуется тренировать их в обычном темпе на восемь счетов. Для этого взвод выстраивается в колонну по одному с дистанцией на 1 - 2 шага или попарно один против другого. По команде преподавателя «Подход к начальнику и отход от него, на восемь счетов, с подсчетом вслух начи - НАЙ» обучаемые по первым трем счетам делают 3 шага вперед, начиная с левой ноги. По счету «четыре», одновременно с приставлением правой ноги к левой, прикладывают правую руку к головному убору. По счету «пять» опускают руку. По счету «шесть» вновь прикладывают руку к головному убору. По счету семь - поворачиваются кругом. По счету

«восемь» - приставляют правую ногу к левой. По следующему счету «раз» обучаемые делают с левой ноги первый шаг движения в обратном направлении, с постановкой ее на землю опускают руку и повторяют упражнение. Преподаватель в это время следит за действиями обучаемых и устраняет допускаемые ими ошибки.

Преподаватель разъясняет обучаемым, что выход из строя по вызову и возвращение в строй выполняется по команде «Учащийся такой-то. Ко мне (бегом ко мне)».

Услышав свою фамилию, обучаемый отвечает: «Я», а по команде «Ко мне» отвечает: «Есть». Затем в зависимости от того, с какой стороны находится начальник, обучаемый делает 1 - 2 шага от первой шеренги прямо, на ходу поворачивает в сторону преподавателя, кратчайшим путем строевым шагом (бегом) подходит (подбегает) к нему и докладывает о прибытии, например, «Господин лейтенант. Учащийся Алимов по вашему приказу прибыл». По окончании доклада руку опускает. Если обучаемый к преподавателю подбегает, то за 5 - 6 шагов до него он переходит на строевой шаг. Преподаватель должен сам повернуться навстречу обучаемому, вызванному из строя, а не заставлять его заходить вперед.

При отходе от начальника для возвращения в строй обучаемый поворачивается в сторону движения и двигается в строй также строевым шагом.

Строевые приемы и движение с оружием. Обучение строевым приемам с оружием проводится теми же методами, что и без оружия. При этом в начале каждого занятия преподаватель обязан проверить наличие оружия и осмотреть его, чтобы оно не было заряжено. Перед выполнением строевых приемов с оружием оно предварительно ставится на предохранитель по команде «Предохранитель - СТАВЬ».

На первом занятии с оружием преподаватель должен в первую очередь показать, как принимается строевая стойка военнослужащими с их штатным оружием: автоматом, пулеметом, гранатометом, снайперской винтовкой.

Для обучения строевой стойке с оружием преподаватель выстраивает взвод в одну шеренгу и показывает, как надо принимать строевую стойку с различным оружием. При этом преподаватель, показывая строевую стойку, каждый раз становится так, чтобы обучаемые могли видеть его спереди, сбоку и сзади.

После показа и попутного объяснения строевой стойки с оружием преподаватель размыкает взвод на 2 шага и приказывает каждому учащемуся самостоятельно принять строевую стойку. Затем преподаватель подает команду «СМИРНО» и проверяет правильность действий учащихся. Преподаватель обращает внимание на приподнимание груди и положение кисти правой руки, которая должна быть на уровне верхнего среза поясного ремня. Для более правильной проверки строевой стойки взвод следует повернуть направо, налево и кругом

Выполнение приемов перевода автомата в положение «на грудь» из положения «на ремень»

Перед выполнением строевых приемов, оружие предварительно ставится на предохранитель.

При изучении строевых приемов с оружием целесообразно выстраивать обучаемых в разомкнутый одношереножный строй.

Прием перевода автомата в положение «на грудь» из положения «на ремень» выполняется по команде «Автомат на - ГРУДЬ».

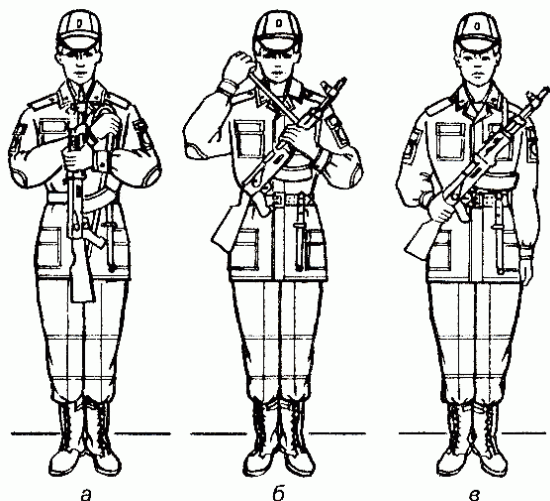
Автомат «на грудь» из положения «на ремень» берется на три счета. Для обучения по разделениям преподаватель подает команду «Автомат на - ГРУДЬ, по разделениям: делай - РАЗ, делай - ДВА, делай - ТРИ».

По счету «делай - РАЗ» подать правую руку по ремню несколько вверх, снять автомат с плеча и, подхватив его левой рукой за цевье и ствольную накладку, держать перед собой вертикально магазином влево, дульным срезом на высоте подбородка. При выполнении действия по первому счету следует обратить особое внимание на то, чтобы обучаемые, снимая правой рукой автомат с плеча, корпус не сгибали, соблюдали правила строевой стойки и не удаляли автомат от корпуса. Эти действия нужно вначале выполнять в медленном темпе, а затем темп постепенно увеличивать. Когда действия по первому счету учащиеся будут выполнять правильно, преподаватель переходит к обучению действиям по второму и третьему счету.

По счету «делай - ДВА» - правой рукой отвести ремень вправо и перехватить его ладонью снизу так, чтобы пальцы были полусогнуты и обращены к себе, одновременно продеть под ремень локоть правой руки.

По счету «делай - ТРИ» - закинуть ремень за голову, взять, автомат правой рукой за шейку приклада, а левую руку быстро опустить.

При обучении действиям, выполняемым по третьему счету, необходимо следить за тем, чтобы учащиеся, закидывая ремень за голову, правую руку с ремнем поднимали как можно выше, а забросив ремень, быстро переносили ее на шейку приклада, левой рукой поддерживали автомат, пока он не повиснет на ремне, а потом быстро опускали руку вниз.

Рис. 11. Выполнение приемов с автоматом из положения «на ремень» в положение «на грудь»

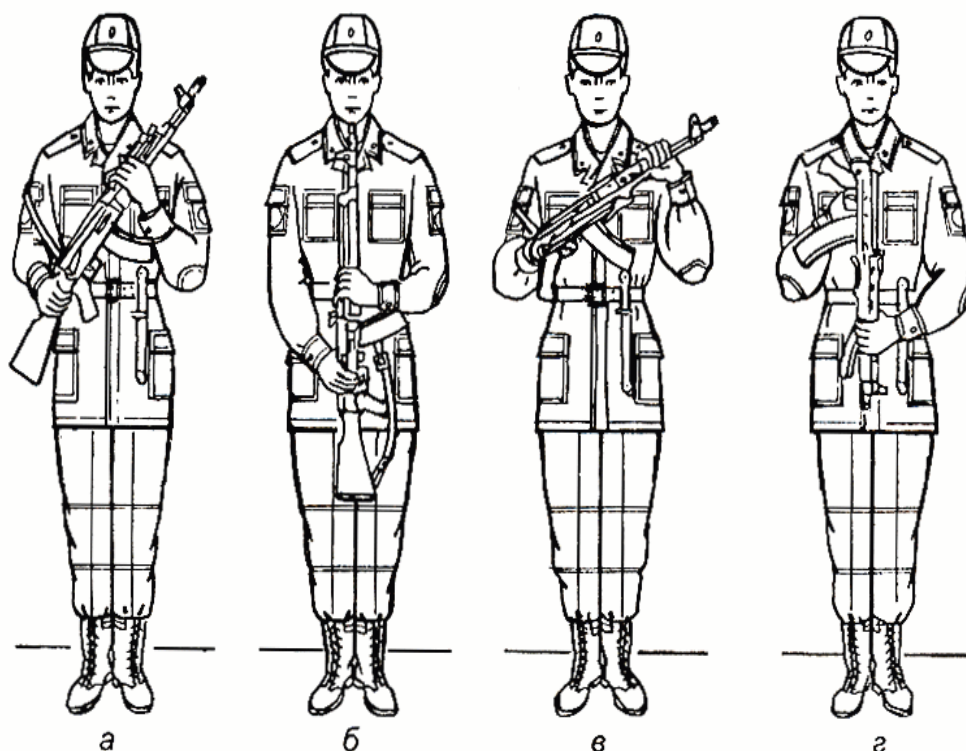
Выполнение приемов перевода автомата в положение «на ремень» из положения «на грудь»

Прием выполняется по команде «На ре - МЕНЬ». Автомат из положения «на грудь» берется «на ремень» на три счета. Для выполнения этих приемов по разделениям подается команда «Автомат на ре - МЕНЬ, по разделениям: делай - РАЗ, делай - ДВА, делай - ТРИ».

По счету «делай РАЗ» левой рукой взять автомат за цевье и ствольную накладку снизу и, одновременно подавая его несколько вперед вверх, вывести правую руку из - под ремня, взяться ею за шейку приклада и держать автомат, как показано на рисунке в учебнике.

По счету «делай - ДВА», поднимая автомат вверх, перекинуть ремень через голову и держать автомат перед собой вертикально магазином влево, дульным срезом на высоте подбородка. Изучая этот прием, необходимо следить за тем, чтобы обучаемые не наклоняли корпус и голову, а приподнимали автомат как можно выше, чтобы не сбросить ремнем головной убор.

По счету «делай - ТРИ» правой рукой взять ремень за его верхнюю часть и закинуть автомат за правое плечо в положение «на ремень», а левую руку быстро опустить.

Рис.12. Выполнение приема с автоматом из положения «на грудь» в положение «на ремень»

При обучении выполнению третьего приема необходимо следить за правильным закидыванием автомата левой рукой за плечо. Обучаемый должен,

не поворачивая корпуса, резким движением левой руки вправо и назад направить автомат за правое плечо. В момент, когда автомат находится на лету, кисть правой руки скользит по ремню вниз, учащийся натягивает ремень и тем самым исключает возможность ушиба себя стволом, а локтем не дает автомату выйти из-за плеча.

Обучение вначале проводится под счет преподавателя, а затем под барабан. Во время тренировки преподаватель добивается от обучаемых правильного и четкого выполнения приемов. Обучив каждого учащегося в отдельности, преподаватель приступает к тренировке в составе взвода, после чего преподаватель проверяет выполнение приемов каждым обучаемым и выставляет оценки.

Выполнение приемов «Положить - ОРУЖИЕ»,
«К ОРУЖИЮ», «В РУЖЬЕ»

Оружие кладется на землю по команде «Положить - ОРУЖИЕ».

По команде «Положить» взять автомат в правую руку, для чего необходимо подать правую руку по ремню несколько вверх, снять автомат с плеча и, подхватив его левой рукой ниже магазина, правую руку перенести на цевье и ствольную накладку и опустить автомат к правому бедру, а левую руку - к левому бедру.

По команде «ОРУЖИЕ» первая шеренга делает два шага вперед и приставляет ногу, затем обе шеренги одновременно делают левой ногой шаг вперед и кладут оружие на землю рукояткой затвора (затворной рамы) вниз, затыльником приклада у носка правой ноги (правая нога в колене не сгибается), после чего приставляют левую ногу к правой.

В одношереножном строю по исполнительной команде выполняются только два последних действия.

Для разбора оружия с земли подаются команды «К ОРУЖИЮ» и затем «В РУЖЬЕ»

По первой команде военнослужащие выстраиваются у оружия. По второй команде военнослужащие делают левой ногой шаг вперед, берут оружие в правую руку и, выпрямляясь, приставляют левую ногу к правой. Вторая шеренга делает два шага вперед, после чего обе шеренги одновременно берут оружие в положение «на ремень».

Строй отделения. Занятия следует начинать с напоминания учащимся обязанностей перед построением и в строю. Преподаватель вначале практически показывает действия учащегося при подготовке к построению, способы проверки исправности своего оружия, индивидуальных средств защиты, шанцевого инструмента, обмундирования и снаряжения; затем проверяет аккуратность заправки обмундирования, правильность надевания и пригонки снаряжения. При этом преподаватель должен указать, что по окончании выполнения указанных мероприятий необходимо попросить товарища проверить аккуратность заправки обмундирования и положения снаряжения. Обучение обязанностям военнослужащих в строю целесообразно

проводить в ходе построения и действий в строю. После этого преподаватель напоминает, что строи бывают развернутыми и походными.

Развернутый строй отделения может быть одношереножным или двухшереножным. Построение отделения в одношереножный или двухшереножный строй производится по команде «Отделение, в одну шеренгу (в две шеренги) - СТАНОВИСЬ».

Приняв строевую стойку и подав команду, командир отделения становится лицом в сторону фронта построения; отделение выстраивается согласно штату влево от командира. С началом построения командир отделения выходит из строя на два шага, на середину, поворачивается лицом к строю и следит за выстраиванием отделения.

Отделение численностью четыре человека и менее, всегда строится в одну шеренгу.

При необходимости выровнять отделение на месте подается команда «РАВНЯЙСЬ» или «Налево - РАВНЯЙСЬ».

По команде «РАВНЯЙСЬ» все, кроме правофлангового, поворачивают голову направо и выравниваются так, чтобы каждый видел грудь четвертого человека, считая себя первым. По команде «Налево - РАВНЯЙСЬ» все, кроме левофлангового, голову поворачивают налево. При выравнивании военнослужащие могут несколько передвигаться вперед, назад или в стороны.

По окончании выравнивания подается команда «СМИРНО», по которой все военнослужащие быстро ставят голову прямо.

При выравнивании отделения после поворота его кругом в команде указывается сторона равнения. *Например:* «Направо (налево) - РАВНЯЙСЬ».

По команде «Отделение - РАЗОЙДИСЬ» военнослужащие выходят из строя. Для сбора отделения подается команда «Отделение - КО МНЕ», по которой военнослужащие бегом собираются к командиру и по его дополнительной команде выстраиваются [9].

Повороты отделения выполняются одновременно всеми военнослужащими с соблюдением равнения. После поворота отделения в двухшереножном строю направо (налево) командир отделения делает полшага вправо (влево), а при повороте кругом - шаг вперед.

Объяснив и показав порядок построения и выполнения команд, преподаватель выстраивает отделения вдоль трех сторон строевой площадки, подавая соответствующие команды, добивается быстрого и четкого построения и выполнения команд в строю. Изучив эти приемы, он объясняет и показывает порядок построения отделения в походный строй.

Походный строй отделения может быть в колонну по одному или в колонну по два. Построение отделения в колонну по одному или по два на месте производится по команде «Отделение, в колонну по одному (по два) - СТАНОВИСЬ». Приняв строевую стойку и подав команду, командир отделения становится лицом в сторону движения, а отделение выстраивается согласно штату. Отделение численностью четыре человека и менее строится в колонну по одному.

Показав и объяснив эти приемы, преподаватель организует тренировку.

Переходя к отработке второго учебного вопроса, преподаватель объясняет, что перестроение отделения из развернутого строя в колонну производится поворотом отделения направо по команде «Отделение, направо». При повороте двухшереножного строя командир отделения делает полшага вправо.

Перестроение отделения из колонны в развернутый строй производится поворотом отделения налево по команде «Отделение, налево». При повороте отделения из колонны по два командир отделения делает полшага вперед. Разъяснив это положение, преподаватель демонстрирует его поворотом отделения направо и налево.

За тем, преподаватель объясняет и показывает порядок перестроения отделения действующего в колонне.

Перестроение отделения из колонны по одному в колонну по два производится по команде «Отделение, в колонну по два, шагом - МАРШ» (на ходу - «МАРШ»). По исполнительной команде командир отделения или направляющий идет в полшага, вторые номера, выходя вправо, в такт шага занимают свои места в колонне. Отделение двигается в полшага до команды «ПРЯМО» или «Отделение - СТОЙ».

Перестроение отделения из колонны по два в колонну по одному производится по команде «Отделение, в колонну по одному, шагом - МАРШ» (на ходу - «МАРШ»). По исполнительной команде командир отделения или направляющий идет полным шагом, а остальные - в полшага; по мере освобождения места вторые номера в такт шага заходят в затылок первым и продолжают движение полным шагом.

Для перемены направления движения колонны подаются команды: «Отделение, правое (левое) плечо вперед - МАРШ». По этой команде направляющий заходит налево (направо) до команды «ПРЯМО», остальные следуют за ним. По команде «Отделение, за мной - МАРШ (бегом - МАРШ)» - отделение следует за командиром.

После объяснения и показа этих приемов организуется тренировка.

Порядок изучения вопроса «Размыкание и смыкание отделения» описан в теме 3 «Повороты на месте».

Сигналы управления строем. Приступая к изучению данной темы, преподаватель объясняет, что управлять строем можно сигналами и доводит до обучаемых порядок передачи команд сигналами. Сигналы можно передавать флажками (красный и белый или желтый), фонариком и руками. При передаче команды сигналом предварительно подается сигнал «ВНИМАНИЕ», а если команда относится только к одному из подразделений, то подается сигнал, указывающий номер этого подразделения. Сигналы для обозначения номеров подразделений устанавливаются командиром подразделения. Готовность к принятию команды сигналом обозначается также сигналом «ВНИМАНИЕ». Команды, относящиеся ко всем подразделениям, принимаются и немедленно исполняются всеми командирами подразделений и командирами машин.

Получение сигнала подтверждается его повторением. При необходимости командир назначает дополнительные сигналы для управления строем.

Объяснив порядок передачи команд сигналами, преподаватель переходит к разучиванию сигналов управления строем, подаваемых флажками. Для этого он называет сигнал, показывает порядок его выполнения, кратко объясняет порядок действий по нему. После этого он показывает разученный сигнал, обучаемые повторяют его и называют этот сигнал. Если они допускают ошибки, преподаватель поправляет их. В такой последовательности разучиваются все сигналы.

Разучивание сигналов, подаваемых руками и фонариком, рекомендуется изучить учащимся самостоятельно.

Действия военнослужащих у машин и на машинах отрабатываются с использованием оборудованных машин или их макетов. В случае их отсутствия, рекомендуется начертить на строевой площадке контуры автомобиля, бронетранспортера, боевой машины пехоты. Отрабатывая учебные вопросы занятия, в данном случае, необходимо еще использовать плакаты.

Занятие рекомендуется проводить в следующей последовательности:

- объявить отрабатываемый прием, действие или вопрос;
- сообщить команду, по которой выполняется данный прием или действие;
- показать и разъяснить порядок выполнения приема или действия в целом;
- при необходимости показать и разъяснить порядок выполнения приема, действия по разделениям;
- разучить выполнение приема или действия по разделениям;
- разучить выполнение приема или действия в целом;
- тренировать выполнение приема или действия до выработки устойчивых навыков.

На данном занятии необходимо, используя выше изложенные рекомендации, отработать:

- порядок построения личного состава и машин в развернутом строю;
- порядок действия личного состава по команде «К МАШИНАМ» при посадке на машины;
- порядок действия личного состава по команде «ПО МЕСТАМ» при посадке на машины;
- размещение личного состава при действиях на автомобилях, бронетранспортерах, боевых машинах пехоты;
- положение оружия при посадке и действиях на машинах;
- порядок действия личного состава по команде «К МАШИНАМ» при высадке из машины. Такая деловая игра помогает не просто усваивать учебный материал, а активизировать интеллектуальную деятельность, способствуя более глубокому осознанию информации учащимися.

Для выполнения этой работы вам предложена инструкция.

Баскет-метод основан на имитации ситуации. Например, ученик должен выступить в роли гида и провести экскурсию по историческому музею. При этом его задача – собрать и донести информацию о каждом экспонате.

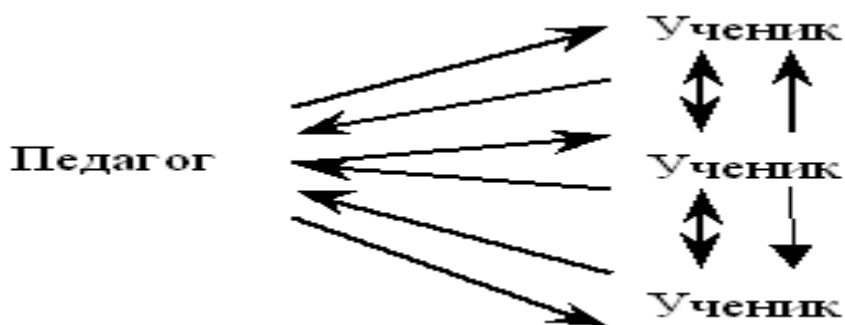
Непосредственное вовлечение обучаемых в учебно-познавательную деятельность в ходе учебного процесса связано с применением соответствующих методов, получивших обобщенное название методов активного обучения. Сюда входят специальные приемы и формы занятий. Они помогают сделать процесс обучения легким и доступным каждому ребенку.

Поэтому каждому учителю необходимо ориентироваться в широком спектре образовательных технологий, приемов, направлений, не тратить время на открытие уже известного.

К активным методам обучения относятся цифровые, числовые диктанты, головоломки, ребусы, синквейны, задания на поиск «лишнего» в предложенном списке понятий, на определение и восстановление связей между терминами или действиями, поиск географических ошибок в тексте, восстановление текста с пропущенными понятиями и т.д.

3. *Интерактивные.* От англ. (inter – «между»; act – «действие») дословный перевод обозначает интерактивные методы, позволяющие учиться взаимодействовать между собой; а интерактивное обучение - обучение построенное на взаимодействии всех обучающихся, включая педагога. Эти методы наиболее соответствуют личностно- ориентированному подходу, так как они предполагают сообучение (коллективное, обучение в сотрудничестве), причем и обучающийся и педагог являются субъектами учебного процесса. Педагог чаще выступает лишь в роли организатора процесса обучения, лидера группы, фасилитатора, создателя условий для инициативы учащихся.

Кроме того, интерактивное обучение основано на прямом взаимодействии учащихся со своим опытом и опытом своих друзей, так как большинство интерактивных упражнений обращается к опыту самого учащегося, причем не только учебному, школьному. Новое знание, умение формируется на основе такого опыта.

Интерактивные методы строятся на схемах взаимодействия «учитель = ученик» и «ученик = ученик». То есть теперь не только учитель привлекает +детей к процессу обучения, но и сами учащиеся, взаимодействуя друг с

другом, влияют на мотивацию каждого ученика. Учитель лишь выполняет роль помощника. Его задача - создать условия для инициативы детей.

Задачи интерактивных методов обучения

- Научить самостоятельному поиску, анализу информации и выработке правильного решения ситуации.
- Научить работать в команде: уважать чужое мнение, проявлять толерантность к другой точке зрения.
- Научить формировать собственное мнение, опирающееся на определенные факты.

Методы и приемы интерактивного обучения

3) *Мозговой штурм* – поток вопросов и ответов, или предложений и идей по заданной теме, при котором анализ правильности/неправильности производится после проведения штурма.

2) *Кластеры, сравнительные диаграммы, пазлы* - поиск ключевых слов и проблем по определенной мини-теме. *Кластер* – это графическая форма организации информации, когда выделяются основные смысловые единицы, которые фиксируются в виде схемы с обозначением всех связей между ними. Он представляет собой изображение, способствующее систематизации и обобщению учебного материала. Современная система образования ориентирована на формирование у учеников самостоятельного мышления. Критическое мышление является педагогической технологией, стимулирующей интеллектуальное развитие учащихся. Кластер - один из его методов (приемов).

К особенностям критического мышления относят наличие трех стадий:

- вызов,
- осмысление,
- рефлексия.

На первом этапе происходит активизация, вовлечение всех участников коллектива в процесс. Целью является воспроизведение уже имеющихся знаний по данной теме, формирование ассоциативного ряда и постановка вопросов, на которые хочется найти ответы. На фазе осмысления организуется работа с информацией: чтение текста, обдумывание и анализ полученных фактов. На стадии рефлексии полученные знания перерабатываются в результате творческой деятельности и делаются выводы.

Прием кластера может применяться на любой из стадий.

На этапе вызова дети высказывают и фиксируют все имеющиеся знания по теме, свои предположения и ассоциации. Он служит для стимулирования познавательной деятельности школьников, мотивации к размышлению до начала изучения темы.

На стадии осмысления использование кластера позволяет структурировать учебный материал.

На стадии рефлексии метод кластера выполняет функцию систематизирования полученных знаний.

Возможно применение кластера на протяжении всего урока, в виде общей стратегии занятия, на всех его стадиях. Так, в самом начале учащийся

фиксируют всю информацию, которой они владеют. Постепенно, в ходе урока, в схему добавляются новые данные. Желательно выделять их другим цветом. Данный прием развивает умение предполагать и прогнозировать, дополнять и анализировать, выделяя основное.

Кластер оформляется в виде грозди или модели планеты со спутниками. В центре располагается основное понятие, мысль, по сторонам обозначаются крупные смысловые единицы, соединенные с центральным понятием прямыми линиями. Это могут быть слова, словосочетания, предложения, выражающие идеи, мысли, факты, образы, ассоциации, касающиеся данной темы. И уже вокруг «спутников» центральной планеты могут находиться менее значительные смысловые единицы, более полно раскрывающие тему и расширяющие логические связи. Важно уметь конкретизировать категории, обосновывая их при помощи мнений и фактов, содержащихся в изучаемом материале.

В зависимости от способа организации урока, кластер может быть оформлен на доске, на отдельном листе или в тетради у каждого ученика при выполнении индивидуального задания. Составляя кластер, желательно использовать разноцветные мелки, карандаши, ручки, фломастеры. Это позволит выделить некоторые определенные моменты и нагляднее отобразить общую картину, упрощая процесс систематизации всей информации.

Существует несколько рекомендаций по составлению кластера. При его создании не стоит бояться излагать и фиксировать все, что приходит на ум, даже если это просто ассоциации или предположения. В ходе работы неверные или неточные высказывания могут быть исправлены или дополнены. Учащиеся могут смело дать волю воображению и интуиции, продолжая работу до тех пор, пока не закончатся все идеи. Не стоит бояться значительного количества смысловых единиц, нужно попытаться составить как можно больше связей между ними. В процессе анализа все систематизируется и станет на свои места.

Метод кластера может применяться практически на всех уроках, при изучении самых разных тем.

Форма работы при использовании данного метода может быть абсолютно любой: индивидуальной, групповой и коллективной. Она определяется в зависимости от поставленных целей и задач, возможностей учителя и коллектива. Допустимо перетекание одной формы в другую. Например, на стадии вызова, это будет индивидуальная работа, где каждый учащийся создает в тетради собственный кластер. По мере поступления новых знаний, в качестве совместного обсуждения пройденного материала, на базе персональных рисунков и с учетом полученных на уроке знаний, составляется общая графическая схема. Кластер может быть использован как способ организации работы на уроке, и в качестве домашнего задания. В последнем случае важно наличие у учащихся определенного опыта в его составлении.

Прием «Корзина идей, понятий, имен...» Преподаватель-организатор выделяет ключевое понятие изучаемой темы и предлагает учащимся за

определенное время выписать как можно больше слов или выражений, связанных, по их мнению, с предложенным понятием.

Какие ассоциации возникают со словом «Военный округ Казахстана» (В 2001 году в Казахстане были созданы четыре военных округа, которые в 2003 г. были преобразованы в региональные командования).

Сегодня Вооруженные силы Казахстана делятся на четыре региональных командования:

5. «Астана» (штаб в г. Караганда),
6. «Восток» (штаб в г. Семипалатинск),
7. «Запад» (г. Атырау),
8. «Юг» (г. Тараз).

В подчинении командующего каждым округом - все войсковые соединения, расположенные, как правило, в административных границах четырех областей.

Преподаватель-организатор фиксирует их на доске. Далее следует чтение параграфа из учебника. В ходе ознакомления с материалом (или по результату прочтения), схема дополняется новыми фактами. Учитель дописывает их, используя цветной мел. Итогом урока должен стать анализ полученной картины, с обсуждением верности или неверности первоначальных суждений и обобщением полученной информации.

Применение кластера имеет следующие достоинства:

- он позволяет охватить большой объем информации;
- вовлекает всех участников коллектива в обучающий процесс, им это интересно;
- ученики активны и открыты, потому что у них не возникает страха ошибиться, высказать неверное суждение.

В ходе данной работы формируются и развиваются следующие умения:

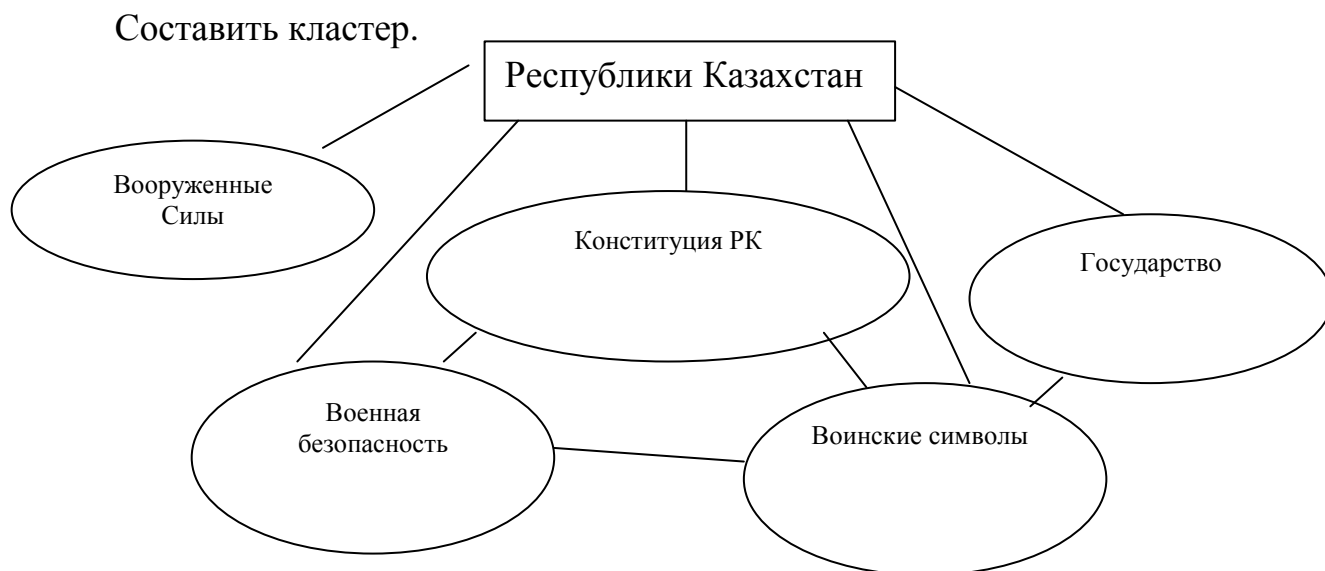
- умение ставить вопросы;
- выделять главное;
- устанавливать причинно-следственные связи и строить умозаключения;
- переходить от частных к общему, понимая проблему в целом;
- сравнивать и анализировать;
- проводить аналогии.

Прием кластера развивает системное мышление, учит детей систематизировать не только учебный материал, но и свои оценочные суждения, учит ребят вырабатывать и высказывать свое мнение, сформированное на основании наблюдений, опыта и новых полученных знаний, развивает навыки одновременного рассмотрения нескольких позиций, способности к творческой переработке информации.

Уроки с применением метода кластера дают обучающимся возможность проявить себя, высказать свое видение вопроса, дают свободу творческой деятельности. В целом нетрадиционные технологии, используемые в образовательном процессе, повышают мотивацию учащихся, формируют

обстановку сотрудничества и воспитывают в детях чувство собственного достоинства, дарят им ощущение творческой свободы.

Пример. В качестве примера приведем составление кластера на уроке начальной военной и технологической подготовки при изучении темы «Вооруженные Силы Республики Казахстан – гарант военной безопасности государства».

Занятия по данной главе проводятся преимущественно в форме рассказа и беседы с использованием плакатов, схем, учебных фильмов, видео материалов и других пособий. На занятиях необходимо обеспечить связь изучаемого материала со знаниями, полученными учащимися по курсу истории, с важнейшими политическими событиями в нашей стране и за рубежом, с героическим прошлым нашей Родины, подвигами ветеранов в Великой Отечественной войне; широко использовать положительные примеры из прохождения действительной военной службы солдатами, сержантами и офицерами, ранее окончившими учебное заведение.

Необходимо разъяснить, что постоянное укрепление безопасности страны является одним из неприменных условий сохранения целостности и суверенитета нашего государства. В современных условиях не ослабевает, а еще более возрастает значение подготовки всего населения страны к защите Родины. Это требует заблаговременной подготовки молодежи к действительной военной службе. Только в том случае, если юноша, призванный в Вооруженные Силы, будет обладать необходимыми военными знаниями и навыками, он сможет в более короткие сроки овладеть сложным современным оружием и боевой техникой, выработать у себя в соответствии с требованиями военной присяги высокие морально-политические и боевые качества.

Изучение главы направлено на военно-патриотическое воспитание учащихся, а также на изучение основ Конституции Республики Казахстан, требований законов регламентирующих вопросы обороны государства.

В итоге изучения главы «Вооруженные Силы Республики Казахстан – гарант военной безопасности государства» учащиеся должны знать:

- положения Конституции и законов Республики Казахстан регламентирующие вопросы обороны государства;
- роль Вооруженных Сил Республики Казахстан в обеспечении безопасности нашей Родины;
- военную присягу и ее требования к военнослужащим;
- символы Вооруженных Сил Республики Казахстан и положение о Боевом знамени;
- виды и рода войск Вооруженных Сил Республики Казахстан и их предназначение.

Конституционные основы обороны государства

Изучение данной темы желательно начать с цитирования положений Конституции РК, характеризующих Казахстан как демократическое, правовое, светское и унитарное государство. За тем предложить учащимся кратко прокомментировать эти положения и подвести итоги по их рассуждениям.

Переходя ко второй части урока, объясните учащимся, что Вооруженные Силы являются частью общества, институтом государства, предназначенным для обеспечения безопасности государства. Вооруженные Силы, являясь инструментом осуществления политики, должны находиться под контролем гражданского общества. Это отражается в четком закреплении Конституцией РК полномочий государственных органов в области обороны и военного строительства. Разъясняя это положение целесообразно изложить полномочия Президента Республики Казахстан, Парламента Республики Казахстан и Правительства Республики Казахстан. Вооруженные Силы не являются закрытой организацией. В пределах, не затрагивающих государственные и военные секреты, деятельность Вооруженных Сил, жизнь и быт военнослужащих широко освещается прессой, обсуждается обществом.

Изучая вопрос «Вооруженные Силы Республики Казахстан - школа патриотизма и интернационализма» объясните учащимся, в чем заключается казахстанский патриотизм и интернационализм, влияние действительной военной службы на развитие этих качеств.

Изучая второй учебный вопрос, рекомендуется довести до учащихся военную структуру Республики Казахстан, разъяснить выражение «Вооруженные Силы, другие войска и воинские формирования». Учащиеся должны четко понимать, что Вооруженные Силы имеются не только под управлением Министерства обороны, но и под управлением ряда других министерств и комитетов Республики Казахстан. Перед ними ставятся разные задачи в мирное и военное время, соответственно у них имеются различия в системе боевой подготовки. Но все они предназначены для обеспечения национальной безопасности государства.

Разъяснив это положение, преподаватель-организатор объясняет назначение Вооруженных Сил, находящихся под руководством Министерства обороны. Он объясняет, что они состоят из трех видов Вооруженных Сил. А

каждый вид Вооруженных Сил в себя включает рода войск и специальные войска. Сухопутные войска кроме того, входят в состав четырех региональных управлений.

После этого необходимо рассказать о назначении каждого вида Вооруженных Сил, перечислить рода войск и специальные войска, входящие в него их назначение и основное вооружение. За тем разьяснить назначение и задачи войск и воинских формирований, находящихся под управлением других министерств и комитетов Республики Казахстан.

Для лучшего восприятия материала, экономии времени настоятельно рекомендуется при подготовке к занятиям изготвить слайды и использовать их при объяснении материала. Целесообразно при проведении данного занятия продемонстрировать фотографии высшего руководящего состава Вооруженных Сил.

Воинские символы Вооруженных Сил Республики Казахстан

При изучении *второго учебного вопроса* «Требования военной присяги к военнослужащим» рекомендуется сообщить учащимся, что военная присяга утверждена Указом Президента Республики Казахстан от 25 августа 1992 года, зачитать текст военной присяги и прокомментировать требования предъявляемые присягой к военнослужащим. При изучении этого вопроса желательно иметь красочный плакат с текстом военной присяги, широко использовать примеры добросовестного выполнения военной присяги из опыта Великой Отечественной войны и военнослужащими, ранее обучавшимися в учебном заведении.

Третий учебный вопрос рекомендуется сформулировать так: «Символы Вооруженных Сил Республики Казахстан и Боевое знамя части». Для изучения этого вопроса необходимо подготовить цветные слайды изображения символов Вооруженных Сил и Боевого знамени части. Изучение данных символов следует построить в следующей последовательности:

- показать слайд;
- рассказать о геометрической форме и размерах символа;
- обратить внимание на цветовое оформление;
- объяснить смысловое значение каждого элемента.

Ознакомив учащихся с изображениями символов Вооруженных Сил необходимо довести требования по оказанию почестей этим символам гражданами и военнослужащими, а также ответственность за надругательство над символами.

Педагогические подходы к организации учебного процесса

Ценностно-ориентированный подход.

Ценностно-ориентированный подход в обучении – это способ организации и выполнения учебной деятельности, получения и использования ее результатов с позиций определенных ценностей. Ценностно-ориентированный учебный процесс целенаправленно формирует систему ценностей личности учащегося. Ценностные ориентации - это способность (качество) личности

выбрать в качестве ориентира в своей деятельности определенные ценности (способность ориентироваться в ценностях), а также способность осознать и воспринять их как собственные социально значимые ценности. Реализация ценностей состоит в следовании требованиям, исходящем от ценностей и подчинять этим требованиям повседневную жизнь. Значение ценностей проявляется в сфере формирования норм, привычек, образа жизни, стиля поведения, необходимых для успешного функционирования определенного общества.

Ценности - социально одобряемая и разделяемая большинством людей личностная, социально-культурную значимость определённых объектов и явлений, качеств и способов поведения личности. Ценности стимулируют поведение и поступки, действуя как важный фактор мотивации личности. Идейной основой ценностей среднего образования являются ценности национальной идеи «Мәңгілік Ел». Ценностями среднего образования определены: *казахстанский патриотизм и гражданская ответственность; уважение; сотрудничество; труд и творчество; открытость; образование в течение всей жизни.*

Личностно-ориентированный подход

Целью личностно-ориентированного подхода является индивидуализация учебного процесса, гармоничное формирование и всестороннее развитие личности учащегося в учебном процессе, полное раскрытие его творческих сил с учетом его индивидуальных особенностей психического и физического развития учащегося, потребностей и мотивов поведения с учетом потенциальных возможностей.

Деятельностный подход

Деятельностный подход заключается в том, что учащийся получает знания не в готовом виде, а добывает их сам, осознает содержание и формы своей учебной деятельности, понимает и принимает систему ее норм, активно участвует в их совершенствовании, что способствует активному успешному формированию его знаний, учебных умений и навыков и навыков широкого спектра. Деятельность учащихся сгруппирована по таким категориям, как «знать», «понимать», «применять», «анализировать», «оценивать», «синтезировать».

Дифференцированный подход

Дифференцированный подход подразумевает специализацию учебного процесса для различных групп обучаемых, создание разнообразных условий обучения для различных групп с целью учета особенностей учащихся. Дифференцированный подход включает организацию учебной деятельности различных групп учащихся с помощью специально разработанных средств обучения предмету и приемов дифференциации деятельности. Условием организации дифференцированной работы является применение дифференцированных заданий, которые различаются по сложности, по познавательным интересам, по характеру помощи со стороны учителя.

Коммуникативный подход

Коммуникативный подход к обучению - это передача и сообщение информации, обмен знаниями, навыками и умениями в процессе речевого взаимодействия двух или более людей. Результатом коммуникативного подхода является способность осуществлять общение посредством языка, то есть передавать мысли и обмениваться ими в различных ситуациях в процессе взаимодействия с другими участниками общения, правильно используя систему языковых и речевых норм и выбирая коммуникативное поведение, адекватное ситуации общения. В соответствии с коммуникативным подходом процесс обучения должен включать задания, способствующие формированию умений общения, и режимов работы, адекватных условиям реальной коммуникации (парная и групповая работа).

Игровое обучение

Использование игровых форм, в качестве метода обучения способствует активизации познавательных интересов учащихся.

Главные элементы игровой технологии обучения – перед началом игры ставится конкретная цель обучения; через игровую деятельность достигается конкретный педагогический результат; обучающая деятельность подчиняется правилам игры; учебные материалы являются средствами игры. Игровые приемы, направленные на организацию коллективных форм деятельности способствует тому, что учащиеся учатся уважать мнение других членов малой группы, прогнозировать конечные результаты, самостоятельно планировать деятельность, определять методы достижения целей.

Проектный подход

Учебный проект – учебно-познавательная деятельность, направленная на решение учащимся или группой учащихся научно-исследовательской, творческой или практической проблемы. Характеризуется общей целью, согласованностью методов и действий, расширенным решением проблемы. Данный подход предполагает, что учащийся ставит перед собой проблему и самостоятельно находит пути ее решения. В начальной школе проектный подход реализуется с учетом возрастных особенностей учащихся. Но, алгоритм проектной деятельности сохраняется (проект – выполняемая при поддержке учителя самостоятельная деятельность учащегося по решению значимой проблемы) сохраняется полностью. В рамках знакомства с содержанием раздела рекомендуется организация деятельности учащихся по подготовке коллективных/групповых проектов. Проектные работы не ограничиваются только лишь урочными часами, поэтому предусматривается и интеграция с внеурочной деятельностью.

Использование информационно-коммуникационных технологий

Компетентность в использовании информационно-коммуникационных технологий строится на базовых ИКТ-навыках и включает в себя правильное и творческое применение технологий для работы, досуга и коммуникации.

Учащиеся развивают навыки по ИКТ в процессе обучения по всем учебным предметам, находя, создавая и работая с информацией, сотрудничая и

обмениваясь информацией и идеями, оценивая и затем совершенствуя свою работу, используя широкий спектр оборудования и приложений.

В учебной программе по предмету «Начальная военная и технологическая подготовка» это включает:

- использование мультимедийных ресурсов и СМИ;
- поиск информации в Интернете и базах данных;
- нахождение, выбор и обработка данных с цифровых и Интернет - источников и умение судить об их точности, надежности и важности;
- умение получать, извлекать и систематизировать данные, используя количественную, текстовую, визуальную информацию и базы данных, включая использование гиперссылки, электронных таблиц, а также графических и других приложений;
- использование ИКТ для создания и обработки информации;
- исследование закономерностей и тенденций; изучение возможности использовать модели и моделирование, а также объединение неподвижных и движущихся изображений, звуков и текста для создания мультимедийных презентаций;
- использование в полной мере гибкости цифровой информации для изучения других вариантов, уточнения и улучшения результатов;
- сотрудничество, общение и обмен информацией по каналам связи для работы с другими учащимися и преподавателями через использование электронной связи, участие в онлайн форумах, в виртуальной среде обучения;
- использование интерактивных досок для технической поддержки активных видов обучения;
- мультимедийная презентация законченной работы в рамках школы или за ее пределами.

Подходы к оцениванию учебных достижений

Оценивание результатов изучения предмета «Начальной военной и технологической подготовки» осуществляется с применением устного опроса, письменной работы и контрольных практических упражнений.

Успеваемость учащихся по начальной военной и технологической подготовке оценивается:

«5» - если учащийся сознательно, правильно и достаточно полно ответил на поставленный вопрос, при этом точно и в соответствии с уставом дал необходимые определения, привел в подтверждение изложенного примеры и правильно показал технических или других средств обучения, или оружия, соблюдая меры безопасности и требования соответствующих наставлений.

«4» - если ответ был правильным, полным, формулировки соответствовали уставным, практические действия уверенные, обращение с оружием или техникой отвечало требованиям наставлений и соблюдены меры безопасности, однако отвечающий не сумел привести нужные примеры, нечетко выполнял команды в ответе допустил незначительные ошибки.

«3» - если учащийся отвечает на основной вопрос недостаточно полно, с помощью наводящих и дополнительных вопросов, ответ не увязывает с

практикой, нечетко выполняет приемы (действия), при обращении с оружием, техникой допускает неточности; при ответе в основном воспроизводит текст учебника, а при дополнительных вопросах обнаруживает недостаточное понимание отдельных излагаемых положений.

«2» - если учащийся не знает и не понимает большей или существенной части ранее изученного материала; не может самостоятельно и последовательно ответить на основной вопрос, на дополнительные дает несвязанные и неполные ответы; не умеет практически выполнять действие с оружием, техникой и приборами, а также тактические и строевые приемы.

Одним из основных требований к процессу обучения на современном этапе является организация активной деятельности ученика по самостоятельному «добыванию» знаний. Такой подход способствует не только приобретению предметных знаний, социальных и коммуникативных навыков, но и личностных качеств, которые позволяют ему осознавать собственные интересы, перспективы и принимать конструктивные решения. Активная познавательная деятельность ученика приобретает устойчивый характер в условиях сотворчества и поддержки учителя как партнера, консультанта.

Такого характера усиление личностно-ориентированного образования возможно при использовании интерактивных методов обучения, которые в различных сочетаниях создают предпосылки для сотрудничества всех участников образовательного процесса, не допуская авторитарности во взаимоотношениях. Использование диалоговых и рефлексивных технологий сочетается с организацией проектной и исследовательской деятельности учащихся. Все инновационные подходы к организации образовательного процесса превращают обучение в модель общения учащихся в реальном творческом процессе, предполагающий активный обмен знаниями, идеями, способами деятельности. Учебная программа конкретного предмета позволяет развивать активность ученика в познавательном и социальном плане путем организации учебной проектной деятельности, ориентированной на использование материалов регионального характера (объекты, предприятия, источники информации). Проектная деятельность воспитательного характера, осуществляемая в рамках достижения целей обучения данного предмета, может быть организована в партнерстве с родителями, представителями местного сообщества.

3 Использование ресурсов кабинета «Начальная военная и технологическая подготовка», военной площадки в учебном процессе

Необходимое оборудование для проведения уроков по предмету «Начальная военная и технологическая подготовка»:

Во всех общеобразовательных школах независимо от типов и форм собственности предусмотрено учебно-материальная база по начальной военной и технологической подготовке в соответствии с нормами оснащения

оборудованием и мебелью, наглядными пособиями, стендами и техническими средствами обучения [10].

На занятие начальной военной и технологической подготовки обучающиеся обязаны приходить в форме одежды установленной приказом руководителя организации образования.

Оборудованный в соответствии с табелем обеспечения, наглядными пособиями, стендами и оснащенный техническими средствами обучения учебный кабинет по НВП;

Комнату для хранения специального имущества по начальной военной подготовке, основам безопасности жизнедеятельности и гражданской обороне;

Площадку для занятий по строевой подготовке;

Место для практического изучения обязанностей дневального по роте;

Место для изучения обязанностей часового;

Тактическое поле;

Полосу препятствий;

Стрелковый тир;

Уголок боевой, трудовой славы.

Обеспечение макетами вооружения и других военно-технических средств, учебными пособиями осуществляется за счет средств организации образования (учебных заведений).

Рис.13. Кабинет начальной военной подготовки

Рис.14. Уголок боевой, трудовой славы.

Кабинет начальной военной подготовки (НВП) является материальной базой учебно-воспитательного процесса для проведения ряда практических и теоретических занятий по начальной военной подготовке, основам безопасности жизни, гражданской обороне, военно-патриотического воспитания, а также кружковых работ во внеурочное время [10].

Учебная материально-техническая база начальной военной подготовки в общеобразовательной школе состоит из кабинета начальной военной подготовки, комнаты для хранения учебного оружия и военно-технического имущества, городка начальной военной подготовки, стрелкового тира.

Место для практического изучения обязанностей дневального оборудуется у выхода из кабинета или в другом учебном месте вблизи кабинета и включает: стенд с документацией, тумбочку с макетами книг и журналов, макет телефонного аппарата. Средства пожаротушения (огнетушитель) располагаются вблизи дневального.

Стрелковый тир – специально оборудованное сооружение или участок местности. Он ограничен сзади линией огня, спереди – пулеулавливателем и валом, а с боков – валами или стендами, препятствующими вылету пуль за пределы тира.

Тиры могут быть открытыми, полузакрытыми, а также упрощенными – с использованием железобетонных (металлических) труб на 25,50 м и более. При

этом необходимо обеспечить полную безопасность для окружающих и исключить возможность проникновения людей и животных в зону стрельбы.

Комната для хранения учебного оружия и военно-технического имущества должна обеспечивать надежную сохранность учебного вооружения. Обязательное оснащение комнаты для хранения учебного оружия и военно-технического имущества:

- стеллажи для хранения имущества;
- пирамида для хранения оружия;
- противопожарные средства;
- комплект военно-технического имущества для НВП.

Комнату рекомендуется подбирать в помещении, смежном с кабинетом начальной военной подготовки.

Окна, выходящие наружу, необходимо оборудовать металлическими решетками.

Рис.15. Городок начальной военной подготовки

Городок начальной военной подготовки находится на школьной территории, представляет собой асфальтированную площадку с размещенным на ней учебным оборудованием и состоит из:

- места для занятий по строевой подготовке;
- оборудованного места для практического изучения обязанностей часового;
- оборудованного тактического поля и огневого городка;
- спортивного мини-городка.

При строительстве городка начальной военной подготовки необходимо предусмотреть возможность создания комбинаций различных учебных вариантов тактической и огневой обстановки путем перестановки элементов учебного оборудования.

Стрелковый тир в организации образования – специально оборудованное сооружение для стрельбы по мишеням из малокалиберной винтовки. На занятиях в тире должны соблюдаться меры безопасности, необходимо проведение соответствующего инструктажа учащихся.

Наличие тира в организации образования не является обязательным.

Кабинет начальной военной подготовки.

1) «Объекты вооруженных сил РК», «Тактическая подготовка», «Строевая подготовка», «Военная топография», «Гражданская оборона» и другие стенды;

2) учебные пособия: графические наглядные пособия, постановления, макеты поверхности Земли, стрелковое оборудование;

3) В кабинете начальной военной подготовки должны быть следующие документы:

- сборники общевоенных постановлений;
- постановления по внутренней службе РК;
- постановления по горнизонной и караульной службе, дисциплине и

военном строе Вооруженных сил РК;

- инструкция по стрелковому делу;
- программы начальной военной подготовки молодежи, рекомендации по учебно-материальной базе и совершенствованию оборудования;
- учебники по начальной военной подготовке;
- учебники по военной топографии, гражданской обороне и медико-санитарной подготовке [11].

Размещение, жизнь и быт военнослужащих воинской части (подразделения) данное занятие показное, проводится совместно с показным занятием по теме 4 раздела «Тактическая подготовка» в ближайшей к учебному заведению воинской части (по договоренности с командиром воинской части), военно-учебном заведении, на военной кафедре гражданского вуза.

Рис.16. Занятие воинской части

При посещении воинской части, преподаватель, коротко рассказывает, в какую воинскую часть прибыли обучаемые, ее принадлежность к виду и роду войск, решаемые ею задачи, историю ее создания и пройденный ею боевой путь.

Передвигаясь по территории части, преподаватель обращает внимание обучаемых на размещение элементов военного городка, объясняет их назначение.

При посещении воинской части обучающихся должны осмотреть и ознакомиться со следующими помещениями и объектами учебно-материальной базы:

1. Спальное помещение для личного состава;

2. Комната информационно-воспитательной работы и комната психологической разгрузки;
3. Комната для хранения оружия и комната (место) для чистки оружия;
4. Комната (место) для спортивных занятий;
5. Комната бытового обслуживания;
6. Кладовая для хранения имущества роты и личных вещей военнослужащих;
7. Комната для умывания;
8. Туалет;
9. Солдатская столовая;
10. Клуб;
11. Спортивные городки;
12. Учебные городки.

Если стрельбище (директриса БМП, танковая директриса), автодром (танкодром) расположены на территории военного городка, то целесообразно ознакомиться с их оборудованием. Если они расположены за пределами военного городка, преподаватель-организатор сообщает что для отработки упражнений учебных стрельб и вождения имеются такие объекты.

При осмотре и ознакомлении с бытовыми помещениями и объектами учебно-материальной базы преподаватель называет осматриваемое помещение как оно указано в Уставе (Например: кладовая для хранения имущества роты и личных вещей военнослужащих, а не «каптерка»), объясняет его назначение, оборудование и порядок использования военнослужащими.

В случае если нет возможности организовать посещение воинской части, данное занятие проводится в классе для проведения занятий по начальной военной и технологической подготовке. В этом случае, преподаватель при подготовке к занятиям подбирает соответствующие кино и видео материалы, а на занятии демонстрирует их. Демонстрация должна сопровождаться комментариями и объяснениями.

НАЧАЛЬНАЯ ВОЕННАЯ ПОДГОТОВКА (10 КЛАССЫ)

Таблица 3

Нормы оснащения оборудованием и мебелью организаций общего среднего, технического и профессионального образования

№	Наименование оборудования	Ед.изм.	Кол-во на 1 кабинет (30 уч. мест)
1.	Специализированная мебель:		
	Аудиторная доска одноэлементная, зеленого цвета, с набором магнитных креплений	шт	1
	Стол для преподавателя с приставкой для компьютера	шт	1

	Стул преподавателя	шт	1
	Подиум для стола преподавателя	к-т	1
	Столы ученические двухместные с постоянными или регулируемыми параметрами высоты (ростовая группа №№4-6)	шт	15
	Стулья ученические с постоянными или регулируемыми параметрами высоты (ростовая группа №№4-6)	шт	30
	Шкаф многофункциональный	шт	3
2.	Государственные символы РК:		
	Герб РК	шт	1
	Положение о боевом знамени	шт	1
	Портрет Президента Республики Казахстан	шт	1
	Портрет Министра обороны Республики Казахстан	шт	1
	Текст гимна РК на казахском и русском языках	шт	1
	Текст военной присяги	шт	1
	Флаг РК	шт	1
3.	Комната для хранения оружия и военно-технического имущества:		
	Огнетушитель	шт	1
	Стеллаж для хранения противогазов	шт	1
	Стеллажи для хранения военно-технического имущества	шт	1
	Шкаф металлический (пирамида) для хранения оружия	шт	1
	Ячейки для малых саперных лопат	шт	1
4.	Площадка для занятий строевой подготовки:		
	Зеркало для обозрения строевых приемов	шт	2
	Щиты с изображением основных строевых приемов	шт	7
5.	Место для практического изучения обязанностей дневального:		
	Деревянная подставка (место дневального)	шт	1
	Доска с документацией	шт	1
	Макеты штык-ножа и ножен	шт	1
	Огнетушитель	шт	1
	Телефонный аппарат (макет)	шт	1
	Тумбочка	шт	1
6.	Место для практического изучения обязанностей часового:		
	Экран-пулеулавливатель	шт	1
	Мишень №9 (ростовая фигура)	шт	1
	Мишень №6 (грудная фигура)	шт	1
	Место для заряжания и разряжения оружия	мест	1
	Щит с инвентарем пожаротушения	к-т	1
	Бочка с водой	шт	1
	Бочка с песком	шт	1

	Грибок для часового	шт	1
	Окопы		
7.	Место для занятий по физической подготовке:		
	Гимнастический городок:	к-т	1
	параллельные брусья	шт	5
	многопролетные перекладины	шт	5
	гимнастическая скамейка	шт	1
	полоса препятствий	к-т	1
8.	Тактическое поле:		
	Макеты противотанковой мины	шт	4
	Макеты противопехотной мины	шт	4
	Мишень №8 (ростовая фигура)	шт	1
	Мишень №12 (макет «Танк»)	шт	1
	Макет самолета и вертолета	шт	2
	Мишень №10 (макет «Ручной пулемет»)	шт	1
	Мат-подстил с гигиеническим покрытием	шт	10
	Прицельный станок	шт	1
	Стол для разборки и сборки автомата и снаряжений магазинов	шт	5
9.	Стрелковый тир:		
	Мат-подстил с гигиеническим покрытием	шт	10
	Мишень №4 (грудная фигура с кругами)	шт	10
	Мишень №6 (грудная фигура)	шт	10
	Мишень №8 (ростовая фигура)	шт	10
	Прицельный станок	шт	1
	Стол для чистки и смазки стрелкового оружия	шт	5
	Экран-пулеулавливатель	шт	1
10.	Интерактивные средства обучения:		
	Интерактивная доска с сенсорным (или электромагнитным) принципом действия, с интегрированными видеопроектором и звуковыми колонками	к-т	1
	Персональный компьютер (системный блок, клавиатура с русским и казахским алфавитом, монитор, манипулятор «мышь», принтер, блок бесперебойного питания UPS)	к-т	1
11.	Стенды по наглядной агитации:		
	«Высшие военные учебные заведения и условия поступления»	шт	1
	«Герои-афганцы»	шт	1
	«Они сражались за Родину»	шт	1
	«Офицер-профессия героическая»	шт	1
	Уголок боевой славы	шт	1
12.	Военно-техническое имущество:		

	Аптечка для оказания первой помощи АИ-2	шт	30
	Войсковой прибор химической разведки	шт	1
	Защитный костюм Л-1	шт	2
	Командирский ящик	шт	1
	Автомат Калашникова ММГ-АК74М	шт	20
	Малые пехотные лопаты	шт	30
	Медицинские носилки	шт	4
	Медицинский халат	шт	10
	Общевойсковой защитный комплект	к-т	6
	Приборы радиационной и химической разведки ДП-5, ДП-22	шт	2
	Противогазы	шт	30
	Респираторы	шт	30
	Учебные гранаты	шт	6
	Учебные мины	шт	4
	Учебные патроны 5,45 мм, 7,45 мм	шт	50
13.	Печатные и экранно-звуковые пособия:		
	Плакат НВП	к-т	1
	Плакаты по гражданской обороне	к-т	1
	Уставы РК на казахском и русском языках	шт	2
	Комплект мультимедийных пособий	к-т	1

ТЕХНОЛОГИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА (11 КЛАСС)

Приложение 2 к Правилам подготовки водителей транспортных средств

Таблица 4

1. Минимальный перечень учебного оборудования кабинета (класса) для подготовки водителей МТС категории «А», «А1», «В1».

№ п/п	Наименование учебного оборудования	Единица измерения	Количество
1.	Кабинет (класс) для подготовки водителей МТС категории «А», «А1», «В1».		
1.1	Компьютер (компьютерный класс).	шт.	3
1.2	Компьютерные программы по правилам безопасности дорожного движения.	шт.	2
1.3	Мотоцикл, квадрацикл в разрезе (комплектный).	комп.	1
1.4	Демонстрационные щиты с деталями тормозной системы, системы питания, электрооборудования мотоциклов, квадрациклов.	комп.	1
1.5	Визуальные технические средства обучения и	комп.	1

	плакаты по устройству мотоциклов, квадрациклов.		
1.6	Стенд «Дорожные знаки».	шт.	1
1.7	Стенд «Дорожная разметка».	шт.	1
1.8	Электрифицированный стенд «Сигналы светофора».	шт.	1
1.9	Тренажер «Регулируемый перекресток».	шт.	1
1.10	Тренажер «Нерегулируемый перекресток».	шт.	1
1.11	Классная доска.	шт.	1
1.12	Комплекты планшетов (плакатов) или визуальные технические средства обучения по темам предметов «Правила дорожного движения» и «Основы управления транспортным средством и безопасность движения».	комп.	

Таблица 5

2. Минимальный перечень учебного оборудования кабинетов (классов) для подготовки водителей МТС категории «В». «ВЕ».

№ п/п	Наименование учебного оборудования	Единица измерения	Количество
1	Кабинет (класс) для подготовки водителей МТС категории «В». «ВЕ».		
1.1	Компьютер.	шт.	3
1.2	Компьютерные программы по правилам и безопасности дорожного движения.	шт.	2
1.3	Стенд «Дорожные знаки».	шт.	1
1.4	Стенд «Дорожная разметка».	шт.	1
1.5	Электрифицированный стенд «Сигналы светофора».	шт.	1
1.6	Тренажер «Регулируемый перекресток».	шт.	1
1.7	Тренажер «Нерегулируемый перекресток».	шт.	1
1.8	Классная доска.	шт.	1
1.9	Комплекты планшетов (плакатов) или визуальные технические средства обучения по темам предметов «Правила дорожного движения» и «Основы управления транспортным средством и безопасность движения».	комп.	2
1.10	Набор средств для проведения занятий по оказанию первой помощи пострадавшим при дорожно-транспортном происшествии.	комп.	1

1.11	Медицинская аптечка.	комп.	2
2	Кабинет (класс) для проведения занятий по предмету «Устройство и эксплуатация автомобилей категории «В».		
2.1	Основные агрегаты МТС категории «В».		
2.1.1	Двигатель в сборе со сцеплением и коробкой перемены передач (в разрезе).	комп.	1
2.1.2	Задний мост (в разрезе).	шт.	1
2.1.3	Передняя подвеска.	шт.	1
2.1.4	Рулевой механизм.	шт.	1
2.2	Демонстрационные щиты с деталями тормозной системы, рулевого управления, системы питания, системы электрооборудования МТС категории «В».	комп.	1
2.3	Визуальные технические средства обучения и плакаты по устройству и эксплуатации МТС категории «В».	комп.	1

СМАРТ-КЛАСС (10-11 КЛАСС)

Смарт-класс для средней школы - универсальный интерактивный кабинет, позволяющий максимально использовать потенциал информационных технологий в учебно-воспитательном процессе. Смарт-класс охватывает такие процессы, как подготовка учебного материала, проведение уроков, интерактивное тестирование, опрос и дискуссии, мониторинг знаний учеников, организация межшкольных on-line занятий. В универсальном интерактивном кабинете можно проводить занятия по различным дисциплинам средних классов.

4 Особенности организации образовательного процесса по учебному предмету «Начальная военная и технологическая подготовка» в рамках обновления содержания образования

Отличительной особенностью учебного предмета «Начальная военная и технологическая подготовка» является их направленность на формирование не только предметных знаний и умений, а также навыков широкого спектра.

Выстроенная система целей обучения является основой развития следующих навыков широкого спектра: функциональное и творческое применение знаний, критическое мышление, проведение исследовательских работ, использование информационно-коммуникационных технологий, применение различных способов коммуникации, умение работать в группе и индивидуально, решение проблем и принятие решений. Навыки широкого

спектра являются залогом успешности учащихся, как в школьной образовательной практике, так и в перспективе, после окончания школы [11].

Правила организации и проведения предмета «Начальная военная подготовка»

1. Начальная военная подготовка организуется уполномоченным органом в области образования совместно с уполномоченными органами в области обороны, здравоохранения, внутренних дел, местными исполнительными органами и осуществляется в организациях образования независимо от принадлежности и форм собственности.

2. Начальная военная подготовка лиц допризывного и призывного возраста проводится в 10 и 11 классах организаций образования, реализующих общеобразовательные учебные программы общего среднего образования и профессиональные учебные программы технического и профессионального (кроме специальных), послесреднего образования на первых-вторых курсах обучения, независимо от подчиненности и форм собственности (далее – организации образования) штатными преподавателями-организаторами начальной военной подготовки. По окончании курса начальной военной подготовки с обучающимися проводятся учебно-полевые (лагерные) сборы.

Начальная военная подготовка проводится с целью:

1) изучения положений Конституции Республики Казахстан, основ обороны государства;

2) разъяснения назначения Вооруженных Сил, других войск и воинских формирований Республики Казахстан, их характера и особенностей, значения воинской службы, как почетной обязанности граждан Республики Казахстан, основных требований военной присяги, уставов Вооруженных Сил Республики Казахстан;

3) ознакомления с вооружением и военной техникой воинских частей, размещением и бытом личного состава;

4) приобретения необходимых военных знаний и практических навыков; освоения основ безопасности жизнедеятельности человека в чрезвычайных ситуациях.

Организация проведения начальной военной подготовки

При организации проведения начальной военной подготовки уполномоченный орган в области обороны:

1) планирует по согласованию с уполномоченным органом в области образования проверку деятельности местных органов военного управления и образования по организации начальной военной подготовки и обеспечению патриотического воспитания молодежи;

2) оказывает содействие в организации начальной военной подготовки в организациях образования.

Уполномоченный орган в области образования:

1) осуществляет координацию и обеспечивает проведение начальной военной подготовки и патриотического воспитания обучающихся;

2) содействует в разработке учебных программ, издании учебников и учебно-методических комплексов, аудио-видео фильмов по начальной военной подготовке;

3) изучает, обобщает и распространяет положительный опыт проведения начальной военной подготовки и патриотического воспитания обучающихся.

Уполномоченный орган в области внутренних дел:

1) осуществляет руководство по обучению основам безопасности жизнедеятельности человека;

2) совместно с уполномоченными органами в области образования и здравоохранения разрабатывает раздел программы по курсу «Основы безопасности жизнедеятельности», а также таблицу снабжения организаций образования имуществом гражданской обороны.

На территориях областей, городов и районов местные органы военного управления:

1) ведут отчетность по начальной военной подготовке;

2) совместно с территориальными органами в области образования и здравоохранения разрабатывают проекты решений местных исполнительных органов по итогам проведения начальной военной подготовки за год и планы основных мероприятий на новый учебный год;

3) организуют и проводят трехдневные учебно-методические сборы и однодневные методические занятия с преподавателями-организаторами начальной военной подготовки, изучение состояния начальной военной подготовки в организациях образования по согласованию с органами образования;

4) совместно с территориальными органами в области образования и здравоохранения планируют и организуют учебно-полевые (лагерные) сборы;

5) организуют показ научно-популярных, хроникально-документальных кино- и видеофильмов патриотической тематики;

6) информируют уполномоченный орган в области обороны и местные исполнительные органы о состоянии начальной военной подготовки и патриотического воспитания в организациях образования;

7) согласовывают назначения кандидатов на должности преподавателей-организаторов начальной военной подготовки и их увольнение;

8) вносят соответствующие записи в приписные свидетельства призывников, окончивших полный курс начальной военной подготовки.

Начальники гарнизонов совместно с местными органами военного управления закрепляют за воинскими частями, военными учебными заведениями и военными кафедрами при высших учебных заведениях организации образования для оказания помощи в организации и проведении начальной военной подготовки, патриотической и воспитательной работы с молодежью.

Командиры воинских частей (учреждений), начальники военных учебных заведений, военных кафедр высших учебных заведений:

1) оказывают постоянную шефскую помощь организациям образования по начальной военной подготовке и патриотическому воспитанию молодежи;

2) организуют встречи отличников боевой подготовки с молодежью, знакомят их с бытом личного состава, вооружением и военной техникой подразделений;

3) выделяют в порядке шефской помощи офицеров, сержантов (старшин) для проведения занятий;

4) оказывают помощь местным органам военного управления, территориальным органам в области образования в проведении практических, инструкторско-методических и показательных занятий с преподавателями-организаторами начальной военной подготовки и патриотическом воспитании молодежи.

Руководители организаций образования:

1) отвечают за организацию и состояние начальной военной подготовки и патриотического воспитания молодежи;

2) осуществляют подбор кандидатов на должности преподавателей-организаторов начальной военной подготовки и их увольнение по согласованию с местными органами военного управления.

При этом, должности преподавателей-организаторов начальной военной подготовки при отсутствии возможности комплектования их офицерами запаса могут замещаться преподавателями-организаторами начальной военной подготовки из числа хорошо подготовленных и опытных сержантов (старшин) и солдат (матросов) запаса, имеющих высшее образование по специальности, прошедших воинскую службу на должностях солдат и сержантов. Организации образования направляют преподавателей-организаторов начальной военной подготовки этой категории на курсы повышения квалификации;

3) обеспечивают своевременное планирование и организацию учебного процесса, полное и качественное выполнение программы начальной военной подготовки;

4) выделяют помещения, площадки и места для отработки практических занятий начальной военной подготовки, принимает меры к постоянному совершенствованию учебно-материальной базы в соответствии с нормами оснащения оборудованием и мебелью организаций дошкольного, начального, основного среднего, общего среднего, технического и профессионального образования, утвержденными приказом Министра образования и науки Республики Казахстан от 7 марта 2012 года № 97 (зарегистрировано в Реестре государственной регистрации нормативных правовых актов за № 7574);

5) оказывают преподавателю-организатору учебно-методическую помощь, организацию и проведение кружковой работы (факультатива);

6) контролируют проведение преподавателем-организатором занятий по начальной военной подготовке, качество усвоения обучающимися пройденного материала, обсуждают состояние начальной военной подготовки

и патриотической работы с молодежью не реже одного раза в течение учебного года;

7) издают приказы о начале и окончании обучения по начальной военной подготовке, назначении командиров взводов и отделений;

8) представляют отчеты о состоянии начальной военной подготовки и патриотической работы с молодежью в местные органы военного управления и образования по подчиненности.

Преподаватель-организатор начальной военной подготовки:

1) подчиняется руководителю организации образования и отвечает за начальную военную подготовку обучающихся, строгое соблюдение установленных правил и мер безопасности при проведении занятий;

2) организует и проводит занятия по начальной военной подготовке в учебное время и факультативно (во внеурочное время) руководит кружками по изучению основ военного дела;

3) систематически повышает свои профессиональные и педагогические знания, совершенствует методические навыки;

4) совместно с педагогическим коллективом организации образования проводит работу по патриотическому воспитанию обучающихся;

5) организует предварительную работу по постановке на воинский учет допризывников;

6) оказывает помощь местным органам военного управления по отбору юношей для поступления в военные учебные заведения.

Преподаватель-организатор начальной военной подготовки организации образования работает в контакте с организатором внеклассной и внешкольной воспитательной работы с детьми (заместителем директора по учебно-воспитательной работе), учителем физической культуры (руководителем физического воспитания) и классными руководителями (мастерами производственного обучения), педагогическим коллективом.

Работа преподавателя-организатора начальной военной подготовки регламентируется расписанием занятий, планом мероприятий, проводимых во внеурочное время, и его личным планом, утвержденным руководителем организации образования. Работа преподавателя-организатора начальной военной подготовки, не предусмотренная функциональными обязанностями и утвержденная планом, выполняется в каждом отдельном случае по согласованию с руководителем организации образования.

Преподавателю-организатору начальной военной подготовки необходимо знать:

1) нормативные правовые акты по вопросам обучения и воспитания с учетом специфики начальной военной подготовки и курса «Основы безопасности жизнедеятельности»;

2) основы педагогики, психологии;

3) правила охраны жизни и здоровья обучающихся;

4) основы трудового законодательства;

5) правила охраны труда;

б) организационные структуры системы предупреждения и действий в чрезвычайных ситуациях;

7) основные принципы и методы защиты населения при стихийных и экологических бедствиях, крупных производственных авариях, катастрофах, а также защиты от современных средств поражения;

8) приемы оказания первой медицинской помощи.

Организация и проведение занятий по начальной военной подготовке.

Занятия по программе начальной военной подготовки в организациях образования с девушками проводятся совместно с юношами, по разделу «Основы медицинских знаний» – отдельно. К практическим занятиям по разделу «Основы военного дела» девушки не привлекаются.

В организации образования разрабатывается недельный план прохождения начальной военной подготовки на весь учебный год.

Занятия по начальной военной подготовке включаются в общее расписание занятий и проводятся по классам и учебным группам. Классы и учебные группы именуется взводами и делятся на три отделения. Из числа обучающихся приказом руководителя организации образования назначаются командиры взводов и отделений.

В организациях образования оформляется наглядная агитация, содержащая патриотическую тематику и актуальные материалы, отражающие важные события касающихся Вооруженных Сил, других войск и воинских формирований Республики Казахстан и успехи казахстанского народа, героев и ветеранов войн.

Списки юношей, окончивших полный курс начальной военной подготовки в организациях образования, с итоговыми оценками направляются в местный орган военного управления по месту приписки юношей.

Знания обучающихся по начальной военной подготовке оцениваются, как и по другим предметам, по пятибалльной системе.

Итоговая оценка на основании годовых (курсовых) оценок, полученных обучающимися по начальной военной подготовке (за исключением лиц, которые по состоянию здоровья освобождены от начальной военной подготовки), выставляется в аттестат о среднем образовании.

Территориальный орган в области образования совместно с местным органом военного управления проверяет и оценивает работу организаций образования по вопросам начальной военной подготовки и качества усвоения материала обучаемыми.

По результатам проверки состояния начальной военной подготовки в организациях образования, а также организации и проведения учебно-полевых (лагерных) сборов руководителем учреждения образования, реализующим общеобразовательные учебные программы общего среднего образования и профессиональные учебные программы технического и профессионального послесреднего образования составляется акт и в присутствии членов проверяющей комиссии проводится анализ по организации начальной военной подготовки и проведению учебно-полевых (лагерных) сборов [12].

О результатах проверки территориальные органы в области образования информируют местные исполнительные органы на местах.

Занятия по НВП начинаются с построения обучаемых командиром взвода в двухшереножном строю и доклада о готовности к занятиям. Форма доклада: «Господин капитан, первый учебный взвод в составе 23 человек к занятиям по начальной военной и технологической подготовке построен. Отсутствуют: учащийся Ахметов – болен, учащийся Борисов – по неизвестной причине. Командир взвода учащийся Сакенов».

Приняв рапорт, руководитель занятия подходит к середине строя, останавливается в трех – четырех шагах от него, поворачивается лицом к строю и здоровается с обучаемыми: «Здравствуйте, господа учащиеся!».

Обучаемые отвечают на приветствие громко, ясно и согласовано: «Здравствуйте, господин Капитан!».

На занятиях постоянно должны поддерживаться порядок и организованность. При обращении преподавателя-организатора НВП к обучаемому последний быстро встает, принимает положение «Смирно» и называет свою фамилию. Если руководитель занятия обращается к обучаемому по фамилии, последний отвечает: «Я». Получив разрешение сесть, обучаемый говорит «Есть» и быстро, без шума садится. При обращении к преподавателю-организатору НВП обучаемый поднимает руку и, получив разрешение, встает, принимает положение «Смирно», называет свою фамилию и задает вопрос.

После окончания занятия (урока) командир взвода с разрешения руководителя занятия подает команду «Смирно» или «Встать, смирно». Руководитель занятия говорит «До свидания, господа учащиеся». Обучаемые согласованно отвечают: «До свидания, господин капитан» - и после команды «Вольно» выходят из класса. Если урок проводится вне класса, то подается команда «Вольно, разойдись».

Обучаемые обязаны прибывать на занятия подготовленными и одетыми по установленной в учебном заведении форме одежды. Носить форму одежды и знаки различия, подобные форме одежды и знакам различия военнослужащих Вооруженных Сил или сходные с ними, не разрешается. На занятия по тактической и огневой подготовке, проводимые на местности, во дворе и в тире, учащиеся должны прибывать одетыми по сезону, в головных уборах и в рабочей (спортивной) одежде.

Ношение военной формы одежды преподавателями-организаторами НВП - офицерами запаса и в отставке при проведении занятий является обязательным.

В начале практических занятий кратко излагаются правила поведения и меры безопасности при действиях по изучаемым вопросам.

При подготовке к занятию (уроку) руководителю занятия рекомендуется: уяснить тему и учебные вопросы; определить учебную и воспитательную цели, порядок отработки учебных вопросов, материальное обеспечение занятия; форму и вопросы, по которым будет проводиться проверка степени усвоения ранее изученного материала; изучить соответствующие статьи уставов,

наставлений, учебников и другой литературы; потренироваться в выполнении приемов (действий); определить задание на дом.

Место проведения и материальное обеспечение занятия должны быть заранее подготовлены.

При подготовке к практическим и тактико-строевым занятиям руководитель занятия проводит с помощниками инструктаж, показывает, в какой последовательности надо отрабатывать приемы и действия с обучаемыми, и учит их правильному выполнению приемов и действий.

Подготовка к занятию завершается составлением плана проведения занятия (урока).

Занятие (урок) состоит из вводной, основной и заключительной частей, органически связанных между собой.

Во вводной части проводится построение взвода, отдается рапорт руководителю занятия, проводится осмотр внешнего вида и проверка степени усвоения обучаемыми ранее пройденного материала. При построении взвода руководитель занятия обращает внимание на правильность и четкость построения, на соблюдение дисциплины строя, на выполнение обучаемыми обязанностей солдат при построении и в строю и добивается устранения недостатков.

Проверка степени усвоения ранее пройденного материала может проводиться опросом обучаемых, тестированием, выполнением ими приемов и действий и другими методами.

В основной части занятия после сообщения темы и целей занятия (урока) в зависимости от содержания учебных вопросов излагается новый материал и проводится его закрепление или обучение приемам, действиям, или в то и другое. Закрепление нового материала может проводиться после изложения всего материала или нескольких основных вопросов путем опроса, решения задач и выполнения приемов, действий.

Обучение приемам, действиям, как правило, проводится в установленной последовательности. Руководитель занятия показывает образцовое выполнение приема, действия в целом, а затем по элементам, с одновременным кратким объяснением правил и порядка выполнения. Обучаемые под руководством руководителя занятия и заранее подготовленных помощников разучивают показанный прием, действие вначале по элементам, а затем в целом до правильного его выполнения. После этого проводится тренировка в правильном и четком выполнении приема, действия в целом.

В заключительной части подводятся итоги проводимого занятия, дается оценка работе обучаемых на занятии, указывается на недостатки ответов и действий, отмечаются примерные ответы и действия отдельных обучаемых, дается задание на дом.

Все занятия (уроки) должны быть направлены на воспитание у обучаемых высоких морально-боевых качеств, на подготовку их к выполнению долга по защите Родины, на развитие у них навыков поведения и действий в

соответствии с требованиями уставов Вооруженных Сил, других войск и воинских формирований Республики Казахстан в объеме изученных тем.

Начальная военная и технологическая подготовка учащихся оценивается в 10 классе по итогам успеваемости в течение учебного года и учебно-полевого сбора. При этом оценка за учебно-полевой сбор имеет определяющее значение. Оценка успеваемости учащихся по НВТП проводится на общих основаниях (как и по другим предметам) и в соответствии с требованиями норм оценок знаний, умений и навыков учащихся по НВТП.

После изучения всей программы НВТП проводятся контрольные занятия в целях определения уровня знаний и практических навыков учащихся с выставлением итоговых оценок. На этих занятиях каждый учащийся по заданию преподавателя выполняет практические действия (приемы, нормативы) и отвечает на вопросы по тактической или огневой подготовке, уставам, военной топографии. Проверка теоритических знаний может проводиться тестированием. Кроме того, все юноши выполняют одиночные строевые приемы. На основании годовых оценок с учетом оценок, полученных на контрольных занятиях, выставляется итоговая оценка по НВТП.

Руководство обучением и воспитанием по НВТП осуществляется руководителем учебного заведения. Оно должно быть конкретным и обеспечивать полное и качественное выполнение задач по НВТП учащихся. Главным в руководстве является глубоко продуманное планирование начальной военной и технологической подготовки молодежи; постоянное совершенствование методического мастерства преподавателей-организаторов НВТП и оказание им повседневной помощи; систематический контроль за ходом занятий; изучение и внедрение передового опыта в практику обучения и воспитания; непрерывное совершенствование учебно-материальной базы и эффективное использование для обучения различных технических средств.

Начальная военная и технологическая подготовка молодежи организуется и проводится на основании закона Республики Казахстан «О воинской службе и статусе военнослужащих» от 16 февраля 2012 года и приказа Министра обороны Республики Казахстан от 19 декабря 2014 года «Об утверждении Правил организации и проведения, а также формирования учебно-материальной базы начальной военной подготовки» [1].

В процессе начальной военной и технологической подготовки (НВТП) учащиеся усваивают положения Конституции Республики Казахстан, уясняют назначение Вооруженных Сил РК, значение воинской службы как почетной обязанности граждан Казахстана, основные требования военной присяги, уставов Вооруженных Сил других войск и воинских формирований РК, знакомятся с вооружением и военной техникой воинской части, с размещением и жизнью личного состава; приобретают начальные военные знания и практические навыки в объеме подготовки молодого солдата, с тем, чтобы юноши, будучи призванными в Вооруженные Силы РК, смогли в короткие сроки овладеть современным вооружением и военной техникой.

Раздел по основам безопасности жизнедеятельности предусматривает занятия по гражданской защите и основам медицинских знаний, знакомит учащихся с мероприятиями, осуществляемыми в мирное и военное время по защите населения Республики Казахстан от последствий стихийных бедствий, крупных аварий, катастроф и актов терроризма.

В разделе «Технологическая подготовка» изучаются правила дорожного движения и основы безопасного вождения автотранспортных средств.

Для закрепления знаний и навыков по НВТП в конце 10 класса с юношами проводятся пятидневные полевые занятия (сборы). Для проведения этих занятий на каждый класс отводится 30 часов учебного времени. Темы, которые должны отрабатываться на полевых занятиях, определены в соответствующих разделах Программы.

Полевые занятия с учащимися проводятся: путем сбора юношей одновременно всех или нескольких учебных заведений районов (городов) на базе оборонно-спортивных оздоровительных лагерей или на базе шефствующих воинских частей по согласованию с командирами этих частей; либо путем сбора юношей нескольких учебных заведений на базе учебного заведения, имеющего соответствующую учебно-материальную базу; либо путем сбора юношей одного учебного заведения.

Организацию и порядок проведения полевых занятий для учебных заведений определяют местные органы образования, по согласованию с местными органами военного управления.

В учебных заведениях из юношей, привлекаемых на полевые занятия, создаются взводы численностью не более 30 человек. Если на полевые занятия в учебном заведении выходит одновременно два взвода юношей и более, то в помощь преподавателю-организатору НВТП приказом руководителя учебного заведения назначаются учителя, из расчета на каждый взвод один человек. По согласованию с начальником гарнизона (командиром воинской части) для оказания помощи преподавателю-организатору НВТП в проведении полевых занятий могут назначаться офицеры, сержанты и старшины.

Время и место проведения полевых занятий с учащимися, а также время посещения воинской части (военно-учебного заведения) в целях ознакомления учащихся с размещением и жизнью личного состава, с вооружением и военной техникой определяют органы местного военного управления совместно с местными органами образования по согласованию с начальником гарнизона (воинской части) до начала планирования НВТП на новый учебный год и доводят их до руководителей учебных заведений.

Планирование НВТП осуществляется в соответствии с требованиями Программы [12]. Оно должно обеспечивать полное и качественное ее выполнение, комплексное изучение всех разделов программы, а также изучение соответствующих тем в тесной связи с другими предметами обучения.

В учебном заведении составляется календарно-тематический план прохождения НВТП на весь учебный год и занятия включаются в общее расписание.

Преподаватель-организатор в своей практической деятельности руководствуется:

- Конституцией Республики Казахстан;
- Законом Республики Казахстан от 27 июля 2007 года № 319-III «Об образовании»;
- военной доктриной Республики Казахстан от 21. 03. 2007 года;
- Законом Республики Казахстан от 6 января 2012 года № 527-IV «О национальной безопасности Республики Казахстан» года;
- Законом Республики Казахстан от 16 февраля 2012 года № 561-IV «О воинской службе и статусе военнослужащих»;
- Законом Республики Казахстан от 11 апреля 2014 года № 188-V «О гражданской защите»;
- приказом Министра обороны Республики Казахстан от 19 декабря 2014 года № 606 «Об утверждении Правил организации и проведении, а также формирования учебно-материальной базы начальной военной подготовки».

Отличительной особенностью организации образовательного процесса по учебному предмету обновленного содержания является новые разделы: «Основы военной робототехники», «Технологическая подготовка». А также в методические рекомендации по изучению предмета «Начальная военная и технологическая подготовка» предлагается тестовые задания по всем разделам.

Раздел «Основы военной робототехники» в 10 классе. Эти разделы делится на подразделы «Основы военной робототехники», «Алгоритм управления роботом», «Задачи для роботов. Функциональные возможности роботов» включает такие темы:

- 1) Основы военной робототехники – Общие сведения о роботах. Применение роботов в военном деле;
- 2) Алгоритм управления роботом – Планирование траектории движения робота; Модели и алгоритмы коллективного управления группой роботов;
- 3) Задачи для роботов – Функциональные возможности роботов - Постановка и решения частных тактических задач: ориентирование на местности, поведение робота в критических ситуациях.

Раздел «Технологическая подготовка» в 11 классе делится на подразделы: «Основы и правила вождения колесных машин»; «Основы управления автотранспортным средством и безопасность движения»; «Управления автотранспортным средством в сложных дорожных условиях» [13].

Подраздел «Основы и правила вождения колесных машин» в 11 классе включает такие темы:

- 1) Основы и правила вождения колесных машин. Обязанности участников дорожного движения; Основные понятия и термины, содержащиеся в Правилах дорожного движения. Обязанности водителей, пешеходов и пассажиров. Документы, которые водитель обязан иметь при себе;
- 2) Сигналы светофора и регулировщика. Применение специальных сигналов. Применение аварийной сигнализации и знака аварийной остановки.

Маневрирование. Расположение транспортных средств на проезжей части дороги;

3) Скорость движения. Обгон, встречный разъезд. Остановка и стоянка. Проезд перекрестков. Пешеходные переходы и остановки маршрутных транспортных средств;

4) Движение в различных условиях. Движение через железнодорожные пути. Движение по автомагистралям. Движение в жилых зонах. Приоритет маршрутных транспортных средств. Пользование внешними световыми приборами и звуковыми сигналами;

5) Перевозка пассажиров и грузов; Буксировка механических транспортных средств. Учебная езда. Перевозка пассажиров. Перевозка грузов. Дополнительные требования к движению велосипедов, мопедов, гужевых повозок, а также прогону животных. Обеспечение движения людей с нарушениями опорно-двигательного аппарата;

6) Дорожные знаки. Предупреждающие знаки. Знаки приоритета. Запрещающие знаки;

7) Дорожные знаки – предписывающие знаки. Информационно-указательные знаки. Знаки сервиса. Знаки дополнительной информации (таблички);

8) Дорожная разметка и ее характеристики; Классификация разметки. Действия водителей в соответствии с требованиями горизонтальной и вертикальной разметки. Основные положения по допуску транспортных средств к эксплуатации.

Подраздел «Основы управления автотранспортным средством и безопасность движения» в 11 классе включает такие темы:

1) Меры безопасности на занятиях; Подготовка рабочего места водителя; Знакомство с органами управления автомобиля; Отработка элементов управления с неработающим двигателем; Решение ситуационных задач;

2) Запуск двигателя; Трогание автомобиля с места, движение по прямой, торможение и остановка; Решение ситуационных задач;

3) Движение по кривой траектории, маневрирование; Вождение с переключением передач; Решение ситуационных задач;

4) Заезд в гараж; Решение ситуационных задач;

5) Разворот в замкнутом пространстве; Парковка автомобиля; Решение ситуационных задач;

6) Заезд на эстакаду; Трогание автомобиля, стоящего на подъеме, с места; Решение ситуационных задач.

Подраздел «Управления автотранспортным средством в сложных дорожных условиях» в 11 классе включает такие темы:

1) Начало движения и остановка у бордюрного камня (у тротуара); Решение ситуационных задач;

2) Движение в ряду с соблюдением дистанции; Решение ситуационных задач;

3) Движение с перестроением из ряда в ряд; Решение ситуационных задач;

4) Проезд нерегулируемых перекрестков; Решение ситуационных задач;

5) Проезд регулируемых перекрестков; Решение ситуационных задач;

6) Обгон; Решение ситуационных задач.

В методические рекомендации по изучению предмета «Начальная военная и технологическая подготовка» предлагаются тестовые задания.

Тестовые задания включают материал по всем разделам начальной военной и технологической подготовки:

- Вооруженные силы Республики Казахстан – гарант военной безопасности государства;

- Общевоинские уставы вооруженных сил, других войск и воинских формирований Республики Казахстан;

- Тактическая подготовка;

- Огневая подготовка;

- Строевая подготовка;

- Военная топография;

- Технологическая подготовка.

Использование тестов обеспечит экономию учебного времени и более широкий охват обучаемых.

Рекомендуемая оценка по результатам тестирования:

- «отлично» - обучаемый правильно ответил на 90% и более поставленных вопросов;

- «хорошо» - обучаемый правильно ответил на 70% - 89% поставленных вопросов;

- «удовлетворительно» - обучаемый правильно ответил на 50% - 69% поставленных вопросов;

- «неудовлетворительно» - обучаемый правильно ответил менее чем на 50% поставленных вопросов.

По мере необходимости и целесообразности преподаватель-организатор НВП может из предлагаемого перечня вопросов создать различные комбинации и варианты контрольных заданий. Допускается самостоятельная разработка дополнительных вопросов, не противоречащих требованиям учебной программы.

1. Контрольные тесты по разделу «Вооруженные Силы Республики Казахстан – гарант военной безопасности государства»

1. В каком году Верховный Совет Республики Казахстан принял Закон «О государственной независимости Республики Казахстан»?

А) 16 декабря 1991 г;

В) 3 января 1992 г;

С) 30 августа 1991 г;

Д) 30 августа 1991 г;

Е) 1 июня 1995 г.

2. Кто является Верховным Главнокомандующим Вооруженных сил РК?
- А) Министр обороны РК;
  - В) Президент РК;
  - С) Парламент РК;
  - Д) старший по воинскому званию генерал;
  - Е) Премьер-министр РК.
3. Когда были созданы ВС РК?
- А) 6 января 1995 г;
  - В) 8 сентября 1993 г;
  - С) 7 мая 1992 г;
  - Д) 3 мая 1998 г;
  - Е) 26 июля 1998 г.
4. На сколько видов Вооружённых сил делится армия РК?
- А) 2;
  - В) 5;
  - С) 3;
  - Д) 4;
  - Е) 6.
5. Какой вид вооруженных сил выполняет задачи по обеспечению защиты воздушного пространства Республики Казахстан, противовоздушной обороны государственных, административных и военных объектов, авиационной поддержки других видов и родов ВС РК?
- А) Сухопутные войска;
  - В) Силы воздушной обороны;
  - С) Военно-морские силы;
  - Д) Национальная гвардия;
  - Е) Пограничная служба КНБ РК.
6. В состав, какого вида войск входят Аэромобильные войска?
- А) Военно-морских сил;
  - В) Сил воздушной обороны;
  - С) Сухопутных войск;
  - Д) Национальной гвардии;
  - Е) Пограничных войск.
7. Где расположен Национальный университет обороны РК?
- А) г. Астана;
  - В) г. Актау;
  - С) г. Шымкент;
  - Д) г. Щучинск, Акмолинской обл;
  - Е) г. Кокшетау.
8. Где расположен Военный институт Сухопутных войск РК?
- А) г. Астана;
  - В) г. Алматы;
  - С) г. Кокшетау;
  - Д) г. Атырау;

Е) г. Актау.

9. Укажите символ Вооруженных сил Республики Казахстан:

10. В военные институты Вооруженных сил принимаются граждане Республики Казахстан: гражданская молодежь, достигшие в год поступления возраста семнадцати лет, но не старше:

- А) 27 лет;
- В) 23 лет;
- С) 21года;
- Д) 25года;
- Е) 24 года.

Правильные ответы на вопросы теста по разделу «Вооруженные силы на страже суверенитета Республики Казахстан»

№ вопроса	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Правильный ответ	a	b	c	c	b	c	a	b	b	c

2. Контрольные тесты по разделу «Общевоинские уставы Вооруженных Сил, других войск и воинских формирований Республики Казахстан»

1. Общевоинские уставы Вооруженных Сил, других войск и воинских формирований Республики Казахстан утверждены:

- А) Указом Президента Республики Казахстан;
- В) приказом Министра обороны Республики Казахстан;
- С) Постановлением правительства Республики Казахстан;
- Д) приказом командира воинской части;
- Е) приказом Министра образования и науки Республики Казахстан.

2. Военнослужащими являются лица:

- А) состоящие на воинском учете;
- В) состоящие на военной службе;
- С) призванные на переподготовку;
- Д) носящие форменную одежду;
- Е) нет правильного ответа.

3. Военнослужащие независимо от воинского звания и должности:

- А) привлекаются только к дисциплинарной ответственности;
- В) несут ответственность, установленную для граждан Республики Казахстан;

- С) освобождаются от административной и уголовной ответственности;
- Д) не могут быть подвергнуты штрафу;
- Е) несут только уголовную ответственность.

4. Военские звания солдат:

- А) ефрейтор;
- В) рядовой;
- С) рядовой, ефрейтор;
- Д) призывник, рядовой, ефрейтор;
- Е) рядовой, младший сержант.

5. Военское звание младшего офицерского состава:

- А) Капитан третьего ранга;
- В) Капитан;
- С) Майор;
- Д) Штаб-сержант;
- Е) Генерал-майор.

6. К военному служащему, проходящему воинскую службу в гвардейской воинской части обращаются:

- А) господин гвардии капитан;
- В) господин капитан гвардии;
- С) господин капитан;
- Д) товарищ капитан;
- Е) господин капитан гвардейской части.

7. Начальники, которым военному служащие подчинены по службе, хотя бы и временно, являются:

- А) непосредственными начальниками;
- В) временными начальниками;
- С) прямыми начальниками;
- Д) старшими начальниками;
- Е) авторитетными начальниками.

8. К военному служащей женщине обращаются:

- А) «Господин капитан»;
- В) «Госпожа капитан» или «Капитан»;
- С) «Товарищ капитан» или «Капитан»;
- Д) «Госпожа»;
- Е) «Уважаемая».

9. Применять поощрения и налагать дисциплинарные взыскания могут:

- А) только прямые начальники;

- В) прямые начальники, а в особых случаях и начальники гарнизонов, и военные коменданты гарнизонов;
- С) все начальники и сташие по воинскому званию;
- Д) только сташие по воинскому званию;
- Е) прямые начальники своей воинской части.

10. Краткосрочный отпуск в порядке поощрения должен быть представлен не позднее чем:

- А) немедленно;
- В) недельный срок со дня объявления;
- С) месячный срок со дня объявления;
- Д) трехдневный срок со дня объявления;
- Е) десятидневный срок со дня объявления.

11. В суточный наряд роты назначаются:

- А) дежурный по роте, дневальные по роте;
- В) дежурный по роте, дневальные по роте и посыльный роты;
- С) дежурный по роте, караульные роты;
- Д) дежурный по роте, охранники роты;
- Е) дежурный по роте, дневальные по роте, рабочий по столовой.

12. Состав суточного наряда роты вооружаются:

- А) автоматами;
- В) ручными пулеметами;
- С) штыками-ножами в ножнах;
- Д) ножами;
- Е) дубинками.

13. Дневальный по роте подчиняется:

- А) дежурному по роте и дежурному по части;
- В) дежурному по роте;
- С) дежурному по роте и командиру роты;
- Д) дежурному по роте и своим прямым начальникам;
- Е) дежурному по роте и офицерам роты.

14. Очередной дневальный по роте несет службу:

- А) внутри казарменного помещения, вблизи комнаты для хранения оружия;
- В) внутри казарменного помещения у входной двери, вблизи комнаты для хранения оружия;
- С) внутри казарменного помещения у входной двери;
- Д) в месте, где ему прикажет дежурный по роте;
- Е) там, где ему удобнее.

15. Для несения караульной службы назначаются:
- А) караулы;
  - В) дежурное подразделение;
  - С) суточный наряд части;
  - Д) суточный наряд роты;
  - Е) охранное подразделение.
16. Часовым называется:
- А) военнослужащий, выполняющий боевую задачу по охране и обороне порученного ему поста;
  - В) вооруженный караульный, выполняющий боевую задачу по охране и обороне порученного ему поста;
  - С) вооруженный караульный, находящийся на посту;
  - Д) дневальный по роте, выполняющий возложенные на него обязанности;
  - Е) лицо суточного наряда, выполняющие обязанности по службе.
17. Постом называется:
- А) все порученное для охраны и обороны часовому;
  - В) место, или участок местности, на котором часовой выполняет свои обязанности;
  - С) все порученное для охраны и обороны часовому, а также место или участок местности, на котором он выполняет свои обязанности;
  - Д) место, или участок местности, на котором лицо суточного наряда выполняет свои обязанности;
  - Е) место, на котором дневальный по роте выполняет свои обязанности.
18. Часовой при несении службы вооружен:
- А) автоматом, штыком-ножом и двумя магазинами, снаряженными патронами;
  - В) автоматом и штыком-ножом;
  - С) автоматом и двумя магазинами, снаряженными патронами;
  - Д) штыком-ножом;
  - Е) не вооружен.
19. Для размещения роты Уставом предусматривается ряд служебных помещений. Числится ли в этом списке столовая?
- А) нет;
  - В) да;
  - С) решение по этому вопросу принимает командир части;
  - Д) решение по этому вопросу принимает командир роты;
  - Е) решение по этому вопросу принимают военнослужащие роты.
20. Размещение военнослужащих срочной воинской службы в спальнях помещениях производится из расчета не менее:

- A) 6 кубических метров объема воздуха на одного человека;
- B) 12 кубических метров объема воздуха на одного человека;
- C) 9 кубических метров объема воздуха на одного человека;
- D) 8 кубических метров объема воздуха на одного человека;
- E) 15 кубических метров объема воздуха на одного человека.

Правильные ответы на вопросы теста по разделу
«Общевойсковые уставы Вооруженных Сил, других войск и воинских
формирований Республики Казахстан»

№ вопроса	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Правильный ответ	a	b	b	c	b	a	c	b	b	c

№ вопроса	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Правильный ответ	a	c	b	b	a	b	c	a	a	b

3. Контрольные тесты по разделу «Тактическая подготовка»

1. Мотострелковое отделение вооруженное боевой машиной пехоты (БМП-2) в своем составе насчитывает:

- A) 10 человек;
- B) 9 человек;
- C) 8 человек;
- D) 12 человек;
- E) 7 человек.

2. Видами общевойскового боя являются:

- A) оборона и наступление;
- B) удар и маневр;
- C) оборона и марш;
- D) атака и маневр;
- E) оборона, наступление и разведка.

3. Что такое оборона?

A) действия войск, как с применением оружия массового поражения, так и с использованием только обычных средств поражения, направленные на удержание противника на важных направлениях (рубежах, объектах);

B) вид боя, имеющий целью сорвать или отразить наступление (удар) превосходящих сил противника и нанести ему значительные потери, удержать важные районы (рубежи, объекты) и тем самым создать благоприятные условия для перехода в решительное наступление;

C) представляет собой непосредственное преодоление сопротивления противника и прорыв его укрепленных позиций путем создания подавляющего

превосходства в силах и средствах, нанесения сосредоточенных огневых ударов в сочетании со стремительным продвижением войск в глубину;

Д) является предбоевым маневром, который включает стремительное и скрытое продвижение войск и быстрое развертывание подразделений с марша для вступления в бой;

Е) составная часть операции, представляет собой совокупность ряда наиболее важных и напряжённых боев и ударов, объединенных общим замыслом и проводимых определенными группировками войск для выполнения одной оперативной задачи.

4. Что такое наступление?

А) действия войск, как с применением оружия массового поражения, так и с использованием только обычных средств поражения, направленные на захват важных районов (рубежей, объектов);

В) вид боя, имеющий целью разгром противостоящего противника и овладения важными районами (рубежами, объектами);

С); является предбоевым маневром, который включает стремительное и скрытое продвижение войск и быстрое развертывание подразделений с марша для вступления в бой;

Д) вид боя, имеющий целью захват территорий, объектов, военной техники и пленение солдат противника;

Е) нет правильных ответов.

5. Атака – это:

А) сочетание стремительного движения в боевом порядке подразделений, частей с огнем наивысшего напряжения в целях уничтожения противника;

В) один из основных видов общевойскового боя, ведущийся в целях разгрома (уничтожения) противника и овладения важными районами (рубежами, объектами) местности;

С) совокупность согласованных и взаимосвязанных по цели, задачам, месту и времени боев, ударов и маневра, производимых по единому замыслу;

Д) оперативное объединение того или иного вида Вооруженных Сил, состоящее из соединений и частей различных родов войск;

Е) основная форма тактических действий войск, представляет собой организованные и согласованные по цели, месту и времени удары, огонь и маневр частей и подразделений в целях уничтожения (разгрома) противника.

6. Охват это маневр, осуществляемый в целях:

А) выхода для удара в тыл противнику;

В) выхода из-под удара противника;

С) выхода для удара во фланг противнику;

Д) выхода для окружения противника;

Е) выхода в тыл противнику и дальнейшего наступления.

7. Назначенный для наблюдения сектор разбивается по дальности, как правило, на:

- А) три зоны;
- В) две зоны;
- С) пять зон;
- Д) четыре зоны;
- Е) одну зону.

8. Одиночный окоп для стрельбы лежа в дальнейшем углубляется для стрельбы с колена до:

- А) 30 см;
- В) 60 см;
- С) 35 см;
- Д) 80 см;
- Е) 100 см.

9. Интервалы между солдатами в цепи равны:

- А) 5 - 7 м, (7 - 11 шагов);
- В) 6 - 8 м, (8 - 12 шагов);
- С) 9 - 10 м, (14 - 15 шагов);
- Д) 3 - 4 м, (4 - 6 шагов);
- Е) 5 - 6 м, (5 - 8 шагов).

10. В обороне мотострелковое отделение занимает позицию по фронту до:

- А) 100 м;
- В) 300 м;
- С) 150 м;
- Д) 50 м;
- Е) 200м.

11. Мотострелковое отделение наступает на фронте до:

- А) 70 м;
- В) 75 м;
- С) 50 м;
- Д) 125 м;
- Е) 200 м.

12. Походный порядок отделения может быть:

- А) в колонну по три;
- В) в колонну по одному;
- С) в колонну по одному и в колонну по два;
- Д) в колонну по два;
- Е) в две ширенги.

13. Радиостанция, установленная на боевой машине пехоты БМП-2 обеспечивает устойчивую связь до:

- А) 20 км;
- В) 10 км;
- С) 40 км;
- Д) 50 км;
- Е) 100 км.

14. Дозорные могут высылаться вперед или в сторону на удаление до:

- А) 100 м;
- В) 300 м;
- С) 400 м;
- Д) 500 м;
- Е) на дальность их видимости.

15. Длина перебежки между остановками зависит от местности и огня противника и в среднем должна быть:

- А) 20 - 40 шагов;
- В) 10 - 20 шагов;
- С) 40 - 60 шагов;
- Д) 5 - 10 шагов;
- Е) 50 - 60 шагов.

16. В зависимости от обстановки, рельефа местности и огня противника переползание производится:

- А) по-пластунски, на коленях и на боку;
- В) по-пластунски, на получетвереньках и на боку;
- С) по-пластунски, на получетвереньках и на локтях;
- Д) по-пластунски;
- Е) на получетвереньках.

17. Заметив вспышку ядерного взрыва необходимо:

- А) быстро лечь на землю головой в сторону взрыва, лицом вниз, спрятав кисти рук под себя и закрыть глаза;
- В) быстро лечь на землю ногами в сторону взрыва, спрятав кисти рук под себя и закрыть глаза;
- С) быстро лечь на землю ногами в сторону взрыва, лицом вниз, спрятав кисти рук под себя и закрыть глаза;
- Д) быстро лечь на землю ногами в сторону взрыва, лицом вниз;
- Е) быстро лечь на землю ногами в сторону взрыва, лицом вниз, спрятав кисти рук под себя.

18. Посадка солдата в боевую машину пехоты (БМП) может производиться:

- А) через боковую дверь;

- В) через боковые люки;
- С) через заднюю дверь;
- Д) через боковые и верхние люки;
- Е) через боковую дверь и верхние люки.

19. При преодолении минно-взрывных заграждений по проделанному проходу пулеметчик выдвигается к проходу:

- А) первым;
- В) последним;
- С) четвертым;
- Д) за командиром отделения;
- Е) впереди командира отделения.

20. С подходом пехоты противника к окопу на расстояние 30 – 40 м солдат:

- А) забрасывает ее гранатами;
- В) забрасывает ее гранатами и уничтожает огнем из своего оружия;
- С) забрасывает ее гранатами и готовится к рукопашному бою;
- Д) готовится к рукопашному бою;
- Е) продумывает пути отхода.

Правильные ответы на вопросы теста по разделу «Тактическая подготовка»

№ вопроса	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Правильный ответ	b	a	b	b	a	c	a	b	b	a

№ вопроса	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Правильный ответ	c	c	a	b	a	b	c	c	a	b

4. Контрольные тесты по разделу «Огневая подготовка»

1. Калибр автомата АК - 74:

- А) 7.62 мм;
- В) 9.00 мм;
- С) 5.45 мм;
- Д) 4.5 мм;
- Е) 5.6 мм.

2. В комплект АК 74 входят:

- А) принадлежность, ремень и сумка для магазинов;
- В) магазин, прибор ночного видения;
- С) патроны;
- Д) шомпол, пенал;
- Е) магазин, пенал.

3. Прицельная дальность стрельбы автомата АК 74:
- А) до 400 м;
  - В) до 1000 м;
  - С) до 900 м;
  - Д) до 2000 м;
  - Е) до 500 м.
4. Часть автомата, которая предохраняет от загрязнения части и механизмы, помещенные в ствольной коробке, называется:
- А) затворная рама;
  - В) крышка ствольной коробки;
  - С) ствольная коробка;
  - Д) газоотводная трубка со ствольной накладкой;
  - Е) затворная коробка.
5. Калибр ручного пулемета Калашникова РПК 74:
- А) 5.45 мм;
  - В) 9.00 мм;
  - С) 7.62 мм;
  - Д) 12.82 мм;
  - Е) 8.00 мм.
6. Для уничтожения живой силы противника, а также для корректирования огня и целеуказания применяются патроны с:
- А) обыкновенной пулей со стальным сердечником;
  - В) бронебойно зажигательной пулей;
  - С) трассирующей пулей;
  - Д) разрывной пулей;
  - Е) обыкновенной пулей.
7. Обучение личного состава применению штатного оружия для поражения различных целей в бою; изучение материальной части оружия, основ, приемов и правил стрельбы называется:
- А) разведывательная подготовка;
  - В) специальная подготовка;
  - С) огневая подготовка;
  - Д) тактическая подготовка;
  - Е) оборонительная подготовка.
8. Основная часть автомата, которая служит для удобства действий с автоматом и для предохранения рук стрелка от ожогов называется:
- А) цевье;
  - В) прицельное приспособление;
  - С) дульный тормоз-компенсатор;

- D) газоотводная трубка со ствольной накладкой;
- E) трубка со ствольной накладкой.

9. Радиус убойного действия осколков ручной гранаты Ф-1:

- A) до 50 м;
- B) до 100 м;
- C) до 200 м;
- D) до 25 м;
- E) до 55 м.

10. Радиус убойного действия осколков ручной гранаты РГД-5:

- A) до 25 м;
- B) до 200 м;
- C) до 100 м;
- D) до 100 м;
- E) до 55 м.

11. При метании ручной осколочной гранаты Ф-1 капсуль запала воспламеняется в момент броска гранаты, а взрыв происходит через:

- A) 2,2 - 2,3 с;
- B) 3,2 - 4,2 с;
- C) 2,0 - 5,2 с;
- D) 5,2 - 6,2 с;
- E) 3,3 - 4,0 с.

12. Ручная осколочная граната - граната дистанционного действия, предназначенная для поражения живой силы противника в оборонительном бою:

- A) РПГ-43;
- B) Ф-1;
- C) РГД-5;
- D) РГО;
- E) ПГ-7.

13. Ручная осколочная граната - граната дистанционного действия, предназначенная для поражения живой силы противника преимущественно в наступлении:

- A) Ф-1;
- B) РГД-5;
- C) РПГ-43;
- D) РГО;
- E) ПГ-7.

14. Смазка оружия после его чистки производится:

- А) по истечении 10 минут после чистки;
- В) одновременно с чисткой;
- С) немедленно после чистки;
- Д) по истечении 30 минут;
- Е) по истечении суток.

15. Чистка и смазка оружия, находящегося без применения, производится:

- А) ежедневно;
- В) не реже одного раза в месяц;
- С) не реже одного раза в неделю;
- Д) не реже одного раза в день;
- Е) каждый час.

16. Чистка и смазка оружия после стрельбы производится:

- А) немедленно по окончании стрельбы, окончательная чистка автомата производится по возвращении со стрельбы и в течение последующих 3-4 дней ежедневно;
- В) немедленно по окончании стрельбы, а по возвращении со стрельбы – окончательно;
- С) однократно, по возвращении со стрельбы;
- Д) немедленно;
- Е) один раз в неделю.

17. Во время перерывов между занятиями, а также на привалах автомат находится:

- А) у автоматчика на ремне или в руках;
- В) по команде командира отделения ложится на землю и охраняется одним из солдат;
- С) по команде командира отделения устанавливается в «козлы» и охраняется одним из солдат;
- Д) передается товарищу;
- Е) все ответы правильные.

18. Для временного прекращения стрельбы подается команда:

- А) «Разряжай»;
- В) «Стой» (при стрельбе в движении - «Прекратить огонь»);
- С) «Оружие к осмотру»;
- Д) «Стой»;
- 5) «Стой» «Разряжай».

19. Для полного прекращения стрельбы подается команда:

- А) «Разряжай», «Оружие к осмотру»;
- В) «Оружие к осмотру»;
- С) «Разряжай»;

- D) «Стой» (при стрельбе в движении - «Прекратить огонь»);
 E) «Стой».

20. Район метания ручных гранат оцепляется в радиусе не менее:

- A) 150 м;
 B) 200 м;
 C) 300 м;
 D) 350 м;
 E) 400 м.

Правильные ответы на вопросы теста по разделу «Огневая подготовка»

№ вопроса	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Правильный ответ	с	а	б	б	а	с	с	а	с	а

№ вопроса	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Правильный ответ	б	б	б	с	с	а	а	б	с	с

5. Контрольные тесты по разделу «Строевая подготовка»

1. Строем называется:

- A) размещение военнослужащих, подразделений для их совместных действий в пешем порядке и на машинах;
 B) установленное Уставом размещение военнослужащих, подразделений и частей для их совместных действий в пешем порядке и на машинах;
 C) установленное Уставом или командиром размещение военнослужащих, подразделений и частей для их совместных действий в пешем порядке;
 D) установленное Уставом или командиром размещение военнослужащих, подразделений и частей для их совместных действий;
 E) установленное командиром размещение военнослужащих, подразделений и частей для их совместных действий в пешем порядке и на машинах.

2. Шеренгой называется:

- A) строй, в котором военнослужащие размещены один возле другого на одной линии на установленных интервалах;
 B) строй, в котором военнослужащие размещены на установленных интервалах.
 C) это построение, в котором военнослужащие размещены в затылок друг другу, а подразделения одно за другим на дистанции, установленной Уставом или командиром;
 D) строй, в котором военнослужащие размещены один возле другого на одной линии, а подразделения одно возле другого на дистанции установленной Уставом или командиром;

Е) строй, в котором военнослужащие размещены в затылок друг другу, а подразделения одно за другим на дистанции, установленной Уставом или командиром.

3. Флангом называется:

- А) сторона противоположная фронту;
- В) сторона строя, в которую военнослужащие обращены лицом;
- С) правая (левая) оконечность строя. При поворотах строя названия флангов не изменяются;
- Д) сторона строя противоположна тылу;
- Е) сторона строя, в которую военнослужащие обращены лицом, а машины лобовой частью.

4. Фронтом называется:

- А) сторона строя, в которую военнослужащие обращены лицом (машины - лобовой частью);
- В) правая (левая) оконечность строя;
- С) сторона строя, противоположная тылу;
- Д) сторона строя противоположна флангу;
- Е) это построение военнослужащих, при котором они обращены в одну сторону.

5. Тыльной стороной строя называется:

- А) сторона строя, в которую военнослужащие обращены лицом (машины - лобовой частью);
- В) правая (левая) оконечность строя;
- С) сторона строя, противоположная фронту;
- Д) сторона строя противоположная флангу;
- Е) это построение, при котором военнослужащие обращены лицом в одну сторону.

6. Интервалом называется:

- А) расстояние в глубину между военнослужащими (машинами), подразделениями и частями;
- В) расстояние по фронту между военнослужащими (машинами), подразделениями и частями;
- С) расстояние между флангами;
- Д) расстояние в глубину между шеренгами;
- Е) расстояние между колоннами.

7. Дистанцией называется:

- А) расстояние между флангами;
- В) расстояние от первой шеренги до, последней;
- С) расстояние в глубину между военнослужащими (машинами), подразделениями и частями;

- D) расстояние в глубину между шеренгами;
- E) расстояние между колоннами в глубину.

8. Ряд это:

- A) два военнослужащих, стоящих в двухшереножном строю в затылок один другому;
- B) строй, в котором военнослужащие расположены один возле другого;
- C) строй, в котором военнослужащие расположены в затылок друг друга;
- D) строй, в котором военнослужащие расположены в затылок друг другу на дистанции одного шага;
- E) строй, в котором военнослужащие расположены в затылок друг другу на определённой дистанции.

9. Колонной называется:

- A) строй, в котором военнослужащие расположены один возле другого на одной линии, на установленных интервалах;
- B) строй, в котором военнослужащие расположены в затылок друг другу, а подразделения (машины) - одно за другим на дистанциях, установленных Уставом или командиром;
- C) строй, в котором военнослужащие расположены один возле другого на одной линии;
- D) два военнослужащих, стоящих в двухшереножном строю в затылок один другому;
- E) строй, в котором военнослужащие расположены в затылок друг другу на определённой дистанции.

10. Направляющим называется:

- A) военнослужащий (подразделение, машина), движущийся головным в указанном направлении;
- B) военнослужащий (подразделение, машина), движущийся последним в колонне;
- C) военнослужащий (подразделение, машина), движущийся первым в колонне;
- D) военнослужащий (подразделение, машина), движущийся во главе колонны;
- E) военнослужащий (подразделение, машина), движущийся в центре колонны.

11. По какой команде принимается строевая стойка:

- A) «Вольно»;
- B) «Заправиться»;
- C) «Становись»;
- D) «Надеть».
- E) «Прямо».

12. Поворот кругом на месте осуществляется:
- А) в сторону левой руки на правом каблуке и на левом носке;
  - В) в сторону левой руки на левом каблуке и на правом носке;
  - С) против часовой стрелки на правом каблуке и на левом носке;
  - Д) в сторону правой руки на левом каблуке и на правом носке;
  - Е) по часовой стрелке на правом каблуке и на левом носке.
13. Поворот налево осуществляется:
- А) в сторону левой руки на левом каблуке и на правом носке;
  - В) против часовой стрелки на правом каблуке и на левом носке;
  - С) по часовой стрелки на правом каблуке и на левом носке;
  - Д) в сторону правой руки на левом каблуке;
  - Е) в сторону левой руки на правом каблуке и на левом носке.
14. Темп движения строевым шагом составляет:
- А) 95-105 шагов в минуту;
  - В) 100- 110 шагов в минуту;
  - С) 120- 130 шагов в минуту;
  - Д) 90-100 шагов в минуту;
  - Е) 110- 130 шагов в минуту.
15. Размер строевого шага составляет:
- А) 70 - 80 см;
  - В) 80 - 90 см;
  - С) 60 - 70 см;
  - Д) 60 - 90 см;
  - Е) 70 - 90 см.
16. Развернутый строй отделения, может быть:
- А) прямой и косвенный;
  - В) одношереножный и двушереножный;
  - С) правый и левый;
  - Д) задний и передний;
  - Е) прямой и косой.
17. Перестроение отделения на месте из одной шеренги в две производится по команде:
- А) «Отделение, на первый, второй - Рассчитайсь!»;
  - В) «Отделение, в две шеренги - Стройся!»;
  - С) « Отделение, по порядку - Рассчитайсь!»;
  - Д) « Отделение, в одну шеренгу - Стройся!»;
  - Е) «Кругом-Марш!».

18. Выполнение воинского приветствия в движении осуществляется:

- А) за 5 - 6 шагов;
- В) за 4 - 5 шагов;
- С) за 3 - 4 шагов;
- Д) за 1 - 2 шага;
- Е) за 2- 3 шага.

19. Автомат из положения «на ремень» в положение «на грудь» берется по команде:

- А) «Автомат на – Грудь!»;
- В) « Оружие - на ре-Мень!»;
- С) « Ремень - Отпустить(Подтянуть)!»;
- Д) «За спину!»;
- Е) «Оружие на - Грудь».

20. Чтобы отменить или прекратить выполнение приема, подается команда:

- А) «Смирно!»;
- В) «Отставить!»;
- С) «Стой!»;
- Д) «Вольно!»;
- Е) «Кру-ГОМ!».

Правильные ответы на вопросы теста по разделу «Строевая подготовка»

№ вопроса	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Правильный ответ	b	a	c	a	c	b	c	a	b	a

№ вопроса	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Правильный ответ	c	b	a	a	c	b	b	c	a	b

6. Контрольные тесты по разделу «Военная топография»

1. Военная топография изучает:

А) местность, ориентирование на ней и другие вопросы, связанные с оценкой местности в интересах боевых действий войск, учит использованию топографических карт и аэрофотоснимков при выполнении различных боевых задач;

В) изучает строение земной поверхности и объекты, расположенные на ней в интересах боевых действий войск;

С) строение земной поверхности с целью получения сведений о полезных ископаемых;

Д) географию в интересах боевых действий войск.

2. Магнитным азимутом называется:

- А) горизонтальный угол между направлениями на север и часовой стрелкой;
- В) горизонтальный угол между севером и западом;
- С) горизонтальный угол, измеряемый по ходу часовой стрелки (от 0 до 360 градусов) от северного направления магнитного меридиана до определяемого направления (направления на объект);
- Д) горизонтальный угол между югом и западом.

3. При отсутствии компаса стороны горизонта можно определить по:

- А) по созвездию Стрельца;
- В) по небесным светилам и некоторым признакам местных предметов;
- С) по знакам зодиака;
- Д) по следам.

4. Ориентироваться на местности - значит

- А) найти месторасположение сторон света и определенную местность;
- В) найти направление на стороны горизонта; определить свое место положение относительно окружающих местных предметов, форм рельефа;
- С) найти местные предметы и обозначить их на карте;
- Д) найти маршрут по предметам обихода.

5. Магнитные азимуты определяются на местности с помощью:

- А) угломерных приборов, у которых имеется магнитная стрелка (компасов и буссолей);
- В) компас оцифрованный и компас шкальный;
- С) компас с делениями и компас с мушкой;
- Д) компас без делений.

6. Ориентиры – это:

- А) правильно расположенные объекты местности;
- В) рельефные объекты местности;
- С) хорошо заметные местные предметы и элементы рельефа;
- Д) рельефные объекты, расположенные на местности.

7. Горизонтальный угол, измеряемый по ходу часовой стрелки от северного направления магнитного меридиана до определяемого направления называется:

- А) магнитным склонением;
- В) магнитным азимутом;
- С) магнитным движением;
- Д) магнитным сопряжением.

8. Основной способ движения на местности, бедной ориентирами и при ограниченной видимости:

- A) движение по азимутам;
- B) движение по следам;
- C) движение наугад;
- D) движение наугад по следам.

9. Какова длина пары шагов, рассчитанная на среднего роста солдата?

- A) 1,7 м;
- B) 1,8 м;
- C) 1,5 м;
- D) 2 м.

10. В какую сторону горизонта направлен приподнятый конец перекладины креста на куполе православной церкви?

- A) на север;
- B) на восток;
- C) на юг;
- D) на запад.

11. Цена одного деления шкалы компаса Адрианова составляет:

- A) 1 градус;
- B) 3 градуса;
- C) 2 градуса;
- D) 5 градуса.

12. Вы встали лицом на север. В этом случае с право от вас будет направление на:

- A) юг;
- B) запад;
- C) восток;
- D) север.

13. Мох и лишайники покрывают стволы деревьев, камни, скалы, старые деревянные постройки:

- A) с северной стороны;
- B) с восточной стороны;
- C) с западной стороны;
- D) с южной стороны.

14. Муравейники почти всегда находятся:

- A) к северу от ближайших деревьев, пней, кустов;
- B) к югу от ближайших деревьев, пней, кустов;
- C) к востоку от ближайших деревьев, пней, кустов.
- D) к западу от ближайших деревьев, пней, кустов.

15. Весной снег тает быстрее:
- А) на южных склонах высот;
  - В) на северных склонах высот;
  - С) на восточных склонах высот;
  - Д) на западных склонах высот.

Правильные ответы на вопросы теста по разделу «Военная топография»

№ вопроса	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Правильный ответ	a	c	b	b	a	c	b	a	c	a

№ вопроса	11	12	13	14	15
Правильный ответ	b	c	a	b	a

7. Контрольные тесты по разделу «Технологическая подготовка»

1. Знак 1.1 «Железнодорожный переезд со шлагбаумом» информируют водителей о:
- А) приближении к железнодорожному переезду со шлагбаумом;
  - В) приближении к железнодорожному переезду, огороженному забором;
  - С) приближении к железнодорожному переезду не оборудованного шлагбаумом.

2. Знак 1.7 «Пересечение с круговым движением» устанавливается в населенных пунктах и жилых зонах - на расстоянии ..... до начала опасного участка:
- А) 15 – 20 метров;
  - В) 50 -100 метров;
  - С) 150 – 300 метров.

3. Право управления мопедом предоставляется лицам, достигшим возраста:
- А) 15 лет;
  - В) 18 лет;
  - С) 16 лет.

4. Груз, выступающий за габариты транспортного средства, обозначается опознавательными знаками «Крупногабаритный груз», если он выступает:

А) спереди и сзади более чем на полтора метра или сбоку более чем на тридцать сантиметров от внешнего края габаритного огня;

В) спереди и сзади более чем на один метр или сбоку более чем на сорок сантиметров от внешнего края габаритного огня;

С) спереди и сзади более чем на полметра или сбоку более чем на десять сантиметров от внешнего края габаритного огня.

5. Знак 3.3 «Движение механических транспортных средств запрещено» относится группе:

А) запрещающих знаков;

В) знаков приоритета;

С) предупреждающих знаков.

6. Знак 3.9 «Движение на велосипедах запрещено» запрещает движение:

А) велосипедов;

В) велосипедов и гужевых повозок;

С) велосипедов и мопедов.

7. Первоначальное обучение вождению транспортных средств проводится:

А) на закрытых площадках или автодромах;

В) на стоянке автомобиля, если отсутствуют другие транспортные средства;

С) на дорогах за пределами населенного пункта, при отсутствии интенсивного движения.

8. Сквозное движение транспортных средств в жилой зоне:

А) разрешено;

В) разрешено, если это не нарушает безопасность других участников дорожного движения.

С) запрещено.

9. При подъезде к знаку 2.4 «Уступите дорогу», водитель должен уступить дорогу:
- А) транспортным средствам, движущимся в встречном направлении;
  - В) транспортным средствам, движущимся по пересекаемой дороге;
  - С) транспортным средствам, движущимся в попутном направлении.

10. Знак 2.1 «Главная дорога» обозначает дорогу, на которой предоставлено право преимущественного проезда:

- А) нерегулируемых перекрестков;
- В) регулируемых перекрестков;
- С) всех перекрестков.

11. Нахождение на автомагистралях транспортных средств, скорость которых по технической характеристике или их состоянию меньше 40 км/ч:

- А) разрешается только на правой полосе;
- В) запрещается;
- С) разрешается без ограничений.

12. Переезжать железнодорожные пути вне железнодорожных переездов:

- А) запрещается;
- В) разрешается, убедившись в отсутствии приближающегося поезда;
- С) разрешается с разрешения начальника дистанции пути железной дороги.

13. Знак 4.1.5. «Движение прямо или налево» разрешает движение:

- А) прямо и налево;
- В) прямо, налево и разворот;
- С) во все направления.

14. Знак 4.7 «Ограничение минимальной скорости» разрешает движение:
- А) только с указанной или меньшей скоростью (км/ч);
  - В) только с указанной скоростью (км/ч);
  - С) только с указанной или большей скоростью (км/ч).
15. На нерегулируемом пешеходном переходе дорогу уступает:
- А) водитель транспортного средства;
  - В) пешеход;
  - С) по взаимной договоренности.
16. Перекресток, где очередность движения определяется сигналами светофора или регулировщика, считается:
- А) равнозначным;
  - В) регулируемым;
  - С) не регулируемым.

17. Знак 5.3 «Дорога для автомобилей» обозначает дорогу, предназначенную для движения:
- А) только автомобилей и мотоциклов;
  - В) всех транспортных средств, скорость которых превышает 30 км/ч;
  - С) всех транспортных средств.

18. Знак 5.11.1 «Место для разворота» запрещает:
- 19. А) разворот;
  - 20. В) поворот направо;
  - 21. С) поворот налево.

19. Сигнал регулировщика «рука поднята вверх»:
- А) движение всех транспортных средств и пешеходов запрещено во всех направлениях;
  - В) движение всех транспортных средств разрешено, а пешеходов запрещено во всех направлениях;

С) движение всех транспортных средств запрещено во всех направлениях, а пешеходов разрешено.

20. В жилых зонах и дворовых территориях разрешается движение транспортных средств со скоростью:

А) не более 10 км/ч;

В) не более 20 км/ч;

С) не более 30 км/ч;

Правильные ответы на вопросы теста по разделу
«Технологическая подготовка»

№ вопроса	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Правильный ответ	a	b	c	b	a	c	a	c	b	a

№ вопроса	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Правильный ответ	b	a	b	c	a	b	a	c	a	b

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Обновление содержания образования должно осуществляться с учетом задач государственных приоритетов, международного опыта и отечественной практики. От обновления содержания образования зависит, сможет ли школа подготовить личность, способную активно, творчески мыслить и действовать, саморазвиваться интеллектуально, нравственно и физически.

Обновленное содержание образования ориентировано на результаты обучения, которые проектируются с учетом учебных материалов.

В первом разделе методического пособия раскрыты особенности учебной программы предмета «Начальная военная и технологическая подготовка» (10-11 классы) в рамках обновления содержания образования. Разделы и подразделы, темы раскрывающие содержание учебного предмета «Начальная военная и технологическая подготовка» представлены в виде схем и таблиц с пояснениями.

Во втором разделе рассматриваются формы и методы организации обучения учебного предмета «Начальная военная и технологическая подготовка». В методические рекомендации включены план уроков, также даны перечень тем и расчет часов при изучении, порядок проведения занятий по начальной военной и технологической подготовке.

В третьем разделе методического пособия включены методические рекомендации по использованию ресурсов кабинета «Начальная военная и технологическая подготовка», военной площадки в учебном процессе.

В четвертом разделе методического пособия раскрыты особенности организации образовательного процесса по учебному предмету «Начальная военная и технологическая подготовка» в рамках обновления содержания образования. Тесты по освоению основ воинской службы, технологической подготовки в организациях образования предназначены для проверки теоретических знаний учащихся при проведении контрольно-поверочных занятий, предусмотренных программой НВТП на завершающем этапе обучения. Предлагаемые тесты можно также использовать для проведения текущего контроля в процессе изучения предмета.

Преподаватель-организатор начальной военной и технологической подготовки, исходя из особенностей местных условий, наличия и состояния материальной базы учебного заведения, личного опыта, уровня подготовки обучающихся, может применять и другие методы, формы, приемы проведения занятий, которые обеспечат качественное выполнение целей и задач, определенных программой.

Список использованной литературы

1. Закон Республики Казахстан «О воинской службе и статусе военнослужащих» от 16 февраля 2012 года.
2. Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года № 319-III.
3. Послание Президента Республики Казахстан – Лидера нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан – 2050»: новый политический курс состоявшегося государства» Астана, Акорда 14.12.2012г. [http:// strategy2050.kz/ru](http://strategy2050.kz/ru).
4. Приказ Министра обороны Республики Казахстан от 19 декабря 2014 года № 606 «Об утверждении Правил организации и проведения, а также формирования учебно-материальной базы по начальной военной подготовке».
5. Типовые программы подготовки водителей транспортных средств. Программа подготовки водителей транспортных средств категории «А» подкатегории «А1», «В1. Приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 2 декабря 2014 года № 862.
6. План мероприятий по реализации приоритетных направлений развития образования и науки РК на 2014-2016 гг., утвержденный приказом Министра образования и науки РК № 9 от 13.01.2014 г. <http://skocontrol.gov.kz/files/NPA/3-h%20letnii%20plan.doc>.
7. Конституция Республики Казахстан.
8. Государственный общеобязательный стандарт среднего образования (начальное, основное среднее, общее среднее образование), утвержденный постановлением Правительства Республики Казахстан от 23 августа 2012 года № 1080.
9. Начальная военная подготовка и основы безопасности жизнедеятельности: Пробный учебник для 12-го класса 12-летней школы/Ерекешев А. М., Рихтер А. И., Бодеев М. Т., Ерекешев С. А. – Алматы, «Эксклюзив», 2014. – 180 стр.
10. Нормы оснащения оборудованием и мебелью организаций дошкольного, начального, основного среднего, общего среднего, технического и профессионального образования – Приказ № 97 от «7» марта 2012 года. МОН РК.
11. Инструкция по организации образовательного процесса в учебных кабинетах школы. – Астана: Рекомендовано к изданию Ученым советом Национальной академии образования им. И. Алтынсарина (протокол № 6 от 20 июля 2015 года), 2015. – 48 с.
12. Типовая учебная программа по учебному предмету «Начальная военная и технологическая подготовка» для 10-11классов уровня общего среднего образования по обновленному содержанию. – Астана, 2017г. – 20 с.
13. Приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 2 декабря 2014 года № 862 «Об утверждении Правил государственной регистрации и учета отдельных видов транспортных средств по идентификационному номеру

транспортного средства, подготовки водителей механических транспортных средств, приема экзаменов и выдачи водительских удостоверений». Тематический план и программа предмета «Основы управления транспортным средством и безопасность движения».

Содержание

	Введение	123
1	Особенности учебной программы предмета «Начальная военная и технологическая подготовка» в рамках обновления содержания образования	124
2	Формы, методы, средства обучения по предмету «Начальная военная и технологическая подготовка».	139
3	Использование ресурсов кабинета «Начальная военная и технологическая подготовка», военной площадки в учебном процессе.	190
4	Особенности организации образовательного процесса по учебному предмету «Начальная военная и технологическая подготовка» в рамках обновления содержания образования.	201
	Заключение	239
	Список использованной литературы	240

«Алғашқы әскери және технологиялық дайындық»
пәнін оқыту бойынша әдістемелік ұсынымдама

Әдістемелік ұсынымдама

Методические рекомендации по изучению предмета
«Начальная военная и технологическая подготовка»

Методические рекомендации

Басуға 20.06.2017 ж. қол қойылды. Пішімі 60×84 1/16.
Қағазы офсеттік. Офсеттік басылыс.
Қаріп түрі «Times New Roman». Шартты баспа табағы 7,5

Подписано в печать 20.06.2017 г. Формат 60×84 1/16.
Бумага офсетная. Печать офсетная.
Шрифт Times New Roman. Усл. п.л. 7,5

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
«Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы» РМҚК
010000, Астана қ., Мәңгілік Ел 4, «Алтын Орда» БО, 15-қабат

Министерство образования и науки Республики Казахстан
Национальная академия образования им. И. Алтынсарина
010000, г. Астана, ул. Мәңгілік Ел 4, БЦ «Алтын Орда», 15 этаж